Senahid Halilović

PRAVOPIS BOSANSKOGA JEZIKA

Za osnovne i srednje škole

Dr. Senahid Halilović

PRAVOPIS BOSANSKOGA JEZIKA *ZA OSNOVNE I SREDNJE ŠKOLE*

Senahid Halilović

PRAVOPIS BOSANSKOGA JEZIKA

ZA OSNOVNE I SREDNJE ŠKOLE

Zenica, 2004.

SADRŽAJ

I. UVOD

U Bosni i Hercegovini odavno se osjeća potreba za školskim pravopisnim priručnikom. Sedamdesetih i osamdesetih godina XX stoljeća toj je potrebi udovoljavao Marković-Ajanović-Diklićev pravopisni priručnik srpskohrvatskoga jezika. Spomenuti je priručnik do 1991. doživio osamnaest izdanja.

Početkom devedesetih godina prestao je postojati standardni srpskohrvatski jezik, a umjesto njeg danas imamo četiri posebna standardna jezika: bosanski, hrvatski, srpski i crnogorski. Poslije stoljeća i po manje - više zajedničke norme, krajem XX stoljeća četiri južnoslavenska naroda - Bošnjaci, Hrvati, Srbi i Crnogorci - kreću zasebnim putevima izgradnje samosvojnih standardnih jezika.

Od zajedničke pravopisne norme (one iz pravopisa Matice hrvatske i Matice srpske, 1960. god.) odustali su najprije Zagreb i Beograd: pojavili su se pravopisi hrvatskoga, potom pravopisi srpskoga jezika. Godine 1996. objavljen je i **Pravopis bosanskoga jezika.** *To je obimnija knjiga, pisana najprije za jezičke stručnjake.*

Ovaj je školski pravopisni priručnik zapravo sažetak Pravopisa bosanskoga jezika. Odatle su gotovo u cijelosti preuzeta pravopisna pravila; međutim, iako se oslanja na izdanje iz 1996, ovaj priručnik donosi dorade, dopune i pojednostavljenja pravopisnih normi bosanskoga jezika. Drugo izdanje **Pravopisa bosanskoga jezika** *bit će usklađeno sa ovim školskim priručnikom.*

Ova je knjiga svojim obimom i sadržinom ponajprije namijenjena školama, ona predstavlja priručnik za učenike i nastavnike osnovnih i srednjih škola, ali bi mogla udovoljiti potrebama i šire kulturne javnosti.

U želji da se korisnicima pomogne pri usvajanju pravopisnih pravila, nastojali smo postići jasnost i preglednost. Građa u ovome priručniku izložena je stoga na poseban način: pojedine se cjeline nižu abecedno (od **apostrofa** *do* **zvjezdice**) *- zato će se i bez korišćenja* **sadržaja** *lahko pronalaziti ono što je potrebno; svaka zaokružena cjelina sadrži tri dijela - prvo dolazi osnovni tekst s pravilima i primjerima, potom uokviren sažetak teksta i, najzad, na margini su istaknute najbitnije pojedinosti. Na margini i sami možete dopisivati primjedbe i pitanja. Tekst prate zadaci i vježbe, a na*

kraju knjige nalaze se rješenja zadataka i vježbi. Rječnički dio sadrži abecedno nanizane primjere iz pravopisnih pravila, a uz svaki primjer u Rječniku stoji broj pravopisnog pravila u kome se taj primjer navodi.

Nadamo se da će ova knjiga doprinijeti unapređivanju i stabiliziranju pravopisne norme bosanskoga jezika. Ta će se naša nadanja ostvariti ako ovaj školski pravopis uistinu postane **priručnik**, *tj. ako često bude* **pri ruci** *učenicima, nastavnicima i svima koji žele njegovati svoju pismenost i uopće jezičku kulturu.*

Sarajevo, 18. 4. 1999. *Autor*

Uz drugo izdanje

Ovaj pravopisni priručnik dobro je prihvaćen od širokog kruga korisnika, najprije od učenika osnovnih i srednjih škola u BiH. Izdavač je za kratko vrijeme iscrpio zalihe prvog izdanja; stoga se odlučio i za drugo, nepromijenjeno izdanje, kako bi do knjige mogli doći svi kojima je potrebna.

Sarajevo, 14. januara 2004. *Autor*

II. PRAVOPISNA PRAVILA

1. APOSTROF

1. Apostrof se stavlja umjesto izostavljenoga dijela riječi ili broja. Njime se označuje da takvi likovi nisu uobičajeni u standardnome jeziku:

apostrofom se označava izostavljanje slova ili brojki

> (1) *Je **l'** ti tvrdo, Ibro, bez dušeka? / (...) jesu **l'** teške tahte javorove?* – (2) *Je **l'Saraj'vo** gdje je nekad bilo?* – (3) *Malehno je zrno biserovo, **al'** ga nose gospođe na vratu.* – (4) *Rođena je 27. XI '95.*

2. Apostrof se ne piše na kraju krnjega infinitiva i glagolskoga priloga sadašnjeg (u poslovicama i sl.), iako takvi likovi nisu prihvaćeni u standardnome jeziku:

> (1) *S hromim putujuć mora se posrnut.* – (2) *Vrelo gvožđe kovat treba.* – (3) *Treba rodit pa ime nadjet.* – (4) *Valja bacit udicu, pa uhvatit ribicu.*

3. Apostrof se ne piše na kraju krnjeg infinitiva u sastavu futura I: *iščeznut će, pisat će, propast će.* Također se ne stavlja apostrof u riječi *kao* niti u glagolskom prodjevu radnom. Krnji oblici (osim u futuru prvom) dopušteni su samo u književnoumjetničkom stilu.

~~pisat' će~~, ~~ko'~~

~~doš'o~~

4. Ako je u standardnome jeziku neka riječ prihvaćena i u kraćem i u dužem liku, a upotrijebi se kraći lik, apostrof se ne piše: *k* (ka), *kad* (kada), *mladog* (mladoga), *onom* (onome), *svukud* (svukuda).

> Apostrofom se označava ispušteni dio riječi ili broja. Apostrof se ne piše na kraju krnjeg infinitiva u sastavu futura prvog niti uz kraće oblike koji su prihvaćeni u bosanskome standardnom jeziku.

2. CRTA

5. Kao pravopisni znak u užem smislu crta može upućivati na to da tekst koji slijedi sadrži objašnjenje ili zaključak prethodnog teksta; može se upotrijebiti za označavanje pauze, a može se pisati i ispred jedinica u nabrajanju te onih koje želimo naročito istaći, kao i ispred teksta koji se navodi. Crte služe i za odjeljivanje umetnutih dijelova rečenice. Dakle, crta može biti u ulozi zareza, dvotačke, triju tačaka, navodnika, kao i znakova ponavljanja, a dvije crte u ulozi zareza ili zagrada. Ako se crta ne može napisati na kraju reda, stavlja se na početku sljedećeg.

za razliku od crtice, crta se ne prenosi u sljedeći red

6. Crta u službi pravopisnog znaka u užem smislu uvijek ima bjeline (razmake) s obje strane; dakle, odmaknuta je od riječi, brojki, simbola. (Time se u kucanome tekstu jasno razlikuje od crtice, koja se obično kuca istim znakom, ali nema razmaka ni s jedne strane.)

Crta u službi pravopisnoga znaka u širem smislu također bi trebalo da ima bjeline s obje strane (tzv. odmaknuta crta). Jedino je između broje-

va poželjno primaknuti crtu. (Primaknuta crta u tiskanome tekstu razlikuje se od crtice po dužini: crtica je kraća.)

Npr.: *put Sarajevo – Banja Luka; put Sarajevo – Goražde; šahovski susret Novo Sarajevo – Stari Grad.* Ali: *Zija Dizdarević (1916–1942).*

dvjema crtama odjeljujemo umetnute dijelove

7. Dvjema crtama odjeljuju se umetnuti dijelovi rečenice (riječi, izrazi, pa i cijele rečenice). Umetnuti dijelovi predstavljaju manje ili više samostalne jedinice, tj. nisu u izravnoj vezi s rečenicom u kojoj se nalaze. Dvije crte (kao dvostruki pravopisni znak) imaju ulogu dvostrukoga zareza ili zagrada, s tim što su crte izražajnije, a osobito su podesne u rečenicama u kojima ima više zareza: bez njih bi moglo biti dvojbe koji je od dijelova omeđenih zarezima naknadno dodat ili umetnut:

dvjema crtama pokazuje se duža pauza nego zarezima

(1) *Ja ne znam kako izgledaju hurije, rajske ljepotice – trebalo bi ih vidjeti – ali na ovom svijetu su primljene Sarajke kao ljepotice.* (M. Nerkesi, *U pohvalu lijepog grada Sarajeva*) – (2) *Tokom XVI i XVII stoljeća u tada najvećim gradovima i centrima Bosne i Srbije – kao što su Sarajevo, Priština, Novi Pazar, Foča, Mostar, Užice, Beograd, Niš, Banja Luka i drugi – osnovano je više orijentalnih biblioteka, vakufskih i privatnih.* (K. Dobrača, *Uvod* – u: *Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa, I*)

8. Crtom se, kao i zarezom i dvotačkom, odjeljuje dio rečenice koji sadrži naknadno objašnjenje, a formalna veza sa prethodnim dijelom nije pokazana izričito:

crtom se:

a) odjeljuje naknadno objašnjenje;

(1) *U tim prilikama nastao je Duvanjski arzuhal – svojevrsna molba na bosanskom jeziku, čiji je autor do sada bio nepoznat.* (A. Isaković, *Biserje*) – (2) *U njemu čovjeku izgleda da poživjeti može dugo – na hiljadu mjesta u Sarajevu teku česme, vode života.* (M. Nerkesi, *U pohvalu lijepog grada Sarajeva*)

b) obilježava pauza između dvaju dijelova teksta

9. Crta obilježava pauzu između dijela teksta koji joj prethodi i onoga koji slijedi. Njome se naročito naglašava odnos između dvaju dijelova teksta:

Sjećam se: jurili smo po vršajevima za konjima, preko trave i kamenja, kroz dječije razigrane prostore, zaboravljajući otići pet puta na dan u džamiju i – poslije su očeve batine bile svršetak radosti. (Z. Dizdarević, *Majka*)

10. Crta označava pauzu između dijela teksta u kome se nešto nabraja i dijela u kojemu slijedi sažeto objašnjenje:

(1) *Ta nepotrebna, neobično štetna distanca od matice, od vrela, od korijena, od izvornih formi, taj bijeg od vlastitoga bića, taj samoubi-*

lački pohod u samozaborav, ta mimikrija, to nekritičko poimanje tuđeg, to snishodljivo prihvatanje nečijeg kao boljeg samo zato što nije moje, ta tragikomična raspolućenost između onoga što jesam i onoga što drugi hoće da sam, taj neprirodno golemi jaz između jezičke aktivnosti naše i generacije već naših očeva i majki – nije li to, ipak, izbor samih Bošnjaka? (S. Halilović, *Bosanski jezik*) – (2) *Putopisac, karikaturist, scenarist, novinar, urednik – sve to bio je Zuko Džumhur.*

11. Crta može doći ispred jedinica u nabrajanju:

(1) *U svojoj etnogenezi bosanski Slaveni, kasnije Bošnjaci ili Bosanski Muslimani, kao središnji južnoslavenski narod, vrlo malo su se miješali sa drugim narodima, što nije slučaj sa okolnim Južnim Slavenima, u čijoj je etnogenezi udio neslavenskog elementa prilično značajan – na istoku Grka, Albanaca, Cincara, Rumuna i drugih, a na zapadu Nijemaca, Italijana, Mađara, Čeha itd.* (M. Imamović, *Historija Bošnjaka*) – (2) *Kod kuće ne vraćaju mačeve u korice – za pojilo, za ispašu, za prijek pogled, za ružnu riječ.* (D. Sušić, *Uhode*)

12. Iz razloga jasnoće crta se obično stavlja ispred predikata koji je različitim rečeničnim članovima isuviše udaljen od subjekta:

Bosanski kraljevi, da se ulaskaju velikašima, po primjeru – dijelili su im razne naslove. (S. Bašagić, *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine /1463–1850/*)

13. Crtom se označava pauza i u sažetim iskazima, poslovicama, kao i u rečenicama bez veznika:

(1) *Mladost – ludost.* – (2) *Manje znao – manje i patio.* (3) *Beg ja, beg ti – ko će vodu nositi.* – (4) *Ili Risto kovač, ili kovač Risto – jedno te isto.* (M. K. Ljubušak, *Narodno blago*)

14. Crtom se odvaja i ističe dio iskaza koji sadrži nešto suprotno ili neočekivano:

(1) *Sa svakim zamahom zalepršа rukav od košulje, bijel – na crnoj ruci Halimačinoj, odu gore s lopatom i njegove oči, a gore je nebo večernje, sivo, ponegdje nalegao debeo oblak.* (Ć. Sijarić, *Bihorci*) – (2) *Mlad sa ovoga svijeta odoh – a jedan bijah u majke...* (M. Dizdar, *Stari bosanski tekstovi*)

crta se piše:

a) ispred jedinica u nabrajanju;

b) ispred predikata udaljenog od subjekta;

c) kad se nešto naročito ističe, suprotstavlja;

d) pri nizanju odsječaka teksta jednih ispod drugih

Crta označava naknadno objašnjenje prethodnoga sadržaja i pauzu između prethodnoga sadržaja i sljedećega odsječka teksta. Piše se i ispred jedinica u nabrajanju te onih koje želimo istaknuti, kao i ispred navođenoga teksta.
Dvjema se crtama odjeljuju dopunske obavijesti u rečenici.
S obiju strana crte ostavlja se bjelina veličine jednoga slovnog znaka; jedino je između brojeva crta bez razmaka.

15. Ako se dijelovi teksta nižu jedni ispod drugih, s njihove lijeve strane može se pisati crta (umjesto brojki, slova i dr.):

Tamna boja zvuka (tj. gravisnost) osobina je sljedećih naših glasova:

– *vokala* ***o, u,***
– *sonanata* ***v, m,***
– *pravih konsonanata* ***p, k, b, g, f, h.***

crta se stavlja:

a) pri isticanju rečenica unutar odlomka;

b) između rečenica kao primjera;

c) između naslova, podnaslova i sl.;

d) u dijalozima (umjesto navodnika);

e) između upravnoga govora i piščevih riječi

16. Unutar odlomka crta se stavlja između rečenica kako bi se označilo da veza između rečenice ispred crte i rečenice iza crte nije toliko slaba da bi se pisanje nastavilo u novome retku:

I, konačno, šta je Grozdanin kikot*? Lirski roman, novela, niz pjesama u prozi, ekloga, pastoralna idila, balada? – Djelo koje ima ponešto od svih ovih oblika, reklo bi se, a ipak lirska romaneskna struktura, čije su epizode cjeline koje mogu egzistirati i zasebno da ne izgube od svoje stvarne vrijednosti.* (M. Rizvić, *Iznad i ispod teksta*)

17. Crta se stavlja između rečenica koje se navode jedna za drugom kao nezavisni primjeri za neko pravilo:

(1) *Teren BiH u srednjem vijeku većim dijelom pripada zapadnoštokavskom narječju, dok su dolina Drine i područje istočno od Neretve u sastavu istočnoštokavskog, a dolina Une i krajevi zapadno od nje čakavskog narječja.* (Dž. Jahić, *Jezik bosanskih Muslimana*) – (2) *Preduvjet za biološki, ekonomski i teritorijalni oporavak Bošnjaka jeste jačanje svijesti i duha.* (Š. Filandra, *Bošnjačka politika u XX stoljeću*)

18. Crtom se mogu odjeljivati i naslovi, podnaslovi i sl. ukoliko se navode jedan za drugim:

Knjiga sadrži sljedeća poglavlja: Uvod – Fonetika – Naglasak – Morfologija – Sintaksa – Zaključak – Dodatak.

U toj ulozi dolazi i tačka.

19. Crta se može staviti ispred rečenice koja je upravni govor kada je tekst ustrojen kao razgovor. U tom slučaju navodnici izostaju:

Napokon je muselim progovorio (...)
– *Brat, veliš? Zatvoren?* (...) – *Znaš li zašto je zatvoren?*
– *Došao sam da pitam.*
– *Eto, ne znaš ni zašto je zatvoren. A dolaziš da moliš, bez obzira šta je učinio.*
– *Nisam došao da molim.*
– *Hoćeš li da ga optužiš?*

– Neću.
– Možeš li da navedeš svjedoka za njega ili protiv njega? Da ukažeš na druge krivce? Ili saučesnike?
– Ne mogu.
– Šta onda hoćeš?

(M. Selimović, *Derviš i smrt*)

20. Kada se u pripovijedanju uz upravni govor nađu i piščeve riječi, upotrebljava se crta (ili zarez). Piščeve riječi koje slijede za upravnim govorom odvajaju se crtom ili zarezom (ukoliko je upravni govor među navodnicima), odnosno isključivo crtom (ukoliko su navodnici zamijenjeni crtom). Ispred crte (koja odjeljuje piščeve riječi od upravnoga govora) mogu se staviti upitnik ili uzvičnik, ali ne i tačka, jer se prva piščeva riječ piše malim slovom (osim ako se sama po sebi ne piše velikim početnim slovom):

– *Šta hoću? – rekao sam, čudeći se sam sebi i znajući da nije dobro što to govorim.* (...)
– *Riječi su ti teške – rekao je isto onako mirno, samo su mu se suzili kapci na teškim očima.*

(M. Selimović, *Derviš i smrt*)

21. Dvjema crtama prekida se upravni govor u koji su umetnute piščeve riječi (ukoliko je upravni govor označen crtom, a ne navodnicima). Ukoliko je upravni govor označen navodnicima, umetnute piščeve riječi odvajaju se crtama (ili zarezima):

dvjema crtama odvajaju se umetnute piščeve riječi

(1) *– To je lijepo – rugao mi se defterdar – ali nije pametno.* (M. Selimović, *Derviš i smrt*) – (2) *"U* Kosari *i* Gorčinu*" – piše dr. Kasim Prohić – "životno i ljudsko razmirje javlja se u liku vječne žudnje za ljubavlju kao apsolutnim identitetom."* – (3) *"Život je, međutim, usjeklina" – nastavlja filozof Prohić – "koja dijeli sve što je blisko i time vertikalitet žudnje čini još očitijim."*

Pri okomitome nizanju dijelova teksta crtama se mogu zamijeniti brojke ili slova. Crta služi i za odjeljivanje rečenica kao primjera za neko pravilo. Njome se (umjesto tačkom) mogu odjeljivati naslovi i podnaslovi kad se nižu jedan za drugim. U dijalogu se replike mogu odvajati crtom (umjesto navodnicima); tad se i autorova intervencija odvaja crtom.

22. Kao pravopisni znak u širem smislu crta se upotrebljava za označavanje odnosa u značenju *od – do*. To se može odnositi na vremenski razmak, količinu, potom na prostornu udaljenost, pravac kretanja i sl.:

(1) *Hasan Kikić (1905–1942) za svoga kratkog života napisao je obimno i značajno djelo.* – (2) *Konj živi 20–25 godina.* – (3) *Usta-*

crta se piše:

a) između brojki (bez razmaka);

b) između tijesno povezanih riječi (sa bjelinom i sa lijeve i sa desne strane)

novljeno je da je u tom času vozio 90–95 km na sat putem Sarajevo – Tuzla. – (4) *Ispaljena je raketa zemlja – zrak.*

Biblioteka
Rad s korisnicima:
8–18 sati (*od ponedjeljka do petka*)
10–14 sati (*subotom i nedjeljom*)

23. Ako se ispred prvoga broja napiše prijedlog *od*, onda između brojeva ne treba stavljati crtu, nego treba napisati prijedlog *do*: *od 8 do 18* (a ne: *od 8–18*); *Zija Dizdarević živio je od 1916. do 1942. godine* (a ne: *od 1916–1942. godine*).

Otvoreno od 8 do 18
~~**Otvoreno od 8 – 18**~~

24. Crta dolazi i između pojedinih članova u nizu, npr. pri označavanju pravca kretanja:

(1) *U Zvornik možete putem Sarajevo – Olovo – Kladanj – Vlasenica, ili putem Sarajevo – Sokolac – Vlasenica.* – (2) *Voz je saobraćao uskotračnom prugom Zavidovići – Olovo – Han-Pijesak.*

25. Crta se stavlja između dvaju ili više imena koja označavaju pojmove privremeno ili trajno povezane u odnos (bilo to suprotstavljanje, bio kakav savez i sl.):

Osman – Azizov roman

(1) *Natjecanje šahista završeno je susretom* Bosna – Preporod. – (2) *Slomljen je trojni pakt Njemačka – Italija – Japan.* – (3) *Pročitao je Osman – Azizov roman* (ili: *Pročitao je roman Osmana – Aziza*).

Seid Vehab Ilhamija
~~**Seid Vehab – Ilhamija**~~

(Crta između dvaju imena /nadimaka i sl./ omogućava da se obilježi saradništvo dvojice pisaca, jer se ne stavlja između dvočlanoga prezimena ili prezimena i nadimka jednoga pisca: *Pročitao je knjige Nasihe Kapidžić-Hadžić i Seida Vehaba Ilhamije.*)

26. Crta se (poput dvotačke) može stavljati ako se brojkama iskazuje odnos u značenju *prema*: *Utakmica je završena rezultatom 4–2* (tj. 4 prema 2).

Crta se upotrebljava i u značenju *od – do*, potom između suprotstavljenih pojmova, kao i između sportskih rezultata (u značenju *prema*).

3. CRTICA

27. Crtica kao pravopisni znak stavlja se između sastavnih dijelova riječi. Kad se u novi red prenosi dio koji se rastavlja crticom, ispred njeg se piše crtica (tj. novi red počinje crticom).

28. Crtica se piše između sastavnih dijelova polusloženice: *bajram--namaz, Zul-Karnejn, Kotor-Varoš, Gazi Husrev-beg, Husrev-begov, reisul-ulema, rok-muzika, sahat-kula, bosansko-njemačko-engleski* (rječnik).

crtica se piše:
a) pri rastavljanju riječi na kraju reda;

b) između sastavnih dijelova polusloženica;

c) između dijelova pojedinih izraza, onomatopeja;

d) između dvostrukih prezimena ženskih osoba;

e) između slova i brojki ili nastavaka

29. Crtica se stavlja između sastavnih dijelova izraza nastalih vezivanjem riječi bliskog ili suprotnog značenja: *hoću-neću, rekla-kazala, gore-dolje, kakav-takav.* Tako se pišu i dva broja kojima se označavaju približne vrijednosti: *dva-tri.*

Ukoliko je barem jedan od dijelova ovakvih izraza dvočlan, crtica se ne stavlja, nego se piše crta ili se ne stavlja nijedan znak rastavljanja: *htio – ne htio* / *htio ne htio.*

30. Crticom se u cjelinu povezuju dijelovi onomatopejskih riječi i sl.: *ho-ruk, kas-kas-kas, du-du-dum, klipa-klapa.*

31. Između samostalnih imeničkih veza (samostalnih s obzirom i na naglasak i na promjenu) ne piše se crtica: *žena heroj, žena radnica.*

32. Crtica se piše ispred dijela riječi koji se želi naročito istaknuti, ili se želi posebno obilježiti odsutnost onoga što označava imenica: *ne-bitak, ne-ja.* Tako i: *pseudo-Kinez* i sl.

33. Crtica povezuje dva prezimena ženskih osoba: *Nasiha Kapidžić-Hadžić.*

Nasiha Kapidžić-Hadžić

34. Crtica se ne piše između imena i nadimka muških i ženskih osoba kao ni između dvostrukih prezimena muških osoba: *Fadila Odžaković Žuta, Asim Ferhatović Hase, Avdo Karabegović Hasanbegov.*

Fadila Odžaković Žuta

Asim Ferhatović Hase

35. Crticom se povezuju dijelovi poput slova (simbola) i brojki: *DC-9;* tako je i ako se slovo ili brojka nalaze ispred cijele riječi: *A-kolo, A--vitamin, B-ulaz, C-ključ, E-mol, 20-godišnjica.*

Ako je simbol ili brojka s desne strane cijele riječi, crtica se ne stavlja: *vitamin A, Teatar 55, Renault 5* (*reno 5*).

Tako se crticom odvajaju i nastavci iza brojke koja se piše umjesto riječi: *90-ih godina.*

A-vitamin; vitamin A

u ANUBiH-u, UNIS-ov

36. Crticom se vezuju oblički i tvorbeni nastavci uz složene skraćenice čije su jedinice napisane velikim početnim slovima: *u ANUBiH-u, od CIA-e, iz UNICEF-a, iz ŽTP-a, od UNESCO-a, iz MUP-a, UNIS-ov.*

Crticom se također vezuje složena skraćenica uz drugi dio polusloženice: *TV-program.*

u polusloženica novi red počinje crticom:

bajram- **-namaz**	**gore-** **-dolje**
~~**bajram-** **namaz**~~	~~**gore-** **dolje**~~

37. Crtica se piše pri rastavljanju riječi na glasove (*ž-e-n-i-c-a*), morfeme (*žen-ic-a*) i slogove (*že-ni-ca*).

38. Crtica se stavlja na kraju retka kad se dio riječi prenosi u novi redak (up. *Rastavljanje riječi na kraju retka*).

39. Crtica se stavlja između brojki koje znače tekući račun i sl.:

10195-840-077-5023.

Uobičajeno je da se crticom odjeljuju i posljednje tri znamenke u telefonskome broju: 41-837, 210-578.

> Crtica se stavlja između sastavnih dijelova polusloženice (*sahat-kula*; *TV-program*); između sastavnih dijelova pojedinih dvočlanih izraza (*hoću-neću*, *gore-dolje*); između dvaju prezimena ženskih osoba (*Nasiha Kapidžić-Hadžić*); između slova i brojki ili nastavaka (*A-vitamin*, *20-godišnjica*, *90-ih godina*, *iz MUP-a*, *MUP-ov*).
> Kad se dio riječi prenosi u sljedeći redak, na kraju retka uz posljednje slovo stavlja se crtica.

4. DVOTAČKA

40. Kao pravopisni znak u užem smislu dvotačka ukazuje da tekst koji slijedi sadrži objašnjenje ili zaključak teksta koji joj prethodi, a piše se i ispred jedinica u nabrajanju, kao i ispred teksta koji se navodi. Kao pravopisni znak u širem smislu dvotačka se piše između brojeva kojima se iskazuje odnos.

a) Dvotačka i objašnjenje teksta

dvotačka se stavlja:
a) ispred teksta u ulozi objašnjenja;

b) ispred zaključka;

c) ispred samostalnih dijelova uklopljenih u rečenicu;

d) ispred jedinica u nabrajanju;

e) ispred navedenih tuđih riječi;

f) u značenju **prema**

41. Dvotačka se stavlja ispred teksta koji je u ulozi objašnjenja rečeničnog niza, rečenice ili dijela rečenice:

(1) *Ta su župljanska sela lijepa: kuće grupisane, okrečene, voćnjaci gusti, vode pitome, ljudi mirni.* (Ć. Sijarić, *Bihorci*) – (2) *Ono malo magije što pokazah pred janjičarom, bilo je najbolja putna isprava: handžija ne smjede ništa da mi naplaćuje, trgovac je iz sujevjerja stalno nastojao da mi udovolji, a Tale je bio spreman da me usluži ne pitajući za plaću.* (D. Sušić, *Kaimija*) – (3) (...) *od muških je očiju bježala: / čista da dođe onome koji joj je zapisan, / kadifa bijela i kap rose sabahske / na njegov dlan.* (S. Kulenović, *Na pravi put sam ti, majko, izišo*) – (4) *Muka poći, još teže ne poći: / ako pođem – nagledah se jada, / ne pođem li – neću vidjet' dragu!* (Sadih almu nasred Atmejdana)

42. Dvotačka se stavlja ispred sažetoga iskaza ili zaključka koji je u ulozi objašnjenja prethodnog sadržaja:

(1) *Nastupio je dakle odlučan čas: boj ili mir.* (E. Mulabdić, *Zeleno busenje*) – (2) *Ili ne imao ili ne umio: jednako je.*

43. Dvotačka se također stavlja ispred poslovica, zagonetki, definicija, tvrdnji i sl. koje su uklopljene u rečenicu (samostalne rečenice u ulozi objašnjenja mogu početi velikim slovom):

(1) *Ne kaže se uzalud: Ženiti se mladu rano je, a staru kasno je.* – (2) *Pogodite: U gorici na jednoj nožici.* – (3) *Mati moja: / Stabljika krhka u saksiji.* (S. Kulenović, *Na pravi put sam ti, majko, izišo*) – (4) *Vjetar: strujanje zraka u atmosferi.*

(U ovakvim primjerima umjesto dvotačke može sc upotrijebiti crta.)

44. Dvotačka može doći ispred objašnjenja koje zapravo služi razvijanju teksta:

(1) *Sjećam se: polazio sam "na škole".* (Z. Dizdarević, *Majka*) – (2) *Prekorijevam sebe: miran sam i hladan za sve što su mi učinili, što šutim, a nisam kriv!* (B. Redžepagić, *Pobunjenik*)

b) Dvotačka i nabrajanje

45. Dvotačka se stavlja ispred jedinica (riječi, brojeva, simbola, skupova riječi, rečenica i dr.) u nabrajanju:

(1) *Glasno niko ne govori ništa, već toliko samo da vatru nadjača – a šta bi imalo da se zbori, jer svršeno je, dućan je gotov, sa svim onim što je tamo bilo, a bilo je svašta: soli, gasa, beza, koža, konopaca (...).* (Ć. Sijarić, *Bihorci*) – (2) *Za izdržavanje svojih zadužbina Karađoz-beg je ostavio: 42 dućana u mostarskoj čaršiji, 6 mlinova u selu Knešpolje, 2 stupe, 2 badnja za štavljenje kože, mlinove na vrelu Bune, nešto zemlje u Mostaru i 300.000 osmanskih dirhema.* (M. Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, III*) – (3) *Zubni suglasnici jesu: d, t, n, c, z, s.*

46. Dvotačka se piše obavezno iza nadređenoga pojma, a ispred jedinica (hiponima) u nabrajanju:

(1) *Tri su vrste ljudi: znalac o Bogu, tražitelj znanja na putu izbavljenja i narod obični koji pristaje uz pozivatelja svakog i ne traži da se prosvijetli svjetlom znanja, niti traži zaštitu oslonca pouzdana.* (Ali ibn Ebi-Talib, *Nehdžul-belaga; prijevod* R. Mahmutćehajić i M. Hadžić) – (2) *Uzgajao je različite vrste cvijeća: ruže, karanfile, ljiljane.*

47. Iza dvotačke, a ispred pojedinih jedinica u nabrajanju, mogu se stavljati kakve dopunske oznake nizanja (riječi, brojevi, slova, crte i sl.), bez obzira na to da li se jedinice nižu jedna iza druge ili jedna ispod druge:

Djelatnost književnika Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka veoma je raznovrsna: prvo, pokretač je, vlasnik i urednik lista "Bošnjak"; drugo, prilježni je sakupljač narodnih umotvorina; treće, prevodilac je sa istočnih jezika; četvrto, pisac je angažiranih tekstova.

"Biserje", prva antologija bošnjačke književnosti, sadrži poglavlja:
A. Pjesme srca
B. Priče
C. Junačke pjesme
D. Istočni Parnas
E. Starija književnost (Alhamijado)
F. Novija književnost

dvotačka između naslova i podnaslova

48. Dvotačka se ne mora stavljati ispred jedinica u nabrajanju ukoliko se te jedinice normalno uklapaju u rečenicu:

dvotačka nije obavezna ukoliko su jedinice u nabrajanju normalno uklopljene u rečenicu

(1) *Na sabiranju, obradi i objavljivanju historijskih izvora za tursko doba uspješno su sudjelovali Hamdija Kreševljaković (umro 1959), Nedim Filipović, Hazim Šabanović (umro 1971), Muhamed Hadžijahić, Avdo Sućeska i Adem Handžić.* (S. Balić, *Kultura Bošnjaka: Muslimanska komponenta*) – (2) *Pogledom je obuhvatio Sedrenik, Vratnik, Kovače, Alifakovac i Bistrik.*

49. Dvotačka se ne stavlja iza naslova (kao što su: SADRŽAJ, POPIS, BIBLIOGRAFIJA, LITERATURA) ispod kojih dolazi nabrajanje.

50. Dvotačka se obično stavlja između naslova i podnaslova kao dijelova bibliografske jedinice (prva riječ podnaslova piše se velikim početnim slovom):

Muhamed Hadžijahić, Od tradicije do identiteta: Geneza nacionalnog pitanja bosanskih Muslimana, *Sarajevo, Svjetlost, 1974.*

c) Dvotačka i navođenje teksta

51. Dvotačka se stavlja s desne strane teksta u koji se unosi navođeni tekst, a sam navođeni tekst (upravni govor) obilježen je navodnicima i s lijeve i s desne strane:

(1) *Kad su pozvali magarca na pir, odgovorio je: "Bezbeli treba vode ili drva."* – (2) *Govorio mu je: "Jednu reci, a dvije čuj."*

d) Dvotačka kao pravopisni znak u širem smislu

52. Kao pravopisni znak u širem smislu dvotačka se stavlja između brojeva kojima se iskazuje odnos, a čita se *prema*:

odnosi između brojeva

(1) *Utakmica je završena rezultatom 2:1* (tj. dva prema jedan, odnosno: dva jedan) – (2) *Karta je mjerila 1:500.000* (jedan prema petsto tisuća).

53. Dvotačka se upotrebljava (umjesto tačke) na raznim uređajima (satovima i sl.) između broja koji označava sat i broja koji označava minu-

tu, ili (ako je tačka iza broja koji označava sat) između jedinica nižega reda, tj. između brojeva koji označavaju minutu i onih koji označavaju sekundu; ovo je osobito često u označavanju vremena u sportu:

Za tu stazu trebalo mu je vrijeme od 31.29:14 (tj. 31 minutu, 29 sekundi i 14 stotih dijelova sekunde).

> Dvotačka se stavlja ispred teksta koji slijedi kao objašnjenje ili zaključak prethodnoga teksta. Piše se i ispred riječi, brojeva, simbola, skupova riječi ili rečenica u nabrajanju. Dvotačka služi i za navođenje – stavlja se ispred teksta koji je obilježen navodnicima i s lijeve i s desne strane. Kao pravopisni znak u širem smislu dvotačka dolazi između brojeva kojima se iskazuje odnos, u značenju *prema* (*rezultat 2:1*).

ZADACI I VJEŽBE

1. Da li je pravilno napisano:
   Pozajmio sam svoj englesko – bosanski rječnik dr.-ici Azri Dilberović Sušić.
2. Stavi u ovim rečenicama crtu i crticu gdje je potrebno:
   TV ekipa vozila se dva tri sata putem Prijedor Banja Luka Skender Vakuf.
3. Da li u ovoj rečenici iza riječi "ocjenu" treba staviti dvotačku? Zašto?
   Odgovarali su samo oni koji su željeli odličnu ocjenu: Alica, Amina, Harun i Jasminko.
4. Je li u ovoj rečenici dvotačka stavljena gdje je potrebno?
   Mehmed Meša Selimović napisao je: "Od *Gorčina* nastaje čudo: rodio se pravi pjesnik, izuzetne vrijednosti, osobenog izraza, samo svoj."

5. GEMINACIJA

54. Za bosanski jezik općenito vrijedi da se u suglasničkoj skupini ne mogu ostvariti dva ista suglasnika (v. t. 110.). Od ovoga pravila postoje izuzeci. Tako se pišu udvojeni suglasnici *jj* u superlativu pridjeva u kojih komparativ počinje suglasnikom *j* i u nekim pojedinačnim riječima, te drugi udvojeni suglasnici u složenicama (radi lakšega razumijevanja), u orijentalizmima i nekim pojedinačnim riječima. Udvojeni suglasnici često se izgovaraju kao jedan produženi suglasnik (npr. *j:*) ili kao dva (tzv. geminacija).

a)-**dd**-: *poddioba, poddijalekt, preddiplomski, naddržavni*;

b)-**jj**-: *najjači, najjasniji, najjednostavniji, najjužniji*;

c)-**nn**-: *vannastavni*;

d)-**pp**-: *kreppapir*;

e)-**rr**-: *hiperradikalan, superrevizija*;

f) **-tt-**: *tridesettrećina, postturski*;

g)**-zz-**: *nuzzarada, nuzzanimanje.*

U islamskim terminima i uopće u orijentalizmima geminacija je također česta. Ako se koja riječ piše isključivo sa geminacijom u osnovnome obliku, onda su i svi padeži i izvedeni oblici sa udvojenim suglasnicima:

h)**-dždž-**: *zul-hidždže* (uz: *zul-hidže*);

i) **-ll-**: *Allah, Abdullah* (ali: Abdulah, bošnjačko ime), *billahi, mašallah, muallim* (uz: *mualim*), *muallima* (uz: *mualima*), *musalla* (uz: *musala*), *salla* (uz: *sala*);

j) **-mm-**: *Muhammed* (vjerovjesnik Božiji; ali: Muhamed, bošnjačko ime), *tejemmum* (uz: *tejemum*), *ummet / umma;*

k)**-nn-**: *sunnet*; *Džennet* (=*Raj*), *džennet* (pren.; *raj*), *džennetski*;

l) **-rr-**: *muderris* (uz: *muderis*);

m) **-ss-**: *mufessir* (uz: *mufesir*);

n) **-vv-**: *tesavvuf* (uz: *tesavuf*).

Geminacija je pojava udvajanja istih suglasnika. Udvojeno se u superlativu pišu suglasnici *jj* (*najjasniji*) te u složenicama *dd* (*poddijalekt*), *nn* (*vannastavni*), *rr* (*superrevizija*), *tt* (*tridesettrećina*) i dr.
Geminacija je česta u islamskim terminima i općenito u riječima orijentalnoga porijekla: *Allah, Džennet, džennetski, sunnet, muderris, mufessir*.
Ako se osnovni oblik riječi piše s geminacijom, udvojeni se suglasnici pišu i u svim padežnim oblicima te izvedenicama.

6. GLAS *H*

etimološko i naknadno razvijeno **h**:
aždaha, duhati, halka, historija, hrskavica, kahva, mehlem, proha, promaha, truhnuti, vehnuti, vihoriti se

~~aždaja, alka, venuti~~

55. Glas *h* nalazi se u osnovnim i izvedenim riječima u kojima mu je po postanku (etimologiji) mjesto, kao i u riječima u kojima je naknadno razvijen: *adhezija, aždaha, buha, čahura, dah, dahnuti, drhtati, duh, duhan, duhati, duhnuti, gluh, grah, grohot, gruhati, habati, Hajber* (zem.), *haber, hafiz, hajat, hajde, Halid, halka, haljina, hangar, havan, Hebron, helij, hendek, herbar, Hercegovina, hergela, hiljada, Hira, historija, hitar, hizmet, hodža, horoz, hotel, hlad, hljeb, Honorije* (papa), *hrana, hrapav, hrast, hrpa, Hunejn* (zem.), *hurma, Husnija, hrsuz, hrskavica, hršum, hutba, Isfahan, kahva, kihati, krhkost, kruh, kuhati, kuhar, lijeha, mahana, mahmuran, mahnuti, mahrama, mehlem, Mersiha, muha, muhati se, Muharem, Muhsin, nahraniti, natruha, orah, Orhan, otprhnuti, ovrha, pehar, prah, prhut, protuha, proha, promaha, pihtije, rahatlokum, ruho, rahlost, sabah, serhat, snaha, stih, streha, suh, svrha, šah, šejh, Šuhreta, tahan-hal-*

va, tarhana, tih, truhlež, truhlost, truhnuti, uho, uvehnuti, vallahi, vehnuti, vihoriti se, zaduha, zahira, zamah, zahtjev, zauhar, Zulejha, žohar.

56. Glas *h* piše se i u pojedinim riječima i njihovim izvedenicama iako mu tu po postanju nije mjesto; u ovakvim oblicima, odomaćenim u bosanskome jeziku, imamo tzv. *sekundarno h: hastal, hora, horan, sahat-kula, sevdah.*

sekundarno **h**: **hastal, horan, hrđa, hrvanje, lahak, mehak**

57. U bosanskome jeziku (kako u bošnjačkim narodnim govorima tako i u bošnjačkoj književnosti) uobičajeni su oblici: *hrđa, hrđati, hrđav, hrvač, hrvati se, hrvanje, hrzati, lahak, lahko, odlahnuti, olahkotni, ophrvati, mehak, mehkoća, zahrđalost.*

U standardnome bosanskom jeziku ovakve oblike i izvedenice od njih nepravilno je pisati bez glasa *h*.

~~**rđa, lak**~~

58. Glas *h* piše se i u grupi *hv: hvala, hvaliti, hvat, hvatati, Hvar, uhvaćen.*

grupa **hv**: **hvala, hvatati**

~~**fala, fatati**~~

59. Glas *h* piše se:

a) u genitivu množine zamjenica, pridjeva i promjenljivih brojeva: *mojih, njihovih, ovih, tvojih, svih, svojih; dobrih, lijepih, mladih, osiguranih, ružičastih, smirenih, učenih; prvih, četvrtih, četrdesetih;*

b) u 1. l. jd. aorista: *dođoh, eglenisah, htjeh / htjedoh, rekoh;*

c) u 1. l. jd. imperfekta: *govorah, hoćah / hotijah / htijah, mišljah, pošćah, vođah;*

d) u 1. l. jd. kondicionala: *govorio bih, htio bih, mislio bih, postio bih, vodio bih.*

nepravilni oblici bez **h**:

od mladih – ~~**od mladi**~~

dođoh – ~~**dođo**~~

mišljah – ~~**mišlja**~~

govorio bih – ~~**govorio bi**~~

60. Zbog dvojake upotrebe u bošnjačkoj pisanoj baštini pojedine riječi mogu se pisati u obliku s glasom *h* (izvornim ili naknadno uspostavljenim) kao i u obliku bez toga glasa ili s nekim drugim glasom umjesto *h*: *hametice / ametice, hlabavo / labavo, hlupati / lupati, mahramica / maramica, nahuditi / nauditi, ohlupina / olupina, sahat / sat, huhor / uhor.*

61. U standardnome bosanskom jeziku samo je: *adet, Ajka, Ajkuna, àlāt, at* (konj), *Azema, ismijavati* (*se*), *lopta, marva* i sl.

dvojaki oblici: **mahramica i maramica, sahat i sat**

62. Različita su imena: *Bahir* i *Bakir, Meliha* i *Melika, Sahib* i *Sakib, Šuhreta* i *Šukreta, Zahir* i *Zakir.*

Imena (osobna i zemljopisna) pišu se onako kako ih pišu i izgovaraju njihovi nosioci, odnosno onako kako se izgovaraju u kraju odakle potječu (bez obzira na to što su u bosanskome jeziku prisutni dvojaki likovi): *Hromić* i *Romić, Riza* i *Rizah, Zija* i *Zijah, Zekerija* i *Zekerijah.*

Piše se samo: *Grahovo, Hodovo, Hrasnica, Hrenovica, Hutovo, Mihatovići, Orahovica; Oriovac, Reljevo, Renovica* (prez.).

alat, lopta ~~**halat, hlopta**~~

različita imena: **Meliha i Melika, Zija i Zijah**

Glas *h* piše se u osnovnim i izvedenim riječima bilo da mu je tu po postanku mjesto bilo da je naknadno razvijen (*hajde, herbar, aždaha, grah; hrđati, truhnuti, lahak, sevdah; uhvaćen*). Također se *h* piše u genitivu množine zamjenica, pridjeva i brojeva (*ovih, dobrih, četvrtih*); u 1. licu jednine aorista (*dođoh*), u 1. licu jednine imperfekta (*govorah*) i u 1. licu jednine kondicionala (*govorio bih*).
Pojedine se riječi pišu i sa *h* i bez njeg (*hlabavo* i *labavo, mahramica* i *maramica, sahat* i *sat*). Imena se pišu onako kako bi ih pisali njihovi nosioci; različita su, dakle, imena *Meliha* i *Melika* ili prezimena *Hromić* i *Romić*.

7. GLAS *J*

63. Izgovor glasa *j* ovisi o njegovu položaju u riječi kao i o tome koji su mu glasovi susjedni. Najizrazitijeg je izgovora početni glas *j* kojemu slijedi samoglasnik *u* (*jučer, jutro*), dok je središnje i krajnje *j* manje ili više oslabljeno, odnosno jedva čujno – ovisno o tome u kakvome se doticaju s drugim glasovima u glasovnome nizu nalazi. Zbog nepostojanoga izgovora ponekad nije jasno kad glas *j* treba pisati, a kad ne treba.

64. Glas *j* piše se na početku riječi ispred samoglasnika (*jasan, jediti, jod, jučer*; rijetko: *j* + *i* – *jidiš*); tako i u složenicama nastalim od ovakvih riječi s prefiksom koji završava na samoglasnik: *dojučerašnji, polujasan, najediti, nejodiran.*

65. Glas *j* piše se:

a) između samoglasnika *i* i *a*: *Alija, Azija, avlija, brijati, fijat, pijaca, studija* (naučna rasprava); umeće se međusamoglasničko *j* na granici morfema: *hobija* (: hobi + a), *žirija*; međusamoglasničko *j* umeće se i u genitivu imenica na *-io*: *Tokija* (: Tokio);

b) između samoglasnika *i* i *e*: *Alije, iz Azije, Bakije, drukčije, dvije, orijentacija, mrijeti, studije* (studija); umeće se međusamoglasničko *j* na granici morfema: *hobije* (: hobi + e), *žirije*;

c) između dvaju samoglasnika *i*: *Aliji, Alijin, avlijica, po Aziji, čiji, drukčiji, hadžijin, u studiji*; u komparativu: *hladniji, svjetliji*; u bosanskome jeziku redovno su prisvojni pridjevi na *-iji* (u stilski neobilježenome tekstu): *dječiji* (a ne: *dječji*), *koziji*;

d) između samoglasnika *i* i *o*: u vokativu i instrumentalu jednine imenica koje ispred *-a* imaju *-ij-*: *delijo, kavgadžijo, Makedonijo, sudijo, zmijo; delijom, Husnijom, kavgadžijom, Makedonijom, sudijom, zmijom* te u hipokoristicima koji imaju glas *j* u osnovi: *Zijo* (nom. i vok.). Tako je i u nekoliko pojedinačnih slučajeva: *galijot* (zločinac, nevaljalac), *vijoglav, vijorog* (: viti, vijem), *zmijoglava, zmijolik,* ali: *vihoriti [se]*, a ne *vijoriti [se]* (: vihor);

e) između samoglasnika *i* i *u*: *u Aziju, cijuk, kolegiju* (: kolegij), *Pliniju* (: Plinije); *radijus, studiju* (: studija); u prezentu: *pȉjū, smȉjū*; umeće se međusamoglasničko *j* na granici morfema: *hobiju* (: hobi + u), *žiriju*; međusamoglasničko *j* umeće se također i kod imenica na *-io*: *Tokiju*.

66. Glas *j* piše se u pridjeva izvedenih od imenica na *-ija* sufiksima *-in* i *-ski*: *delijin, Fazlijin, Hamdijin, Hurmijin, komšijin, Rabijin, Samijin*; *azijski, gimnazijski, historijski, komšijski, sudijski, teorijski, varijacijski.*

67. Također se glas *j* piše u pridjeva izvedenih od imenica na *-ij*, *-ije* sufiksima *-ev* i *-ski*: *aluminijev* (: aluminij), *barijev, Celzijev, Ovidijev*; *aluminijski, studijski* (: studij), *ovidijevski* i dr., a međusamoglasničko *j* umeće se u pridjeva izvedenih od imenica na *-i, -io* ispred sufiksa *-ev* i *-ski*: *Arebijev* (: Arebi), *Gazalijev* (: Gazali), *Uskufijev* (: Uskufi), *Verdijev* (: Verdi); *radijski* (: radio), *studijski* (: studio), *tokijski* (: Tokio).

68. Glas *j* piše se u imperativu pojedinih glagola: *lij, lijmo, zalij, polij, prolij, prolijte, pij, pijte, popij, popijmo, razumij, razumijmo, razumijte, smij se, smijmo se, ne smijte se, mij se, umij se, umijmo se, ne ubij.*

69. Glas *j* piše se također u svim oblicima riječi (i izvedenicama od njih) u kojih osnova završava na *samoglasnik* + *j* (bez obzira na to koji samoglasnik slijedi u nastavku riječi): *Alija, Bahrija, Behija, brojiti, bruji, bruje, čije, čiji, čujem, čuju, dajem, daju, esejistički, Fazlija, gnojiti, gnojidba, gojilište, Hakija, Himalaja* (dat./lok. Himalaji), *izdajica, kalajisati, koja, koje, krojiti, kroje, lišajiv, mojega, moji, mojim, Mujo, Mujić, Mujin* (: Mujo), *obojica, odgajivač, pije, piju, Rabija, Razija, sjajiti, sjaje, Smaje, Smajin* (: Smajo), *stojim, udvojiti, usvojiti, Vehbija, Zekija, zmijolik, Zuhdija.*

70. Glas *j* umeće se na granici osnove i nastavka u općih imenica i pojedinih imena stranoga porijekla u kojih osnova završava samoglasnikom *e* a koje nom. jd. imaju na *a*: *alineja, alineje, epopeja, epopeji, Gvineja, Odiseja, orhideja, Koreja, matineja, turneja* i sl.; tako i: *plejada* (: grč. Plejade).

71. Glas *j* piše se također u riječima stranoga porijekla s predmetkom *dija-* (< grč. *dia*; sa značenjem *kroz, u, na, duž, za*): *dijagonala, dijafragma, dijahronija, dijalekt, dijaliza, dijametar, dijapazon, dijapozitiv, dijasistem, dijaspora.*

nepravilni oblici bez j:

od žirija – ~~od žiria~~

delijo – ~~delio~~,

zmijolik – ~~zmiolik~~,

radijus – ~~radius~~,

gimnazijski – ~~gimnaziski~~

Verdijev – ~~Verdiev~~,

popij – ~~popi~~,

izdajica – ~~izdaica~~,

orhideja – ~~orhidea~~,

dijagonala – ~~diagonala~~

Glas *j* piše se u međusamoglasničkome položaju, tj. između: *i* i *a* (*avlija*), *i* i *e* (*iz Azije*), *i* i *i* (*čiji*), *i* i *o* (*zmijom*), *i* i *u* (*cijuk*).
Također se j piše u pridjeva izvedenih od imenica na *-ija, -ij, -ije* (*komšijski, gimnazijski, Ovidijev, barijev, aluminijski*).
Glas *j* piše se u imperativu (*pij, popij, umij se, umijmo se*), potom u svim oblicima riječi i izvedenicama u kojih osnova završava na *samoglasnik* + *j* (*brojiti, brojim, brojanje, nebrojeno, prekobrojno*) te u riječima stranoga porijekla kao *epopeja, orhideja, dijagonala, dijalekt.*

nepravilni oblici sa j između i i o:

cio – ~~cijo~~,

želio – ~~želijo~~,

avion – ~~avijon~~,

iole – ~~ijole~~

72. Glas *j* ne piše se između *i* i *o*:

a) u riječima domaćega porijekla u kojima *o* alternira sa *l*: *bio* (ali: *bila*), *cio, činio, dio, dioba, dioni, dionik, govorio, hladio, mislio, mislioci, radio, radionica, želio*;

b) u riječima stranoga porijekla: *avion, biblioteka, biologija, fioka, kamion, milion, marioneta, nacionalan* (ali: nacija), *patriotizam, pion, sociologija, stadion, studio* (gen. jd. studija), *violina*;

c) u složenicama u kojima prvi dio završava na *i*, a drugi počinje samoglasnikom *o*: *dioksid* (: grč. *di* = dva + *oksid*), *iole, priobalni, prionuti.*

73. U složenica u kojih prvi dio završava na *i*, a i drugi dio počinje samoglasnikom, također se ne piše *j*: *antialkoholizam, biandrija, bianualan, biatlon, diarhija* (dvovlašće), *nadriefendija, antiislamski, kvaziumjetnički, priučiti.*

nepravilni oblici sa j između dvaju samoglasnika:

biatlon – ~~bijatlon~~,

kaiš – ~~kajiš~~,

paranoik – ~~paranojik~~

74. Glas *j* također se ne piše između dvaju samoglasnika (izuzevši prethodno spomenute slučajeve kao *bruji, zmijolik, alineja, dijagonala*) ako prvi samoglasnik nije *i*. Ovo vrijedi kako za proste tako i za složene riječi, bilo domaćega bilo stranoga porijekla: *kakaa* (gen. jd.; nom. jd.: kakao); *četrnaest, izraelski, maestralno*; *daidža, daire, Faik, Hevaija, Hevai, Ismail, kail, Kaimija, Kaimi, kaiš, kokain, Nail, naime, zaista*; *naokolo, kakao*; *jauk, paučina*; *defilea* (: defile), *idealan, kupea, rezimea, Sead*; *neelastičan, dekoltee* (ak. mn.; nom. jd.: dekolte); *Husein, neimar, olein, onomatopeičan, reisul-ulema, Seid, Seida, seiz, teist*; *anđeo, preokupiran*; *eunuh, dekolteu*; *memoarski, oboa*; *depoe* (ak. mn.; nom. jd.: depo), *poezija, zapadnoevropski*; *alkaloid, doista, heroina, nivoi* (: nivo), *paranoičan, paranoik, poizdalje*; *plavooka, poodavno*; *proučiti, depou*; *intelektualac, tabua* (: tabu); *influencija, silueta, Suec*; *altruist, beduin, obuimljem, intervjui*; *suočenje, uopće*; *kakaduu* (dat./lok. jd.; nom. jd.: kakadu), *međulični.*

različita osobna imena:
Aiša i Ajša

75. Osobna imena pišu se onako kako bi ih pisali (i izgovarali) njihovi nosioci: *Aiša* i *Ajša* (: Aíša), *Naila* i *Najla, Raifa* i *Rajfa, Saima* i *Sajma, Smailović* i *Smajlović* (ali samo: *Smail*).

Samo je: *Begajeta, Bejadudin, Hidajet, Hidajeta, Mejaz, Tajib, Tajiba.*

> Glas *j* ne piše se između *i* i *o* < *l* (*dio, dioba, mislio, radionica*) te između *i* i *o* u riječima stranoga porijekla (*avion, biblioteka, sociologija, studio; dioksid*), u složenicama (*priobalni, biatlon*) te između dvaju samoglasnika (ako prvi od njih nije *i*), izuzevši spomenute slučajeve kao *bruji, dijagonala* i sl. (*četrnaest, daidža, kaiš, naime, alkaloid, doista, altruist*).
> Imena i prezimena pišu se onako kako bi ih pisali njihovi nosioci (*Aiša* i *Ajša, Smailović* i *Smajlović*).

8. GLASOVI *Č* I *Ć*

76. U pojedinim bošnjačkim narodnim govorima potrvena je razlika između afrikata *č* i *ć*. U standardnome bosanskom jeziku, međutim, treba razlikovati glasove *č* i *ć* (ovo se odnosi i na izgovor i na pisanje).

77. Glasovi *č* i *ć* dva su različita fonema, što znači da mogu sudjelovati u razlikovanju riječi i njihovih značenja (tj. biti u fonološkoj opreci):

jedno je:
čar, čelo, jahačica,

a drugo je:
ćar, ćelo, jahaćica

čâr (: čarati; draž)	*ćâr* (dobit)
čärkati (pomalo čarati)	*ćärkati* (pomalo trgovati)
čèlo (dio glave)	*ćélo* (ćelav čovjek)
čèmēr (jed, otrov, gorčina)	*ćèmer* (pojas za novac)
čôrda (krdo, čopor)	*ćôrda* (sablja)
čûp (čuperak)	*ćûp* (zemljana posuda)
glùhāč (biljka)	*glùhāć* (gluh čovjek)
jahàčica (ona koja jaše)	*jahàćica* (npr. mazga)
kóčēnje (gl. im.: kočiti)	*kòćēnje* (gl. im.: kotiti)
kròčēnje (gl. im.: kročiti)	*kròćēnje* (gl. im.: krotiti)
kȕčica (dem.: kuka)	*kȕćica* (dem.: kuća)
mláčēnje (gl. im.: mlačiti)	*mláćēnje* (gl. im.: mlatiti)
mȕčēnje (gl. im.: mučiti)	*múćēnje* (gl. im.: mutiti)
posjèčen (gl. prid. trp.: posjeći)	*pòsjećen* (gl. prid. trp.: posjetiti)
spavàčica (žena koja spava)	*spavàćica* (košulja za spavanje)
vráčati (gatati)	*vräćati* (nesvrš.: vratiti)
vràtič (biljka)	*vràtić* (dem.: vrat)
zàpriječen (gl. prid. trp.: zapriječiti)	*zàpriječen* (gl. prid. trp.: zaprijetiti)

78. Pojedine riječi govore se i pišu i s glasom *č* i s glasom *ć*, što se objašnjava različitim osnovama ili različitim sufiksima.

naporedno je:
kračina i kraćina,
pličina i plićina,
koščat i košćat,
maščurina i mašćurina,
ćerpič i ćerpić,
jednoč i jednoć

Tako se od komparativa *kraći, plići* izvode imenice *kraćina, plićina*, a u istom se značenju upotrebljavaju imenice *kračina, pličina*, izvedene od pridjevske osnove: *kratak, plitak* (kratk + ina > kratčina > kračina; plitk + ina > plitčina > pličina).

Također su naporedne imenice *boleščurina, koščurina, maščurina* (sa sufiksom *-čurina*) i *bolešćurina, košćurina, mašćurina* (izvedene sufiksom *-jurina*) te pridjevi *koščat* (sufiks *-čat*) i *košćat* (sufiks *-jat*). Kao naporedni prihvaćeni su i sljedeći likovi: *ćerpič* (izvorni lik) / *ćerpić, inoča* / *inoća, jednoč* / *jednoć, ljutič* / *ljutić* (biljka).

U standardnome bosanskom jeziku treba razlikovati suglasnike **č** i **ć** pored ostalog i zbog toga što od njihove upotrebe može zavisiti i značenje riječi (npr. *čelo* – dio glave : *ćelo* – ćelav čovjek).

a) Glas *č*

79. Pri izgovoru glasa *č* najdjelatniji je vrh jezika, koji je uzdignut i usko prislonjen uz prednji dio tvrdoga nepca, a usne su blago ispupčene i zaobljene. (Istovjetne je tvorbe i složeni suglasnik *dž* – razlikuju se utoliko što je *č* bezvučna, a *dž* zvučna afrikata.)

č u osnovi riječi: **čamac, jučer, ključ**

80. Glas *č* javlja se u osnovama riječi u kojima njegov nastanak nije vidljiv: *čabar, čador, čađa, čamac, čardak, čas, čaša, čavka, čarapa, čekati, Čelebija, čelo, četka, češalj, četiri, čibuk, čudan*; *bačva, bašča, dapače, Dračevo, Foča, hlače, ječam, jučer, mačka, palača, pčela, pečurka, početak, računica, ručak, tačka, Žepče, večer*; *bič, ključ, luč, Malkoč, Oruč, sendvič, teferič, žuč* itd.

č u oblicima riječi, prema osnovnim **c** ili **k**:

mjesec – mjeseče, junak – junače, zec – zečevi, jak – jači, micati – mičem, rekoh – reče, skakati – skačući

81. Glas *č* stoji u oblicima prema osnovnim *c* i *k*. Tako je:

a) u vokativu jednine imenica muškoga roda kojima osnova završava na *c* i *k*: *striče* (< stric + e), *mjeseče, mudrače, starče*; *vojniče* (< vojnik + e), *junače, mrače, vuče*;

b) u nominativu, akuzativu i vokativu množine imenica muškoga roda kojima osnova završava na *c*: *stričevi* (< stric + ev + i), *stričeve, zečevi, zečeve*;

c) u komparativu izvedenome nastavkom *-ji* od pridjeva kojima osnova završava na *k*: *jači* (< jak + ji), *gorči, mlači*;

d) u prezentu glagola kojima infinitivna osnova završava na *k* te glagola kojima prezentska osnova završava na *c* i *k*: ***pečem*** (< pek[ti] + jem), ***mičem*** (< mic[ati] + jem), ***skačem*** (< skak[ati] + jem); *pečeš, peče, pečemo, pečete, dotičem, kličem, plačem, poričem, siječem, sričem, vičem*;

e) u aoristu (2. i 3. l. jd.) glagola kojima infinitivna osnova završava na *k*: *reče, ispeče, isiječe*;

f) u imperfektu glagola kojima infinitivna osnova završava na *k*: *pečah* (< pek[ti] + jah), *pečahu* (pored: *pecijah, pecijahu*); *vučah* (pored: *vucijah*);

g) u imperativu glagola kojima prezentska osnova završava na *c* i *k*: *miči, mičimo, mičite, skači, viči, plači*;

h) u glagolskom prilogu sadašnjem glagola kojima prezentska osnova završava na *c* i *k*: *dotičući, mičući, plačući, skačući*;

i) u glagolskom pridjevu trpnom glagola kojima infinitivna osnova završava na *k*: *pečen, isječen*, a tako i u glagolskih imenica takvih glagola: *pečenje, sječenje*.

82. U izvedenim riječima (i njihovim oblicima) glas *č* dolazi prema osnovnim glasovima *c* i *k*. Tako je, npr., u riječima izvedenim sufiksima

-ak (*tračak* : *trak*), ***-an*** (*srčan* : *srce*; *ličan* : *lice*; *junačan* : *junak*), ***-anik*** (*zupčanik* : *zubac*), ***-arija*** (*tričarija* : *trica*), ***-etina*** (*ručetina* : *ruka*), ***-ević*** (*stričević* : *stric*), ***-ica*** (*vučica* : *vuk*; *djevojčica* : *djevojka*), ***-ić*** (*končić* : *konac*; *vučić* : *vuk*), ***-ina*** (*momčina* : *momak*; *lončina* : *lonac*), ***-iti*** (*mlačiti* : *mlak*; *zračiti* : *zrak*), ***-janin*** (*Banjalučanin* : *Banja Luka*; *Dubičanin* : *Dubica*; *Jelaščanin* : *Jelaške*; *Šamčanin* : */Bosanski/ Šamac*; *Šapčanin* : *Šabac*; *Užičanin* : *Užice*; *Zvorničanin* : *Zvornik*), ***-jati*** (*jačati* : *jak*), ***-ka*** (*značka* : *znak*; *ručka* : *ruka*), ***-(s)ki*** (*starački* : *starac*; *znalački* : *znalac*; *junački* : *junak*; *vrandučki* : *Vranduk*; tako i: *jajački* : *Jajce*; *požarevački* : *Požarevac*; *šabački* : *Šabac*; *tadžički* : *Tadžik*; *vinački* : *Vinac*), ***-ura*** (*djevojčura* : *djevojka*), ***-urda*** (*ručurda* : *ruka*; *ptičurda* : *ptica*), ***-urina*** (*ptičurina* : *ptica*), ***-urlija*** (*dječurlija* : *djeca*).

č u izvedenim riječima, prema osnovnim **c** ili **k**: **srce – srčan, djevojka – djevojčica, ruka – ručka**

83. Glas *č* nalazi se u nekoliko (više ili manje produktivnih) sufiksa, i to u:

a) imeničkim:

-ač:	*orač, rogač, krojač, jahač, skakač, skitač, skupljač, šaptač, nosač, brisač, ogrtač, učač, zatvarač, pokrivač, upaljač*;
-ača:	*cvjetača, glupača, krtolača, pregača, pribadača, rudača, udavača*;
-ačina:	*premetačina, sprdačina*;
-ačnica:	*brijačnica*;
-čaga:	*rupčaga*;
-čanin:	*Drvarčanin, Dubrovčanin, Kozarčanin, Prijedorčanin, Zagrepčanin*;
-če:	*Arapče, nahoče, pašče, siroče*;
-čica:	*cjevčica, grančica, strančica, stvarčica, trunčica*;
-čić:	*balončić, korjenčić, oraščić, prozorčić, obraščić, sinčić, zupčić*;
-čija:	*aščija*;
-čina:	*lažovčina, lijenčina, somčina, šamarčina*;
-čurina:	*boleščurina, koščurina* (pored: *bolešćurina, košćurina*);
-ečak:	*grmečak, plamečak*;
-enjača:	*krpenjača*;
-evača:	*trešnjevača*;
-ič:	*branič, gonič, ribič* (ribolovac), *vodič, ljutič* (pored: *ljutić*);
-ičak:	*plamičak, pramičak, grumičak, kamičak, krajičak*;
-ičar:	*antialkoholičar, epileptičar, hemičar, historičar*;
-ičić:	*sestričić*;
-ičina:	*dobričina*;
-ična:	*bratična, djeverična, sestrična*;
-jača (*-njača*):	*parnjača, kukuružnjača, sjevernjača, slamnjača*;

č u nastavcima za građenje riječi: **skakač, rudača, grančica, sinčić, branič, plamičak, hemičar, brezovača, dugačak, dubrovački, sebičan, turistički**

-ovača:	*brezovača, dudovača, jabukovača, trešnjovača, šljivovača;*
-ovnjača:	*makovnjača;*

b) pridjevskim:

-ačak:	*dugačak, punačak, slabačak;*
-ačan:	*ubitačan;*
-ački:	*dubrovački, zagrebački;*
-čiv:	*prijemčiv, priljepčiv;*
-ičan:	*elegičan, ekonomičan, energičan, harmoničan, ironičan, realističan, sebičan, stravičan;*
-ičast:	*bjeličast, plavičast;*
-ičav:	*plavičav;*
-ički:	*budistički, turistički, urbanistički;*

c) te u priloškom ***-ačke***: *glavačke.*

č u izvedenicama: jači – najjači, ključ – ključni

(Razumljivo je da glas *č* zadržavaju i sve daljnje izvedenice od spomenutih i sličnih riječi: *najjači* /< naj + jači/, *krojačica* /< krojač + ica/, *jahačica, kupačica, skupljačica, siročad* /< siroč[e] + ad/, *paščad, ključar* /< ključ + ar/, *ključni*; te njihovi oblici: *krojačicu, siročadima, ključarev*... Tako i: *krojačicin* itd.)

84. Glas *č* dolazi umjesto zvučnoga suglasnika *dž* (ǯ) ispred bezvučnih glasova, npr.: *kembrički* (< kembridž[s]ki).

č u prezimenima: Župančič, Sergejevič

85. Pojedina slavenska prezimena imaju krajnje *č*, i to: slovenska (*Gregorčič, Župančič*), slovačka (*Jurkovič*), bugarska (*Miletič*), češka (*Bělič*), ruska (*Sergejevič*).

> Suglasnik **č** izgovara se i piše u osnovama riječi (*mačka*), potom u oblicima riječi, prema osnovnim *c* (*mjesec – mjeseče*) i *k* (*jak – jači*), i najzad u nastavcima za građenje novih riječi (*krojač, dugačak, plavičast, glavačke*).

b) Glas *ć*

86. Pri izgovoru glasa *ć* vrh jezika opire se o donje sjekutiće, a pregradu i uski prolaz zračnoj struji pravi hrbat, tj. srednji dio jezika, koji se široko prislanja uz prednji i srednji dio tvrdoga nepca, a usne nisu zaobljene, nego se razvlače i ohlabavljuju. (Na istome mjestu na kojem nastaje bezvučna afrikata *ć* tvori se i zvučna afrikata *đ*.)

ć u osnovi riječi: Ćehotina, kuća, noć

87. Glas *ć* javlja se u osnovama riječi u kojima njegov nastanak nije vidljiv: *ćaskati, Ćehotina, ćelav, ćelija, ćud, ćuk*; *gaće, kći, kuća, leća, maćeha, naćve, pleća, vreća*; *moć, noć, već, vruć* i dr.

88. Glas *ć* dolazi u izvedenicama prema osnovnom *t*. Tako je:

a) u instrumentalu jednine s nastavkom *-ju* imenica ženskoga roda u kojih osnova završava na *t* i *st*: *smrću* (< smrt + ju), *bolešću* (< bolest + ju), *ovlašću, pakošću, radošću.* Tako i: *zluradošću* i sl.;

b) u komparativu i superlativu pridjeva u kojih osnova završava na *t*: *ljući* (< ljut + ji), *najljući, krući, najkrući, kraći, najkraći, žući, najžući*;

c) u prezentu glagola na *-ati* u kojih prezentska osnova završava na *t*: *mećem* (< met[ati] + jem), *krećem, hropće, grakćemo.* Tako i: *premećem, premećemo* i sl.;

d) u imperfektu glagola na *-iti, -jeti* čija prezentska osnova završava na *t*: *pošćah* (< post[iti] + jah), *pamćah, plamćah, čašćah*;

e) u glagolskom prilogu sadašnjem s nastavcima *-eći* (*dolazeći, noseći, sjedeći*), *-jući* (*pitajući, vapijući*), *-ući* (*idući, tekući*). Tako i: *pridolazeći, propitkujući* i sl.;

f) u glagolskom pridjevu trpnom pojedinih glagola u kojih prezentska osnova završava na *t*: *čašćen* (čast[iti] + jen), *počašćen, ožalošćen, ugošćen, upamćen* (ali: *dopustiti – dopušten, namjestiti – namješten* i sl.; naporedo je: *iskorišćen / iskorišten, ovlašćen / ovlašten*);

g) u glagolskoj imenici glagola na *-iti* u kojih prezentska osnova završava na *t*: *čašćenje* (< čast[iti] + jenje), *pamćenje, zapamćenje, pošćenje*;

h) u nesvršenom glagolu izvedenom iz svršenog kojem osnova završava na *t* ili *st*: *plaćati* (< plat[iti] + jati), *shvaćati, osjećati, zapamćivati* (< zapamt[iti] + jivati), *ugošćivati* (< ugost[iti] + jivati), *ovlašćivati.*

ć u oblicima riječi, prema osnovnom **t**:
radost – radošću, ljut – ljući, metati – mećem, postiti – pošćah, častiti – čašćen, pamtiti – pamćenje, osjetiti – osjećati, prut – pruće

89. Glas *ć* dolazi u oblicima riječi u kojih osnova završava na *t* a koje su izvedene sufiksima ***-ja***: *braća* (< brat + ja); ***-janin***: *Egipćanin* (< Egip[a]t + janin), *Krićanin* (< Krit + janin); *Osaćanin* (< Osat + janin); ***-je***: *biće* (< bit + je), *krvoproliće, nadahnuće, lišće, plašće, pruće, svanuće;* ***-ji***: *pileći* (< pil + e/et + ji), *teleći.*

90. Glas *ć* nalazi se u nekoliko (više ili manje produktivnih) imenskih sufiksa:

ć u nastavcima za građenje riječi:
Bihać, zadaća, zelembać, kamenčić, srndać, kraljević, cvjetić, Begić, pisaći, srneći

-ać:	*gluhać, golać, Bihać*;
-aća:	*mokraća*; tako i: *nedaća, zadaća*;
-bać:	*zelembać* (< zelen + bać);
-čić:	*balončić, kamenčić, orašćić, prozorčić, zupčić*;
-dać:	*crvendać, srndać*;
-ević:	*kraljević*;
-ičić:	*sestričić*;

-ić:	*crvić, golubić, grabić, labudić, konjić, brodić, člančić, cvjetić, ljutić* (*bot.*; uz: *ljutič*), *Begić, Ahmić*;
-oća:	*čistoća, krhkoća, lahkoća, mehkoća, samoća, skupoća, trudnoća, truhloća, tvrdoća*;
-ović:	*dragović, Mujezinović* (< mujezin + ov + ić);

te u pridjevskim:

-aći:	*domaći, jahaći, kupaći, pisaći, spavaći, šivaći*;
-eći:	*srneći, ovneći.*

ć u infinitivu:
sjeći, presjeći

91. Glas *ć* nalazi se u infinitivu glagola koji nemaju *-ti: doći, naći, poći, reći, sjeći, tući, vući.*

92. Glas *ć* dolazi umjesto zvučnoga suglasnika *đ* (ǯ) ispred bezvučnih glasova, npr.: *žećca* (< žeđ + ca), *rićkast* (< riđ + kast), *roćko* (< rođ[o] + ko; hip.: rođak), *omećka* (: omeđak), *smećkast* (: smeđ).

(Razumljivo je da glas *ć* zadržavaju i sve daljnje izvedenice od spomenutih i sličnih riječi: *ćelavko, kućepazitelj, noćašnji, noćiti, vrećetina, vrućina, gluhaćev, bihaćki, mokraćni, Begićev, roćkov* te njihovi oblici: *ovlašćivanje, od polubraće, balkončićem, kraljevićem, crvićem, domaćici, srnećim, rićkasta.*)

ć u riječima
opći, općina, uopće

93. U bosanskome jeziku samo je: *opći, općina, općenito, uopće* i sl. (*opšti, opština* i sl. crkvenoslavenski su likovi). Oblici *sveštenik* i *svećenik* (i izvedenice) različitoga su značenja: prvi se odnosi na osobu koja obavlja službu u Srpskoj pravoslavnoj crkvi, a drugi na osobu koja obavlja službu u bilo kojoj crkvi osim spomenute.

94. Od glagola *iskati* naporedni su oblici s grupom *šć* i *št* (< sk + j): *išćem / ištem, išćemo / ištemo, išćući / ištući, išći / išti.*

Samo je: *bišćem, bišćući* i sl. Tako i prema glagolima *pljeskati, pritiskati, stiskati* i sl. imamo odnos *šć / sk*: *plješćem / pljeskam* (: pljeskati), *pritišćem / pritiskam* (: pritiskati).

95. Skupinu *šć* prema skupini *sk* imamo i u oblicima kao *liješće* : *lijeska, triješće* : *trijeska.*

riječi arapskoga porijekla:
Ćaba i Kaba,
ćitab i kitab

96. U riječima arapskoga porijekla koje imaju velarni okluziv *k* (kāf, kef) i u onima turskog porijekla s palatalnim okluzivom *k'* imamo ili glas *ć* ili *k*. Međutim, postoje i riječi u kojima se naporedo javljaju jedan ili drugi glas: *Ćaba / Kaba* (ali je samo: *ćabenski*), *ćeške / keške, ćesim / kesim, ćitab / kitab* (knjiga), *hićaja / hikaja* (priča).

različita osobna imena:
Bećir i Bekir

97. Imena *Bećir* i *Bekir, Ćerim* i *Kerim, Šaćir* i *Šakir, Zaćir* i *Zakir, Ćimeta* i *Kimeta* i dr. pišu se onako kako su usvojena, tj. kako ih izgovaraju njihovi nosioci.

Suglasnik *ć* izgovara se i piše u osnovama riječi (*ćelija*), u izvedenicama prema osnovnom *t* (*krut – krući*; *kretati – krećem*), kao i u nastavcima za oblike i za građenje riječi (*braća*; *golubić*).

9. GLASOVI *DŽ* I *Đ*

98. U pojedinim bošnjačkim narodnim govorima potrvena je razlika između afrikata *dž* i *đ*. U standardnome bosanskom jeziku, međutim, treba razlikovati glasove *dž* i *đ* (ovo se odnosi i na izgovor i na pisanje). (O rastavljanju riječi s afrikatom *dž*, npr. *ho-dža, San-džak,* i onih sa skupom *d* + *ž*, npr. *nad-živjeti, Pod-žeplje,* up. *Rastavljanje riječi na kraju retka.*)

99. Glasovi *dž* i *đ* dva su različita fonema, što znači da mogu biti suprotstavljeni jedan drugome pri razlikovanju riječi i njihovih značenja (tj. mogu biti u fonološkoj opreci):

džak (vreća)	*đak* (učenik)
džem (marmelada)	*đem* (žvala)
hodža (imam)	*hođa* (: hod, hodanje)

jedno je:
džak, hodža,
a drugo je:
đak, hođa

100. Naporedni su u bosanskome jeziku oblici *Madžarska* (prema turskome izgovoru) i *Mađarska* (prema izvornome izgovoru), a tako i *Madžar* / *Mađar, Madžarica* / *Mađarica, madžarski* / *mađarski*.

Nadimci *Madžar* i *Mađar* pišu se onako kako bi ih pisali njihovi nosioci.

naporedni oblici:
Madžar i Mađar

U standardnome bosanskom jeziku potrebno je razlikovati suglasnike ***dž* i *đ*** pored ostalog i zbog toga što od njihove upotrebe može zavisiti značenje riječi (npr. ***džak*** – vreća : ***đak*** – učenik).

a) Glas *dž* (ǯ)

101. Zvučna afrikata *dž* (ǯ) tvori se na istovjetan način i na istome mjestu na kojem i bezvučna afrikata *č* (v. t. 79).

102. Glas *dž* javlja se u osnovama riječi (uglavnom u orijentalizmima) u kojima njegov nastanak nije vidljiv: *adžo* (hip.: *amidža*; gen. jd. *adže/adža*, prisv. prid. *adžin/adžov*), *džamija, Džeda, Džemal, Džemo* (hip.: Džemal), *Dženana, Džennet, džentlmen, džep, džezva, Džibril, džin, džip, džokej, džungla*; *budžet, daidža, Dedžal, Hadžera, hadžija, hidžab, Hidžaz, Hidžra, Indžil, hodža, maharadža, mesdžid, Nadža* (hip.: Nadžija), *Nedžd* (zem.), *patlidžan, pidžama, Sandžak*; *hadž, iladž.*

dž u osnovi riječi:
džamija, pidžama, hadž

103. Glas *dž* dolazi umjesto bezvučnoga suglasnika *č* ispred zvučnoga glasa, npr.: *jednadžba* (< jednač[iti] + ba), *narudžba* (< naruč + ba),

dž od **č** ispred **b**:
naruč+ba > narudžba

narudžbenica (< naruč + benica), *predodžba* (< predoč + ba), *udžbenik* (< uč + benik) i dr.

dž u nastavcima: **buregdžija**, **ćevabdžinica**, **miradžijka**

104. Glas *dž* dolazi u sufiksima *-džija*, *-džinica*, *-džić*: *bostandžija* (bostan + džija), *bundžija*, *buregdžija* (< burek + džija), *ćevabdžija*, *galamdžija*, *govordžija*, *hvaldžija*, *miraždžija*, *račundžija*, *šaldžija*, *šaljivdžija*, *provodadžija* (< provod + [a]džija), *kahvedžija* (< kahv[a] + [e]džija), *buregdžinica* (< burek + džinica), *ćevabdžinica* (< ćevap + džinica), *Čamdžić*.

(Razumije se da glas *dž* dolazi i u izvedenicama i oblicima riječi iz prethodnih triju tačaka: *amidžinica*, *amidžić*, *Džemalovica*, *Dženanin*, *džennetski*, *džepićem*, *sandžački*, *narudžbenicom*, *predodžbeni*, *udžbenički*, *razgovordžiji*, *šaljivdžijin*; tako i: *miraždžijka* /nasljednica/, *provodadžika*.)

Suglasnik *dž* nalazi se najčešće u orijentalizmima (*džamija*, *džezva*) i u riječima iz engleskoga jezika (*džip*), a javlja se i u nastavcima *-džija*, *-džinica*, *-džić*. U riječima slavenskoga porijekla nastalo je u suglasničkoj skupini *čb* (*narudžba*).

b) Glas đ (ʒ́)

105. Zvučna afrikata *đ* (ʒ́) tvori se na istome mjestu i na istovjetan način kao i bezvučni složeni suglasnik *ć* (v. t. 86).

đ u osnovi riječi: **đak**, **međa**, **smeđ**

106. Glas *đ* dolazi u osnovama riječi u kojima njegov nastanak nije vidljiv: *đak*, *đavo*, *đerđef*, *đipiti*, *đogat*, *đon*, *đubre*, *đul*, *Đulizara*, *đumruk*, *đuture*, *đuvegija*; *anđeo*, *čađa*, *hrđa*, *lađa*, *leđa*, *mađioničar*, *međa*, *Niđara*, *oruđe*, *punđa*, *vjeđa*; *gleđ*, *riđ*, *smeđ*, *smuđ*.

đ u oblicima riječi, prema osnovnom d: **glad – glađu**, **mlad – mlađi**, **glodati – glođem**, **glođući – glođi**, **vidjeti – viđah**, **voditi – vođen**, **cijediti – cijeđenje**

107. Glas *đ* stoji prema osnovnom *d* u oblicima u kojima se glas *d* stapa s glasom *j*. Tako je:

a) u instrumentalu jednine s nastavkom *-ju* imenica ženskoga roda kojima osnova završava na *d*: *glađu* (< glad + ju), *zapovijeđu*;

b) u komparativu i superlativu pridjeva kojima osnova završava na *d*: *grđi* (< grd + ji), *najgrđi*, *luđi*, *najluđi*, *mlađi*, *najmlađi*, *slađi*, *najslađi*, *tvrđi*, *najtvrđi*. Tako je i u komparativu i superlativu priloga: *bljeđe*, *najbljeđe*, *luđe*, *najluđe*, *mlađe*, *najmlađe*, *slađe*, *najslađe*;

c) u prezentu nekih glagola na *-ati* kojima osnova završava na *d* (onih koji u 1. l. jd. dobijaju nastavak *-jem*): *glođem* (< glod[ati] + jem), *glođemo*, *preglođem*;

d) u glagolskom prilogu sadašnjem takvih glagola: *glođući*;

e) u imperativu takvih glagola: *glođi*;

f) u imperfektu glagola na *-iti* i *-jeti* kojima osnova završava na *d*: *bražđah* (< brazd[iti] + jah), *vođah*, *vođahu*, *viđah* (< vid[jeti] + jah), *viđasmo*;

g) u glagolskom pridjevu trpnom takvih glagola: *vođen* (< vod[iti] + jen), *predvođen, izrađen, nagrađen, viđen* (< vid[jeti] + jen);

h) u glagolskoj imenici takvih glagola: *cijeđenje* (< cijed[iti] + jenje), *vođenje, naređenje, viđenje* (< vid[jeti] + jenje);

i) u imperfektu glagola *ići*: *iđah, iđaše* (2. i 3. l. jd.), *iđasmo, iđaste, iđahu.*

108. Glas *đ* nalazi se:

a) u oblicima prezenta, aorista i imperativa glagola izvedenih od glagola *izići*: *iziđem, iziđoh, iziđi*;

b) u nesvršenim glagolima izvedenim sufiksima *-jati* i *-jivati* od osnovnih glagola na *-iti* i *-jeti* u kojih osnova završava na *d*: *događati se* (< dog[o/a]d[iti] + jati se), *oslobađati, obrađivati* (< obrad[iti] + jivati), *iscjeđivati* (< isc[ije/je]d[iti] + jivati), *viđati* (< vid[jeti] + jati);

đ u izvedenim riječima, prema osnovnom d: oslobođiti – oslobađati, medvjed – medvjeđi

c) u riječima izvedenim imenskim i pridjevskim sufiksima: *-ja* (građa), *-jaj* (uviđaj), *-jak* (mlađak), *-janin* (brđanin; Brođanin), *-je* (zabrđe; Zagrađe), *-jenik* (suđenik), *-ji* (medvjeđi).

(Razumljivo je da glas *đ* imaju riječi i oblici kao: *čađavost, đulsija, hrđanje, nehrđajući, oruđnik, riđokosa, predvođenje, brđaninov* i dr.)

Suglasnik *đ* nalazi se u osnovama riječi; tu njegov nastanak nije vidljiv (*đavo, leđa, smeđ*). U oblicima riječi te u izvedenim riječima glas *đ* postao je od *d* (*glađu, oslobađati*).

ZADACI I VJEŽBE

5. Koje su od ovih riječi nepravilno napisane: poddijalekt, najači, vanastavni, tridesetrećina, Allah, mašallah, mualima, sunet, Dženet, dženetski.

6. Podvuci oblike koji su pravilni u vezi s pisanjem glasa *h* i napiši pravilno one oblike koji su ovdje nepravilno napisani: adhezija, čaura, duvan, gruhati, hergela, rpa, proja, promaha, sahat, truhnuti, uvehnuti, oran, od svojih učeni istoričara, dođoh, ja bi htio, Bakir.

7. Podvuci nepravilno napisane oblike u vezi s pisanjem glasa j: orijentacija, teoriski, umij se, popi vode, esejistički, orhideja, biblioteka, dializa, dijoba, mislijo, radionica, socijologija, violina, daidža, kajiš, Aiša, Ajša, Gazalijev.

8. Napiši: deminutiv od *avlija*; genitiv i vokativ imenice *Tokio*; dativ i instrumental imenâ *Azija, Semberija, Husnija*; komparativ od *svijetao*; 3. lice mn. prezenta glagola *piti.*

9. Umjesto *c* napiši *č* i *ć* gdje je potrebno: bašca, brijacnica, skracen, carapa, jucer, Bihac, Becir, domacica, domacici, citalac, opcina, cetvero, camac, lahkoca, racunica, tacka, stravican, pruce, kraljevic, djevojcica, ožalošcen, hemicarka, pitajuci, turistic-

ki, kljucic, sendvic, Zvornicanin, cistoca, djecurlija, baloncic, balkoncicem, crvicem, skakucem, tvrdoca, sebican, zadaca, osjecanje, presjecen, skupljacica.

10. Podvuci nepravilne oblike u vezi s pisanjem *dž* i *đ*: amidža, đamija, Mađar, piđama, uđbenik, buregdžija, amiđić, sandžački, šalđija, Hidžra, šaljivdžija, džerdžef, hrđa, oslobađati, hađija, medvjeđi, uvidžaj, najsladže, glađu, predodba, mađioničar.

10. GUBLJENJE SUGLASNIKA

dva ista suglasnika stapaju se u jedan:
od+dahnuti – odahnuti, Vrbas+ski – vrbaski

109. U bosanskome jeziku glasovi mogu alternirati s nula vrijednošću (ø). Takve alternacije na površini vide se kao *gubljenje* ili *stapanje suglasnika*.

jednačenje suglasnika prije gubljenja:
bez+šuman > besšuman > beššuman > bešuman

110. U suglasničkoj skupini ne mogu se ostvariti dva ista suglasnika. Kada se u riječi nađu dva ista suglasnika, jedan od njih ispada, te se piše: *odahnuti* (< odøahnuti < od + dahnuti), *odijeliti* (< od + dijeliti), *predvorje* (< pred + dvorje); *besraman* (< bessraman < bez + sraman), *hinduski* (< Hindus + ski), *ruski* (< Rus + ski), *vrbaski* (< Vrbas + ski); *bešuman* (< beššuman < besšuman < bez + šuman); *otad* (< ottad < od + tad), *otud* (< ottud < od + tud); *bezakonje* (< bez + zakonje), *bezub* (< bez + zub), *bezvučan* (< bez + zvučan); *bežičan* (< bežžičan < bez + žičan), *ražariti* (< ražžariti < raz + žariti) itd.

izuzeci u pisanju:
poddioba, najjači, vannastavni, kreppapir, superrevizija

111. Od navedenoga pravila (prema kome se u suglasničkoj skupini ne mogu ostvariti dva ista suglasnika) postoje izuzeci: *poddioba, poddijalekt, preddiplomski, naddržavni, najjači, vannastavni, kreppapir, superrevizija, tridetettrećina; Allah, Muhammed* (vjerovjesnik Božiji), *sunnet* (v. t. 54).

Do ispadanja istovjetnih suglasnika iz suglasničkih skupina ne dolazi ni u onomatopejama kao *psst* i sl.

Udvojena je suglasnička skupina *st* u *šeststo* (600), *šeststoti* (600) i sl.

> Kad se u riječi jedan do drugog nađu isti suglasnici, jedan se od njih gubi. Izuzeci su u nekim složenicama (*vannastavni*) i orijentalizmima (*sunnet*).

d i t ispadaju ispred afrikata:
labudčić > labutčić > labučić, zadatci > zadaci

112. Kada se u riječi suglasnici *d* i *t* nađu ispred afrikata, ispadaju, pa se piše: *bici* (< bitci : bitka), *goveče* (< govedče : govedo), *labučić* (< labudčić : labud), *napici* (< napitci : napitak), *oca* (< otca : otac), *očev* (< otčev : otac), *siroče* (< sirotče : sirota), *suci* (< sudci : sudac), *suče* (< sudče : sudac), *zadaci* (< zadatci : zadatak).

113. Suglasnici *d* i *t* alterniraju s nulom, tj. ne pišu se ispred sufiksa *-ština*: *hrvaština* (< hrvatština : Hrvat).

d i t gube se iza s i z:
bolestna > bolesna, nuždna > nužna

114. Suglasnici *d* i *t* alterniraju s nulom, tj. ne pišu se ni kada se nađu između *s* i *z*, na jednoj, i nekog drugog suglasnika (izuzev *r* i *v*), na dru-

goj strani: *bolesna* (< bolestna : bolest), *godišnji* (< godištnji : godište), *gozba* (< gostba : gost), *grozni* (< grozdni : grozd), *nužna* (< nuždna : nužda), *žalosno* (< žalostno : žalost) i dr.

115. Zamjenica *tko* (i složenice s njom) stilski je obilježena; u bosanskome standardnom jeziku stilski su neobilježene i uobičajene zamjenice *ko, neko, niko, svako.*

stilski obilježeno:
tko, netko, nitko;
uobičajeno je:
ko, neko, niko

116. Suglasnik *s* iz sufiksa *-ski* alternira s nulom, tj. ne piše se kada se nađe iza suglasnika *č, ć* i *k*: *bečki* (< bečski : Beč), *bihaćki* (< bihaćski : Bihać), *djevojački* (< djevojačski : djevojka), *izačićki* (< izačićski : Izačić), *junački* (< junačski : junak), *konjički* (< konjičski : konjic, Konjic), *orački* (< oračski : orač), *plemićki* (< plemićski : plemić), *visočki* (< visočski : Visoko); a tako i iz sufiksa *-stvo* u imenicâ s promjenom *č > š* ispred tog sufiksa: *djevojaštvo* (< djevojašstvo < djevojačstvo : djevojka), *junaštvo* (< junašstvo < junačstvo : junak).

s se gubi iz sufiksa **-ski**
i **-stvo**:
bihaćski > bihaćki,
djevojaštvo

117. Suglasnik *v* alternira s nulom, tj. ne piše se u riječima: *Neretljanin* (< Neretvljanin : Neretva), *Neretljanka, neretljanski* (uz: *Neretvanin, Neretvanka, neretvanski*), kao i u pridjevima *breskov* (< breskvov : breskva), *bukov* (< bukvov : bukva), *smokov* (< smokvov : smokva) i sl.

v se gubi u :
neretljanski, bukov

118. Izuzetno se pišu (a često i izgovaraju) suglasnici *d* i *t*:

a) ispred *c, č, ć, dž, đ* u riječima u kojima su *d* i *t* završni suglasnici prefiksa: *otcvrknuti* (< od + cvrknuti), *potcrtati* (< pod + crtati), *potčiniti* (< pod + činiti), *otćušnuti* (< od + ćušnuti), *predđački* (< pred + đački);

b) iza suglasnika *s* ili *z* a ispred nekog drugog suglasnika ako suglasnikom *s* odnosno *z* završava prefiks: *bezdrvnost, istkati* i sl.;

c) ispred sufiksa *-ski* i *-stvo*: *gradski, ljudski, bratski*; *bratstvo, ljudstvo.*

predđački, gradski –
~~**pređački, graski**~~
bratski, protestni –
~~**braski, protesni**~~

119. Suglasnik *d* piše se i u složenicama na *-što*: *budšto, kadšto.*

120. Suglasnik *t* piše se još i u pridjevima tvorenim od imenica na *-st, -sta*: *aoristni, azbestni, protestni, prstni* (: prst; drugo je *prsni* : prsa); *kastni* (: kasta); potom u skupini *-stk-* u imenica ženskoga roda izvedenih prema imenicama muškoga roda na *-ist*: *antifašistkinja, artistkinja, avanturistkinja, komunistkinja*, kao i u skupini *-stlj-* u pridjevu *popustljiv* (i njegovim izvedenicama: *popustljivost*).

Suglasnik *t* piše se (ali se ne izgovara) u futuru I glagola na *-ti* (ako je enklitika na drugome mjestu): *gledat ću, jest ću, pisat ću.* Izgovara se: *gledaću, ješću, pisaću.*

u futuru I piše se t:
gledat ću

121. Suglasnik *s* piše se u sufiksu *-stvo* u izvedenica koje imaju *ć* ispred tog sufiksa: *preimućstvo, pokućstvo, plemićstvo.*

Suglasnici *d* i *t* gube se ispred afrikata (*govedče* > *goveče*; *zadatci* > *zadaci*) te između dvaju suglasnika (*djevojačski* > *djevojački*). Ipak se čuvaju i pišu u složenim riječima (*predđački, potcrtati*); *t* se također piše u riječima *protestni, avanturistkinja* i sl. Suglasnik *s* gubi se iz sufiksa *-ski* iza *č, ć* i *k* (*bihaćski* > *bihaćki*), ali se čuva iza *ć* u sufiksu *-stvo* (*pokućstvo*).

11. JEDNAČENJE SUGLASNIKA PO MJESTU TVORBE

122. Jednačenjem po mjestu tvorbe obuhvaćeni su suglasnici *s, z, h* i *n*.

s i **z** jednače se po mjestu tvorbe sa **š, ž, ć, đ, č, dž, lj, nj** i daju **š** i **ž**: **danasnji > današnji, pisčev > piščev, ispraznjen > ispražnjen, pazljiv > pažljiv**

Zubni suglasnici *s* i *z* te zadnjonepčani *h* alterniraju sa *š* i *ž* kada se nađu ispred prednjonepčanih suglasnika *š, ž, ć, đ, č, dž, lj, nj*:

a) suglasnik *s* alternira sa *š*: *današnji* (< danasnji), *donošče* (< donosče), *košče* (< kosče : kosac), *lišće* (< lisće : list), *mašću* (< masću : mast), *mišlju* (< mislju : misao), *nošnja* (< nosnja : nositi), *pašče* (< pasče : pas), *piščev* (< pisčev : pisac), *podnošljiv* (< podnosljiv), *prošnja* (< prosnja : prositi), *snošljiv* (< snosljiv : snositi), *ščepati* (< sčepati), *šćapiti* (< sćapiti);

b) suglasnik *z* alternira sa *ž*: *grožđe* (< grozđe : grozd), *ispražnjen* (< ispraznjen : isprazniti), *kažnjiv* (< kaznjiv : kazniti), *mržnja* (< mrznja : mrziti), *miraždžija* (< mirazdžija : miraz), *mlažnjak* (< mlaznjak : mlazni), *pažljiv* (< pazljiv : paziti), *pažnja* (< paznja : paziti), *vožnja* (< voznja : voziti); tako i: *bežičan* (< bez + žičan), *beživotan* (< bez + životan), *ražalostiti* (< raz + žalostiti) i sl., poslije jednačenja *z* u *ž* po mjestu tvorbe i stapanja dvaju istih suglasnika u jedan.

jednačenje po zvučnosti prije prelaska **s** u **š**: **iz+čeznuti > isčeznuti > iščeznuti**

Kada se suglasnik *z* nađe ispred bezvučnoga suglasnika, dolazi do jednačenja po zvučnosti, tj. daje *s*, a *s* alternira sa *š*: *iščeznuti* (preko *isčeznuti* od *izčeznuti*), *iščupati* (preko *isčupati* od *izčupati*), *išćuškati* (preko *isćuškati* od *izćuškati*), *obeščastiti* (preko *obesčastiti* od *obezčastiti*), *obraščić* (preko *obrasčić* od *obrazčić*), *raščešljati* (preko *rasčešljati* od *razčešljati*);

h daje **š** ispred **č** i **ć**: **Bišćanin, oraščić**

c) suglasnik *h* alternira sa *š* (ispred *č* i *ć*): *Bišćanin* (< Bihćanin : Bihać), *mješčić* (< mjehčić : mijeh), *oraščić* (< orahčić : orah), *trbuščić* (< trbuhčić : trbuh), *vrščić* (< vrhčić : vrh); skup *hć* može jednačenjem po mjestu tvorbe prijeći u *šć*, a može ostati nepromijenjen: *dašćem* (uz: *dahćem*), *dašćući* (uz: *dahćući*), *division* (uz: *drhćem*), *dršćući* (uz: *drhćući*);

nb i **np** prelaze u **mb** i **mp**: **odbranbeni – odbrambeni, crnpurast – crmpurast**

d) suglasnik *n* alternira sa *m* ispred *b* i *p*. Ova se alternacija bilježi na granici osnovne riječi i sufiksa: *crmpurast* (< crnpurast : crn), *odbrambeni* (< odbranbeni : odbraniti), *prehrambeni* (< prehranbeni : prehraniti), *stambeni* (< stanbeni : stan), *zelembać* (< zelen + bać). Tako i: *bombon* (: fr. bonbon).

123. Alternacije se ne prenose u pismu:

a) kada suglasnici *s* i *z* dođu ispred suglasnika *lj* i *nj* koji stoje na početku drugoga dijela složenice: *izljubiti* (< iz + ljubiti), *iznjihati* (< iz + njihati), *sljubiti, razljutiti, raznjihati, uzljuljati* i sl., kao i ispred *lj* i *nj* koji su nastali ijekavskim jotovanjem (l, n + j[e] < ě): *bjesnjeti, iznjedriti, ozljeda, razbjesnjeti, sljeme, sljepilo, sljepoća, sljez, snježan, snjetljiv* (: snijet);

b) u složenicama čiji prvi dio završava suglasnikom *n*, a drugi počinje suglasnicima *p* ili *b*. Tada se piše skupina *np, nb* iako se izgovara *mp, mb*: *crvenperka, izvanblokovski, jedanput, stranputica, vanbračni, vanpartijski.*

ostaju neizmijenjeni: **s i z** ispred **lj i nj** u složenicama (**sljubiti, izljubiti**) i ispred **lj i nj** nastalim ijekavskim jotovanjem (**bjesnjeti; iznjedriti**); **n** u složenicama i u prezimenima ispred **p i b** (**jedanput, vanbračni, Sinanpašić, Rizvanbegović**)

124. Suglasnik *h* može ostati neizmijenjen ispred *ć* u spomenutim primjerima kao *dahćem, drhćem* (uz: *dašćem, dršćem*).

125. U prezimenima: *Rizvanbegović, Sinanpašić* i sl. također se piše (ali i izgovara) skupina *nb, np.*

Kad se suglasnici *s, z* i *h* nađu ispred prednjonepčanih *š, ž, ć, đ, č, dž, lj* i *nj*, oni se s njima jednače po mjestu tvorbe i prelaze u srodne prednjonepčane suglasnike *š* i *ž*. Nema promjene *s* u *š* i *z* u *ž* ispred *lj* i *nj* u složenicama (*sljubiti, izljubiti*), niti ispred *lj* i *nj* koji su nastali ijekavskim jotovanjem (*snježan, ozljeda*).
Suglasničke grupe *nb* i *np* u izvedenim i u složenim riječima prelaze u *mb* i *mp* (*stambeni, crmpurast*). Ovakve promjene nema u složenicama kao *vanbračni, stranputica.*

12.JEDNAČENJE SUGLASNIKA PO ZVUČNOSTI

126. Jednačenjem po zvučnosti obuhvaćeni su tzv. pravi suglasnici, i to zvučni *b, g, d, đ, ž, z, dž* i bezvučni *p, k, t, ć, š, s, č, f, h, c*. Zbog ograničenjâ u raspodjeli fonema, prema kojima se ispred zvučnog iz ove skupine suglasnika može ostvariti samo zvučni, i obratno, ispred bezvučnog iz ove skupine samo bezvučni, alterniraju u jeziku *b* sa *p*, *g* sa *k*, *d* sa *t*, *đ* sa *ć*, *ž* sa *š*, *z* sa *s*, *dž* sa *č*, pa se to bilježi i u pismu. Sonanti (*v, m, n, nj, l, lj, r, j*) nisu obuhvaćeni jednačenjem po zvučnosti.

parovi zvučnih i bezvučnih suglasnika: **b-p, g-k, d-t, đ-ć, ž-š, z-s, dž-č**; bezvučni **f, h i c** nemaju zvučne parnjake

Svi pravi suglasnici s obilježjem zvučnosti imaju svoje bezvučne parnjake; svoje zvučne parnjake nemaju bezvučni šumni suglasnici *f, h, c.*

Podjela pravih suglasnika s obzirom na zvučnost vidi se iz ove tabele:

zvučni	*b*	*g*	*d*	*đ*	*ž*	*z*	*dž*	–	–	–
bezvučni	*p*	*k*	*t*	*ć*	*š*	*s*	*č*	*f*	*h*	*c*

127. Dakle, ispred bezvučnog šumnog suglasnika zvučni šumni suglasnik mijenja se u svoj bezvučni parnjak: – **b** > **p**: *gipka* (gib + ka), *hljepčić* (hljeb + čić), *ophrvati* (ob + hrvati), *optužba* (ob + tužba), *vrapca*

prvi suglasnik jednači se po zvučnosti sa drugim (zvučni se mijenja u bezvučni i obrnuto): **hljebčić > hljepčić, svatba > svadba**

ispred **f, h, c** zvučni suglasnici prelaze u bezvučne: **obhrvati > ophrvati, lažca > lašca, razformirati > rasformirati**

f, h, c ispred zvučnih ostaju neizmijenjeni: **lafdžija, ahbab**

izuzeci u pisanju: **d** ispred **s** i **š** (**gradski, podšišati**), u složenicama (**predturski, Podhrastovi**), **đ** ispred **-stvo** (**vođstvo**)

(vrab + ca); – **g** > **k**: *drukčiji* (drug + čiji); – **d** > **t**: *natpolovičan* (nad + polovičan), *othraniti* (od + hraniti), *potpis* (pod + pis), *slatka* (slad + ka); – **đ** > **ć**: *omećka* (omeđ + ka), *smećkast* (smeđ + kast), *žećca* (žeđ + ca); – **ž** > **š**: *bilješka* (bilјež + ka), *drška* (drž + ka), *lašca* (laž + ca), *teška* (tež + ka); – **z** > **s**: *bespravan* (bez + pravan), *dolasci* (dolaz + ci), *ishitriti* (iz + hitriti), *iskopati* (iz + kopati), *raskinuti* (raz + kinuti); – **dž** > **č**: *kembrički* (Cambridge [kembridž] + [s]ki).

Zvučni suglasnik koji se u ostalim padežima mijenja u svoj bezvučni parnjak u genitivu množine (ispred samoglasnika *a*) ostaje neizmijenjen: *bilježaka* (uz: *bilješki*), *vrabaca*.

128. Također se ispred zvučnog šumnog suglasnika bezvučni suglasnik mijenja u zvučni parnjak: – **p** > **b**: *oklobdžija* (oklop + džija), *tobdžija* (top + džija); – **k** > **g**: *buregdžija* (burek + džija), *svagdašnji* (svak + dašnji); – **t** > **d**: *prosidba* (prosit + ba), *primjedba* (primjet + ba), *svadba* (svat + ba), *ženidba* (ženit + ba); – **š** > **ž**: *zadužbina* (za + duš[a] + bina); – **s** > **z**: *glazba* (glas + ba), *zbiti* (s + biti), *zbratimiti* (s + bratimiti), *združiti* (s + družiti), *zgurati* (s + gurati); – **č** > **dž**: *narudžba* (naruč + ba), *svjedodžba* (svjedoč + ba), *vradžbina* (vrač + bina).

Zvučni suglasnik dobijen od bezvučnog ostaje nepromijenjen (ispred samoglasnika *a*; pod uticajem ostalih oblika) i u genitivu množine pojedinih imenica: *primjedaba, svjedodžaba, ženidaba* (uz: *primjedbi, svjedodžbi, ženidbi*).

Kako bezvučni suglasnici *f*, *h* i *c* nemaju zvučnih parnjaka, ispred zvučnih suglasnika ostvaruju se kao *f, h* i *c*: *lafdžija, ahbab, pincgauer* (terensko vozilo); tako je i s imenima: *Vrhbosna, Mehdija, Vahdeta, Vehbija, Šehzada, Nuhbegović*.

129. Alterniranje se ne bilježi u pisanju u nekoliko slučajeva:

a) suglasnik *d* ispred *s* i *š*: *gradski, ljudstvo, odsad, podstanar, predsjednik, šehidski*; *odšetati, odškrinuti, podšišati*;

b) u složenicama (iz razloga jasnoće): *adhezija, jurisdikcija, podtekst, podtip, postdiplomski, predtakmičenje, predturski, subpolaran, nadtrčati* (drugo je *natrčati*); tako i: *Obhođa, Podhranjen, Podhrastovi, Podtekija*;

c) suglasnik *đ* piše se ispred nastavka *-stvo*: *vođstvo* (: vođa; uz: *vodstvo*);

d) u pojedinačnim prostim i složenim riječima – u orijentalizmima i ostalim riječima stranoga porijekla: *fesdžija, hadžski* (: hadž), *hutba, tekbir, tešdid; dragstor, gangster, plebs* i sl.;

e) u pojedinim stranim imenima odstupa se od fonetskoga pisanja i kada se ne pišu izvorno; tako i u pridjevima od njih: *Habsburg, habsburški*,

Musorgski, Rentgen (Röntgen), Tbilisi, Vašington (Washington), vašingtonski;

f) u skraćenicama: *dkg* (dekagram), *kg* (kilogram), *tbc* (tuberkuloza), *tzv.* (takozvani), *ŽTP* (Željezničko transportno preduzeće).

izuzeci: u pojedinačnim riječima i imenima stranoga porijekla (**dragstor, hadžski, Habsburg, Tbilisi**), u skraćenicama (**dkg, ŽTP**)

130. Uobičajeno je u našoj tradiciji da se bošnjačka imena pišu izvorno (često su bez promjene i u samome izgovoru): *Beghanuma, Edhem, Ezher, Hifzija, Midhat, Midhata, Medhija, Subhija, Šefket, Šefkija*; *Grabčanović, Dervišbegović, Zubčević.*

Imena se, međutim, pišu onako kako bi ih pisali njihovi nosioci, tako imamo i: *Fethija* (*t* je izvorno), *Hivzija, Magbul, Mithat, Mugdim, Ševket, Ševkija; Grapčanović, Zupčević* i sl.

različita imena: **Midhat i Mithat, Zubčević i Zupčević**

Hipokoristike pišemo s promijenjenim suglasnikom kako se i izgovaraju: *Dutka* (: Duda, Dudija), *Rapka* (: Rabija), *Satka* (: Sadeta), *Sutka* (: Suada).

> Kad se dva suglasnika različita po zvučnosti nađu jedan do drugoga, prvi od njih jednači se po zvučnosti sa drugim – zvučni se mijenja u bezvučni i obrnuto. Bezvučni *f*, *h* i *c* nemaju svoje zvučne parnjake: oni se ne mijenjaju ispred zvučnih, ali zvučni suglasnici ispred njih postaju bezvučni. Jednačenje po zvučnosti ne odnosi se na sonante – oni ne utiču na prethodne bezvučne suglasnike, niti se mijenjaju ispred njih (*slušati, humka*).
> Odstupanje od jednačenja suglasnika po zvučnosti (uglavnom u pisanome jeziku): *d* se ne mijenja ispred *s* i *š*, a *d* ispred *s*; u orijentalizmima i bošnjačkim imenima, kao i u pojedinačnim riječima i imenima stranoga porijekla, u složenicama i skraćenicama.

ZADACI I VJEŽBE

11. Koji je oblik pravilno napisan: bešuman, bessuman ili bezšuman? Objasni zašto!
12. Napiši nominativ množine od imenica predak, zadatak, gubitak, napitak. Kakva se tu promjena vrši?
13. Kakva je promjena izvršena u piščev (: pisac), oraščić (: orah), odbrambeni (< odbranbeni: odbraniti)?
14. Podvuci pravilne oblike vodeći računa o jednačenju suglasnika po zvučnosti: ophrvati, sbratimiti, podtip, hutba, vašingtonski, Edhem, gradski, ljutstvo, potšišati.

13. KOSA CRTA

131. Kosom crtom označava se kraj jedinice teksta (npr. stiha) kada se jedinice prenose iz vertikalnoga u horizontalni slijed:

Na tračnicu glavu / dječak polaže. / Osluškuje: / voz dolazi! / Od radosti, / gdje mu je glava / zaboravlja, / a voz dolazi! (A. H. Dubočanin, *Dječak*)

kosa crta razdvaja jedinice teksta

kosa crta umjesto riječi **odnosno**

132. Kosa crta upotrebljava se kao oznaka da su i podatak (riječ, oblik, simbol i sl.) ispred nje i onaj iza nje iste (upotrebne) vrijednosti. Dakle, kosa crta koristi se umjesto riječi *odnosno, ili*:

(1) *Bašeskijin* ***Ljetopis / Medžmua****, pored ostalog, vanredno je vrijedna antroponimijska zbirka, u kojoj su zapisana imena oko 4.000 umrlih osoba, mahom odraslih muškaraca Bošnjaka.* – (2) *Uskufijev bosansko-turski rječnik* ***Makbuli-arif / Potur-Šahidija*** *potječe iz 1631. godine.* – (3) *Studentici potreban* ***jednosoban stan / garsonjera****.*

kosa crta kao znak razlomka

133. Kosa crta služi u matematici kao znak razlomka: 1/10, 1/5 (mj. $\frac{1}{10}, \frac{1}{5}$):

Na ono što napajaju rijeke i oblaci daje se 1/10 (jedna desetina) zekata, a na ono što se natapa crpljenjem vode iz zemlje ima se dati 1/5 (jedna petina).

134. Kosa crta stavlja se između brojnika i nazivnika (npr. na vrijednosnim papirima) kada se u svoti koja se izražava nalaze stoti dijelovi novčane jedinice: *dvjestoosamnaest 35/100* (= 218, 35).

kosa crta između dviju kalendarskih jedinica i dviju oznaka mjere

135. Kosa crta služi za označavanje razdoblja koje se proteže između dviju kalendarskih jedinica (najčešće između dviju godina, ali i između dvaju dana, dvaju stoljeća i dr.):

(1) *Mehmed Meša Selimović bio je gimnazijski profesor u Tuzli 1936/37. školske godine.* – (2) *Noć 26/27. februara 1995. (1415. po H.) bila je uoči Lejletul-kadra.*

136. Kosa crta između dviju oznaka mjere stavlja se u značenju prijedloga *na* i *po*:

(1) *Vozio je 80 km/h (osamdeset kilometara na sat).* – (2) *U prosjeku je palo 5 l/m*^{2} *(pet litara po metru kvadratnom).*

137. Kosa crta služi za tačno određenje adrese (stavlja se između broja kuće, odnosno ulaza, i kata): *Ferhadija 9/IV* (tj. Ferhadija ulica, broj devet, četvrti kat) te za odjeljivanje pozivnoga od osnovnog telefonskog broja : 071 / 234-567.

Kosa crta najčešće služi za razdvajanje brojki, ali i za odjeljivanje jedinica teksta prenesenih iz okomitoga slijeda u vodoravni te za udruživanje pojmova koji se funkcionalno uključuju (u smislu *odnosno, ili*).

14. NAVODNICI

138. Navodnici su dvostruki pravopisni znak koji se stavlja na početku i svršetku onoga što se doslovno navodi ili mu se daje drugi smisao.

139. Navodnici imaju trojak oblik: „ ... ", " ... " ili " ... " i » ... «. Sva tri oblika upotrebljavaju se u tiskanom tekstu, a u pisanom prvi i drugi.

Kad god se otvore navodnici (kad se stave sprijeda), treba ih i zatvoriti (staviti straga).

140. Navodnici se stavljaju kada se nešto tuđe navodi doslovno, onako kako je izgovoreno ili napisano. Ako je tuđi tekst veličine rečenice ili više rečenica, taj tekst navodi se iza dvotačke, koja se stavlja s desne strane rečenice iza koje se navodi, a navodnici se zatvaraju poslije pravopisnoga znaka kojim se obilježava kraj rečenice:

među navodnike stavljamo:
a) nečije riječi;
b) riječi sa suprotnim značenjem

Svoj nezavršeni roman Krug *M. Selimović počeo je pisati ekavski, da bi u petome poglavlju prešao na ijekavicu, o čemu je u rukopisu ostavio sljedeću bilješku: "Do ovog mjesta mislio sam da radnja bude locirana u Beogradu, zato ličnosti govore ekavski. Ali mi je sve nešto smetalo, rečenica je bila tvrda, sve je izgledalo tuđe. Zato sam odlučio da radnju prenesem u Sarajevo, a govor da bude ijekavski. To je zaista moje, mada priznajem da je ekavski ekonomičniji i moderniji."*

U pohode katkad dolepрša / odrezana letvica sunca, / lopovski se ušulja kroz prozor, / i zacvrkuta: / "Tu ste, znači? A ja dan / protratila tražeći vas!" / (Dž. Latić, *Ja i svi moji prijatelji*)

(Kad se navodi tuđi pisani tekst /riječ, dio rečenice, rečenica, više rečenica/, ništa ne treba u njemu mijenjati; čak se prepisuju i štamparske greške /izuzetno, u tekstovima koji se navode u popularnije svrhe, dopušteno je prilagoditi pravopis i ispraviti slovne greške/. Ako se, npr., na grešku želi naročito ukazati, u zagrade se stavlja uzvičnik /ili lat. oznaka *sic*= tako, izraz čuđenja/. Ako se izostavlja dio tuđega teksta, to mjesto obilježava se tako što se unutar zagrada stavljaju tri tačke. Ako se mijenja tip slova /u svrhu isticanja, npr./, unutar zagrada stavlja se obavijest o tome /npr.: *isticanja moja; podvlačenje naše*/. Jedino se navodnici unutar navedenoga teksta /navod u navodu/ mijenjaju u polunavodnike.)

kada se navode tuđe riječi, ništa se ne mijenja

141. Ako su u navedeni tekst veličine rečenice umetnute riječi pisca, i lijevi i desni dio tuđega teksta stavljaju se među navodnike, a piščeve se riječi odvajaju ili zarezima ili crtama (odvajaju se isključivo crtama ako je u dijalogu crta umjesto navodnika). Zarezi (ili crte) stavljaju se izvan navodnika. Lijevi dio tuđega teksta počinje velikim početnim slovom, a piščeve riječi i desni dio navedenoga teksta malim (izuzev ako se te riječi same po sebi ne pišu velikim početnim slovom). Piščeve riječi mo-

piščeve riječi unutar navedene rečenice odvajaju se zarezima ili crtama

gu biti i na kraju rečenice. Na kraju navedene upitne rečenice stavlja se upitnik, na kraju uzvične uzvičnik, a na kraju navedene izjavne rečenice ne stavlja se tačka:

"A, efendija", opet će svećenik, "mogu li se izbrojiti dlake na magarcu?" (...) "Zašto, hodža, jedeš sa pet prsta?", upita odmah u čudu on. "Zato što nemam šest", odgovori mu hodža. (*Nasrudin-hodža; prir.* A. Isaković)

dijelovi tuđih rečenica uklopljeni u vlastitu rečenicu počinju malim slovom

142. Kad se unutar rečenice navode dijelovi tuđih rečenica, oni počinju malim slovom, a pravopisni znaci kojima se obilježava kraj rečenice stavljaju se iza navodnika unutar kojih je tuđi tekst:

Tačno je za njih (priručnike, nap. S.H.) rečeno da "koncentrišu u jednoj knjizi informacije razasute po tisućama svezaka", i da su to čitave "biblioteke u minijaturi", "ključevi koji otvaraju vrata znanja nagomilanog kroz vjekove". (M. Šamić, *Kako nastaje naučno djelo*)

143. Navodnicima se označavaju pojedine tuđe riječi, potom nestandardni oblici uklopljeni u rečenicu:

(1) *Učili su je "da misli", i ona je mislila, uvjerena da zna kako se to radi.* (M. Selimović, *Ostrvo*) – (2) *U bošnjačkim narodnim govorima često se čuje "tolmač", u kome se obliku ogleda uticaj njemačkoga i mađarskoga jezika.*

144. Navodnici se upotrebljavaju za označavanje riječi uzetih u drugačijem značenju, neprimjereno upotrijebljenih, sa suprotnim smislom, umjesto *tzv.*, u pretvaranju, ruganju, potom kada se želi istaknuti kako je nešto sumnjivo i sl.:

(1) *Svijetu dojadilo pa je prozvaše "klepetalom" i ona se poče povlačiti u se, kao da je mudrala.* (N. Sarajlić, *Teme*) – (2) *Kao što vidjesmo, "čista" lingvistika sa svoje tri grane pomalo liči na tradicionalnu gramatiku sa njenom fonetikom, morfologijom i sintaksom.* (M. Riđanović, *Jezik i njegova struktura*)

među navodnike ne stavljaju se općepoznate izreke

145. Navodnicima se ne obilježavaju poznate tuđe riječi (općepoznate poslovice, izreke i sl.):

(1) *Za upotrebu stranih riječi mogla bi se postaviti kao princip ona stara latinska izreka: Uti, non abuti!* (M. Šamić, *Kako nastaje naučno djelo*) – (2) *U bogataša su i volovi pametni, kaže narodna poslovica.* – (3) *Nije bez osnova narod rekao: Ko se mlad oženi i rano ruča ne kaje se.*

146. Među navodnicima treba pisati skraćena imena ustanova i sl. koja su, zapravo, preuzeta vlastita imena (osobna, zemljopisna i dr.), osobito ako se bez njih (navodnika) ne bi moglo prepoznati novo značenje:

Odsjeli su u "Tuzli" (hotelu).

147. Navodnicima se mogu označavati naslovi knjiga, časopisa i dr., kao i uža imena ustanova, društava:

navodnicima se mogu označavati:
a) naslovi knjiga;
b) imena proizvoda;
c) uža imena unutar širih

(1) *Ahmet Hromadžić (rođen 1923. u selu Bjelaj kraj Bosanskoga Petrovca), najveći pripovjedač bošnjačke dječije književnosti, pokretač i urednik dječije biblioteke "Lastavica", napisao je, pored ostaloga, i sljedeća djela: "Patuljak vam priča", "Patuljak iz Zaboravljene Zemlje", "Okamenjeni vukovi", "Zlatorun", "Zelengor", "Bistri potoci", "Bijeli slavuj", "Dječak jaše konja", "Bijeli cvijet", "Labudova poljana".* – (2) *U "Opisu mostarskog mosta od Medžazije" luk Staroga mosta upoređen je sa svodom vasione.*

Također se navodnicima mogu označavati zaštićena imena različitih proizvoda: *"Marlboro" / Marlboro, "Gillete" / Gillete* itd.

148. Ukoliko se želi naglasiti zvanični naziv pojmova koji imaju šire i uže ime, među navodnicima se piše uže ime: *Osnovna škola "Alija Nametak", Građevinsko preduzeće "Vranica".*

149. Među navodnike se ne stavljaju naročito označeni (vrstom pisma i sl.) naslovi i nazivi:

navodnicima se ne obilježavaju naročito istaknuti naslovi i nazivi

(1) *Najljepše što je napisano u prozi u alhamijado književnosti jest* Molitva *Muhameda Hevaije Uskufije.* (M. Huković, *Muhamed Hevai u horizontima alhamijado književnosti*) – (2) *Zbirku* 101 sevdalinka *objavio je dr. M. Maglajlić u Izdavačkom knjižarskom preduzeću* ***Prva književna komuna*** *iz Mostara 1978. godine.*

150. Među navodnike se ne stavljaju složene skraćenice u kojih su sva slova velika: *UNICEF* (a ne "UNICEF"), *NAMA* (a ne "NAMA").

151. Dvostruke navodnike u rečenici treba izbjegavati. Za označavanje navoda u navodu služe **polunavodnici**.

(Ukoliko se, pak, u navedenome tekstu nalazi navod, a ne žele se navodnici zamijeniti polunavodnicima /kako bi se tekst prenio i bez te izmjene/, treba upotrijebiti za navedeni tekst jedan oblik, a za navod u navedenome tekstu drugi oblik navodnika.)

Među navodnike stavljamo nečije tačno navedene riječi, zatim riječi uzete u drugačijem značenju, uža imena ustanova, imena proizvoda, naslove knjiga i sl. Navodnicima se ne obilježavaju općepoznate misli niti naročito istaknuti naslovi i nazivi.
Ako se navodi cijela rečenica, završni dio navodnika stavlja se iza ostalih interpunkcijskih znakova (upitnika, uzvičnika, tačke). Ako se unutar rečenice navodi dio tuđe rečenice, završni dio navodnika stavlja se ispred ostalih interpunkcijskih znakova.
Navod u navodu obilježava se polunavodnicima.

ZADACI I VJEŽBE

15. Stavi odgovarajuće pravopisne znake!
    Upisala se u Gimnaziju Meša Selimović u Tuzli 1998–99. godine.
    Bože, kako je dobra, govorio je oduševljeno, kako je vesela, kako je zadovoljna!
    Kulenovićevu Ponornicu pročitala sam dvaput, rekla mi je prijateljica.
    Rekao je: U Opisu mostarskog mosta od Medžazije luk Staroga mosta upoređen je sa svodom vasione.

15. PISANJE RIJEČI STRANOGA PORIJEKLA

riječi stranoga porijekla upotrebljavamo ukoliko nemamo dobrih zamjena u bosanskome jeziku

152. Slavenska rječnička osnovica bosanskoga jezika obogaćena je od najstarijih vremena do danas (zahvaljujući raznim kulturnim i civilizacijskim susretima) brojnim orijentalizama, grecizmima, romanizmima, germanizmima, dakle riječima različitoga porijekla.

Među riječima stranoga porijekla imamo:

a) posuđenice koje su se prilagodile našem jeziku, tako da ih i ne osjećamo kao tuđe; najčešće ih ne možemo zamijeniti drugima: *azimut, bazen, boja, breskva, car, čak, čarapa, džemper, hartija, kaput, košulja, livada, limun, majmun, majstor, miris, papir, pojam, šah, tanjir, vagon*... i

b) one riječi koje se još nisu dovoljno prilagodile našem jeziku i pravopisu, te se utvrđuju dodatna pravila za njihovo prilagođavanje.

latiničkim pismom vlastita imena iz drugih jezika prenose se izvorno ili fonetski;
ostale riječi pišu se fonetski

153. Općenito vrijedi da se vlastita imena iz drugih jezika, kad se pišu latinicom, prenose ili *izvorno*, tj. onako kako se pišu u jeziku iz koga potječu (ukoliko potječu iz jezikâ koji se ne služe latinicom, takva imena podliježu transliteraciji, tj. prenošenju iz drugih grafičkih sustava u latiničko pismo bosanskoga jezika), ili fonetski ; s druge strane, našim ćiriličkim pismom vlastita imena iz drugih jezika pišu se isključivo *fonetski.* Za riječi stranoga porijekla koje nisu vlastita imena (opće imenice, pridjevi, prilozi i dr.) načelno vrijedi da se pišu *fonetski,* tj. onako kako se izgovaraju.

154. Mnoge riječi stranoga porijekla nisu neposredno došle iz izvornoga jezika, nego su u naš jezik prispjele preko jezika posrednika; to je često ostavilo traga na njihovom glasovnom obliku. Tako su, npr., brojne grčke i latinske riječi primljene preko talijanskog, francuskog, njemačkog i engleskog; mnoge arapske i perzijske riječi preko turskog jezika.

Mađar i Madžar

sport – ~~Šport~~

Otuda, npr., u bosanskome jeziku riječi *tegla* i *cigla* (obje od lat. tegula; druga uz njemačko posredovanje), ili trojni značenjski različiti oblici kao *studij, studija, studio.* Ili, prema izvornom izgovoru imamo *Mađar, Mađarska, mađarski* (: Magyar), a pod uticajem izgovora u turskome jeziku pišemo i: *Madžar, Madžarska, madžarski.* Pod uticajem njemačkoga izgovora primili smo riječi kao *špalir, štampa,* a pod uticajem engleskoga izgovora imamo: *sport, sportaš,* a tako i: *deterdžent, džudo.* Prema francuskome izgovoru imamo lik *aktuelan* (< lat. actualis, prema kom stoji lik ak-

tualan); francuski uticaj ogleda se i u liku *ofanziva* (fr. offensive), iako bi se prema izvornome latinskom glagolu *offendere* očekivalo *ofenziva*. Ranije primljene strane riječi na *-ōn* imaju *-un*: *sapun, kordun, limun, špijun*; u riječi stranoga porijekla primljenih u novije vrijeme *-ōn* ostaje: *feljton, kupon, vagon*.

Dalje, brojne hebrejske i aramejske riječi prispjele su, posredstvom grčkog i latinskog, u bosanski jezik (a tako i u ostale evropske jezike): *Abraham, Adam, aleluja, Babilon, Bal, baraba, eden, Emanuel, Gabrijel, Gog, Golijat, Isus, Jišmael, Jahve / Jehova, Jona, Josip, kanon, Lazar, Marija, Matija, Mesija, Mihailo, Mojsije, Pavao / Pavle, satana / sotona, Stjepan, subota, Tomaš* itd.

Babilon – ~~Vavilon~~

Većina navedenih imena i riječi prispjela je u bosanski jezik preko grčkih i latinskih prijevoda Božijih poslanica poznatih pod zajedničkim imenom Biblija. U bosanskome jeziku daje se prednost onim oblicima tih imena koje nalazimo u Kur'anu, posljednjoj Božijoj objavi: *Adem* (Adam), *Davud* (David), *Džalut* (Golijat), *Džibril* (Gabrijel), *Ejub* (Job), *Habil* (Abel), *Harun* (Aron), *Hava* (Eva), *Ibrahim* (Abraham), *Ismail* (Jišmael), *Ishak* (Isak), *Isa* (Isus), *Il'jas* (Elijas / Ilija), *Jakub* (Jakob), *Jahja* (Ivan / Jovan), *Jedžudž* (Gog), *Jehuda* (Juda), *Junus* (Jona), *Jusuf* (Josip / Jozef), *Kabil* (Kain), *Lut* (Lot), *Medžudž* (Magog), *Merjem* (Marija), *Mesih* (Mesija), *Mikail* (Mihael / Mikael), *Musa* (Mojsije), *Nuh* (Noa / Noe), *Sulejman* (Solomon), *Tevrat* (Tora), *Zekerija* (Zaharije) itd.

Hava (Eva)
Isa (Isus)
Sulejman (Solomon)

155. Riječi iz *arapskog, perzijskog* i *turskog* jezika najbrojnije su posuđenice u bosanskome jeziku (po brojnosti slijede ih romanizmi, potom germanizmi), a najviše ih je u naš jezik prispjelo posredstvom *turskoga* jezika. Mnoge od njih doživjele su glasovno, obličko i tvorbeno prilagođavanje zakonitostima jezika primaoca. Neke od tih promjena očite su i iz sljedećih primjera (unutar zagrada navodimo izvorne oblike): *feredža* (: ferace; a/e); *mosur* (: masura; a/o); *samar* (: semer; e/a); *berićet* (: bereket; e/i); *kadar* (: kadir; i/a); *devar* (: devir; i/a); *đerdan* (: gerdan; g/đ); *ćebe* (: kebe; k/ć); *fitilj* (: fitil; l/lj); *tiganj* (: tigan; n/nj); *bedem* (: beden; n/m); *sufara* (: supara; p/f); *zanat* (: sanat; s/z); *hajduk* (: haydut; t/k); *nalet* (: lânet; metateza); *ahmedija* (: ahmediye; e/a); *delija* (: deli; -ø: -ja).

156. Međunarodni muzički termini u stručnoj literaturi zadržavaju izvorni oblik: *allegro* (alegro), *intermezzo* (intermeco), *solfegio* (solfeđo), *soprano* (sopran), *staccato* (stakato), *tenore* (tenor).

muzički termini izvorno:
allegro

U međunarodnome općenju može se pisati: *fax* (mj. *faks*), *telefax, telex*. Također na automobilima najčešće stoji međunarodno prihvaćena oznaka *taxi* (mj. ponašene oznake *taksi*).

Iz posebnih razloga autor može neke riječi ili izraze pisati u izvornome obliku, čime jače ističe njihovo porijeklo: *grand-prix* (gran pri), *lady* (ledi), *leader* (lider), *miss* (mis), *musical* (mjuzikl), *restaurant* (restoran), *toilette* (toaleta), *vis-à-vis* (vizavi). U ovome, međutim, ne valja pretjerivati.

a) Pisanje riječi iz grčkoga i latinskog jezika

157. Grčki dvoglasnik *ai* i latinski *ae* prenose se kao *e*: *pedagog* (grč. paidagogos, lat. paedagogus), *Ezop* (grč. Aisopos).

158. Grčki i latinski dvoglasnici *au, eu* u naš jezik prenose se dvojako:

august, Zeus
Europa (mitsko lice) – **Evropa** (zem.)

a) najčešće ostaju samoglasnici *a + u*, *e + u*: *august, August, autonomija, autoritet, inauguracija, kaucija, laureat, Klaudije*; *eufemizam, neutralan, pseudo, pneumonija, Europa* (mitsko lice), *Zeus*;

b) u pojedinim riječima imamo *v* umjesto *u*: *Kavkaz* (: grč. Kaukasos); *Evropa* (kontinent), *evropeizam, evnuh*; tako i *lovor.*

barbarizam, Bizant

159. Suglasnik *b* ostaje nepromijenjen u nekim riječima grčkoga porijekla (ili u riječima preuzetim posredstvom grčkog): *barbarizam, biblioteka, labirint, simbol*; *Babilon, Bizant, Teba.*

orijent – ~~orient~~

160. Između samoglasnika *i*, na prvom, i *a, e, u*, na drugome mjestu, domeće se suglasnik *j*: *dijalektika* (grč. dialektikē), *orijent* (lat. oriens), *trijumf* (lat. triumphus).

hemija – ~~kemija~~

hirurgija – ~~kirurgija~~

hronika – ~~kronika~~

161. Umjesto grč. i lat. *ph* piše se *f*: *filozof*; umjesto *th* – *t*: *Talija*; umjesto grč. ili lat. *ch* imamo *h* u riječima: *arhiv, dijahronija, haos, hemija, hirurgija, hlor, hor, hronika, hronologija, hrizantema, melanholija, tehnika*, a *k* u: *cikorija, karakter, kamilica, kolera, karta, kameleon.*

162. Prema latinskom *h* imamo *h* u: *historija*; *Homer, Hektor.*

okean – ~~ocean~~

Kipar – ~~Cipar~~

163. Prema grč. *k* ispred *i, e, y* obično imamo *c* (*centar, cista, ciklus*), ali u pojedinim riječima ostaje *k*: *kentaur, okean*; *Kipar, Kiklop.*

filozofija – ~~filosofija~~

hereza – ~~jeres~~

164. Prema suglasniku *s* između dvaju samoglasnika imamo *z* u riječima grčkoga i latinskoga porijekla: *filozof, filozofija, hereza, kriza, pauza, prozodija*; *Cezar, Sizif*, ali očuvano *s* ostaje u imenu *Hesiod.*

Perzija – ~~Persija~~

165. Umjesto suglasnika *s* iza *l, n, r* a ispred samoglasnika u pojedinim riječima imamo *z*: *emulzija, recenzija, verzija*; *Perzej, Perzija*; u takvoj kombinaciji suglasnik *s* često ostaje i neizmijenjen: *falsifikat, arsen, persona.*

kosmos i kozmos

166. Suglasnički skup *sm* na početku riječi ostaje neizmijenjen: *smaragd*, a u sredini riječi može dati *zm*: *kosmos / kozmos.*

demokracija i demokratija

167. Pored *-ti-* imamo i *-ci-* u grčkim imenicama na *-tia* i u svim riječima latinskoga porijekla: *aristokracija / aristokratija, demokracija / demokratija, tehnokracija / tehnokratija* (ali je samo: *tradicija, Horacije*).

Inače grčko *-ti-* ostaje nepromijenjeno: *hrestomatija, peripetija*; *Beotija.*

168. Grčke i latinske imenice s nastavcima *-os*, *-on*, *-es*, *-us*, *-um* u bosanski jezik prenose se bez tih nastavaka: *Homer, organ, Aristotel, Plaut, pasiv.*

Međutim, brojni su latinizmi sačuvali *-um*: *album, forum, koloseum, minimum, impresum, referendum.*

Imenice na *-ium* prenose se s analoškim nastavkom *-ij*: *aluminij, barij, auditorij, akvarij, delirij, kriterij, magisterij, medij, milenij, prezidij, sanatorij, simpozij.*

Homer – ~~Homeros~~

aluminij – ~~aluminijum~~

kriterij – ~~kriterijum~~

169. Ako se poslije gubljenja grčkih i latinskih nastavaka na kraju riječi nađe suglasnički skup, često se između dvaju suglasnika umeće nepostojano *a*; samo je: *arhaizam, heroizam, organizam, ritam; Aleksandar, Egipat, Kipar.*

Suglasnički skup *-kt* u pojedinim riječima (uglavnom terminima) može, ali ne mora biti razbijen nepostojanim *a*, te su naporedni oblici: *dijalekat / dijalekt, objekat / objekt, perfekat / perfekt, subjekat / subjekt.* Tako i suglasnički skup *-nt* u *akcenat / akcent.*

Suglasnički skupovi ostaju u mnogim riječima: *indeks, doktorand, kobalt, Olimp, diftong, asistent, dokument, prezent, talent, kolaps, recept, apsurd, revers, jogurt.*

Većina ovih imenica u genitivu množine ima nepostojano *a*: *subjekt / subjekat – subjekata, patent – patenata* i sl.

Izuzetak predstavljaju imenice koje se završavaju suglasničkom skupinom u kojoj je jedan od suglasnika *s*: *indeks – indeksâ, obelisk – obeliskâ, sufiks – sufiksâ* te imenice kao: *apsurd – apsurdâ, diftong – diftongâ.*

perfekat i perfekt

subjekat i subjekt

talent – ~~talenat~~

170. Imenice na *-ist* i *-t* mogu dobiti vokal *a* na kraju: *kapitalist / kapitalista, telegrafist / telegtafista, arhitekt / arhitekta, asket / asketa, diplomat / diplomata, estet / esteta.*

kapitalist i kapitalista

arhitekt i arhitekta

171. Imenice grčkoga porijekla na *-ma / -matos* (s. r.) u bosanskome jeziku ženskoga su roda: *shema, poema, panorama, paradigma, teorema,* ili muškoga: *dijagram, problem, program*; tako i: *aksiom, sistem.*

Oba roda ima imenica *reum* (m. r.) / *reuma* (ž. r.)

teorema – ~~teorem~~

sistem – ~~sistema~~

172. Preovladavaju oblici sa samoglasnikom *a* umjesto izvornog *e* u riječima latinskoga porijekla: *arbitar, fratar, magistar, ministar* i sl., ali izvorno *e* ostaje u: *filter* (uz: *filtar*), *Jupiter.*

magistar – ~~magister~~

filtar i filter

b) Pisanje imena iz jezika koji se služe latinicom

173. Vlastita imena iz jezika koji se služe latinicom mogu se u bosanski jezik prenositi u latinicu i ćirilicu. Ako se prenose u *latinicu*, pišu se ili *fonetski* ili *izvorno*; ako se prenose u *ćirilicu*, pišu se *fonetski* (tj. onako kako se izgovaraju i u skladu s odgovarajućim transliteracijskim i transkripcijskim pravilima).

u stručnim knjigama i u štampi iza izvornog oblika i fonetski lik

174. Ako je ime manje poznato, pri prvome navođenju (u srednjoškolskim i visokoškolskim udžbenicima, pa i u štampi, te u znanstvenim djelima i dr.) uz izvorni lik unutar zagrada treba navesti i fonetski.

Kad se u udžbenicima i priručnicima namijenjenim osnovnome obrazovanju vlastita imena iz jezika koji se koriste latinicom pišu fonetski, uz prvo navođenje tih imena u zagradama potrebno je dati i izvorni lik (u nominativu). Tako će se postepeno stvarati uvjeti za širu primjenu načela da se ta imena pišu onako kako se pišu u jezicima iz kojih dolaze.

175. Opće je načelo da se vlastita imena iz drugih jezika i onda kada se pišu izvorno pri promjeni po padežima i pri tvorbi prisvojnih pridjeva prilagođavaju obrascima bosanskoga jezika. Ovo znači da se izvorno pisanje u cijelosti odnosi samo na nominativni lik.

zemljopisna imena u otprije prihvaćenom obliku: **Evropa**, **Rumunija**, **Španija**, **Pariz**, **Rim**, **Skoplje**

176. Zemljopisna imena (imena kontinenata, zemalja, otoka, poluotoka, gradova i sl.) treba da ostanu u obliku u kome su otprije prihvaćena, tj. ne treba ih podvrgavati drugom načinu prenošenja, odnosno transkribiranja: *Evropa, Australija, Češka, Italija, Liban, Saudijska Arabija, Rumunija, Španija, Grenland, Himalaja, Kavkaz, Beč, Dorćol, Kairo, Kartum, Moskva, Pariz, Peking, Prag, Rim, Skoplje, Tokio, Venecija* (i *Mleci*), *Ženeva.*

177. Imena koja završavaju na nenaglašeno *-a* ili *-o* mijenjaju se kao i naša imena s tim završecima. Na isti način kao i od naših imena tvore se od tih stranih imena prisvojni pridjevi na *-ov/-ev* i *-in*:

Spinoza, gen. **Spinoze**

a) *Spinoza*, gen. *Spinoze*, prid. *Spinozin*; *Gioconda, Gioconde, Giocondin*; *Gina Lollobrigida, Gine Lollobrigide, Ginin*;

b) *Borneo, Bornea; Chicago, Chicaga*; *Nicola, Nicole*; *Tasso, Tassa, Tassov.*

Hugo, gen. **Hugoa**

178. Imena u kojima je *-o* naglašeno zadržavaju *-o* u cijeloj promjeni i u tvorbi pridjeva: *Hugo*, gen. *Hugoa*, dat./lok. *Hugou*; *Rousseau, Rousseaua*, *Rousseauov.*

Tokio, gen. **Tokija**
Sofia, gen. **Sofije**

179. Samoglasnički skupovi *ia* i *ie* razbijaju se u promjeni (kao i u našim riječima) umetnutim *-j-*; tako prema nom. *Tokio, Columbia* u gen. pišemo *Tokija, Columbije.*

Također pišemo *j* u deklinaciji ženskih imena na *-ia*: *Sofia Loren*, *Sofije Loren*, prid. *Sofijin.*

Ukoliko je *i* u takvim imenima samo pravopisni znak kojim se obilježava izgovor prethodnoga suglasnika, ne umeće se *j*: *Boccaccio*, *Boccaccia.*

Petrarca, gen. **Petrarke**

180. U promjeni romanskih osobnih imena na *-ca* i *-co*, a tako i u prisvojnim pridjevima izvedenim od njih, zadržava se izvorni izgovor i piše se *k* umjesto *c*: *Petrarca*, gen. *Petrarke*, prid. *Petrarkin*; *Capablanca*, *Capablanke*; *Tosca*, *Toske*, *Toskin*; *Teodoresco*, *Teodoreska*, *Teodoreskov.*

181. Ženska imena na *o* mijenjaju se kao i ona na *a*: *Sapfo*, gen. *Sapfe*, prid. *Sapfin*; *Klio*, *Klije*, *Klijin*.

182. U promjeni muških imena koja završavaju na muklo *-e* (*-e* koje se ne čita), kao i u prisvojnim pridjevima tvorenim od njih, piše se to *-e*: *Molière*, gen. *Molièrea*, prid. *Molièreov*; *Shakespeare*, *Shakespearea*, *Shakespeareov*. **Moliere**, gen. **Molierea**

Samoglasnik *-e* piše se i onda kada predstavlja samo pravopisni znak: *Cambridge*, *Cambridgea*; *Laplace*, *Laplacea*, *Laplaceov*.

183. Francuska imena ženskoga roda koja završavaju na muklo *-e* ne zadržavaju to *-e* u promjeni i tvorbi pridjeva; tâ se imena mijenjaju i tvore prisvojne pridjeve kao da u nominativu imaju *-a*: *Champagne*, gen. *Champagne*, dat./lok. *Champagni*; *Jacqueline*, gen. *Jacqueline*, *Jacquelinin*.

Tako se pišu i njemačka ženska imena na *-e*: *Mathilde*, *Mathilde*, *Mathildin*.

Kao ponašena, takva imena u nominativu završavaju na *-a*: *Šampanja*, *Šampanje*.

184. U vlastitih imena koja završavaju na *-i*, *-y* (u vrijednosti *i*) ili (u engleskom) na *-ee* umeće se između osnove i nastavka *-j-*: *Petőfi*, gen. *Petőfija*, prid. *Petőfijev*; *Vigny*, *Vignyja*, *Vignyjev*; *Attlee*, *Attleeja*, *Attleejev*. **Vigny**, gen. **Vignyja**

Ako *-y* služi kao pravopisni znak ili ako se *-i*, *-y* čitaju kao *j*, ne dodaje se novo *-j-*: *Kalay*, *Kalaya*, *Kalayev*. **Kalay**, gen. **Kalaya**

185. Ostala vlastita imena dobijaju padežni ili pridjevski nastavak na oblik nominativa: *Chile*, gen. *Chilea*; *Dante*, gen. *Dantea*, prid. *Danteov*; *Camus*, *Camusa*, *Camusov*; *Diderot*, *Diderota*, *Diderotov*; *Dumas*, *Dumasa*, *Dumasov*; *Petrescu*, *Petrescua*, *Petrescuov*; *Rousseau*, *Rousseaua*, *Rousseauov*; *Liverpool*, *Liverpoola*; *Marx*, *Marxa*, *Marxov*; *Swift*, *Swifta*, *Swiftov*; *John*, *Johna*, *Johnov*; *Suppé*, *Suppéa*, *Suppéov*. **Camus**, gen. **Camusa**

186. Ženska imena na nulti morfem (koja završavaju na suglasnik) ili ostaju nepromijenjena ili se mijenjaju kao da završavaju na *-a*: *Carmen*, gen. *Carmen* / *Carmene*, dat./lok. *Carmen* / *Carmeni*, prid. *Carmenin*; *Ingrid*, *Ingrid* / *Ingride*, *Ingrid* / *Ingridi*, *Ingridin*; *Nives*, *Nives* / *Nivese*, *Nivesin*. **Ingrid**, gen. dvojak: **Ingrid** i **Ingride**

187. Ako se uz muško ime upotrijebi i prezime, redovno se mijenjaju i jedno i drugo: *William Shakespeare*, gen. *Williama Shakespearea*; *Adam Mickiewicz*, *Adama Mickiewicza*; *Antonín Dvořák*, *Antonína Dvořáka*; *Johann Wolfgang Goethe*, *Johanna Wolfganga Goethea*. mijenjaju se po padežima i ime i prezime

188. Ako muška imena završavaju na nenaglašeno *-e* (koje se čita) a potječu iz slavenskih jezika, mogu pripasti jednom od sljedeća tri deklinacijska tipa: a) *Petre Prličko*, gen. *Petra Prlička*; b) *Goce Delčev*, *Goce Delčeva*; c) *Tone Seliškar*, *Toneta Seliškara*.

189. Ako su dva člana imena povezana crticom, mijenja se samo drugi član: *Jean-Paul Sartre*, gen. *Jean-Paula Sartrea.*

odredbeni dijelovi nepromijenjeni

190. Odredbeni dijelovi uz imena iz jezika koji se koriste latinicom ostaju nepromijenjeni:

a) uz prezimena: *Leonardo da Vinci*, gen. *Leonarda da Vincija*; *Ardelio Della Bella*, *Ardelija Della Belle*; *Ludwig van Beethoven*, *Ludwiga van Beethovena*;

Don Juan, gen. **Don Juana**

b) tako i razne oznake uz osobna imena: *Ben Hur*, gen. *Ben Hura*; *Don Juan*, *Don Juana*; *mister Donald*, *mister Donalda*; *ledi Lollobrigida*, *ledi Lollobrigide*;

New York, gen. **New Yorka**

c) u zemljopisnim imenima (riječi kao *bad*, *sao*, *saint*, *san*, *sankt*, *neu*, *new*, *rio*, *port*, *mont* i dr.): *San Marino, iz San Marina*; *Neu Ulm*, *iz Neu Ulma*; *New York, u New Yorku*; *Rio de Janeiro, u Rio de Janeiru.*

promjenljive odredbe: **lord**, gen. **lorda**, instr. **s lordom**

191. Pojedine su imeničke oznake uz imena toliko osamostaljene da se mijenjaju: *lord Byron, s lordom Byronom*; *sinjorina Pavolini, sa sinjorinom Pavolini*; pa i: *mister Donald, s misterom Donaldom.*

Ostaju nepromijenjena ženska imena s odredbom koja završava na suglasnik ili na samoglasnik osim na *-a*: *mis Buttler, od mis Buttler*; *ledi Bergman, od ledi Bergman.*

192. U složenih stranih naziva mijenja se samo posljednji član: *s Mount Mac Kinleya* (nom. Mount Mac Kinley); *u British Museumu* (British Museum), ili svi članovi ostaju nepromijenjeni: *iz Puerta del Sol* (Puerta del Sol), *u Neue Freie Presse* (Neue Freie Presse).

imena stanovnika fonetski: **Bohumljanin** (: Bochum)

193. Imena stanovnika izvedena od stranih imena naseljenih mjesta pišu se fonetski: *Bohumljanin* (: Bochum), *Dablinac* (: Dublin), *Glazgovljanin* (: Glasgow), *Seviljanka* (: Sevilla).

pridjevi na **-ski** fonetski: **štokholmski** (:Stockholm)

194. Pridjevi na *-ski* izvedeni od osobnih imena iz drugih jezika pišu se malim slovom i fonetski: *šekspirski* (: Shakespeare), *lajpciški* (: Leipzig), *njujorški* (: New York), *minhenski* (: München), *štokholmski* (: Stockholm).

pridjevi i opće imenice fonetski: **bodlerovski**, **marksist**, **fulbrajtovac**

195. Pridjevi kojima se izriču svojstva i osobine kakve imaju nosioci tih imena pišu se također fonetski: *bodlerovski stih* (: Baudelaire).

Tako se pišu i opće imenice tipa: *čegevarist* (: Che Guevara), *marksovac*, *marksist, marksizam* (: Marx), *fulbrajtovac* (: Fulbright).

c) Pisanje imena iz jezika koji se služe ćirilicom

196. Vlastita imena koja potječu iz slavenskih jezika s ćiriličkim pismom također treba pisati izvorno. I ovdje vrijede opća pravila kao i za pisanje i promjenu imena iz jezika s latiničkim alfabetima.

Pri transliteraciji ćiriličkih pisama u naše latiničko vrijedi načelo da se slova onih glasova koji su isti kao i u bosanskome jeziku prenose latiničkim slovima za te glasove, dok se za ostala ćirilička slova u stručnoj literaturi propisuju posebna pravila.

197. Tako se rusko pismo transliterira u bošnjačku latinicu na sljedeći način:

а → a, б → b, в → v, г → g, д → d, е → e, ё → e, ж → ž, з → z, и → i, й → j, к → k, л → l, м → m, н → n, о → o, п → p, р → r, с → s, т → t, у → u, ф → f, х → h, ц → c, ч → č, ш → š, щ → šć, ъ → a, ы → i, ь → ’, э → e, ю → ju, я → ja.

Transkripcija izgleda ovako: е (na početku riječi i iza vokala) → je (Евдоким, Елисеев → Jevdokim, Jelisejev); ё → jo (Фёдор → Fjodor), л + ь → lj (Гоголь → Gogolj), л + е → lje (Лермонтов → Ljermontov), л + и → lji (Сталин → Staljin), н + ь → nj (Рязань → Rjazanj), н + е → nje (Онегин → Onjegin), н + и → nji (Бакунин → Bakunjin), щ → šć (Щедрин → Šćedrin), ъ → ø (Объявин → Objavin), ы → i (Крым → Krim), ь → ø (Астрахань → Astrahan; Обь → Ob), э → e (Эйзенштейн → Ejzenštejn), ю → ju (Юсупов → Jusupov), я → ja (Настя → Nastja).

ruska imena u latinici: **Gogolj, Ljermontov, Onjegin, Krim, Astrahan, Jakubinski**

Nastavak -ий (-ij) → -i (Якубинский, transl.: Jakubinskij, transkr.: Jakubinski), a nastavak -ая (-aja) → -a (Достоевская → Dostojevska).

198. Bugarska ćirilica transliterira se kao i ruska, s tim što se bugarsko щ prenosi kao *št* (Свищов, transl. i transkr.: Svištov).

bugarsko *щ* kao **št**: **Svištov**

199. Tako se prenose i makedonska slova, s tim što se ѓ transliterira kao *ǵ*, a transkribira kao *đ* (Ѓурчин, transl.: Ǵurčin, transkr.: Đurčin); ќ se transliterira kao *ḱ*, a transkribira kao *ć* (Ќурчиев, transl.: Ḱurčijev, transkr.: Ćurčijev); dok se *ѕ* transliterira kao *dz*, a transkribira kao *z* (Ѕивгаров, transl.: Dzivgarov, transkr.: Zivgarov).

makedonsko ѓ kao **đ**: **Đurčin**; ќ kao **ć**: Ćurčijev

Makedonska slova ѓ i ќ ispred samoglasnika *i* i *e* pišu se kao *g* i *k* (kao i u makedonskom: г, к): *Sagin* (mak. Сагин), *Kiro* (mak. Киро).

ѓ i ќ ispred **i** i **e** nepromijenjeni: **Sagin, Kiro**

d) Pisanje imena iz jezika koji se služe drugim pismima

200. Riječi koje nisu vlastita imena a porijeklom su iz jezika koji se služe drugim pismima pišu se fonetski.

Imena iz jezika koji se služe drugim pismima dolaze u bosanski jezik najčešće posredno, i to preko transliteracijsko-transkripcijskih sistema pojedinih svjetskih jezika.

Kako su složene probleme transliteracije i transkripcije lingvisti pojedinih naroda rješavali na razne načine, u duhu svojih jezika, razumljivo je da i u našem jeziku i drugdje vlada veliko šarenilo u pisanju imena iz jezika koji se ne služe latinicom ili ćirilicom. Tako, npr., Englezi imaju ba-

rem pet usvojenih transkripcija kineskoga jezika, Francuzi također nekoliko, Nijemci svoju, Rusi svoju. U nastojanju da izbjegnu neujednačenosti prouzrokovane mnoštvom neodgovarajućih transliteracija i transkripcija te doprinesu boljem razumijevanju svoga jezika i kulture, Kinezi su se 1979. obratili svim narodima svijeta, pozvavši ih da se pridržavaju njihove standardne *pinyin-transliteracije* prilikom prenošenja riječi iz kineskoga jezika. Prema *pinyin-transliteraciji* piše se, npr.: *Mao Zedong* (ime političara), *Lu Xun* (ime pisca), *Deng Xiaoping* (ime političara), *Taiwan* (ime provincije).

dvojaki oblici: **Mao Zedong i Mao Ce Tung**

U domaćoj javnoj upotrebi (u novinama, na televiziji, u školama, u popularnoj literaturi) ovakva imena mogu se pisati onako kako su već usvojena (npr. *Hsinhua*, *Mao Ce Tung*, gen. *Mao Ce Tunga*, prid. *Mao Ce Tungov*; tako je i s burmanskim, vijetnamskim i drugim imenima: *U Tant*, gen. *U Tanta*, prid. *U Tantov*), ali valja stvarati uvjete za prelazak na pisanje prema službenoj transkripciji naroda iz koga potječu.

Opće načelo koga se valja držati u pisanju imena iz jezika koji se ne služe ni latinicom ni ćirilicom glasi: takva se imena pišu onako kako se pišu u službenoj latiničkoj transkripciji naroda iz kojeg potječu. Ovo načelo vrijedi u međunarodnom dopisivanju, u diplomaciji, na zemljopisnim kartama te u znanstvenoj literaturi i sl.

imena iz arapskog pišu se polusloženički: **Ebu-Leheb**, gen. **Ebu-Leheba**

201. Imena iz arapskoga jezika u domaćoj javnoj upotrebi pišu se na način već uobičajen u bosanskome jeziku. (O tome up. i t. 298.)

Dvočlana imena arapskoga porijekla pišu se polusloženički: *Ebu-Leheb*, gen. *Ebu-Leheba; Ebu-Ubejda*, gen. *Ebu-Ubejde*.

određeni član uz prvi dio imena: **Abdul-Muttalib**, gen. **Abdul-Muttaliba**

Određeni član uz takva imena piše se zajedno s prvim dijelom imena, a drugi dio imena vezuje se crticom. Kao i u ostalih polusloženica, prvi dio ne dobija oblične nastavke: *Abdul-Muttalib* (gen. *Abdul-Muttaliba*), *Ebur-Rebi* (gen. *Ebur-Rebija*), *Zul-Karnejn* (gen. *Zul-Karnejna*).

Ukoliko se određeni član upotrijebi samo uz prezime, odnosno jednočlano ime (kako na početku tako i unutar rečenice), piše se velikim početnim slovom i uz ime vezuje crticom: *El-Arebi* (gen. *El-Arebija*), *Et-Taberi* (gen. *Et-Taberija*).

Ukoliko između dvaju članova u imena arapskoga porijekla dolazi skraćenica *b.* (: *bint*, *ibn* – u značenju: kći, sin), oba su člana promjenljiva: *Abdullah b. Abbas* (gen. *Abdullaha b. Abbasa*), *Ali b. Ebi-Talib* (gen. *Alija b. Ebi-Taliba*).

Ako se *ibn*, *bint* ne skraćuje, na početku se imena piše polusloženički: *Ibn-Kesir* (gen. *Ibn-Kesira*), a unutar imena odvojeno: *Ali ibn Ebi-Talib* (gen. *Alija ibn Ebi-Taliba*). Ukoliko se ovakva imena prevode, ne piše se zarez ispred *sin*, *kći*: *Muhammad ibn Musa* (=*Muhamed sin Muse*).

202. Pojedine *islamske termine*, iz naročitih razloga, potrebno je pisati tako da se može što lakše prepoznati njihov izvorni lik. Otuda se u njima, kao i u arapskim imenima (osobito u stručnim djelima), susreću i znakovi kao: *hemze* ('), *ajn* ('), *labijal waw* (*w*) i sl.

Grleni poluglas koji se naziva *hemzetom* piše se kao apostrof (podignuti zarez). Hemze (') imamo, npr., u sljedećim riječima: *kira'et, Kur'an, mu'min* i sl.

Kur'an – ~~Kuran~~

Oštri grleni poluglas reda *a* naziva se *ajn* i piše se kao obrnuti podignuti zarez ('). Ajn imamo, npr., u sljedećim riječima: *džema'at, mu'džiza, ni'met, ruku', ša'ban, zul-ka'de.*

Labijal *waw* označava se kao *w*. Imamo ga, npr., u riječima: *lewha, mewlud, sewab, tewba, tewhid.*

Izvan stručnih djela većina ovakvih riječi piše se bez posebnih znakova: *kiraet, mumin, džemat, mudžiza, nimet, ruku* (gen. *rukua*), *šaban, zul-kade, levha, mevlud, sevab* / *sevap, tevba, tevhid.*

bez posebnih znakova: **ruku, levha, tevhid**

U bosanskome jeziku mnogo je riječi neslavenskoga porijekla. Među tim riječima najbrojniji su orijentalizmi (riječi iz turskoga, arapskog i perzijskog jezika), potom romanizmi, germanizmi, grecizmi i dr. Neke od tih riječi teško je razlikovati od domaćih; prilagodile su se bosanskome jeziku i često se ne mogu zamijeniti drugim riječima. Riječi koje se nisu dovoljno prilagodile upotrebljavamo ukoliko za njih nema prave zamjene u našem jeziku.
Vlastita imena iz živih jezika koji se služe latinicom u bosanski se jezik mogu prenositi u latinicu i ćirilicu. U latinicu se prenose ili izvorno ili fonetski, a u ćirilicu isključivo fonetski. Riječi koje nisu vlastita imena pišu se u bosanskome jeziku onako kako se izgovaraju, tj. fonetski. Vlastita imena iz jezika koji se ne služe latinicom pišu se prema odgovarajućim transliteracijskim i transkripcijskim pravilima.

ZADACI I VJEŽBE

16. Napiši fonetski: Barcelona, Boccaccio, Hugo, Camus, Rousseau, Beethoven; Chicago, Cambridge, Stockholm, Manchester United.

17. Napiši oblik genitiva od ovih imena: El-Arebi, Carmen (ž. r.), Tone Seliškar, Leonardo da Vinci, Jean-Paul Sartre, William Shakespeare, Johann Wolfgang Goethe; Tokio, New York, Columbia.

18. Podvuci nepravilno napisane oblike: arhitekt, objekat, subjekt, kiraet, tevhid, allegro; Kavkaz, Vavilon, Persija, Španija, Švicarska, Kipar, Skoplje; Aristotel, Gogolj, Džibril, Ibn Kesir, Ali ibn Ebi-Talib.

16. PISMO

203. U bosanskome jeziku danas se koriste dva pisma: *latinica* i *ćirilica.*

bosanski jezik ima dva pisma: **latinicu i ćirilicu**

204. Redoslijed latiničkih slova naziva se *abeceda* (prema nazivu početna tri i šestoga slova: *a, b, c, d*), a ćiriličkih *azbuka* (po nazivu prvih dvaju slova glagoljice i stare ćirilice: *az, buki*). I latinička i ćirilička slova mogu biti *mala* i *velika, pisana* i *tiskana.*

205. Latinička slova imaju sljedeći redoslijed:

a A, b B, c C, č Č, ć Ć, d D, dž Dž, đ Đ, e E, f F, g G, h H, i I, j J, k K, l L, lj Lj, m M, n N, nj Nj, o O, p P, r R, s S, š Š, t T, u U, v V, z Z, ž Ž.

aA, bB, cC, čČ, ćĆ, dD, džDž, đĐ, eE, fF, gG, hH, iI, jJ, kK, lL, ljLj, mM, nN, njNj, oO, pP, rR, sS, šŠ, tT, uU, vV, zZ, žŽ.

Izgovaraju se: a, be, ce, če, će, de, dže, đe, e, ef, ge, ha, i, je, ka, el, elj, em, en, enj, o, pe, er, es, eš, te, u, ve, ze, že.

Ovo su ujedno i nazivi tih slova.

d + ž dva glasa: nadživjeti, Podžeplje
n + j dva glasa: injekcija, konjugacija

206. Latinica je *fonetsko pismo*. I pored toga u njoj nije u potpunosti provedeno načelo da svaki glas ima jedan znak, pa se tri glasa obilježavaju dvoslovima, u kojima su sastavljena po dva znaka: *dž, lj, nj*. Svaki od ovih dvoznaka čita se kao jedan glas: *džamija, ljepota, njiva*. Svako *lj* u bosanskome jeziku zapravo je jedan glas, ali postoje složenice i riječi stranoga porijekla u kojima se *d* i *ž*, *n* i *j* mogu naći jedno pored drugoga i treba ih čitati kao dva glasa: *nadživjeti* (*nad-živjeti*), *nadžnjeva se* (*nad-žnjeva se*), *Podžeplje* (*Pod-žeplje*); *izvanjezički* (*izvan-jezički*), *injekcija* (*in-jekcija*), *konjugacija* (*kon-jugacija*), *konjunktura* (*kon-junktura*).

207. U znanstvenim djelima umjesto dvoznaka *dž, lj, nj* upotrebljavaju se i posebni znaci ӡ ili *ǵ* (*svjedoӡba, svjedoǵba*), ļ ili *ĺ* (*ļubav, ĺubav*) i *ń* (*ńiva*). Pored navedenih znakova, u znanstvenim i stručnim djelima (tako i u ovome pravopisu) koriste se i sljedeći posebni znaci: *ŗ* – za slogotvorno *r*, *ӡ́* – za *đ*, ø – za nultu vrijednost i dr.

ćiriličko pismo u potpunosti fonetsko

208. Svakome glasu u ćirilici odgovara jedan znak, te je ćiriličko pismo u potpunosti *fonetsko*. Ćirilička slova imaju sljedeći redoslijed:

аА, бБ, вВ, гГ, дД, ђЂ, еЕ, жЖ, зЗ, иИ, јЈ, кК, лЛ, љЉ, мМ, нН, њЊ, оО, пП, рР, сС, тТ, ћЋ, уУ, фФ, хХ, цЦ, чЧ, џЏ, шШ.

аА, бБ, вВ, гГ, дД, ђЂ, еЕ, жЖ, зЗ, иИ, јЈ, кК, лЛ, љЉ, мМ, нН, њЊ, оО, пП, рР, сС, тТ, ћЋ, уУ, фФ, хХ, цЦ, чЧ, џЏ, шШ.

Izgovaraju se: a, be, ve, ge, de, đe, e, že, ze, i, je, ka, el, elj, em, en, enj, o, pe, er, es, te, će, u, ef, ha, ce, če, dže, eš.

209. Iako se u bosanskome jeziku latinica upotrebljava znatno češće, potrebno je poznavati i ćirilicu, kojom je pisan ili tiskan dio našega jezičkog naslijeđa.

210. Ukoliko pisaći strojevi nemaju tipke za *č, ć, dž, đ, š, ž* – obično se upotrebljavaju sljedeći znaci: *cc* (mj. *č*), *ch* (mj. *ć*), *dzz* (mj. dvoslova *dž*; obilježava ӡ), *dj* (mj. *đ*), *ss* (mj. *š*) i *zz* (mj. *ž*).

U bosanskome jeziku u upotrebi su dva pisma: latinica (znatno češće) i ćirilica. U latinici se tri glasa obilježavaju dvoznacima (*dž, lj, nj*), a u ćirilici svakome glasu odgovara jedan znak.

17.POLUNAVODNICI

211. Ako se unutar navedenoga teksta nađe riječ, dio rečenice, rečenica ili više rečenica koje također treba doslovno navesti ili im dati drugi smisao, upotrijebit će se polunavodnici.

polunavodnici služe za označavanje navoda u navodu

212. Polunavodnici su dvostruki pravopisni znak (' ... ') kojim se, dakle, obilježava navod unutar veće navedene cjeline, obilježene navodnicima. Polunavodnici se s drugim pravopisnim znacima združuju kao i navodnici:

(1) *"I još se sjećam vaših riječi: 'Od jednog dugog života s jednom ljubljenom ženom ostala je samo uspomena: raščešljana kosa na mjesečini i izblijedjela haljina neodređene boje'..."* (H. Bjelevac, *Hazer*; u izvorniku su također polunavodnici) – (2) *Prisjećajući se susreta sa Skenderom Kulenovićem, u* ***Putovanju bijelom lađom*** *Zuko Džumhur je zapisao: "Često bi poslije duge stanke bez nekog neposrednog povoda rekao: 'Vraćam se, dragi moj prijatelju, često u mislima onom čistom smaragdu one Une moga grada djetinjstva.'"* – (3) *Rekla je: "Lahko je pružiti takvu 'pomoć'."*

18.PRAVILA O ALTERNACIJI IJE/JE/E/I

213. Nekadašnji jat (ĕ) u ijekavskim govorima, koji su osnova bosanskoga standardnog jezika, ima refleks *ije / je / e / i* (*svijet / svjetovi / mreža / vidio*).

standardni bosanski jezik ima ijekavsku zamjenu **jata**

Refleks jata ovisan je o dužini sloga: u dugim slogovima po pravilu se nalazi *ije*, a u kratkim *je* (*e* i *i*).

u dugim slogovima umjesto **jata** najčešće **ije**, u kratkim **je**: **cvijet – cvjetovi**

214. U riječima iste osnove dugi slogovi mogu postati kratki, a kratki slogovi mogu postati dugi. Pri kraćenju odnosno duljenju korijenskog sloga dolazi do smjene alternanti: u prvom slučaju alternanta koja se nalazi u dugim slogovima (*ije*) najčešće biva zamijenjena alternantom *je* (rjeđe alternantom *e*), u drugom alternante koje dolaze u kratkim slogovima (*je, e, i*) uglavnom bivaju zamijenjene dvosložnim skupom *ije* (ili dolazi do duljenja jednosložne alternante).

215. Alternanta *i* dolazi umjesto *ije* i *je* samo ispred *o*, a umjesto *je* ispred *j* i *lj* (imamo *-ilje-* od skupine *-ĕlĕ-*):

i ispred **o, j** i **lj**:
a) **bdio, htio, živio**;
b) **grijati se, sijati**;
c) **bilježiti, bilješka**

a) *cio* (mj. *cijeo* od *cijel*), *dio, donio; bdio* (mj. *bdjeo* od *bdjel*), *htio, kopnio, razdio, trpio, vidio, živio.* Naporedni su oblici *cio / cijel, dio / dijel, odio / odjel, razdio / razdjel* i sl.

naporedni oblici:
cio/cijel, dio/dijel, vrijedila/vrijedjela

Samo je: *odsjeo* (ne: odsio), *sjeo* (ne: sio), *zapodjeo, zaposjeo.*

Naporedni su oblici *sjediti / sjedjeti, vrijediti / vrijedjeti*, a dvojstvo imamo i u glagolskom pridjevu radnom ž. r.: *sjedila / sjedjela, vrijedila / vrijedjela*.

Glagolski pridjev radni od *vreti* glasi *vrio / vreo*, a od *zreti zrio / zreo*. Pridjevi su samo *vreo, zreo*;

b) *grijati se* (mj. *grjejati se*), *razumijem* (mj. *razumjejem* od *razumjeti*), *sijati* (mj. *sjejati*), *smijati se* (mj. *smjejati se*), *umijemo* (mj. *umjejemo* od *umjeti*);

c) *bilješka, bilježiti, bilježnik, zabilješka* i sl. (Inače je: *bjelji, iscjeljivati* i sl.)

e umjesto **je** iza skupine sa **r**:
sredina, trebati

216. U kratkim slogovima alternanta *e* dolazi umjesto alternante *je* iza suglasničke skupine u kojoj je posljednji suglasnik *r*: *bregovi* (< brjegovi : brijeg), *crepovi* (< crjepovi : crijep), *crepić* (< crjepić : crijep), *napredan* (< naprjedan : naprijed), *sredina* (< srjedina : srijeda), *trebati, upotreba* (< trjebati, upotrjeba : upotrijebiti), *trezven* (< trjezven : trijezan), *usred* (< usrjed : srijeda), *vremena* (< vrjemena : vrijeme), *ždrebeta* (< ždrjebeta : ždrijebe).

izvorni ekavizmi:
nekad, repa, slezena

Alternanta *e* u određenim položajima u riječi uvjetovana je fonetski (ili drugačije) i izvorna je odlika bošnjačkih narodnih govora, te je kao takva mogla biti prihvaćena i u bošnjačkim pisanim izvorima; većina bošnjačkih ijekavskih govora ima: *breza, mreža, sreća, vreća,* ali i druge ekavizme (izvan položaja *suglasnik + r + je < ě*): *nekoliko, nekad, nešto, repa, rezati, slezena, Slaveni* i sl.

dvojaki oblici:
grehota/grjehota; mrestilište/mrjestilište

Imamo dvojstvo u porodici riječi izvedenih od imenice *grijeh*: *grjehota / grehota, grješnik / grešnik, pogrješka / pogreška* i dr., te u nekim pojedinačnim slučajevima: *mrjestilište / mrestilište, pomodrjeti / pomodreti, pomodrjela / pomodrela*.

ispravno je pisati i:
brjegovi uz **bregovi; strjelica** uz **strelica; vrjedniji** uz **vredniji**

Ima pisaca koji u svojim tekstovima dosljednije pišu *je* (od jata) iza skupine *suglasnik + r* i izvan spomenutih izvedenica prema imenici *grijeh*. Ukoliko oblici kao što su: *brjegovi, brjegovit, brježuljak, crjepovi, dozrjeti, drjemljiv, drjemljivost, krještalica, okrjepljivati, okrjepljivanje, povrjeda, sprječavati, strjelica, trjebiteljica, trjezniji, uvrjeda, uvrjedljiv, uvrjedljivost, vrjedniji, vrjednota, zaprjeka, ždrjebad* i sl. budu češće upotrebljavani, oni će naći svoje mjesto u pravopisnome rječniku bosanskoga jezika.

prefiksalne složenice:
protivrječiti, razrješavati

Ako suglasnik koji je ispred *r* pripada prefiksu, redovno imamo *je*, a ne *e*: *odrješit, odrješenje, protivrječnost, protivrječiti, protivrječje, razrjeđivati, razrjeđivanje, razrješavati, razrješenje* i dr.

> U bosanskome jeziku umjesto jata u dugim je slogovima po pravilu *ije*, a u kratkim je (*dijete – djeca*). Zamjena *jata* sa *i* javlja se ispred samoglasnika *o* (*vidio*) te ispred suglasnika *j* (*smijati se*) i *lj* (*bilješka*). Zamjenu *jata* sa **e** imamo u malobrojnim riječima (*mreža, repa, nekoliko*), a dvojaka je zamjena iza suglasničke skupine sa *r* (*grehota / grjehota, bregovi / brjegovi*).

a) Kraćenje dugoga sloga

217. Kraćenje dugoga sloga, tj. *je* (ili *e*) umjesto *ije*, imamo u promjeni nejednakosložnih imenica: *bijeg* (bijega) – *bjegovi, bijes – bjesovi, cvijet – cvjetovi, korijen – korjenovi, svijet – svjetovi, vijek – vjekovi.* Glasovi *n* i *l* u vezi s glasom *j* (od *je*) daju *nj* (ń) i *lj* (ĺ): *snijeg – snjegovi, lijevak – ljevkovi, žlijeb – žljebovi.*

Tako i: *dijete* (prema dvosložnom *děte*) – *djeteta, tijelo – tjelesa.*

Fonetski uvjetovana alternanta *e* umjesto *je* dolazi iza skupine *suglasnik + r*: *vrijeme* (: vrěme) – *vremena, nevrijeme – nevremena, poluvrijeme – poluvremena, ždrijebe* (: ždrěbe) – *ždrebeta.*

Pojedine imenice muškoga roda (npr. *lijek*) ne krate dugi slog u dugoj množini, tj. zadržavaju *ije*: *brijest – brijestovi, dio – dijela – dijelovi, grijeh – grijehovi, lijek – lijekovi, pijetao – pijetlovi, trijem – trijemovi, vijek – vijekovi* (uz: *vjekovi*).

Oblici kratke množine redovno imaju *ije*: *brijezi, grijesi, korijeni, snijezi.*

U genitivu množine nekih višesložnih imenica pored oblika s tri uzastopna duga sloga prisutni su i oblici s dva duga sloga, u kojima umjesto *ije* dolazi *je*: *dvocijevaka / dvocjevaka* (pored *dvocijevki*; prema *dvocijevka*), *popijevaka / popjevaka* (pored *popijevki*; prema *popijevka*), *pripovijedaka / pripovjedaka* (pored *pripovijetki*; prema *pripovijetka*).

prema **ije** stoji **je**:
bijes – bjesovi;
svijet – svjetovi;
snijeg – snjegovi

zadržavaju **ije**:
grijeh – grijehovi;
lijek – lijekovi

u gen. mn. dvojaki oblici
dvocijevaka/dvocjevaka;
pripovijedaka/pripovjedaka

218. Kraćenje dugoga sloga u osnovi javlja se kada se naglasak prenese na tvorbeni morfem izvedenice:

a) tako je u nesvršenim glagolima na *-ava(ti), -iva(ti)* izvedenim od svršenih (i u svim njihovim oblicima): *obavijestiti – obavještavati, osvijetliti – osvjetljavati, otrijezniti se – otrežnjavati se, spriječiti – sprečavati; dodijeliti – dodjeljivati, istrijebiti – istrebljivati, ocijeniti – ocjenjivati, odlijepiti – odljepljivati, pobijediti – pobjeđivati, povrijediti – povređivati, primijeniti – primjenjivati, rascijepiti – rascjepljivati, zamijeniti – zamjenjivati*;

b) tako je u izvedenicama s naglaskom na sufiksu, a takve su imenice na: **-ance** (*bijel – bjelance*), **-ašce** (*gnijezdo – gnjezdašce*), **-ence** (*tijelo – tjelence*), **-ešce** (*dijete – djetěšce / djètešce*), **-ina** (*bijel – bjelìna, cijel – cjelìna*; up. niže i primjere kao *cvjètina*), **-oća** (*blijed – bljedoća, slijep – sljepoća*), **-ota** (*lijep – ljepota, grijeh – grjehota / grehota*), te pridjevi na **-ovit** (*cijel – cjelovit, lijek – ljekovit, miješati – mješovit, stijena – stjenovit, brijeg – bregovit*), **-unjav** (*blijed – bljedunjav*), **-urina** (*cjevurina, mješurina, smjehurina, zvjezdurina*) i sl. (O kraćenju dugog sloga u imenicama i pridjevima sufiksalne tvorbe v. i t. 224.)

219. Prema alternanti *ije* (umjesto jata u dugim slogovima) u svim oblicima svršenih glagola: *obavijestiti, obavijestim, obavijestiš, obavijesti, obavijestivši, obaviješten* i sl. stoji alternanta *je* (odnosno *e*) u svim oblici-

prema **ije** stoji **je**:
obavijestiti – obavještavati; bijel – bjelance; ocijeniti – ocjena; riješiti – rješiv; smiješan – smješniji; vijek – dugovjek; cijev – cjevovod

ma nesvršenih glagola: *obavještavam, obavještavaš, obavještavah, obavještavaj, obavještavao, obavještavajući, obavještavan.*

Kao što je *ije* u glagolskom pridjevu trpnom svršenih glagola (*obaviješten, povrijeđen*), tako je i u izvedenicama od njih sa sufiksom *-ost* (*obaviještenost, povrijeđenost*).

220. Do kraćenja sloga dolazi i u imenicama i pridjevima izvedenim od glagola: *lijepiti – ljepljivost, ljepljiv; obavijestiti – obavještenje, ocijeniti – ocjena, odlijevati – odljev, pobijediti – pobjeda, primijeniti – primjena, primjenljiv / primjenjiv; povrijediti – povreda, povrediv / povredljiv; riješiti – rješenje, rješiv.*

221. Kraćenje sloga imamo i u komparativu i superlativu: *bijel – bjelji, bjelje, najbjelji, najbjelje; blijed – bljeđi, najbljeđi; lijen – ljeniji / ljenji, najljeniji / najljenji; nijem – njemiji, najnjemiji; prijek – preči, najpreči; razgovijetan – razgovjetniji, najrazgovjetniji; smiješan – smješniji, najsmješniji; svijetao – svjetliji, najsvjetliji; tijesan – tjesniji / tješnji, najtjesniji / najtješnji; trijezan – trezniji, najtrezniji; vrijedan – vredniji, najvredniji.*

222. Tako je i u složenih pridjeva naglasnoga tipa *ljevòruk, kratkòvjek* (bez obzira na to da li se slog sa *je* nalazi ispred ili iza naglaska): *bjeloput, bljedolik, ljeporjek, ljevoruk, sjedoglav, svjetlokos; debelostjen, dragocjen, dugovjek, kratkorjek, skupocjen.*

223. Isto je i u prvome dijelu složenih imenica kao *bjelokost, cjevovod, zvjerokradica* i sl.; u drugome je slogu u imenica *ije* (za razliku od pridjeva, u kojih imamo *je*): *kolosijek, ljeporijek.*

prema **ije** stoji **je** u izvedenicama:
mjenjač, zvjerad, izvještaj, pješčani, cjevanica, cvjećar, cjevast, mješavina, vjenčić, svjećica, bjeličast, djelić, cjenik, cjediljka, svjetina, lječilište, vječit, izvjestilac, tjelesni, rječnik, bjelutak; ili **e**: **ždrebad, breščić, vremešan, brestić, uvredljiv, drenov, istrebitelj, povreditelj, brežuljak** (ispravno je i: **brješčić, ... briježuljak**)

224. Umjesto *ije* imamo *je*, odnosno *e*, u riječima (imenicama i pridjevima) izvedenim sufiksima: ***-āč*** (*cjepač, mjenjač, poljevač, pripovjedač, snabdjevač, zjevač*), ***-ača*** (*cvjetača, snabdjevača*), ***-āčnica*** (*ljevačnica, mjenjačnica*), ***-ad*** (*zvjerad, ždrebad*), ***-ahan*** (*bljeđahan, ljepahan*), ***-āj*** (*izvještaj, nagovještaj*), ***-āk*** (*ljevak, njemak*), ***-an(i)*** (*pješčan[i], zvjezdan[i], žljezdan[i]*), ***-ana*** (*crepana*), ***-anica*** (*cjevanica*), ***-ānjak*** (*bjelanjak*), ***-ār*** (*crevar, cvjećar, ljekar, mljekar; svjećar, zvjezdar*), ***-ara*** (*crevara, cvjećara, mljekara, zvjezdara*), ***-arija*** (*ljekarija, sljeparija*), ***-arka*** (*cvjećarka*), ***-ārna*** (*ljekarna*), ***-ārnica*** (*cvjećarnica*), ***-ārnik*** (*cvjećarnik*), ***-ast*** (*cjevast, gnjezdast, ljevkast, strelast, zvjezdast*), ***-āš*** (*bjelaš, cjevaš, zvjezdaš*), ***-av*** (*tjestav*), ***-avina*** (*mješavina*), ***-ba*** (*primjedba, sljedba, zamjedba*), ***-cat*** (*bjelcat, cjelcat*), ***-čica*** (*cjevčica*), ***-čić*** (*bješčić, breščić, grješčić, korjenčić, mješčić, vjenčić*), ***-čina*** (*cjevčina*), ***-enica*** (*tjestenica*), ***-ešan*** (*vremešan*), ***-etina*** (*mješetina*), ***-ica*** (*bjelica, lješica, ljevica, Njemica, rječica, snježnica, svjećica, zvjezdica*), ***-īčak*** (*djeličak*), ***-ičast*** (*bjeličast*), ***-ić*** (*brestić, brežić, cvjetić, djelić, grešić, mješić, pjetlić*), ***-idba*** (*bjelidba, djelidba, pljenidba*), ***-īk*** (*cjenik, sjenik*), ***-īljka*** (*cjediljka*), ***-ina*** (*brežina, cvjetina, cre-*

pina, grešina, iscjedina, mješina, rječina, svjetina), ***-inji*** (*zvjerinji*), ***-īšte/-līšte*** (*cjedište, cvjetište, gnjezdilište, lječilište, mrestilište / mrjestilište, strelište*), ***-it*** (*korjenit, rječit, vječit*), ***-iv/-jiv/ -ljiv*** (*djeljiv, izlječiv, iskorjenjiv, ljepljiv, neprocjenjiv, neizbježiv, primjenjiv / primjenljiv, promjenjiv / promjenljiv, pogrešiv / pogrješiv, pljesniv, rješiv, upotrebljiv, uvredljiv*), ***-kast*** (*bjelkast*), ***-lac*** (*bjelilac, izvjestilac, pljenilac*), ***-lo*** (*bjelilo*), ***-ni*** (*cvjetni, tjelesni*), ***-nica*** (*naljepnica*), ***-nik*** (*grješnik / grešnik, rječnik, vjesnik, zapovjednik*), ***-njāk*** (*lješnjak*), ***-onica*** (*ispovjedaonica, ljevaonica*), ***-ov*** (*bjelov, brestov, drenov, ljeskov*), ***-ovača*** (*ljeskovača*), ***-ovan*** (*svjetovan*), ***-ovina/ -evina*** (*brestovina, cjeđevina*), ***-telj*** (*djelitelj, iskorjenitelj, istrebitelj, izvjestitelj, povreditelj, procjenitelj, uvreditelj*), ***-ulja*** (*cvjetulja, mljekulja*), ***-ūljak*** (*brežuljak*), ***-ūrda*** (*cjevurda*), ***-uša*** (*bjeluša, cvjetuša*), ***-ušan*** (*ljepušan*), ***-ušast*** (*bjelušast*), ***-uškast*** (*ljepuškast*), ***-utak*** (*bjelutak*).

225. Do kraćenja *ije* u *je* (ili *e*) ne dolazi:

a) u dugoj množini imenica kao *lijek* (*lijekovi*), o čemu je naprijed bilo riječi;

b) u zbirnih imenica izvedenih od imenica sufiksom *-je*: *briješće* (: brijest), *cvijeće* (: cvijet), *liješće* (: lijeska), *triješće* (: trijeska);

c) u imenica izvedenih od imenica sufiksima *-ak*, *-ce*, *-ka*: *cvijetak* (: cvijet), *dijelak* (: dijel / dio), *griješak* (: grijeh), *smiješak* (: smijeh); *dlijece* (: dlijeto), *odijelce* (: odijelo), *ždrijelce* (: ždrijelo), *cijevka* (: cijev);

d) u apstraktnih imenica izvedenih od pridjeva sufiksom *-ōst*: *cijelost* (: cijel / cio), *lijenost* (: lijen), *vrijednost* (: vrijedan);

e) u prisvojnih pridjeva izvedenih od imenica sufiksima *-ov/-ev*, *-in*: *pijetlov* (: pijetao), *slijepčev* (: slijepac), *ždrijepčev* (: ždrijebac); *zvijezdin* (: zvijezda);

ije ostaje u:
cvijeće, odijelce, vrijednost, zvijezdin, griješiti, liječiti

f) u glagola izvedenih od imenica i pridjeva: *bijeliti* i *bijeljeti* (: bijel), *griješiti* (: grijeh), *liječiti* (: lijek), *sniježiti* (: snijeg) i sl. (Rjeđe dolazi do kraćenja korijenskoga sloga: *rječkati se* [: riječ], *bjesnjeti* [: bijesan].)

U pojedinim se oblicima i izvedenim riječima skraćuje dugi slog, pa prema *ije* imamo *je*: u množini imenica sa umetkom *-ov-* (*cvijet – cvjetovi*; ponekad se *ije* zadržava: *lijek – lijekovi*), u nesvršenih glagola izvedenih od svršenih (*ocijeniti – ocjenjivati*), u izvedenih imenica i pridjeva s akcentom na sufiksu (*bjelinā, ljekovit*), u komparativu i superlativu pridjeva (*bijel – bjelji, najbjelji*) i u drugih izvedenih riječi.

b) Duljenje kratkoga sloga

226. Ako se kratki slog dulji, u jednim kategorijama riječi imamo alternantu *ije*, a u drugim ostaje produljena alternanta *je* (*e*), tj. *jē* (*ē*).

prema je stoji ije:
razumjeti – razumijevati;
dospjeti – dospijeće

Umjesto *je* (*e*) imamo *ije* u nesvršenim glagolima (i u svim njihovim oblicima) i glagolskim imenicama tvorenim od svršenih sufiksom *-va(ti)*: *dogorjeti – dogorijevati, dogorijevanje*; *dospjeti – dospijevati, nadjeti – nadijevati, nasjeći – nasijecati, oboljeti – obolijevati, odoljeti – odolijevati, podsjeći – podsijecati, pregorjeti – pregorijevati, razumjeti – razumijevati, sagorjeti – sagorijevati, uspjeti – uspijevati, zagorjeti – zagorijevati, zapovjediti – zapovijedati, zasjeći – zasijecati, zastarjeti – zastarijevati.*

Alternantu *ije* imaju glagolske imenice na *-će* od glagola u kojih osnova završava na *-je-*: *dospijeće* (: dospjeti), *prispijeće* (: prispjeti), *umijeće* (: umjeti).

(Izuzetak su nesvršeni glagoli i glagolske imenice u čijoj su osnovi imenice *mjera* i *mjesto* te glagol *sjesti*; v. t. 231.)

prema e i i stoji ije:
leći – lijegati;
liti – lijevati;
sazreti – sazrijevati

227. Prema *e* i *i* iz osnove glagola *leći, letjeti, liti* te njihovih složenica, kao i složenica sa *-zreti*, imamo *ije* u nesvršenih glagola i glagolskih imenica: *leći – lijegati, lijeganje*; *podleći – podlijegati, podlijeganje*; *zaleći – zalijegati, zalijeganje*; *letjeti – lijetati, lijetanje*; *doletjeti – dolijetati, dolijetanje*; *naletjeti – nalijetati, nalijetanje*; *zaletjeti se – zalijetati se, zalijetanje*; *liti – lijevati, lijevanje*; *naliti – nalijevati, nalijevanje*; *proliti – prolijevati, prolijevanje*; *zaliti – zalijevati, zalijevanje*; *dozreti – dozrijevati, dozrijevanje*; *nazreti – nazrijevati, nazrijevanje*; *sazreti – sazrijevati, sazrijevanje.*

naporedni oblici:
nalijevati i nalivati;
zaljev i zaliv

U upotrebi su u bosanskome jeziku i oblici: *nalivati, nalivanje*; *prolivati, prolivanje*; *zalivati, zalivanje* i sl.

Imenice vezane za prethodne glagole također imaju dvojake oblike: *naljev / naliv, proljev / proliv, zaljev / zaliv.*

sjeći, sjekoh:
siječem, sijeci

228. Glagol *sjeći* (i njegove složenice) u jednim oblicima ima *je*, a u drugima *ije*. Alternantu *je* ima u infinitivu (*sjeći*; *presjeći*), u 1. l. jd., 1, 2. i 3. l. mn. aorista (*sjekoh, sjekosmo, sjekoste, sjekoše*; *presjekoh*...), u glagolskom pridjevu radnom (*sjekao*; *presjekao*), u glagolskom pridjevu trpnom (*sječen*; *presječen*) i glagolskom prilogu prošlom (*sjekavši*; *presjekavši*). Alternantu *ije* ima u prezentu (*siječem*; *presiječem*), u 2. i 3. l. jd. aorista (*siječe*), u imperfektu (*sijecijah*), imperativu (*sijeci*; *presijeci*) i u glagolskom prilogu sadašnjem (*sijekući*).

229. U imenica tvorenih od glagola koji počinju s *pre-* imamo likove s *prije-*, kao i one s dugim *pre-* (rijetko je prefiks *pre-* s kratkim naglaskom, npr.: *prȅgrada, prȅpreka*).

Naporedni su likovi s dvosložnim i oni s jednosložnim prefiksom:

naporedni su dvosložni i jednosložni prefiks (prije- i pre-)

priječnik / prečnik (promjer)	*prijelom / prelom*
prijegled / pregled	*prijemaz / premaz*
prijekid / prekid	*prijepis / prepis*
prijeklop / preklop	*prijepjev / prepjev*
prijelaz / prelaz	*prijesjek / presjek*

prijeskok / preskok | *prijevoj / prevoj*
prijestup / prestup | *prijevoz / prevoz*
prijevod / prevod | *prijezir / prezir*

Pri kolebanju između likova s *prije-* i onih s *pre-* bolje je upotrijebiti likove s *prije-*.

230. Alternantu *ije* također imamo u pojedinačnim riječima: *htijenje* (: htjeti), *mnijenje* (: mniti), *odijelo* (: odjeti), *pijevac, pijetao* (: pjevati), *sijelo* (: sjesti).

ije u pojedinačnim riječima:
odijelo, pijevac

231. Duljenjem korijenskog sloga u ostalim kategorijama riječi alternanta *je* ostaje nepromijenjena (ona dobija dužinu, ali umjesto nje ne dolazi *ije*); tako je:

je ostaje:
djelo – djela;
sjena – sjenka;
djed – djedo;
mjera – zamjerati;
mjesto – premještanje;
sjesti – zasjedanje;
koljeno – pokoljenje

a) u genitivu množine: *djēlā* (: djelo), *kȍljēnā* (: koljeno), *mȅdvjēdā* (: medvjed), *sjênā* (: sjena), *úvjētā* (: uvjet), *vjêrā* (: vjera);

b) kada se alternanta *je* nađe ispred dva suglasnika od kojih je prvi *l, lj, m, n, nj, r, v*: *bèzvjērje* (: vjera), *inòvjērca* (: inovjerac), *òdjēljka* (: odjeljak), *ponèdjēljka* (: ponedjeljak), *prímjērka* (: primjerak), *rȁvnomjērno, ravnomjérnōst* (: mjera), *sjênka* (: sjena), *zásjēnka* (: zasjenak); tako i u glagolskome prilogu prošlom: *dòspjēvši, ùspjēvši, vȉdjēvši*;

c) u hipokoristicima i izvedenicama od njih: *djédo, djédīn / djédov* (: djȅd; u bosanskome jeziku riječ *dédo* nije ekavizam, nego turcizam – tur. dede = djed), *djélce* (: djelo), *djéva, djévīn* (: djevojka), *koljénce* (: koljeno);

d) u složenicama kao *pȉnomjēr, ȕglomjēr, tȍplomjēr*;

e) u nesvršenih glagola i glagolskih imenica u čijoj su osnovi imenice *mjera* i *mjesto* te glagol *sjesti*: *zamjérati, zàmjērām, zamjérānje* (: zamjeriti), *premjérati, prèmjērām, premjérānje* (: premjeriti), *izmjéštati, ìzmjēštām, izmjéštānje* (: izmjestiti), *namjéštati, nàmjēštām, namjéštānje* (: namjestiti), *premjéštati, prèmjēštām, premjéštānje* (: premjestiti), *prèsjedati, prèsjedām, prèsjedānje* (: presjesti), *zasjédati, zàsjēdām, zasjédānje* (: zasjesti);

f) u pojedinačnim riječima: *bdjénje* (: bdjeti), *izvješće* (uz: *izviješće*), *pjêv* (: pjevati), *pokoljénje* (: koljeno).

Duljenjem kratkoga sloga u jednim kategorijama riječi umjesto *je/ i/ e* imamo *ije* (*uspjeti – uspijevati; liti – lijevati / livati; leći – lijegati; odjeti – odijelo*), a u drugim dugo *je* (u genitivu množine: *djelo – djela*; u oblicima imenica kad se je nađe ispred dvaju suglasnika od kojih je prvi sonant: *sjena – sjenka*; u glagolskom prilogu prošlom: *vidjeti – vidjevši*; u pojedinim složenicama, izvedenicama i riječima odmila: *uglomjer, djelce, djedo*; u glagolima i glagolskim imenicama u čijoj su osnovi *mjera, mjesto* i *sjesti*: *zamjerati, zamjeranje, premještati, premještanje, zasjedati, zasjedanje*).
Naporedni su oblici sa dvosložnim (*prije-*) i oni sa jednosložnim prefiksom (*pre-*): *prijelaz / prelaz*.

c) Ostala pravila

prema **teći** stoji **-tjecati**:
poteći – potjecati;
steći – stjecati

prema **taći, taknuti** stoji **-ticati**:
potaći – poticati;
utaći – uticati

232. Prema osnovnom glagolu *teći* glagoli i izvedenice imaju *-tjecati*, a prema *taći*, *taknuti* stoji *-ticati*:

doteći – dotjecati	*dotaći – doticati*
isteći – istjecati	*istaći – isticati*
nateći – natjecati	*nataći – naticati*
poteći – potjecati	*potaći – poticati*
priteći – pritjecati	*pritaći – priticati*
proteći – protjecati	*protaći – proticati*
steći – stjecati	*staći – sticati*
uteći – utjecati	*utaći – uticati*
zateći – zatjecati	*zataći – zaticati*

Razlikuju se i imenice: *dotjecanje* (: dotjecati), *istjecanje* (: istjecati), *natjecanje* (: natjecati), *potjecanje* (: potjecati) i dr. od imenica: *doticanje* (: doticati), *isticanje* (: isticati), *naticanje* (: naticati), *poticanje* (: poticati) i dr.

Valja, dakle, paziti na tu razliku:

(1) *Natjecatelji se **natječu**, a mestve se na noge **natiču**.* – (2) *Uskufi **potječe** iz okolice Tuzle, a njegov rječnik iz 1631. **potiče** i danas na istraživanja bosanskoga jezika.* – (3) *Drinjača **utječe** u Drinu, a konac se u iglu **utiče**.*

različito značenje:
bijeljeti i bijeliti

233. Pojedini glagoli od iste osnove imaju *-jeti* (u kojih je *-je-* od jata) s jednim, a *-iti* s drugim značenjem:

bijeljeti – postajati bijel	*bijeliti* – činiti bijelim
crnjeti – postajati crn	*crniti* – činiti crnim
crvenjeti – postajati crven	*crveniti* – činiti crvenim
opustjeti – postati pust	*opústiti* – učiniti pustim
oživjeti – postati živ	*oživiti* – učiniti živim

u općoj upotrebi:
nisam, nisi, nismo
stilski obilježeno:
nijesam, nijesi

234. Odrični oblici prezenta glagola *biti* (*jesam*) glase: *nisam, nisi, nije, nismo, niste, nisu.* Ovi su (analoški) oblici stilski neobilježeni. Pored ovih oblika postoje i stilski obilježeni likovi *nijesam, nijesi, nijesmo, nijeste, nijesu.*

naših – ~~našijeh~~
našim(a) – ~~našijem~~

235. Standardni su množinski oblici pridjeva i zamjenica na *-ih*, *-im(a)*, npr.: *naših*, *našim(a)*, *tih*, *dobrih*, a ne oni na *-ijeh* (*našijeh*), *-ijem* (*dobrijem*).

samo je:
blijesak, naslijeđe;
redoslijed, lijepak;
cvijetnjak, sazviježđe;
blijedoplav, mliječnobijel

236. U bosanskome jeziku standardni su oblici *blijesak*, *naslijeđe* (im.).

Samo je: *redoslijed, poslijepodne, poslijeratni, lijepak, plijesan, obolijevati, odolijevati* i sl.

237. Naporedni su u standardnome jeziku likovi *slijedēćī / sljedēćī* (prid.; gl. pril. sad. od glagola *slijediti* glasi *slijedēći*), *svijetlēćī / svjetlēćī* (prid.); *uslijed / usljed* (prij.).
Samo je: *cvijetnjak, sazviježđe, zviježđe* (im.); *bijelosiv, blijedoplav, mliječnobijel* (prid.).

naporedni oblici:
slijedeći/sljedeći; svijetleći/svjetleći; uslijed/usljed; zri/zrije; Srijem/Srem

238. Glagoli *bdjeti, vreti, zreti* i njihove izvedenice u prezentu imaju dvojake standardne likove: *bdim / bdijem, vri / vrije, zri / zrije, sazri / sazrije.*

239. Glagoli *drijeti* i *mrijeti* te njihove izvedenice alternantu *ije* imaju samo u infinitivu (*prodrijeti*), aoristu (*prodrijeh*; *umrijesmo*) i glagolskom prilogu prošlom (*prodrijevši*; *umrijevši*, uz: *prodrvši*; *umrvši*).

240. Zemljopisna imena, osobna imena (i prezimena) i druge vlastite imenice pišu se (i izgovaraju) u obliku u kojem su uobičajeni u sredini u kojoj su nastali.
Samo je: *Beograd, Bijelo Polje, Bijeljina, Biograd na Moru, Deliblatska peščara, Drenovci, Drinovci, Lički Osik, Livno, Osijek, Pljevlja, Prijepolje, Prijedor, Rijeka, Sjenica, Split.* Tako i: *"Svjetlost", "Prosveta"* (izdavačka preduzeća).
Naporedni su u standardnome jeziku oblici *Srijem / Srem, Srijemac / Sremac, srijemski / sremski.* Imena i prezimena pišu se onako kako bi ih pisali njihovi nosioci: *Belić, Bilić, Bilobrk, Bijelić, Bjelobrk, Nijemčević, Njemčević* i dr.

imena u obliku u kojem su uobičajena:
Bijelo Polje, Lički Osik, Belić, Bilić, Bijelić

> Prema glagolu teći izvedenice imaju *-tje-* (*poteći – potjecati*), a prema *taći, taknuti* stoji *-ticati* (*potaći – poticati*). Različito je značenje glagola kao *bijeljeti* (postajati bijel) i *bijeliti* (činiti bijelim). U bosanskome standardnom jeziku upotrebljava se: *nisam, naših, naslijeđe, cvijetnjak*; naporedni su oblici *uslijed / usljed, Srijem / Srem.*

ZADACI I VJEŽBE

19. Napiši nominativ množine od imenica: grijeh, korijen, lijek, svijet.

20. Dopiši!
Komparativ prema pozitivu *bijel* glasi ________; prema *blijed* glasi ________; prema *bijedan* – ___________; prema *tijesan* – ___________; prema *smiješan* – _________; prema *lijen* – ____________; prema *prijek* – ___________; prema *svijetao* – ____________; prema *vrijedan* – ____________.

21. Napiši deminutive od ovih imenica: cvijet, dio, pijetao, rijeka, vijenac, zvijezda.

22. Načini imenice od ovih glagola: dogorijevati, isticati, letjeti, obavijestiti, osmjehivati se, potjecati, premjerati, zalivati, zasjedati.

23. Neke su od ovih riječi pogrešno napisane: bijeljeti (postajati bijel), bijeliti (činiti bijelim), blijedoplav, bilješka, bljedoća, cio, cijel, cvjetnjak, dole, djedo, grijesi, grjehota, ponedeljak, letila, letjela, obavijestiti, ovde, pomodrjeti, pripovijetka, pregled, prijegled, prekid, prijekid, redoslijed, sazviježđe, skupocjen, slezena, sprečavati, Srijem, Srem, vrijedjeti, zaposjeo, zamjenjivati.

19. PRAVOPISNI ZNACI

241. Pravopisni su znaci vrsta pismenih znakova kojima se postiže veća jasnoća i bolje razumijevanje odnosa između pojedinih dijelova teksta.

242. Pravopisni su znaci: *tačka* (.), *upitnik* (?), *uzvičnik* (!), *tačka-zarez* (;), *zarez* (,), *dvotačka* (:), *tri tačke* (...), *crta* (–), *crtica* (-), *navodnici* ("..."), *polunavodnici* ('...'), *zagrade* ( ), *zvjezdica* (*), *sitna brojka* (^{1}), *kosa crta* (/), *apostrof* ('), *znaci porijekla* (>, <), *znaci za naglaske* (̏, ̀, ̑, ́), *znaci za dužinu* (- ili ˆ). Postoje i drugi pravopisni znaci (znak jednakosti, znak više/plus/, znak manje /minus/, znak ponavljanja, paragraf), a u toj ulozi javlja se i *veliko slovo.*

pravopisni znaci u širem i užem smislu

243. Tačka, upitnik, uzvičnik, tačka-zarez, zarez, dvotačka, tri tačke, crta, navodnici, polunavodnici i zagrade mogu biti pravopisni znaci u širem i pravopisni znaci u užem smislu. Kao pravopisni znaci u užem smislu nazivaju se još *rečenični* ili *interpunkcijski znaci.*

slobodna interpunkcija u bosanskome jeziku

244. U bosanskome jeziku upotrebljava se *slobodna (logička) interpunkcija* (prema smislu). Razlika između *slobodne* i *vezane* (tzv. *gramatičke*) interpunkcije svodi se zapravo na upotrebu zareza u ograničenome broju slučajeva. Načela vezane interpunkcije propisuju stavljanje zareza u određenim gramatičkim kategorijama, dok se po slobodnoj interpunkciji više pazi na logički slijed i smisaonu povezanost onoga što se izriče te se upotreba zareza često prepušta manje ili više slobodnome izboru autora.

Tako se, npr., prema načelima vezane interpunkcije zarez obavezno stavlja između glavne rečenice na prvom i zavisne rečenice na drugome mjestu: *Rekao je, da će doći. – Vjerujem, da pamti.* Po slobodnoj interpunkciji zarez je tu nepotreban.

prednost slobodne interpunkcije nad vezanom

Prednost slobodne interpunkcije očigledna je iz primjera kao: *Njegov sin, koji je stigao jučer, ostat će ovdje. – Njegov sin koji je stigao jučer ostat će ovdje.* Iz prvoga primjera slijedi da on ima jednoga sina, a iz drugoga da je jedan od njegovih sinova stigao. Ovakvu razliku ne može osigurati upotreba vezane interpunkcije, prema kojoj su zarezi obavezni: *Njegov sin, koji je stigao jučer, ostat će ovdje.*

stilska interpunkcija u književnim djelima

Koristeći se pjesničkom slobodom, u pjesništvu i uopće u književnim djelima, pisci često odstupaju od pravila o upotrebi rečeničnih znakova (izostavljaju ih ili ih domeću i tamo gdje, prema pravopisnoj normi, ne bi trebalo da stoje). Takva interpunkcija, koja služi naročitome isticanju pojedinih dijelova teksta i uopće doprinosi umjetničkoj vrijednosti djela, naziva se *stilskom.*

> Pravopisni znaci služe za postizanje veće jasnoće i boljega razumijevanja odnosa među pojedinim dijelovima teksta. Pravopisni znaci u užem smislu nazivaju se još *rečeničnim* ili *interpunkcijskim znacima.*
> U bosanskome jeziku upotrebljava se *slobodna* ili *logička* interpunkcija. Iako se naziva i slobodnom, logička interpunkcija postavlja jasne kriterije upotrebe zareza, ali je pritom odlučujući smisao.
> Postoji i *stilska* interpunkcija, koja doprinosi isticanju stilskih elemenata teksta.

20. PROMJENA *L* U *O*

245. Dosljedna alternacija *l* u *o* javlja se:

l dalo **o**:
čital > čitao;
radil/nica > radionica

a) u obliku jednine muškog roda glagolskog pridjeva radnog: *čitao* (< čital), *nosio* (< nosil), *prao* (< pral), *radio* (< radil), *topio* (< topil), *učio* (< učil);

b) u oblicima imenica izvedenih od glagolskog pridjeva radnog sufiksom *-onica* (< -l + nica): *čitaonica* (< čital/nica), *praonica* (< pral/nica), *radionica* (< radil/nica), *topionica* (< topil/nica), *štedionica* (< štedil/nica);

c) u nominativu jednine (kao i u padežima koji imaju isti oblik) imenica muškog i ženskog roda s nepostojanim *a*: *kotao* (< kotal, gen. jd. kotla), *pijetao* (< pijetal, gen. jd. pijetla), *posao* (< posal, gen. jd. posla), *misao* (< misal, gen. jd. misli);

d) u većine imenica izvedenih od dvosložnih i višesložnih glagolskih osnova sufiksom *-lac* (< -l + ac), a koje označavaju vršioca radnje, u svim padežima osim u nominativu jednine i genitivu množine (u kojima glas *l* i nije na kraju sloga): *čitaoca* (< čital/ca), ali: *čitalac* (< čita/lac), *čitalaca* (< čita/laca); *izvršioca* (< izvršil/ca), ali: *izvršilac* (< izvrši/lac), *izvršilaca* (< izvrši/laca); *nosiocu* (< nosil/cu), ali: *nosilac* (< nosi/lac), *nosilaca* (< nosi/laca); *pratioci* (< pratil/ci), ali: *pratilac* (< prati/lac), *pratilaca* (< prati/laca), *tužioca* (< tužil/ca), ali: *tužilac* (< tuži/lac), *tužilaca* (< tuži/laca); *žeteoci* (< žetel/ci), ali: *žetelac* (< žete/lac), *žetelaca* (< žete/laca);

kotal > kotao;
čital/ca > čitaoca

nom. jd. **čitalac** – ~~**čitaoc**~~
gen. mn. **čitalaca** – ~~**čitaoca**~~

e) u pojedinih imenica (*pepeo, seoba*) i pridjeva (*čio, debeo, kiseo, veseo* i dr.).

sel/ba > seoba;
debel > debeo;

246. U standardnome bosanskom jeziku u stilski neobilježenome tekstu samo je: *do* (< doo < dol), *go, so, sto, vo* i sl.

sol > so

247. Naporedni su oblici pridjeva i imenica s glasom *o* i oni s nepromijenjenim *l*: *anđeo / anđel, cio / cijel, nagao / nagal, obao / obal, odio / odjel, podao / podal, razdio / razdjel, topao / topal*; *anđeoski / anđelski, stoni / stolni* (prema stilski obilježenome liku *stol*), *groce / grlce* (gen. mn. grlaca / grlca), *doca / dolca, koca / kolca, kocem / kolcem, koci / kolci, kočevi / kolčevi, kočić / kolčić, kočićem / kolčićem, krioce / krilce* (gen. mn.

naporedni oblici:
cio / cijel;
odio / odjel;
topao / topal;
stoni / stolni;
krioce / krilce;
vlasteoski / vlastelski

krilaca), *pogorioca / pogorjelca, prijestonica / prijestolnica, seoce / selce* (gen. mn. selaca), *stoca / stolca, stradaoca / stradalca, ustaoca / ustalca, vlasteoski / vlastelski, vreoce / vrelce* (gen. mn. vrelaca).

imena:
Novoseoci, Delnice

248. Imena mjesta (i izvedenice od njih) pišu se u obliku koji je uobičajen u kraju odakle potječu: *Durakovića Do* (nas.), *Doca* (ali: Dolac), *Novoseoci, novoseočki* (ali: Novoselaca), *Sokoca* (ali: Sokolac), *u Stocu* (ali: Stolac); *Delnice* (u Hrvatskoj).

249. Glas *l* ostaje nepromijenjen:

l nepromijenjeno:
bijel, bijelca;
bulbul, kanal

a) u pojedinim riječima slavenskoga porijekla: *bijel, bijelac – bijelca, bol, bolnica, glagol, kolski, molba, mulac – mulca, nevaljalac – nevaljalca, ogledalce, ohol, okolni, palac – palca – palci* (ali: *palac – paoci*, na točku), *pomol, prelac – prelca, silna, solnica, solnjak, spol, stalna, stolnjak, strijelac – strijelca, tkalac – tkalca, val, zahvalni, znalac – znalca, žalba, ždral*;

b) u riječima stranoga porijekla i njihovim izvedenicama: *apel, apostol, bal, balčak, bokal, bokalčić, bulbul, đul, festival, fudbal, fudbalski, general, gol* (sport.), *halal, hamal, hamalski, ilmihal, kabul, kanal, konzul, mal, maršal, metal, moral, original, palma, skandal, školski, telal, zumbul, žurnal.*

> Suglasnik *l* na kraju riječi i sloga prelazio je u samoglasnik *o* (*čital* > *čitao*; *posal* > *posao*; *kisel* > *kiseo*; *čitalnica* > *čitaonica*; *čitalca* > *čitaoca*).
> Suglasnik *l* nije prelazio u *o* na početku sloga: *či-ta-lac* (nominativ jednine), *či-ta-la-ca* (genitiv množine).
> U pojedinim slučajevima naporedni su oblici sa promjenom i oni bez nje (*topao / topal, krioce / krilce*), a mnogo je primjera u kojima *l* nije dalo *o* na kraju riječi i na kraju sloga – kako u riječima slavenskoga porijekla tako i u posuđenicama (*bijel, kolski, bokal, palma*).

21. RASTAVLJANJE RIJEČI NA KRAJU RETKA

250. Ukoliko se cijela riječ ne može ispisati, odnosno otisnuti u retku u kojem je započeta, rastavlja se u dva dijela: dio riječi prenosi se u sljedeći redak, a na kraju retka uz posljednje slovo stavlja se crtica. Ona označava da drugi dio riječi, koji se prenosi u sljedeći redak, treba čitati kao cjelinu s prvim dijelom, koji je ispred crtice.

načini rastavljanja:
sok, tvoj;
~~s-ok~~, ~~so-k~~, ~~t-voj~~, ~~tv-oj~~
či-tao, sta-rost;
~~čita-o~~, ~~staro-st~~

251. Rastavljanje riječi na kraju retka uglavnom je slobodno. Iako se, u načelu, rastavljanje riječi u dva dijela ne mora podudariti s granicom između slogova, *ne valja*:

a) rastavljati jednosložne riječi (*s-ok, tv-oj, hr-ast, str-ast*);

b) u novi redak prenositi jedan samoglasnik (*čita-o*) ili suglasnik (*staros-t*), kao ni sam suglasnički skup (*staro-st*). Ispravno je: *či-tao, sta-rost*;

c) rastavljati dvoznake kojima se obilježava jedan glas: *lj, nj, dž* (*vol-ja, iman-je, Sand-žak*). Ispravno je: *vo-lja, ima-nje, San-džak*;

vo-lja – ~~vol-ja~~;
ima-nje – ~~iman-je~~

d) riječi pisane stranim pismom (izvorno) rastavljati prema pismu: *Wars-zawa, Münc-hen, Was-hington, Ne-wtonov*. Izvorno pisane riječi na dva dijela rastavljaju se prema izgovoru: *War-szawa, Mün-chen, Wa-shington, New-tonov, Newt-onov*;

prema izgovoru:
Mün-chen – ~~Münc-hen~~

e) rastavljati riječi s udvojenim suglasnicima tako da oba suglasnika pripadnu jednome dijelu: *su-nnet, sunn-et, teje-mmum, tejemm-um*. Ovakve riječi rastavljaju se tako da prvi od udvojenih suglasnika pripadne prethodnom, a drugi sljedećem dijelu: *pod-dijalekt, sun-net, tejem-mum*.

udvojeni suglasnici:
pod-dijalekt, Schil-ler
~~podd-ijalekt~~, ~~po-ddijalekt~~
~~Schill-er~~, ~~Schi-ller~~

Imena kao što su *Boccaccio, Schiller* i sl., u kojima je izvorno *-cc-*, *-ll-* i dr., rastavljaju se također tako da jednome dijelu pripadne jedan, a drugome drugi suglasnik: *Boc-caccio, Schil-ler*, a ne *Bo-ccaccio, Bocc-accio, Schi-ller, Schill-er*.

252. Ako se sastavni dijelovi složenice lahko raspoznaju, ona se rastavlja prema tim dijelovima: *pod-dijalekt, Pod-hrastovi, nad-igrati, na-odmet, iš-čeznuti, ders-hana, protiv-udar, ne-sretan, pot-predsjednik, pre-gaziti, van-jezički, van-nastavni*.

Složenice i polusloženice mogu se rastavljati i kao nesložene riječi; *vanje-zički, vanjezič-ki*; *Kur-ban-bajram, Kurban-baj-ram*.

rastavljanje složenica:
nad-igrati, ders-hana,
van-jezički; vanje-zički;
vanjezič-ki

253. Ako su sastavni dijelovi složenice neraspoznatljivi, ona se rastavlja kao nesložena riječ. Takve riječi poželjno je rastavljati na slogove u knjigama, ispravama i općenito u tekstovima koji treba da udovolje zahtjevima lijepoga izgleda i dr.

na kraju retka može stajati samoglasnik: **u-zeti**

Neslogotvorni fonemi po pravilu se okupljaju oko slogotvornoga fonema iza sebe: *u-ze-ti, ra-zum;* ovo vrijedi i za dvosložno *ije* nastalo od *jata* (rastavlja se: *i-je*): *ra-zu-mi-je-va-nje, si-je-va.*

u-ze-ti – ~~uz-eti~~
si-je-va – ~~sij-eva~~

U riječima stranoga porijekla kao što su *injekcija, injunktiv* imamo glasove *n* i *j*, a ne glas *nj*; zato se oni na kraju retka razdvajaju: *in-jekcija, in-junktiv*.

in-jekcija, kon-jugacija

254. Pri rastavljanju riječi *treba izbjegavati* prenošenje u naredni red suglasničkih grupa koje se, inače, ne javljaju na početku bilo koje riječi u našem jeziku, npr.: *bo-**rba**, bo-**mba**, bra-**tski**, bra-**tstvo**, ma-**jka**, tra-**mvaj***. Stoga uz prvi dio rastavljene riječi dolazi fonem koji onemogućava ulančavanje suglasničkih fonema na početku riječi ili sloga, a uz drugi dio fonem koji to omogućava: *od-slušati, brat-ski, iz-mlatiti*. Izuzetak su riječi *bici-kl, šmir-gl, masa-kr* i sl., u kojima su sonanti *l* i *r* u samoglasničkoj ulozi, tj. slogotvorni (*l̥, r̥*). Tako i: *nju-tn* i dr.

suglasničke grupe:
bor-ba – ~~bo-rba~~
brat-ski – ~~bra-tski~~

255. Ako polusloženicu treba rastaviti na mjestu gdje se nalazi crtica, tj. tako da prva jedinica dođe na kraj retka, a druga na početak sljede-

polusloženice:
crtica na kraju prvoga i na početku drugoga retka

ćeg, na kraju retka stavlja se crtica koja označava da se drugi dio riječi prenosi u sljedeći redak, a ispred drugoga dijela riječi stavlja se crtica koja predstavlja spojnicu:

Husrev-	*Kulen-*	*Kurban-*	*peterica-*	*gore-*	*bosansko-*
-beg	*-Vakuf*	*-bajram*	*-šesterica*	*-dolje*	*-turski*

256. Kompjuterski program za pravopisnu provjeru teksta na bosanskome jeziku još nije izrađen. Zbog ograničenja u korišćenju mogućnosti kompjutera česti su tekstovi u kojima riječi nisu rastavljene po pravilima pravopisa bosanskoga jezika. Korisnici kompjutera treba da teže tome da u tekstu ostavljaju što manje pravopisnih grešaka.

Pri rastavljanju riječi na kraju retka treba izbjegavati prenošenje u naredni red suglasničkih grupa kojima ne počinju riječi bosanskoga jezika. Suglasnik u međusamoglasničkome položaju prenosi se u sljedeći redak zajedno sa samoglasnikom iza sebe (*u-zeti*).
Ne rastavljaju se jednosložne riječi; u novi se redak ne prenosi samo jedan samoglasnik ili suglasnik, odnosno suglasnički skup. Također se ne rastavljaju latinični dvoznaci kojima se obilježava jedan glas (*lj, nj, dž*: *ima-nje*, a ne: *iman-je*); *lj, nj* i *dž* rastavljaju se kad obilježavaju dva glasa (*in-jekcija, nad-živjeti*). Rastavljaju se i udvojeni suglasnici (*pod-dijalekt, sun-net, Shil-ler*).
Složenice i polusloženice rastavljaju se ili tako što se crtica stavlja iza prvoga dijela (*van-jezički*; *gore-dolje*) ili prema prethodnim pravilima (*vanje-zički, vanjezič-ki*; *go-re-dolje, gore--do-lje*). Ukoliko se polusloženica rastavlja na mjestu gdje se nalazi crtica, onda se crtica piše i na kraju prvoga i na početku sljedećega retka.

ZADACI I VJEŽBE

24. Napiši sve padeže jednine i množine imenice *čitalac*! Šta zapažaš u nominativu jednine i genitivu množine?
25. Da li su ove riječi valjano rastavljene: bor-ba, stra-st, tv-oj, tvoj-a, Sand-žak, in-jekcija, Schi-ller, sun-net, Kurban-baj-ram.

22. SASTAVLJENO I RASTAVLJENO PISANJE RIJEČI

riječi se pišu:
a) odvojeno;
b) sastavljeno (složenice);
c) sa crticom (polusloženice)

257. U bosanskome jeziku riječi se pišu odvojeno, svaka za sebe, sve dok čuvaju svoja posebna značenja, npr.: *Kasno mu je to palo* ***na pamet*** (prijedlog uz imenicu).

Kada dvije ili više riječi razviju novo značenje, one se smatraju novom riječju, *složenicom*, i pišu se sastavljeno, kao jedna riječ, npr.: *Naučio je pjesmu* ***napamet*** (prilog nastao srastanjem prefiksa *na-* i imenice *pamet*). (Ovdje su terminom *složenice* obuhvaćene i prefiksalne i sufiksalne tvorenice te sraslice.)

Tok prerastanja grupe riječi (sintagme) u složenicu može se odlikovati razvojnim stupnjem tzv. nepotpunoga srastanja: svaka od riječi čuva

nešto od svoje posebnosti, ali je čvrsto vezana za drugu. Takvi spojevi zovu se *polusloženice* i pišu se s crticom: *bàjram-nàmāz, cŕno-bȉjelī, sàhat-kúla, Hùsrev-bȅg.*

258. Na sljedećim mjerilima zasniva se sud o tome da li je grupa riječi prerasla u složenicu ili nije:

a) je li razvijeno novo značenje (*dvadeset, gdjeko, odoka, između*);
b) je li prvi dio nepromjenljiv (*svijetlocrven*);
c) upotrebljava li se jedan od sastavnih dijelova samostalno (*"odmet"* iz *naodmet*, *"prestano"* iz *neprestano*, *"nebuha"* iz *iznebuha*);
d) je li došlo do promjene oblika nekoga od sastavnih dijelova (npr. u prilogu *usput*, nastalom od prefiksa *uz-* i imenice *put*);
e) je li došlo do svođenja dvaju (ili više) naglasaka na jedan (*takòzvānī*).

uvjeti za nastanak složenice:
novo značenje (**dvadeset**);
nepromjenljivost prvoga dijela (**svijetlocrven**);
nesamostalnost dijela (**odmet iz naodmet**);

promijenjen oblik (**us-** od **uz-** u **usput**);
svođenje više naglasaka na jedan (**takozvani**)

259. Složenice mogu pripadati promjenljivim i nepromjenljivim vrstama riječi. U polusloženica je, po pravilu, prvi član nepromjenljiv, dok drugi (posljednji) – ukoliko pripada promjenljivim vrstama riječi – čuva promjenu.

> Sve dok čuvaju svoja posebna značenja, riječi se pišu rastavljeno: između dviju riječi kao jedinica pisanoga teksta ostavlja se bjelina (razmak) veličine jednoga znaka. Kad dvije ili više riječi razviju novo značenje, one srastaju (nastaje složenica) i pišu se sastavljeno. Ako svaka od riječi zadržava nešto od svoje posebnosti, pišu se polusloženički, tj. između njih se stavlja crtica.

a) Imenice

260. Složenice su mnoge imenice tvorene od dviju riječi između kojih se nalazi spojni morfem *-o-*: *basnopisac, biljožder, bjelogorica, brodolom, blatobran, crvenokožac, čovjekoljubac, dalekovod, debelokožac, drugoligaš, glavobolja, konjokradica, konjovodac, mesožder, nogomet, novogradnja, padobran, petokolonaš, petogodišnjica, prirodoslovlje, prvoborac, prvoškolac, robovlasnik, rodoljub, romanopisac, sjeverozapad, suncokret, tunelogradnja, velikobugar, vodoinstalater, vodovod, vodozemac, zubobolja.*

složenice sa spojnikom **-o-**:
bjelogorica, vodovod

261. Neke od složenica nemaju spojnog morfema (interfiks nula: -ø-): *blagdan, crvenperka, duhankesa, stranputica.*

bez spojnika:
blagdan, stranputica

262. Složenice su i riječi kao: *raspikuća, višeboj, vucibatina* te sraslice tipa: *dershana, domazet, dušebrižnik, generalbojnik, generalmajor, havlimahrama, kalcijkarbonat, kućepazitelj, kućevlasnica, ugljendioksid.*

sraslice:
domazet, kućepazitelj

složenice sa morfemom na **-o**:
aviokarta, motosavez, videoteka, žiroračun

263. Složenice su i imenice u kojih je prvi dio nepromjenljivi i nesamostalni morfem stranoga porijekla koji se završava samoglasnikom *o*: *aeroklub, agrotehnika, aminokiselina, aviokarta, aviomaterijal, biohemija, ektoparazit, elektrotehnika, fizioterapeut, hidropotencijal, kardiohirurgija, makroplan, mikroorganizam, motokros, motosavez, mototrka, neuropsihijatar, nitrojedinjenje, pseudonauka, psihoanaliza, sociolingvistika, termoizolacija, videokaseta, videoklub, videoteka, žiroračun.*

sa nesamostalnim dijelovima:
antialkoholičar, kimograf, samoodbrana, ultrazvuk

264. Zajedno s imenicama uz koje se nalaze pišu se i razni nepromjenljivi i nesamostalni dijelovi (prefiksi i sufiksi): *antialkoholičar, ekstraprofit, hiperijekavizam, hiperinflacija, kimograf, kontrarevolucija, kvazinaučnik, nadrimajstor, nazovimajstor, nazovidemokracija, nusprostorija, polupismenost, protivudar, samoodbrana, samoposluga, supersila, ultrazvuk, veleizdaja.*

novije posudbenice:
nokaut, rokenrol

265. Kao složenice pišu se i brojne, uglavnom novije posudbenice, koje označavaju jedan pojam i čine izgovornu cjelinu (iako su sastavljene iz više prepoznatljivih dijelova): *nokaut, plejbek, rentakar, rokenrol, softver, šperploča, tokivoki.*

sa članovima **auto, foto** i **radio**:
autoportret, autoput, fotoćelija, fotoaparat, radioaktivnost, radiostanica

266. Kao složenice pišu se i riječi koje u prvome dijelu imaju članove *auto* (i u značenju *samo* i kao skraćenu oznaku za *automobil*), *foto* (i kada označava vezu sa *svjetlom* i kada predstavlja skraćenu oznaku za *fotografiju*), *radio* (i kao oznaka pojava vezanih za radioaktivni element *radij* i u vezi s *radiom*, uređajem): *autoportret, autobiografija; autodijelovi, automehaničar, autoput, autostoper, autoškola, autotablice, autotrka; fotoćelija, fotohemija, fotokopija, fotometrija; fotoalbum, fotoaparat, fotoklub, fotomontaža, fotoreporter; radioaktivnost; radioaparat, radiodifuzija, radiospiker, radiostanica, radiotelevizija.*

nesamostalan drugi dio:
aerodrom, motocikl

267. Složenice su i sastavljeno se pišu i slični spojevi u kojih je drugi dio nesamostalan: *aerodrom, automobil, automobilizam, fotograf, fototeka, jezikoznanstvo, motocikl, radiofonija, radiologija, radioskopija.*

rastavljeno:
Radio Bosne i Hercegovine,

a polusloženički:
Radio-televizija Bosne i Hercegovine

268. Rastavljeno se pišu u svim padežima imena kao: *Radio Bosne i Hercegovine* (gen. *Radija Bosne i Hercegovine*), *Radio Tuzla* (gen. *Radija Tuzle*). (Tako i: *Televizija Bosne i Hercegovine.*)

Ukoliko su kao organizacione jedinice unutar zajedničke ustanove i *radio* i *televizija*, ime takve organizacije piše se s crticom između naziva tih dviju jedinica, jer su oba člana samostalna i ravnopravna: *Radio-televizija Bosne i Hercegovine* (gen. *Radio-televizije Bosne i Hercegovine*). Ukoliko se prvi član ne mijenja, vezuje se za drugi član imena crticom: *Radio-Tuzle.*

dva dijela:
auto-moto trka

269. Ukoliko se dva nesamostalna dijela nađu ispred imenice, između njih se piše crtica i osamostaljuju se, tj. pišu se odvojeno od imenice: *Auto-moto savez Bosne i Hercegovine, auto-moto trka.*

270. Nesamostalni dijelovi osamostaljuju se pri nabrajanju: *avio i vozne karte* (ali: *vozne i aviokarte*), *video i televizijske kasete* (ali: *televizijske / TV i videokasete*), *žiro i tekući račun* (ali: *tekući i žiroračun*).

dijelovi u nabrajanju:
video i televizijske kasete

271. Osamostaljen je i odvojeno se piše prefiks *super-* uz imenicu *benzin*: *super benzin* (*benzin super*; *super* – u značenju *super benzin*: *trideset litara supera*).

odvojeno:
super benzin,
mini suknja

Također se odvojeno piše i (osamostaljeni) dio *mini* (*lat.* minimum, najmanje) u primjerima kao: *mini linija* (gen.jd. *mini linije*), *mini pauza, mini kostim, mini moda, mini suknja.*

272. Pojedine nepromjenljive odredbe za upravnu imenicu vezuju se crticom: *alfa-zraci, cikcak-linija, hulahup-čarape, pop-pjevač, rok-muzika* i dr.

Kao nepromjenljive odredbe ponašaju se i složene skraćenice: *RTV-program, TV-antena, TV-emisija, TV-kaseta, VKV-stolar* i sl., dok se spojevi sastavljeni od slova (ili naziva slova) i imenice: *A-bomba, A-mol, C-dur.*

polusloženički:
rok-muzika, TV-emisija

273. Odvojeno pisanje (bez crtice) preporučuje se pri nabrajanju dviju ili više odredbi: *alfa, beta i gama zraci; radio i TV program* i sl., kao i onda kada upravni dio sadrži dvije ili više riječi: *rok pjevači i pjevačice.*

274. Često veze dviju riječi, ukoliko označavaju jedan pojam, imaju obilježje imeničkih polusloženica. Prvi je njihov član odredbeni i ostaje bez promjene, makar inače bio promjenljiv: *alaj-bajrak, alem-kamen, akšam-cvijet, ašik-pendžer, bajrak-džamija, bajram-namaz, biser-grana, Brusa-bezistan, bjanko-mjenica, cigar-papir, din-dušman, džuma-namaz, đul-bašča, ekspres-restoran, gol-razlika, hair-dova, halal-nafaka, kara-akšam, karo-as, klima-uređaj, kremen-kamen, kudret-sahat, Kurban-bajram, lovor-vijenac, mahsuz-selam, mas-mediji, mubarek-noć, panel-ploča, ping-pong, pres-centar, rang-lista, rak-rana, remek-djelo, sabah-zora, sibjan-mekteb, ski-lift, soda-voda, ramazani-šerif* (časni ramazan), *spomen-muzej, sahat-kula, uzor-majka.*

polusloženice u kojih je prvi član odredbeni i ne mijenja se:
bajram-namaz,
gol-razlika, remek-djelo

275. Samostalne su – s obzirom i na naglasak i na promjenu – imeničke veze u kojih prva imenica ima šire, a druga uže značenje: *čovjek genij, čovjek žaba* (nom. mn. *ljudi žabe*), *kamen temeljac, nastavnik pedagog, pilot lovac, žena heroj, žena radnica.* Stoga one i nemaju narav polusloženica.

Dvočlane pojmovne cjeline ovoga tipa (u kojih oba člana čuvaju i svoje posebno značenje) pišu se, dakle, odvojeno: *asistent pripravnik* (gen. jd. *asistenta pripravnika*), *jezik sistem.*

samostalne imeničke veze:
kamen temeljac,
žena heroj

276. Nisu složenice i odvojeno se pišu dvočlane pojmovne cjeline u kojima prvi član (koji je uglavnom stranoga porijekla i nepromjenljiv; ukoliko je promjenljiv, kao član ovakvih grupa riječi ostaje bez promjene)

dvočlane cjeline:
gala ručak, solo pjevanje

određuje drugi: *braon boja, dumdum metak, gala ručak, gala odijelo, jogi dušek, karate klub, kolor film, kolor televizor, kreka ugljen, marketing agencija, mavi usne, minas kahva, parking prostor, roze dimije, solo akcija, solo prodor, solo pjevanje, vaterpolo savez* i sl.

odrična riječca **ne**:
a) sastavljeno: **nebriga**;
b) sa crticom: **ne-bitak**

treba razlikovati:
a) **nestajanje** (:nestajati) i
b) **ne stajanje** (:stajati)

277. Odrična riječca *ne* piše se sastavljeno s općim imenicama koje negira ili potire njihovo pozitivno značenje: *nebriga, nečovjek, neljudi, nemusliman, neprijatelj, nevrijeme*. Tako i: *nearap, neslaven, netalijan.*

Treba razlikovati glagolske imenice u primjerima kao: *nestajanje* jednoga naroda (: *nestajati, iščezavati*), *nemiješanje* u njihove odnose, *neimanje* sreće (: *ne imati*) i dr. od onih kao što su: *ne stajanje* (: *stajati*), nego trčanje; *ne miješanje*, nego mućenje.

Ukoliko se riječju *ne* drugi dio riječi želi naročito istaknuti, ili se želi izraziti čista odsutnost onoga što imenica označava, između riječce *ne* i imenice piše se crtica: *ne-bitak, ne-ja.*

U tom se značenju koriste i drugi prefiksi: *Anti-Dühring* (naziv djela), *pseudo-Kinez.*

složena zemljopisna imena: **Carigrad**

278. I pojedina danas jednočlana zemljopisna imena nastala su srastanjem dviju riječi: *Budimpešta, Carigrad, Knešpolje, Međugorje, Novoseoci, Podlugovi, Radobolja, Starigrad* (gen. *Starigrada*; kod Karlobaga), *Bjelorusija.*

imena sa svojstvima polusloženice:
Kotor-Varoš, gen. **Kotor-Varoši**

279. Pojedina zemljopisna imena zadržavaju svojstva polusloženice, tj. oba člana čuvaju svoj naglasak, a prvi se član ne mijenja: *Austro-Ugarska* (gen. *Austro-Ugarske*), *Buturović-Polje* (gen. *Buturović-Polja*; nas.), *Han-Pijesak* (gen. *Han-Pijeska*, dat./lok. *Han-Pijesku*), *Herceg-Novi* (gen. *Herceg-Novog*), *Ivan-sedlo* (gen. *Ivan-sedla*), *Konjuh-planina* (gen. *Konjuh-planine*), *Kotor-Varoš* (gen. *Kotor-Varoši*), *Kramer-Selo* (gen. *Kramer-Sela*), *Kulen-Vakuf* (gen. *Kulen-Vakufa*), *Lušci-Palanka* (gen. *Lušci-Palanke*), *Šar-planina* (gen. *Šar-planine*), *Ševać-Njive* (gen. *Ševać-Njiva*; nas.), *Tomislav-Grad* (gen. *Tomislav-Grada*).

imena iz drugih jezika odvojeno: **San Marino**, gen. **San Marina**

280. Za razliku od imena iz prethodne tačke, slična se imena iz drugih jezika pišu kao dvije riječi: *Abu Dabi*, gen. *Abu Dabija, Sankt Moritz* (*Sankt Moric*), gen. *Sankt Moritza* (*Sankt Morica*), *San Marino*, gen. *San Marina.*

dvočlana imena naseljenih mjesta:
Banja Luka, gen. **Banje Luke**

281. U pojedinim slučajevima oba člana zemljopisnih imena zadržavaju i svoj naglasak i svoju promjenu, te se pišu odvojeno: *Banja Luka* (gen. *Banje Luke*, dat./lok. *Banjoj Luci*; dvočlani je oblik imena ovoga grada izvorni), *Bijelo Polje* (gen. *Bijelog Polja*), *Boljakov Potok* (gen. *Boljakova Potoka*; nas.), *Donji Vakuf* (gen. *Donjeg Vakufa*), *Gornji Vakuf* (gen. *Gornjeg Vakufa*), *Stari Grad* (gen. *Staroga Grada*; sarajevska općina; mjesto na Hvaru).

282. Bez crtice pišu se i dvočlana imena kao: *Arslanagića most* (gen. *Arslanagića mosta*), *Babića bašča* (gen. *Babića bašče*), *Morića han* (gen. *Morića hana*).

dvočlana imena: **Morića han**, gen. **Morića hana**

283. Kao složenice (dakle sastavljeno) pišu se nazivi stanovnika naseljenih mjesta, krajeva, država, kontinenata – bez obzira na to da li su zemljopisna imena od kojih su ti nazivi izvedeni složenice, polusložcnice ili dvočlani nazivi: *Banjalučanin* (oblik *Banjolučanin* stran je jezičkome osjećanju samih žitelja Banje Luke i općenito je slabije zastupljen u bosanskome jeziku, te se i ovdje prednost daje likovima *Banjalučanin*, *Banjalučanka* i sl.), *Bjelorus*, *Carigrađanin*, *Južnoamerikanac*, *Kulenvakufljanin*, *Novotravničanin*, *Novozelanđanin*, *Novopazarac*.

nazivi stanovnika sastavljeno: **Banjalučanin**, **Bjelorus**, **Kulenvakufljanin**

284. Treba razlikovati složenicu *Angloamerikanci* (u značenju Amerikanci engleskoga porijekla) od polusloženice *Anglo-Amerikanci* (u značenju: Englezi i Amerikanci).

različito značenje: **Angloamerikanci** i **Anglo-Amerikanci**

285. Složenice su i sastavljeno se pišu prezimena nastala od imena i počasnih naslova uz njih, ili od samih počasnih naslova: *Bećirbašić*, *Gavrankapetanović*, *Hadžihafizbegović*, *Hadžiefendić*, *Hasanefendić*, *Huseinpašić*, *Mahmutćehajić*, *Smailbegović*, *Smailhodžić*. Tako i drugačiji članovi u ulozi drugoga prezimena: *Avdo Karabegović Hasanbegov*.

složena prezimena: **Hasanefendić**

286. Složenice su i sastavljeno se pišu osobna imena uz koja su vremenom srasli počasni naslovi *aga*, *beg* i sl.: *Alaga*, *Avdaga*, *Bešlaga*, *Đulaga*, *Mujaga*, *Suljaga*; *Alajbeg*, *Đulbeg*, *Hamdibeg*, *Mustajbeg*. Tako i: *Hasanaginica*, *Biserbegovica*.

imena uz koja su srasle titule: **Avdaga**, **Hasanaginica**

287. Ovakva zvanja i počasni naslovi upotrijebljeni u svome pravom značenju (tj. ukoliko dolaze iza imena historijskih ličnosti ili uz imena iz književnosti), kao i iz poštovanja ili prisnosti, vezuju se uz ime crticom: *Hasan-aga* (ali: *Hasanaginica* – nosilac je titule Hasan-aga), *Smail-aga*, *Siri-baba*, *Mustafa-baša*, *Salih-baša*, *Gazi Husrev-beg*, *Isa-beg* (Ishaković), *Mehmed-beg* (Kapetanović), *Safvet-beg* (Bašagić), *Smail-čelebija*, *Mahmud-ćehaja*, *Šemsi-dede*, *Ajni-efendija*, *Nizama-hanuma*, *Nasrudin-hodža*, *Husein-kapetan*, *Ali-paša* (Rizvanbegović), *Mehmed-paša* (Sokolović), *Omer-paša* (Latas).

Dakle, i iza imena savremenika slični se nazivi zvanja pišu s crticom: *Ešref-efendija Kovačević*, *Fadil-hodža Šarić*, *Zaim-kapetan Imamović*.

stvarne titule i kao znak poštovanja – polusloženički: **Mehmed-beg**, **Ali-paša**, **Ešref-efendija**

288. Ako se nepromjenljivi počasni naslovi nalaze ispred imena čiji su sastavni dio, pišu se velikim početnim slovom i ne vezuju se crticom za ime niti u nominativu niti u zavisnim padežima: *Hadži Lojo* (gen. *Hadži Loje*), *Kara Mustafa* (gen. *Kara Mustafe*), *Uzun Bećir* (gen. *Uzun Bećira*).

nepromjenljive titule kao prvi dio imena: **Kara Mustafa**, gen. **Kara Mustafe**

289. Nazivi zvanja i počasni naslovi koji nisu promjenljivi, ukoliko stoje ispred imena ili drugoga naslova, ne vezuju se za ime odnosno naslov

odvojeno se pišu nepromjenljiva zvanja i počasni naslovi ispred imena: **hazreti Alija**, gen. **hazreti Alije**

crticom: *hazreti Alija* (gen. *hazreti Alije*), *hazreti Fatima* (gen. *hazreti Fatime*), *hadži Ibrahim* (gen. *hadži Ibrahima*), *don Zvonko, dum Ivan, efendi Mita, fra Petar, kir Janja; efendi kadija* (gen.jd. *efendi kadije*), *hadži hafiz* (gen.jd. *hadži hafiza*), *hadži hanuma* (gen.jd. *hadži hanume*).

promjenljive titule u nominativu odvojeno (**majstor Hasan**), a u kosim padežima dvojako: **majstor-Hasana** ili **majstora Hasana**

290. Promjenljivi počasni naslovi, zatim oznake zanimanja, srodstva i sl. pišu se u nominativu odvojeno, bez crtice, a u ostalim oblicima dvojako: s crticom (ukoliko gube promjenu) ili bez crtice (ukoliko zadržavaju promjenu): *abdal Mahmud* (gen. *abdal-Mahmuda* / *abdala Mahmuda*), *sultan Velid* (gen. *sultan-Velida* / *sultana Velida*), *šejh Husein* (gen. *šejh-Huseina* / *šejha Huseina*), *vekil Harč* (gen. *vekil-Harča* / *vekila Harča*), *barba Ivo* (gen. *barba-Ive* / *barbe Ive*), *majstor Hasan* (gen. *majstor-Hasana* / *majstora Hasana*), *strina Safa* (gen. *strina-Safe* / *strine Safe*), *tetka Zilka* (gen. *tetka-Zilke* / *tetke Zilke*).

291. Isto se postupa i ukoliko je promjenljiva imenica u službi počasnoga naslova, nadimka ili prezimena sastavni dio imena: *Hajduk Ibrahim* (gen. *Hajduk-Ibrahima* / *Hajduka Ibrahima*), *Mula Mustafa* (gen. *Mula-Mustafe* / *Mule Mustafe*).

292. U sastavu ženskih imena iza počasnoga naslova *beg* piše se crtica: *Beg-Emina* (gen. *Beg-Emine*). Ali ako su u sastavu imena dva počasna naslova, pišu se zajedno: *Beghanuma* (gen. *Beghanume*).

odvojeno se pišu:
a) dvostruka imena (**Musa Ćazim Ćatić**);
b) nadimak iza prezimena (**Asim Ferhatović Hase**);
c) dvostruka prezimena muškaraca (**Avdo Karabegović Hasanbegov**)

293. Dvostruka imena (ime + nadimak; nadimak + ime) pišu se bez crtice, bez obzira na to da li se po padežima mijenjaju oba dijela ili samo jedan: *Musa Ćazim Ćatić* (gen. *Muse Ćazima Ćatića*), *Muhamed Šaćir Kurtćehajić* (gen. *Muhameda Šaćira Kurtćehajića*), *Mehmedalija Mak Dizdar* (gen. *Mehmedalije Maka Dizdara*), *Muhamed Hevai Uskufi* (gen. *Muhameda Hevaija Uskufija*), *Seid Vehab Ilhamija* (gen. *Seida Vehaba Ilhamije*), *Mehmed Meša Selimović* (gen. *Mehmeda Meše Selimovića*), *Mehmed Džemaludin Čaušević* (gen. *Mehmeda Džemaludina Čauševića*); *Abdulrezak Hifzi Bjelevac* (gen. *Abdulrezaka Hifzi Bjelevca*), *Osman Nuri Hadžić* (gen. *Osmana Nuri Hadžića*) i dr.

~~**Fadila Odžaković-Žuta**~~

294. Bez crtice piše se i nadimak koji dolazi iza prezimena: *Fadila Odžaković Žuta* (gen. *Fadile Odžaković Žute*), *Fikret Kavazović Roki* (gen. *Fikreta Kavazovića Rokija*), *Senahid Bolić Bola* (gen. *Senahida Bolića Bole*), *Asim Ferhatović Hase* (gen. *Asima Ferhatovića Haseta*).

295. Dvostruka prezimena muških osoba (ili drugačiji članovi u ulozi drugoga prezimena) također se ne povezuju crticom; oba se prezimena mijenjaju: *Avdo Karabegović Hasanbegov* (gen. *Avde Karabegovića Hasanbegova*), *Riza-beg Kapetanović Ljubušak* (gen. *Riza-bega Kapetanovića Ljubušaka*), *Andrija Kačić Miošić* (gen. *Andrije Kačića Miošića*).

296. Kad ženska osoba ima dva prezimena, između njih piše se crtica, i ne mijenja se prvo prezime ili oba: *Azemina Begić-Muzaferija* (gen. *Azemine Begić-Muzaferije*), *Nasiha Kapidžić-Hadžić* (gen. *Nasihe Kapidžić-Hadžić*).

crtica između dvaju prezimena ženskih osoba: **Nasiha Kapidžić-Hadžić**

297. Prezimena (imena, nadimci i sl.) dvojice ili više pisaca jednoga djela ili prezimena sudionika kakvoga drugog oblika saradništva povezuju se (odmaknutom) crtom: *roman Osmana – Aziza; vlada Cvetkovića – Mačeka.*

odmaknuta crta: **roman Osmana – Aziza**

298. Dvočlana arapska imena pišu se kao polusloženice: *Abdu-Šems* (gen. *Abdu-Šemsa*), *Ebu-Leheb* (gen. *Ebu-Leheba*), *Ibn-Hišam* (gen. *Ibn-Hišama*), *Zu-Tuva* (gen. *Zu-Tuve*); *Ebu-Hurejra* (gen. *Ebu-Hurejre*).

Ako takva imena imaju određeni član, također se pišu kao polusloženice, s tim što se određeni član piše uz prvi dio imena: *Abdud-Dar* (gen. *Abdud-Dara*), *Abdul-Muttalib* (gen. *Abdul-Muttaliba*), *Ebul-As* (gen. *Ebul-Asa*), *Ebur-Rebi* (gen. *Ebur-Rebija*), *Ibnul-Ekva* (gen. *Ibnul-Ekvaa*), *Zul-Karnejn* (gen. *Zul-Karnejna*), *Zur-Rumma* (gen. *Zur-Rumme*).

arapska imena polusloženički: **Ebu-Leheb,** gen. **Ebu-Leheba**

određeni član uz prvi dio imena: **Abdul-Muttalib**

299. Određeni član uz arapska imena vezuje se crticom: *El-Abbas* (gen. *El-Abbasa*), *Er-Rebi* (gen. *Er-Rebija*).

300. Ako između dvaju arapskih imena dolazi skraćenica *b.* (: *ibn, bint* – u značenju: *sin, kći*), tâ se imena pišu rastavljeno: *Abdullah b. Abbas* (gen. *Abdullaha b. Abbasa*).

Sastavljeno se pišu: složenice sa spojnikom *-o-* (*robovlasnik*) i one bez spojnika (*stranputica*) te sraslice (*kućepazitelj*); složenice u kojih je prvi dio nepromjenljivi i nesamostalni morfem (*žiroračun, autoput*), kao i one u kojih je takav drugi dio (*motocikl*). Tako se piše i riječca *ne* s općim imenicama koje negira (*nečovjek*).
Rastavljeno se pišu osamostaljeni dijelovi (*super benzin, mini pauza*), odredbe u nabrajanju (*video i televizijske kasete*), samostalne imeničke veze (*kamen temeljac*) i dvočlane pojmovne cjeline (*kolor televizor*). Nepromjenljive titule i zvanja ispred imena pišu se odvojeno (*hazreti Alija*); tako se u nominativu pišu i promjenljive titule (*sultan Mehmed*), dok se u kosim padežima pišu dvojako: odvojeno (ukoliko zadržavaju promjenu: *sultana Mehmeda*) i polusloženički (ako gube promjenu: *sultan-Mehmeda*). Udvojena imena muških osoba (nadimci, prezimena) pišu se bez crtice (*Musa Ćazim Ćatić, Asim Ferhatović Hase*).
Sa crticom se pišu imeničke polusloženice u kojih je prvi član odredbeni i nepromjenljiv (*alfa-zraci, TV-emisija*), ili je promjenljiv a ostaje bez promjene (*bajram-namaz*). Tako se pišu i titule i zvanja kada dolaze iza imena (*Husrev-beg*). Polusloženički se pišu i udvojena prezimena ženskih osoba (*Nura Bazdulj-Hubijar*). Crticom se vezuju i dvočlana arapska imena (*Abdul-Muttalib, Ebu-Hurejra*) te određeni član uz arapska imena (*El-Abbas*).
Pojedina su geografska imena složenice i pišu se sastavljeno (*Carigrad*), druga su dvočlana i pišu se rastavljeno (*Donji Vakuf, Arslanagića most, Novi Zeland*), a treća zadržavaju svojstva polusloženice i pišu se sa crticom (*Austro-Ugarska, Kulen-Vakuf, Ivan-sedlo*). Nazivi stanovnika izvedeni prema geografskim imenima uvijek se pišu kao jedna riječ (*Carigrađanin, Novozelanđanin, Kulenvakufljanin*).

b) Pridjevi

sastavljeno se pišu:
a) pridjevi prefiksalne tvorbe (**bezglasan, prosijed**);
b) pridjevi sa riječcom **ne** (**nesretan, neveseo**)

301. Sastavljeno se pišu pridjevi prefiksalne tvorbe: *amoralan, antifašistički, bezglasan, bezimen, bezosjećajan, bezličan, itekakav, itekolik, općedruštveni, općepoznat, omalehan, podugačak, prosijed, profašistički, protuustavan, prebogat, preosjetljiv, prastar, polupismen, postdiplomski, sulud, supermoderan, sveopći*; tako i pridjevi u poimeničenoj službi: *Svevideći, Sveviśnji, Sveznajući.*

302. Također se sastavljeno pišu i pridjevi u čijoj tvorbi učestvuje riječca *ne*: *nedužan, neobrijan, neodredljiv, neshvatljiv, nesretan, neusporediv, neveseo, netaknut, neukusan, neravnopravan, nezvaničan, nepromočiv, neviđen.*

treba razlikovati pridjev od glagolskog priloga: **nehrđajući** materijal – **ne hrđajući**, nego otporan na vlagu

303. Treba razlikovati popridjevljene glagolske pridjeve i glagolske priloge, u kojima prefiks *ne-* dolazi kao prvi dio složenice a kojim se poriče ono što znači pridjev, odnosno prilog, ili se izriče svojstvo suprotno od onoga izrečenog osnovnom riječju, kao: *nedorečen* (npr. prijedlog), *neobuvena* (cipela), *netaknuto* (lice), *nedorastao* (dječak), *neistruhla* (daska), *neuvehla* (ruža), *nezahrđalo* (srce), *nehrđajući* (materijal) i sl. – od zanijekanih glagolskih pridjeva i glagolskih priloga u pridjevskoj funkciji:

> (1) *Bio je to* ***ne dorečen****, nego tek naviješćen prijedlog.* – (2) *U sjećanju joj je* ***ne uvehla****, nego svježa ruža.* – (3) *Potreban mu je* ***ne hrđajući*** *materijal, nego onaj što je otporan na vlagu i soli.*

304. Oblici superlativa pridjeva također se pišu sastavljeno: *najjasniji, najljepša, najslađe.*

sastavljeno se pišu:
a) oblici superlativa (**najjasniji, najslađe**);
b) pridjevi izvedeni od zemljopisnih imena (**zapadnoevropski, hercegnovski**)

305. Pridjevi koji označavaju jedan pojam, izvedeni od dvočlanih zemljopisnih imena, kako domaćih tako i stranih, bila ta imena polusloženice ili ne, pišu se sastavljeno: *banjalučki* (: Banja Luka), *bosanskobrodski* (: Bosanski Brod), *bosanskokrajiški* (: Bosanska krajina), *istočnobosanski* (: istočna Bosna), *srednjobosanski* (: srednja Bosna), *kotorvaroški* (: Kotor-Varoš), *južnoamerički* (: Južna Amerika), *zapadnoevropski* (: zapadna Evropa; Zapadna Evropa), *zapadnohercegovački* (: zapadna Hercegovina), *novopazarski* (: Novi Pazar), *njujorški* (: New York), *austrougarski* (: Austro-Ugarska), *hercegnovski* (: Herceg-Novi), *velikokladuški* (: Velika Kladuša).

polusloženičko pisanje: **crno-bijeli, bosansko-švedski**

306. Iako imaju spojnik *-o-*, nisu složenice, nego polusloženice spojevi riječi u kojima svaki član čuva svoje posebno značenje; u njima jedan pridjev nije odredba niti dopuna drugoga, pa se stoga povezuju crticom: *indo-kineski* (odnosi se i na Indiju i na Kinu), *anglo-američki* (engleski i američki), *austro-ugarski* (odnosi se i na Austriju i na Ugarsku).

Tako i: *Tuzlansko-dobojska kotlina, bošnjačko-hrvatski* (npr. odnosi), *bosansko-japanski* (rječnik), *bosansko-njemačko-engleski* (rječnik),

crno-bijela (ploča), *zeleno-žuto-crvena* (zastava na kojoj se jasno izdvajaju tri spomenute boje), *planinsko-brdsko* (područje), *društveno-ekonomski* (odnosi), *književno-jezički* (i književni i jezički).

307. Složenice su i sastavljeno se pišu pridjevi koji su u tvorbenoj vezi s dvjema riječima u određenome sintaksičkom odnosu (prva određuje drugu), a koje označavaju nedjeljiv pojam: *književnojezički* (: književni jezik), *naučnoistraživački* (: naučno istraživanje), *šerijatskopravni* (: šerijatsko pravo), *krivičnopravni* (: krivično pravo), *političkoekonomski* (: politička ekonomija), *književnoteorijski* (: književna teorija), *književnohistorijski* (: književna historija).

različito značenje: **književno-jezički** (i književni i jezički) – **književnojezički** (odnosi se na književni jezik)

Tako se pišu i pridjevske složenice: *indokineski* (odnosi se na Indokinu), *angloamerički, indoevropski* i dr., iako ne moraju biti tvorene od zavisnih sintagmi.

308. Također su pridjevske složenice i sastavljeno se pišu: *brzonog, bistrouman, bjelobrk, crnokos, dvorog, dvosmjeran, dvosložan, danonoćni, dobroćudan, četverokatan, četverogodišnji, dobronamjeran, istoimen, jugozapadni, lahkokrila, malodoban, mnogostoljetan, mnogostran, kratkovječan, punokrvan, samonikao, slatkovodni, srednjoškolski, srednjovjekovan, sjeveroistočni, sedmokrak, narodnooslobodilački, prošlogodišnji, krivousti, tankoćutan, takozvani, trodimenzionalan, točetvrtinski, trotaktni, visokonaponski, vodootporan* i sl.

pridjevske složenice: **crnokos, punokrvan**

309. Sastavljeno se pišu i pridjevi nastali čistim slaganjem riječi u naporednom odnosu: *gluhonijem, tamnoplav* (nijansa jedne boje), *uljanoplav, otvorenozelen, zagasitožut, svijetlocrven, mnogopoštovani.*

slaganje riječi: **gluhonijem, svijetlocrven**

Ukoliko sastavni dijelovi zadržavaju svoj naglasak i posebno značenje, pišu se odvojeno: *vȑlo dȍbar, vȑlo záslužan, mȁlo pȍznāt, jâko cȑven.*

pri naglašavanju: **vrlo dobar**

310. Kao i imenice s kojima su u tvorbenoj vezi, sastavljeno se pišu pridjevi: *autolimarski, autoelektričarski, autosaobraćajni, fotoamaterski, fotoreporterski, radioamaterski, vodoinstalaterski.*

sastavljeno pisanje: **autolimarski, fotoamaterski**

311. Crticom se povezuju prisvojni pridjevi na *-ov / -ev, -in* kad su u tvorbenoj vezi s osobnim imenima koja se pišu kao polusloženice: *Husein-kapetanov, Husrev-begov, Nasrudin-hodžin, Omer-pašin, teta-Jasminin, Šejh-Jujin.*

sa crticom: **Husrev-begov, Omer-pašin**

312. Kao što se crtom povezuju prezimena dvojice ili više pisaca jednoga djela ili kakvoga drugog oblika saradništva, tako se povezuju crtom i pridjevi koji su u tvorbenoj vezi s tim imenima: *Osman – Azizov roman, Marković – Ajanović – Diklićev pravopis, Cvetković – Mačekova vlada.*

odmaknuta crta: **Osman – Azizov roman**

Sastavljeno se pišu: pridjevi prefiksalne tvorbe (*bezimen*); pridjevi sa riječcom ne (*nedužan*); oblici superlativa (*najjasniji*); pridjevi izvedeni od geografskih imena (*banjalučki*); pridjevske složenice te pridjevi nastali slaganjem (*brzonog, tamnoplav*) i dr.
Pridjevi na *-ov / -ev* i *-in* pišu se kao i imenice s kojima su u tvorbenoj vezi (*Hasanefendićev, Gazi Husrev-begov, Hadži Lojin*).
Kad iskazuju različitost ili suprotstavljenost pojmova, pridjevi se pišu s crticom (*crno-bijela polja, rusko-japanski rat; književno-jezički*, tj. i književni i jezički); kad označavaju nedjeljiv pojam, pišu se sastavljeno (*svijetlocrven* – nijansa jedne boje; *književnojezički* – prema: književni jezik).

c) Zamjenice

sastavljeno se pišu: **gdjekoji, neko, nikakav**

313. Pravc su složenice i sastavljeno se pišu neodređene zamjenice nastale združivanjem upitnih ili odnosnih zamjenica i predmetaka *gdje-, i-, koje-, ne-, ni-, po-, sva-, što-*: *gdjeko, gdjekoji, gdješta, iko, ikakav, išta, kojeko* (gen. *kojekoga*), *kodešta* (gen. *kojećega*, dat. *kojećemu*), *kojekakav, koječiji, kojekoja, neko, nekakav, nešto, nešta, niko, nikakav, ništa, poneko, pokoji, svako, svakoji, svakakav, svašta, štošta* (gen. *štočega*), *štokoji, štokakav*.

prijedlozi razdvajaju zamjenice: **ni s kim**, ali: **bez ikoga**

314. Kada se uz zamjenice složene s *i-, ni-* nađe prijedlog, on dolazi između sastavnih dijelova složenice: *i od koga, i s kim, i za šta, i o čemu, i po čemu; ni od koga, ni prema kome, ni s kim, ni od čega, ni za što, ni za šta, ni od šta, ni u čemu.* Izuzetak je prijedlog *bez*: *bez ičega.*

treba razlikovati: **iko, ništa – i ko, ni šta**; **pokoji** (=poneki) – **po koji**; **kogod** (=neko) – **ko god** (svako ko)

315. Ako *i* dolazi kao riječ za pojačavanje (tzv. intenzifikator), piše se odvojeno od zamjenice: *Pitaju* ***i ko*** *je,* ***i što*** *je,* ***i čiji*** *je,* ***i kakav*** *je,* ***i koliki*** *je.*

316. Kad zamjenica *ništa* ima imeničko značenje, njeni se dijelovi pišu sastavljeno:

(1) *Pretvoren je u* ***ništa***. – (2) *Od* ***ništa*** *ne napravi nešto.*

317. Odvojeno od zamjenice pišu se i *ne, ni* kao riječce za odricanje:

(1) ***Ne ko*** *piše, nego kako piše – to su pitali.* – (2) *Ne znam* ***ni ko*** *je,* ***ni gdje*** *je.*

318. Kad izgubi svoje distributivno značenje, riječca *po* sa zamjenicom čini složenicu, te se piše: *pokoji, poneko, ponešto, poneki*:

(1) *Vidi se još* ***pokoji*** (= tu i tamo neki; poneki) *list.* – (2) *Susreli su* ***pokojeg*** (= kojeg) *šetača.* – (3) ***Poneki*** (= neki među mnogima) *već je stigao.* – (4) *Često im priredi* ***poneko*** *iznenađenje.* – (5) ***Ponešto*** *je čuo.*

319. Ako čuva svoje distributivno značenje, riječca *po* piše se odvojeno od zamjenica:

(1) ***Po koji*** *put sve ovo ponavljam?* – (2) ***Po koji*** *si udžbenik došao?* – (3) *Svratio bi* ***po nešto*** *što bi mu zatrebalo,* ***po neku*** *sitnicu.*

320. Kao nenaglašeni dio neodređenih zamjenica u kojima je prvi dio neka od upitno-odnosnih zamjenica (*ko, što, koji, kakav*), riječca *god* piše se sastavljeno s njima: *Ako* ***kogod*** (= neko) *dođe i* ***štogod*** (= nešto) *upita, dajte mu i* ***kojigod*** (= neki) *podatak o tom pothvatu.*

321. U službi pojačivača, *god* čuva svoj naglasak i piše se odvojeno od riječi uz koje stoji:

(1) ***Ko god*** (= bilo ko; svako ko) *hoće, neka svrati.* – (2) ***Što god*** (= sve što) *možeš danas, ne ostavljaj za sutra.*

Tako i: ***kakav god*** (= bilo kakav), ***koji god*** (= bilo koji), za razliku od: ***kakavgod*** (= nekakav) i sl.

Između zamjenice i pojačivača ***god*** mogu doći enklitike:

(1) *Upamtio ga je* ***ko*** *mu je* ***god*** *svratio.* – (2) *Spomenula je sve* ***što*** *mu je* ***god*** *dala.*

322. Ako riječca *put* dolazi uz zamjenice, ona u takvoj vezi s priloškim značenjem čuva svoj naglasak i piše se odvojeno od zamjenice: *koji put, svaki put, ovaj put.*

riječca **put** odvojeno: **koji put, ovaj put**

323. Zamjeničke enklitike pišu se odvojeno od prijedloga: *za me, za nj, uza nj, poda nj, u se, uza se, poda se, među se, sa mnom, preda mnom, za te, nada te.*

prijedlog odvojeno od enklitike: **za me, među se**

324. Riječi *bilo, ma, mu drago* odvojeno se pišu od zamjenica s kojima čine spoj riječi: *bilo koji, bilo čiji, koji bilo, čiji bilo, ma ko, ma šta, ma koji, ma čiji, ma kolik, ma koliki, ma kakav, ko mu drago, koji mu drago, šta mu drago, kakav mu drago, čiji mu drago.*

razdvojeno: **koji bilo, ma kakav**

325. Treba razlikovati prijedloško-zamjeničke spojeve kao: *uz to, za to, s toga, po tom, u to, pri tom(e)* i dr. od priloških složenica nastalih sraščivanjem prijedloga i zamjenice: *usto* (od: *uz* + *to*), *zato* (= stoga), *stoga* (= zato) i dr.: ***Uz to*** *zanimanje ima još jedno* : ***Usto*** *je svratila i nama.*

različito značenje: prilog **usto** (=ujedno) i spoj **uz to** (=a pored tog)

Složene zamjenice pišu se sastavljeno. Zamjenice složene s *i-* i *ni-* razdvajaju se kad se upotrijebe s prijedlozima (*i s kim, ni od koga*). Od prijedloga se odvajaju zamjeničke enklitike (*uza se, preda mnom*). Kad uz zamjenice dođu riječi ma, bilo i put, odvojeno se pišu (*ma ko, koji bilo, koji put*). Riječce *po* i *god* uz zamjenice pišu se sastavljeno ili odvojeno – ovisno o značenju.

d) Brojevi

326. Od glavnih brojeva složenice su i sastavljeno se pišu brojevi od 11 do 19 (*jedanaest, dvanaest, devetnaest*) te brojevi od *dva* (*dvije*, s ob-

sastavljeno pisanje:
a) složenih glavnih brojeva (**dvanaest, trideset, šeststo**);
b) rednih brojeva (**dvanaesti, trideseti**);
c) brojnih imenica (**dvanaesterica, tridesetina**)

likom *dvje-*) do *devet* s brojevima *deset* i *sto*: *dvadeset, trideset, šezdeset, devedeset, dvjesta / dvjesto, četiristo, petsto, šeststo, devetsto.*

327. Od rednih brojeva također su složenice i sastavljeno se pišu brojevi od 11. do 19. (*jedanaesti, dvanaesti, devetnaesti*) te spojevi brojeva od *dva* do *devet* (i njihovih pojavnih oblika) s rednim brojevima *deseti* i *stoti*: *dvadeseti, trideseti, šezdeseti, devedeseti, dvjestoti, tristoti, četiristoti, petstoti, šeststoti, devetstoti.*

328. Sastavljeno se pišu brojne imenice: *četrdesetpeterica, šezdeseterica, devedeseterica; petnaestina, četrdesetina; jedna tridesettrećina* (1/33; ali trideset trećina: 30/3).

s crticom:
približne vrijednosti (**dva-tri, četvero-petero**) i slične veze (**dan-dva, riječ-dvije**)

329. Polusloženice su i pišu se s crticom dva broja (brojne imenice, brojni pridjevi, brojni prilozi) kojima se označavaju približne ili neodređene vrijednosti: *dva-tri, deset-dvadeset, dva-triput, dvoje-troje, četvero-petero, peterica-šesterica, petina-šestina*; tako i: *stotinu-dvije, tisuću-dvije.*

Kao polusloženice pišu se i slične veze (često s prenesenim značenjem) imenice na prvom i broja na drugom mjestu: *sahat-dva, dan-dva, mjesec-dva, ljeto-dva, godinu-dvije, stoljeće-dva, riječ-dvije.*

jedanput, dvaput, triput

330. Multiplikativni brojevi (ili brojni prilozi) sastavljeni od riječi *put* na drugom i glavnog broja na prvom mjestu (odnosi se samo na brojeve *jedan, dva* i *tri*) pišu sc kao složenice: *dvaput, triput.* Tako i: *trikrat* i sl.

prvi put – ~~prviput~~, ~~prvi puta~~

331. Riječ *put* odvaja se od rednih brojeva: *prvi put* (ne: prvi puta), *drugi put, treći put, stoti put,* i uopće kad i broj i imenica zadržavaju svoje posebne naglaske: *hìljaditī pût.*

dva puta – ~~dvaputa~~

332. Oblik *puta* piše sc rastavljeno od broja koji mu prethodi: *dva puta, četiri puta, pet puta, sto puta, tisuću puta.* Tako i: *pedesetak puta, oba puta* i sl. Odvojeno se pišu i brojevi s izrazom *i po*: *šest i po, dvije i po hiljade.*

pet stotina – ~~petstotina~~

333. Rastavljeno se pišu dvočlani glavni brojevi u kojih je na drugome mjestu *stotina, hiljada / tisuća, milion / milijun, milijarda*: *dvije stotine, pet stotina, tri tisuće, osam milijardi.*

dvadeset jedan i dvadeset i jedan – ~~dvadesetjedan~~

334. I ostali dvočlani i višečlani glavni i redni brojevi pišu se rastavljeno (svaka jedinica zadržava svoj potpuni oblik i naglasak): *dvadeset jedan* (21), *šezdeset dva* (62), *sto dvadeset osam* (128), *pet stotina pet / petsto pet* (505), *tisuću dvjesto osam* (1208), *dvadeset prvi* (21.), *hiljadu devet stotina osamdeset peta* (1985.).

Ispred posljednjega člana ovakvih brojeva može doći veznik *i*: *milion sedamsto šezdeset i četiri* (1.000.764), *šeststo dvadeset tisuća dvjesta četrdeset i jedan* (620.241).

335. Višečlane brojeve u bankovnom poslovanju (na vrijednosnim papirima) treba pisati sastavljeno:

u bankovnom poslovanju: **stodvadesetjedan**

devetmilionadevetstotridesetpettisućačetiristočetrdesetdva (9.935.442).

Stoti dijelovi monetarne jedinice stavljaju se u razlomak:

tristočetrnaesttisućadvjestoosamdesetčetiri 85/100 (314.284,85).

336. Rastavljeno se pišu brojni izrazi od *sva, sve* na prvom i broja (te brojne imenice) na drugom mjestu: *sva tri, sve četiri, sve četverica, sve pedeset, svih osamdeset i četiri.*

sve četiri – ~~**svečetiri**~~

> Sastavljeno se pišu složeni glavni brojevi, redni brojevi i brojne imenice (*dvanaest, dvanaesti, dvanaesterica*).
> Brojne imenice i brojni prilozi za označavanje približne vrijednosti pišu se sa crticom (*dva-tri, peterica-šesterica*).
> Rastavljeno se pišu dvočlani i višečlani glavni i redni brojevi. Tako se piše i riječ *put* uz glavne brojeve *jedan, dva* i *tri* (*jedanput*), izraz *i po* (*šest i po*) te izrazi sa *sva, sve* na prvome mjestu (*sva tri, sve četiri*).

e) Glagoli

337. Prefiksi s glagolom čine složenicu te se ne odvajaju od njeg u pisanju: *izgovoriti, napisati, prestići, pročitati, mimoići, uzdići, uzmoći* (prez. *uzmognem*).

338. Odrična riječca *ne* sastavljeno se piše u svim oblicima glagola *nestati* (iščeznuti; izgubiti se), *nestajati* (iščezavati), *nedostati* (uzmanjkati), *nedostajati* (manjkati), *negodovati* (izražavati nezadovoljstvo), *nenavidjeti* (mrziti). Ovi glagoli i nisu odrični, jer je riječca *ne* srasla s osnovnim glagolom u jednu riječ koja ima novo, potvrdno značenje. Navedene glagole treba razlikovati od glagola koji se pišu odvojeno od riječce *ne* jer zadržavaju svoje osnovno značenje:

pisanje riječce **ne**:
a) **nestati, nestajati, nedostati, nedostajati, negodovati, nenavidjeti**;
b) **neću, nećeš**;
c) **nisam, nisi**;
d) **nemoj, nemojte**;
e) **nemati, nemam**

(1) *Ni za trenutak* ***ne stade*** (= ne zaustavi se). – (2) ***Ne staje*** (= ne zaustavlja se) *u toj stanici.*

treba razlikovati: **nestaje** (iščezava) od: **ne staje** (ne zaustavlja se); **nemati** od: **ne imati**

339. Riječca *ne* piše se sastavljeno s enklitičkim oblicima prezenta glagola *htjeti*: *neću, nećeš, neće, nećemo, nećete, neće.*

U enklitičkim oblicima prezenta glagola *biti* u ulozi negacije javlja se riječca *ni*. I odrični oblici prezenta glagola *biti* pišu se sastavljeno: *nisam, nisi, nije, nismo, niste, nisu.*

340. Riječca *ne* srasta u jednu riječ i u oblicima *nemoj, nemojmo, nemojte.*

341. Zanijekani glagol *imati* javlja se u oblicima u kojima je riječca *ne* srasla u jednu riječ: *nemati, nemam, nemaš, nema, nemamo, nemate, nemaju, nemaj, nemajmo, nemajte, nemajući*, ali i u oblicima u kojima se odrična riječca piše odvojeno: *ne imati, ne imao, ne imala, ne imadoh, ne imađah, ne imavši.*

uz ostale glagole riječca **ne** odvojena:
ne čujem – ~~**nečujem**~~
ne uvehla, nego svježa:
neuvehla ruža (pridjev)

342. Odrična riječca *ne* uz ostale glagole piše se odvojeno. Npr.: *ne čuti* (inf.), *ne čujem* (prez.), *ne čuj* (imp.), *ne čuh* (aor.), *ne čujah* (imperf.), *ne bijah čuo* (plperf.), *ne budem čuo* (fut. II), *ne bih čuo* (kond. I), *ne bih bio čuo* (kond. II), *ne čujući* (gl. pril. sad.), *ne čuvši* (gl. pril. proš.).

343. Od zanijekanih glagolskih pridjeva i glagolskih priloga u pridjevskoj ulozi (npr.: ***ne dorečen,*** *nego tek naviješćen prijedlog;* ***ne uvehla,*** *nego svježa ruža;* ***ne hrđajući,*** *nego otporan na vlagu*), čiji se članovi pišu rastavljeno (up. t. 303), treba razlikovati popridjevljene glagolske pridjeve i glagolske priloge, u kojima prefiks *ne-* dolazi kao prvi dio složenice (npr.: ***nedorečen*** *prijedlog,* ***neuvehla*** *ruža,* ***nehrđajući*** *materijal*).

enklitike se pišu odvojeno:
pisao sam

344. Enklitike se pišu rastavljeno u složenim glagolskim oblicima: *pisao sam, pisao si, pisao je, pisali bismo, pisali biste, pisali bi* (oni), *ne bih pisao, ne biste pisali.*

345. Futur I složeni je glagolski oblik. Enklitički prezentski oblici pomoćnoga glagola *htjeti* mogu stajati ispred infinitiva i iza njeg i pišu se odvojeno.

346. U glagola koji se u infinitivu završavaju na *-ći* piše se puni infinitiv, bez obzira na poredak sastavnih dijelova futura:

futur I:
ja ću reći i reći ću

~~**reću**~~, ~~**rećemo**~~

(ja) *ću reći*	*reći ću*
(ti) *ćeš reći*	*reći ćeš*
(on, ona, ono) *će reći*	*reći će*
(mi) *ćemo reći*	*reći ćemo*
(vi) *ćete reći*	*reći ćete*
(oni, one, ona) *će reći*	*reći će*

futur I glagola na **-ti**:
ja ću čitati i čitat ću (čita se kao jedna riječ: **čitaću**)

347. Od glagola na *-ti* u sastavu futura I piše se puni infinitiv samo ako nenaglašeni oblici pomoćnoga glagola dolaze ispred infinitiva:

(ja) *ću čitati*	(mi) *ćemo čitati*
(ti) *ćeš čitati*	(vi) *ćete čitati*
(on, ona, ono) *će čitati*	(oni, one, ona) *će čitati*

348. Ukoliko enklitika dolazi iza infinitiva glagola na *-ti*, u pismu se ispušta završno *-i*:

čitat ću *čitat ćemo* *ispast ću* *ispast ćemo*

čitat ćeš	*čitat ćete*	*ispast ćeš*	*ispast ćete*
čitat će	*čitat će*	*ispast će*	*ispast će*

(Oblici kao *čitat ću, ispast ću* izgovaraju se kao jedna riječ [*čitaću, ispašću*].)

349. S crticom se pišu dvočlani izrazi *hoću-neću, hoćeš-nećeš, rekla-kazala, povuci-potegni, okreni-obrni*, a konstrukcije s tri i više članova dvojako: ili s odvojenom crtom ili bez ikakva znaka rastavljanja: *htio – ne htio / htio ne htio, radio – ne radio / radio ne radio* (v. t. 29).

Odrična riječca *ne* uz glagole se piše odvojeno. Nasuprot tome, riječca *ne* (i njena inačica *ni*) piše se sastavljeno u oblicima glagola *nestati, nestajati, nedostati, nedostajati, negodovati* i *nenavidjeti*; uz enklitičke oblike prezenta glagola *htjeti* (*neću, nećeš*...) i *biti* (*nisam, nisi*...), u oblicima *nemoj, nemojmo, nemojte*, a zanijekani glagol imati poznaje dvojake oblike: *nemati / ne imati* itd. Spojeno je *ne* u popridjevljenim glagolskim pridjevima i glagolskim prilozima (*neuvehla ruža* – ali: *ne uvehla, nego svježa ruža*).
Složeni glagolski oblici pišu se rastavljeno – enklitike se odvajaju (*pisao sam, pisali bismo, ne bih pisao*); rastavljeno se piše i futur I jer je složeni glagolski oblik (*reći ću, čitat ćeš, ispast će*).
Sa crticom se pišu dvočlani izrazi *hoću-neću* i sl., a s odmaknutom crtom ili bez ikakva znaka razdvajanja konstrukcije kao *htio – ne htio / htio ne htio*.

f) Prilozi

sastavljeno pisanje složenih priloga:
a) **nanovo, udesno**;
b) **dogodine, naruku**;
c) **nadasve, zatim**;
d) **drugdje, odsto**;
e) **stojećke, nehotice**

350. Prerastanje dviju riječi ili grupe riječi u složenicu trajan je proces u jeziku i upravo je u pisanju priloga vrlo izraženo kolebanje pri razgraničavanju priloških složenica (koje se pišu sastavljeno – pošto je dobijeno novo značenje) od priloških izraza, u kojih svaka riječ zadržava svoje posebno značenje, i koji se pišu rastavljeno.

U tvorbi složenih priloga najčešće učestvuju *prijedlozi* (srašćuju s raznim vrstama riječi). Česti su i spojevi prijedloga i drugih riječi s **pridjevima i prilozima**: *donedavna / donedavno, izdaleka, nablizu, nabrzo, nadaleko, nadolje, najposlije, najprije, nakoso, nakosutra / naksutra, nanisko, naniže, nanovo, naokolo, naopako, naovamo, naprosto, naskroz, natiho, natrijezno, naviše, nažao, nedavno, nerado, neveselo, odmalehna, odozdo / odozdol, odozgo / odozgor, odranije, odskora / odskoro, odsvagda, oduvijek, odviše, poblizu, pobliže, pobrzo, pobrže, počesto, podobrahno / podobrano, poduže, pogdjegdje, pogdjegod, poizbliže, poizdaleka, poizdalje, pokasno, polagahno, polahko, polakše, ponajprije, ponajvećma, ponajviše, ponegdje, poniže, ponova / ponovo, ponovno, poodavna / poodavno, popola, poprijeko, porano, posigurno, potihano, potiho, povazdan, pozadugo, prekjučer, prekosutra / preksutra, slijeva, ublizu, ubrzo, ubuduće, ucijelo, udesno, uđuture, ukratko, ukrivo, ukrupno, ukruto, ulijevo, uludo, umalo, umnogo, unaokolo, unaokrug, unaprijed, unatrag,*

unekoliko, uopće, upola, uprijeko, urijetko, zabadava / zabadihava, zasigurno, zastalno, zauhar, zauvijek, zavazda, zdesna i dr.

Pored pridjeva i priloga, u sastav složenih priloga ulaze i **imenice** (*dogodine, naglas, napolje, napolju, naprečac, napretek, naruku, nekidan, nizbrdo, odoka, podjesen, podnoć, podstarost, podvečer, podzimu, predzoru, prekoputa, svečeri, uglas, uistinu, ujutro, ukoštac, ukovitlac, unedogled, unepovrat, upuh, ututanj, uvakat, začas, začudo*), **zamjenice** (*kojekamo, nadasve, potom, sasvim, zatim*), **brojevi** (*drugdje, isprva, nadesetero, nadvoje, nasto, odsto*), **glagoli** (*stojećke, nehotice*).

sastavljeno se pišu priloške složenice: **četveronoške, iotkle, nehotice, usput**, i složeni prilozi koji mogu imati pokretno **a**: **nikad/nikada, odvajkad/odvajkada**

351. Priloške su složenice i sastavljeno se pišu riječi u kojih se jedan ili oba sastavna dijela uglavnom ne upotrebljavaju samostalno, potom riječi čiji sastavni dijelovi u onome obliku koji imaju u složenici jedan uz drugi ne mogu biti upotrijebljeni izvan nje: *amote, badava / badihava, bigajrihak / nabigajrihak* (bez opravdana razloga), *birvaktile, četveronoške, danonoćno, donekle, doslovce, doslovno, dovde / dovdje, iotkle, iotkud, iskosa, ispodmukla, ispotiha, isprva, isprvice, istiha, istodobno, istovremeno, istrke, itekako, iznebuha, iznenada, iznutra, izokola, izrijekom, kojegdje, kojekad, mimogred, nadomak, naezber* (napamet), *naglavce, naiskap, naizmak, naizmjence / naizmjenice, naizmjenično, najednoč / najednoć, naodmet, naoposlen / naoposlu, napose, napremase* (preko puta), *nasumice / nasumce, natenane / natenhane, natraške, nauznak, nehote, nehotice, neopazice, obdan, obnoć, odalje, odande, odanle, odatle, odavde, odavle, odavna / odavno, odmah, otkako, otprilike, otprve / otprvo, ponaosob, porebarke, potpuno, prekjučer, preklani, sneruke, sprva, svagdašnji, svugdje, tronoške, unevrat, usput, usto, vazdan, zanavijek, zbogom* (v. t. 444), *zdesna, zdvora, zglave* i dr.

352. Sastavljeno se pišu i složeni prilozi koji se naporedo javljaju s pokretnim samoglasnikom *a* i bez njeg: *dotud / dotuda, dovijek / dovijeka, ikud / ikuda, katkad / katkada, nekud / nekuda, nikad / nikada, nikud / nikuda, niotkud / niotkuda, odnekud / odnekuda, odonud / odonuda, odostrag / odostraga, odovud / odovuda, odozdol / odozdola, odozgor / odozgora, odsad / odsada, odsprijed / odsprijeda, odstrag / odstraga, odsvakud / odsvakuda, odsvud / odsvuda, odasvud / odasvuda, odvajkad / odvajkada, odzad / odzada, otkud / otkuda, otrag / otraga, pokatkad / pokatkada, ponekad / ponekada, svukud / svukuda, zgoreg / zgorega* i dr.

353. Treba razlikovati složene priloge kao *dokraja* (= sasvim), koji se pišu sastavljeno, od spojeva u kojima dvije riječi (prijedlog + imenica i dr.) čuvaju svoja samostalna značenja, npr. *do kraja* (dana), koji se pišu rastavljeno:

dodna (shvatiti nešto) : *do dna* (roniti)
dogodine (otići) : (od godine) *do godine*
dogrla (zadužiti se) : (zakopčati) *do grla*

domalo (zatim) : *do malo* (bolje plaće)
dopola (oguliti) : *do pola* (puta)
doskora (ne znati) : *do skora* (kraja)
dovraga (otići) : (ne vidjeti ništa) *do vraga*
ionako (smo zakasnili) : (i ovako) *i onako*
izdalje (promatrati) : *iz dalje* (prošlosti)
izglasa (zapomagati) : *iz glasa* (izbijala je tuga)
izjutra (poraniti) : *iz jutra* (u dan ulazi se polahko)
izmalehna (naviknuti se) : (iskoči) *iz malehna* (kafeza)
iznova (započeti) : *iz nova* (udžbenika)
izobilja (nagraditi) : *iz obilja* (podataka)
izranije (= otprije) : *iz ranije* (zgode)
izreda (= redom) : (istupiti) *iz reda*
maloprije (doznah) : (stiže) *malo prije* (njih)
nabolje (krenuti) : (sjećanje) *na bolje* (dane)
nabrzinu (= brzo) : *na brzinu* (ne obraća pažnju)
nacrno (prodati) : *na crno* (polje)
načas (= trenutno) : (zakasnio je) *na čas*
nadaleko (poznat) : *na daleko* (putovanje)
(odsad) *nadalje* : *na dalje* (puteve)
nadebelo (isjekao) : *na debelo* (granje)
nadesetero (pocijepao) : (misli) *na desetero* (djece)
nadesno (skrenuti) : (ne vidi) *na desno* (oko)
nadvor (= van) : (stigoše) *na dvor* (njegov)
naglas (= glasno) : *na glas* (o ratu)
nagolo (ošišan) : *na golo* (tijelo)
naizgled (= naoko) : (pazila je) *na izgled*
naoko (= naizgled) : *na oko* (desno slabije vidi)
napamet (naučiti) : (pade mu) *na pamet*
napolje (= vani) : (izvezli su se) *na polje*
naprazno (mljeti) : *na prazno* (obećanje)
naprekid (pričati) : *na prekid* (veza)
napriliku (= vjerovatno) : *na priliku* (što je propala)
narijetko (zamijesi) : (prosij) *na rijetko* (sito)
naruku (= odruke) : (pao je) *na ruku*
nasamo (ostadoše) : (iziđe) *na samo* (minutu)
pomalo (= u nekoj mjeri) : *po malo* (boljem planu)
porijetko (posijati) : (svrati) *po rijetko* (sito)
prekodan(a) (= svaki drugi dan) : *preko dana* (čita)
pritom (= tada, usto) : *pri tom(e)* (poslu)
sasvim (= posve) : *sa svim* (znacima)

Tako je i sa složenim prilozima *nasigurno, nasilu, nasitno, naskoro, nasmrt, nasreću, nastranu, nasuho, nasusret, naširoko, natajno, natanko, natrag, natvrdo, navečer, nazimu, nazlo, nažalost, narijetko, nimalo, niz-*

različito značenje:
dokraja (=sasvim; prilog) i **do kraja** (prijedlog **do** uz imenicu u genitivu)

treba razlikovati:
domalo i do malo,
iznova i iz nova,
nadesno i na desno,
naglas i na glas,
naoko i na oko,
sasvim i sa svim,
smjesta i s mjesta,
ujesen i u jesen,
uživo i u živo,
zamalo i za malo

brdo, nizdlaku, odmalehna, odreda, odšale, podobro, podosta, smjesta, sruke, ucoravo, udugo, uinad, ujesen, ukoliko, ukomad, ukorak, ukrug, usitno, ustopu, ustvari, ususret, uširoko, uto, utom, utoliko, uzbrdo, uzdlaku, uzimu, uzinad, uzvjetar, uzvodu, uživo, zacijelo, zadugo, zaistinu, zamalo i dr.

dvojako pisanje: **dokada** i **do kada**, **zasada** i **za sada**, a samo sastavljeno: **dokad**, **zasad**

354. Prilozi složeni od prijedloga *do, od* ili *za* i priloga za vrijeme *kada, sada, tada* pišu se dvojako. Ukoliko je prilog skraćen, pišu se sastavljeno: *dokad, odsad, otad, otkad, zasad*. Kada je prilog neskraćen, piše se ili sastavljeno: *dotada, zasada, odsada, otada* i sl., ili rastavljeno – ukoliko se drugi dio priloga želi naročito naglasiti: *do kada, od tada, za sada.*

dvojako pisanje: **dotamo** i **do tamo**

355. Dvojako se pišu i prilozi *domaloprije / do maloprije, doonda / do onda, dotamo / do tamo, odmaloprije / od maloprije, odonda / od onda* – ovisno o tome da li im se drugi dio (priloški) želi naročito istaknuti.

s riječcom **god**: **gdjegod** (=negdje) – **gdje god** (bilo gdje)

356. Također se dvojako pišu i prilozi složeni s riječcom *god.* Ako je riječca *god* nenaglašena, piše se sastavljeno s prilogom i tada je prilog neodređenoga značenja: *doklegod* (donekle), *gdjegod* (negdje), *kadgod* (nekad, ponekad), *kamogod* (nekamo), *kolikogod* (nekoliko), *kudgod* (nekud), *otklegod* (odnekud):

(1) *Ako **kadgod** budeš mogao, pomozi mu.* – (2) *Ako budeš mogao, pomozi mu **kadgod.***

Inače se naglašeno *god* piše rastavljeno od priloga: *dokle god* (daleko, kako dugo), *gdje god* (bilo gdje), *kad god* (uvijek kad), *kamo god* (bilo kamo), *koliko god, kud god, otkle god.* (Dvočlani prilozi mogu biti i u ulozi veznika: ***Kad god** možeš, pomozi mu. Pomozi mu **kad god** možeš.*)

sa crticom: **danas-sutra**, **kad-tad**, **ovdje-ondje**

357. Kao polusloženice pišu se priloški izrazi koje čine dva priloga suprotnog ili suodnosnog (korelativnog) značenja: *amo-tamo, danas-sutra, desno-lijevo, gore-dolje, kad-tad, kako-tako, koliko-toliko, lijevo-desno, malo-pomalo, manje-više, skroz-naskroz, navrat-nanos, ovdje-ondje, pošto-poto, tamo-amo, više-manje, zbrda-zdola, zdesna-slijeva.* Tako i: *cik--cak, dan-danas, non-stop* i sl.

odvojeno se pišu: **ma kad**, **ma koliko**, **malo bolje**, **više puta**, **dobra večer** (pozdrav), **do ljetos**, **za sutra**, **bez sumnje**, **u proljeće**

358. Rastavljeno se pišu (kao dvije riječi ili više njih) priloški izrazi: *do u beskraj, kako bilo, koliko mu drago, kuda mu drago, ma kad(a), ma kako, ma koliko, malo bolje, malo kasnije, mnogo puta, nekoliko puta, po nekiput, pravo reći, pravo rekavši, što manje, što prije, što više, u zao čas, više puta.*

Tako se pišu i priloški izrazi kao: *bože sačuvaj* (: bog), *Bože sačuvaj* (: Bog) i sl. te pozdravi: *dobra večer, lahku noć.*

359. Rastavljeno se pišu veze prijedloga s vremenskim prilogom: *do danas, do jesenas, do jučer, do jutros, do ljetos, do sinoć, do sutra, do večeras, od danas, od jučer, od jutros, od ljetos, od sinoć, od zimus, za danas, za sutra, za zimus* i dr.

Tako se pišu i prijedloško-padežne veze s priloškim značenjem, u kojima se prijedlog i imenica još uvijek osjećaju kao zasebne riječi: *bez sumnje, do guše, do posljetka, do slušanja, do ušiju, iz šale, na izmaku, na nesreću, na početak, na poklon, na pravac, na proljeće, niz vodu, niz vjetar, od miline, od pamtivijeka, oko podne, po prilici, pred podne, preko volje, pri ruci, s jeseni, s kraja, s mirom, s mrakom, s mukom, u bescjenje, u beskraj, u čudu, u korist, u ljeto, u nizu, u obzir, u osvit, u pamet, u početku, u podne, u proljeće, u svitanje, u širinu, uza stranu, uz nos, u zimu, u zube.*

Treba razlikovati pozdrav *doviđenja* od prijedloško-padežne veze *do viđenja* (sutra).

Složeni prilozi pišu se sastavljeno. Osnovni kriterij za razlikovanje priloških složenica od spojeva dviju riječi jeste: da li je dobijeno novo značenje (npr. u složenom prilogu *dokraja* – znači: sasvim), ili je svaka riječ zadržala svoje posebno značenje (npr. *do kraja* – prijedlog *do* uz imenicu u genitivu). Dvojako se pišu prilozi složeni s prijedlozima *do*, *od* i *za*: *dokad / do kada*, *odonda / od onda*. Također se dvojako pišu – ali ovisno o značenju – prilozi složeni s riječcom *god*.
Sa crticom se pišu spojevi priloga sa jednim značenjem (*danas-sutra*, *gore-dolje*).
Rastavljeno se pišu priloški izrazi kao *ma kako*, *kako bilo* te prijedloško-padežne veze s priloškim značenjem (*bez sumnje*, *u zimu* i dr.).

g) Prijedlozi

360. Sastavljeno se pišu složeni prijedlozi nastali srašćivanjem dvaju prijedloga ili prijedloga i imenice: *iskraj, ispred, ispod, iza* (< iz + za), *između, iznad, izvan, iznad, izviše, nadohvat, nakraj, nasred, nasuprot, navrh, pokraj, posred, povrh, skraj, svrh, udno, uoči, ukraj, umjesto, zaradi.*

složeni prijedlozi pišu se sastavljeno:
ispred, nakraj, uoči

Složene prijedloge valja razlikovati od prijedloško-padežnih izraza:

(1) *Stadion je **nakraj** grada* : *Krenuše **na kraj** hodnika.* – (2) ***Uoči** Bajrama dobiše dijete* : *Gledao ga je **u oči**.* – (3) ***Umjesto** nje došla je druga* : *Svratio je **u mjesto** rođenja.*

različito značenje:
umjesto i u mjesto

361. Ukoliko dva prijedloga stoje jedan uz drugi, a svaki dodaje skupu svoje zasebno značenje, pišu se rastavljeno:

dva zasebna prijedloga:
do navrh, do pred, od po, do ispod

(1) *Ostala je **do u** zoru.* – (2) *Stigli su **do navrh** brda.* – (3) *Odvedoše ga **do pred** kuću.* – (4) *Vreće su **od po** pedeset kilograma.* – (5) *Nije mu ni **do ispod** koljena.*

h) Veznici i riječce

362. Složenice su i sastavljeno se pišu veznici kao: *ama, eda, iako, ipak, iliti, mada, premda, pošto, otkako* i dr.

iako – složeni dopusni veznik; **i ako** – pojačivač + veznik

Treba razlikovati složeni dopusni veznik *iako* od veze *i* + *ako* u pogodbenom značenju: *Došao je* ***iako*** *je bilo nevrijeme* : *Doći će* ***i ako*** *se ne najavi.*

Ukoliko veznik *ako* dođe ispred veznika *i* (veznik *i* tada postaje pojačivač), oni se pišu rastavljeno: ***Ako i*** *ne stignemo večeras u ugovoreno vrijeme, doći ćemo sutra.*

riječca **li** srasla: **ali**, **akoli**, **kamoli**

363. Riječca *li* s nepromjcnljivim riječima ispred sebe obično tvori složeni veznik: *akoli, doli* (= do), *kadli, kamoli, negoli, nekmoli, nekamoli.*

li se piše odvojeno u upitnim, pogodbenim i namjernim rečenicama

Je li stigao?
~~Jel stigao?~~

364. Do sraščivanja ne dolazi:

a) kada riječca *li* ima upitno značenje: *Je* ***li*** *stigao? – Da* ***li*** *je vrijeme za to? – Bi* ***li*** *ona došla? – Kada* ***li*** *će doći? – Koliko* ***li*** *ih ima?*

b) kada je riječca *li* u pogodbenim rečenicama: *Načiniš* ***li*** *pogrešan korak, propast će cio plan. – Naiđeš* ***li*** *rano, poći ćemo zajedno.*

c) kada je riječca *li* u namjernim rečenicama: *Otišao sam ne bih* ***li*** *zaboravio. – Došao je u Sarajevo ne bi* ***li*** *susreo djevojku kratkih pogleda.*

skupovi odvojenih riječi: **ako i**, **a kamoli**, **kao da**

365. U službi veznika često su skupovi od dviju ili više riječi (veznici, zamjenice, prilozi, riječce). Sastavni dijelovi takvih skupova pišu se rastavljeno: *a da, ako i, a kamoli, a nekmoli, bilo kad, budući da, istom što, jedino što, kad bilo, kao da, makar da, pa makar, osim što, osim toga što, s obzirom na to da, samo da, stoga što, tek što, nego što, nakon što.*

Složeni prijedlozi pišu se sastavljeno (*ispred*, *nadohvat*), a udvojeni prijedlozi rastavljeno (*do navrh*, *od po*).
Složenice su i veznici *mada*, *otkako*, *akoli*, *kamoli*, *iako* (dopusni veznik – drugo je *i ako* u pogodbenome značenju). Vezničkl skupovi pišu se rastavljeno (*ako i*, *kad bilo*, *s obzirom na to da*).
Riječca *li* piše se odvojeno u upitnim, pogodbenim i namjernim rečenicama.

ZADACI I VJEŽBE

26. Podvuci nepravilno napisane oblike: krivično pravni, krivičnopravni, krivično-pravni; Gazi Husrev-beg, Gazi-Husrevbeg, Gazi Husrevbeg; Husrevbegov, Husrev-begov; Mehmedalija Mak-Dizdar, Mehmedalija Mak Dizdar; polupismen, polu-pismen; i te kakav, itekakav; Ivan-sedlo, Ivan sedlo; bajram-namaz, bajram namaz; mas mediji, masmediji, mas-mediji; mini moda, minimoda, mini-moda; prescentar, pres-centar, pres centar; TV-emisija, TV emisija; Radio televizija Bosne i Hercegovine, Radio-televizija Bosne i Hercegovine; naskroz, na skroz; a kamoli, a kamo li, akamoli; odmaloprije, od maloprije; od jutros, odjutros; ULUBiH, ULU BiH.
27. Negiraj ove oblike (napiši uz njih sastavljeno ili odvojeno negaciju ne): bih, gledati, gledajući, vidjevši, briga, čovjek, ljudi, mio, sretan, sigurno, moguće, vjeran, radnik.

23.SKRAĆENICE

366. Skraćenice mogu biti *ustaljene,* koje su općenito poznate, uobičajene, tvorene u skladu s utvrđenim načelima, i *prigodne*, kojima se prema potrebi služe pojedinci i koje nisu općenito prihvaćene, premda su ekonomične i lahko razumljive.

ustaljene skraćenice tvore se u skladu s utvrđenim načelima

Skraćenice se pišu s tačkom i bez tačke, velikim i malim slovom – ovisno o njihovoj prirodi i strukturi. Skraćenice koje su, zapravo, *simboli* redovno se pišu bez tačke.

367. *Ustaljene* su skraćenice dvojake. *Obične* su skraćenice skraćeni dijelovi riječi (prostih, složenica i polusloženica) ili skupova riječi. Upotrebljavaju se samo u pisanju, a pri čitanju izgovaraju se u neskraćenome obliku, kao da su pune riječi. Za razliku od običnih, *složene* skraćenice, nastale kraćenjem riječi u sastavu višečlanih vlastitih imena, upotrebljavaju se i u pisanju i u govoru.

obične skračenice (samo u pisanju) – složene skračenice (i u pisanju i u govoru)

A) OBIČNE SKRAĆENICE

a) Skraćenice s tačkom na kraju

368. Skraćenice tvorene uzimanjem prvoga slova riječi pišu se s tačkom na kraju.

Ako je na ovaj način skraćen skup riječi, jedinice skraćenice pišu se odvojeno, a tačka se stavlja iza svake skraćene riječi:

skračenice s tačkom:
l. (lice);
v. (vidi, vijek);
m.r. (muški rod);
s.l. (sine loco)

č.	čitaj (uz: *čit.*)	*m. r.*	muški rod
f.	femininum (ž. r.)	*m. s.*	među spise
g.	godina (uz: *god.*); gospodin (uz: *gosp.*)	*n. d.*	navedeno djelo
		n. e.	nove ere (po kršćanskom kalendaru)
h.	hadži; hadžija		
i d.	i dalje	*o. c.*	opus citatum (navedeno djelo)
k.	kur'anski		
l.	lice	*o. g.*	ove godine
m.	masculinum (m. r.)	*o. š.*	osnovna škola
n.	neutrum (s. r.)	*s. a.*	sine anno (bez oznake godine)
r.	razred; rahmetli (umrli)		
t.	tačka	*s. l.*	sine loco (bez oznake mjesta)
v.	vidi; vijek		
a. a.	ad acta (među spise)	*s. r.*	srednji rod; svojom rukom
a. d.	akcionarsko društvo	*s. v.*	sub voce (kod riječi, pod riječju)
k. g.	kao gost		
l. c.	loco citato (na navedenome mjestu)	*v. d.*	vršilac dužnosti
		v. r.	vlastitom rukom
m. p.	manu propria (vlastitom rukom)	*ž. r.*	ženski rod

Ukoliko se pišu, unutar rečenice stavlja se zarez ispred i iza skraćenica *dž. š.* (: *dželle šanuhu* = uzvišena je narav Njegova; dolazi iza Božijega imena), *a. s.* (: *alejhisselam* = neka je mir s njim; dolazi iza imena svakoga vjerovjesnika), *a. š.* (: *azimušan* = uzvišeni, veličajni; odnosi se na Kur'an) i sl.

369. Neke od ovako tvorenih skraćenica pišu se velikim slovima:

velikim slovima:
M.P. (mjesto pečata);
P.S. (post scriptum)

A.D.	anno Domini (poslije Krista /vjerovjesnika Isaa/)
A.H.	anno Hagire (po Hidžri)
po H.	po Hidžri (prema musl. novoj godini; računa se od 16.VII 622. po vjerovjesniku Isau)
K.	Kur'an
L. S.	locus sigilli (mjesto pečata)
M. P.	mjesto pečata
N. B.	nota bene (pazi dobro)
N. N.	nomen nescio (ne znam imena; neko nepoznat)
P. S.	post scriptum (poslije napisanoga)

kraćenje imena:
H. K. Pruščak

~~Osman K.~~

370. Imena ljudi krate se tako da se uzme prvo slovo i iza njeg se stavi tačka. Tako se postupa i onda kada je prvi glas imena predstavljen dvoznakom ili troznakom: ***H.*** (*Hasan*) ***K.*** (*Kjafija*) *Pruščak*, ***F.*** (*Franz*) ***S****chubert*, ***C.*** (*Charles*) *Dickens*, ***T.*** (*Theodor*) *Svedberg*.

Ne valja kratiti prezime, a ostavljati ime.

371. Pojedine skraćenice tvore se tako što se u riječi koja se krati uzimaju početna slova do prvoga samoglasnika, a iza njih stavlja se tačka:

skraćenice s tačkom:
br. (broj);
mn. (množina);
st. (stoljeće);
str. (strana)

br.	broj	*pr.*	primjer
čl.	član	*pr. n. e.*	prije nove ere (po kršćanskom računanju vremena)
i dr.	i drugo	*st.*	stoljeće
fr.	francuski	*str.*	strana
gl.	glagol (i izvedenice; uz: *glag.*)	*sv.*	svezak
i sl.	i slično	*šk.*	školski (*šk. g.* – školska godina)
mj.	(u)mjesto	*zb. im.*	zbirna imenica
mn.	množina		

372. Često se skraćenice tvore tako što se u riječi koja se krati uzimaju prvi slog i početni dio drugoga sloga (do samoglasnika). Iza njih piše se tačka:

ak.	akuzativ	*bibl.*	biblijski
akc.	akcen(a)t	*bos.*	bosanski
alb.	albanski	*bošnj.*	bošnjački
ar.	arapski	*čit.*	čitaj (uz: *č.*)
arh.	arhitekt(onski); arhaizam	*dem.*	deminutiv

din.	dinar (uz: *d*)	*lat.*	latinski
ef.	efendija	*lok.*	lokativ
engl.	engleski	*musl.*	muslimanski
fak.	fakultet	*perz.*	perzijski
gen.	genitiv	*prev.*	prevodilac
gimn.	gimnazija	*prez.*	prezent
glag.	glagol[ski] (uz: *gl.*)	*prir.*	priređivač
god.	godina (uz: *g.*)	*prof.*	profesor
gosp.	gospodin (uz: *g.*)	*razr.*	razred (uz: *r.*)
hip.	hipokoristik	*skrać.*	skraćenica
hist.	historijski	*slav.*	slavenski
im.	imenica	*stud.*	student(ski)
ing.	inženjer (međunarodna skrać. za fr. *ingénieur*)	*štok.*	štokavski
		tal.	talijanski
instr.	instrumental	*uč.*	učenik
inž.	inžinjer (skrać. prema našem izgovoru)	*ul.*	ulica
		up.	uporedi
isl.	islamski	*usp.*	usporedi
isp.	isporedi	*zast.*	zastarjelo
komp.	komparativ		

skraćenice s tačkom:
bos. (bosanski);
bošnj. (bošnjački);
engl. (engleski);
gimn. (gimnazija);
glag. i **gl.** (glagol);
gosp. i **g.** (gospodin)
im. (imenica);
prez. (prezent);
prof. (profesor);
ul. (ulica)

~~pr~~ (prezent)
~~pr~~ (profesor)

373. Skraćenice se mogu tvoriti i tako što se od riječi koja se krati uzimaju prva dva sloga i početni dio trećega – do trećeg samoglasnika:

aor.	aorist	*geogr.*	geografija; geografski
augm.	augmentativ	*imperf.*	imperfekt
dijal.	dijalekatski; dijalektizam	*metaf.*	metaforički
etim.	etimološki	*univ.*	univerzitet(ski)

aor. (aorist);
imperf. (imperfekt)
~~imper.~~ (imperfekt)

374. Skraćenice se tvore i na taj način što se od riječi koja se krati piše početni dio do drugoga suglasnika iza samoglasnika u početnom slogu:

češ.	češki	*rus.*	ruski
grč.	grčki	*tur.*	turski

tur. (turski)
~~t.~~ (turski)

375. Skraćenice se mogu tvoriti uzimanjem početnog i zadnjeg slova riječi, kao i uzimanjem početnog suglasnika, jednog suglasnika iz sredine riječi i zadnjeg suglasnika. I iza takvih skraćenica piše se tačka:

dr.	doktor
mr.	magistar
hfz.	hafiz, hafiza

skraćenice s tačkom:
dr. (doktor);
hfz. (hafiz)

dr. Begiću
~~**dr-u Begiću**~~

Ove skraćenice počasnih naslova (kao i ostale skraćenice) čitaju se kao pune riječi: *dr. Begić* (čit.: *doktor Begić*), ***dr.** Begića* (čit.: *doktora Be-*

gića) i ne dobijaju padežne nastavke: *dr. Begiću* (a ne: *dr-u Begiću*, *dru Begiću*).

376. Tačka se stavlja iza skraćenica tvorenih i na druge načine, npr. uzimanjem dvaju ili više slova riječi koja se krati ili skupa riječi. Odabrana slova čine kratku i lahko razumljivu skraćenicu:

bh. (bosanskohercegovački)
~~**b-h be-ha, BH.**~~ (bosanskohercegovački)

itd. (i tako dalje)
~~**i.t.d., i t.d.**~~

bh.	bosanskohercegovački	*sg.*	singular
cf.	confer (isporedi)	*stsl.*	staroslavenski
etc.	et cetera (i tako dalje)	*svrš.*	svršeni glagol
itd.	i tako dalje	*tj.*	to jest
jd.	jednina	*tzv.*	takozvani
kv.	kvalificirani	*vkv.*	visokokvalificirani
npr.	naprimjer		

b) Skraćenice bez tačke na kraju

377. Bez tačke na kraju pišu se skraćenice koje su najčešće, zapravo, *simboli* (znaci mjernih jedinica, novčanih jedinica i sl., oznake za nazive časopisa, strane svijeta, hemijske elemente). Jedne od njih pišu se malim, a druge velikim početnim slovom.

378. Malim početnim slovom i bez tačke na kraju pišu se skraćenice (simboli) mjernih jedinica:

simboli mjernih jedinica – bez tačke:
cm, dl, mm, l

kg – kilogram
~~**kg.**~~ – kilogram

cm	centimetar	*km*	kilometar
dg	decigram	*q*	kvintal
dkg	dekagram	*l*	litar
dkl	dekalitar	*m*	metar
dl	decilitar	*ml*	mililitar
dm	decimetar	*mm*	milimetar
hl	hektolitar	*s*	sekunda
kg	kilogram	*t*	tona

Tako i *m/s* (metar u sekundi), kg/m^2 (kilogram po kvadratnome metru) i sl.

379. Bez tačke na kraju pišu se i pojedine međunarodno prihvaćene oznake za mjerne i srodne jedinice:

a	ar
d	dan (dies)
h	sat (hora)
ha	hektar

Tako i: *eV – elektronvolt, Wh – vatsat, mmHg – milimetar živina stupca*; *e-mol, C-ključ*; *1⁰ – stepen, 1' – minuta, 1'' – sekunda.*

380. Bez tačke na kraju pišu se u međunarodnom prometu oznake novčanih jedinica: *BHD* (bosanskohercegovački dinar; domaće su skraćenice *d* – dinar, *p* – para), *CHF* (švicarski franak), *DEM* (njemačka marka; u Njemačkoj i u nas uobičajeno je i DM), *USD* (američki dolar).

381. Velikim slovom i bez tačke pišu se i simboli (oznake, skraćenice):

bez tačke:
a) **Al** (aluminij);
b) **N** (nominativ);
b) **D** (dama);
c) **I** (istok);
e) **^{0}C** (Celzijev stepen)

a) hemijskih elemenata:

Al	aluminij
Ca	kalcij
Cd	kadmij
Cu	bakar
Fe	gvožđe
K	kalij
S	sumpor

b) padeža:

N	nominativ
G	genitiv
D	dativ
A	akuzativ
V	vokativ
I	instrumental
L	lokativ

c) šahovskih figura:

D	dama
K	kralj
L	lovac
T	top

d) strana svijeta:

I	istok
J	jug
S	sjever
Z	zapad

Tako i: *JI – jugoistok, ZJZ – zapad-jugozapad.* Na isti način pišu se i međunarodne oznake: *W – zapad, SW – jugozapad, WSW – zapad-jugozapad* i dr.

e) pojedinih mjernih jedinica:

A	amper
^{0}C	Celzijev stepen
Hz	herc
J	džul
V	volt
VA	voltamper
W	vat

Bez tačke i velikim početnim slovom pišu se i oznake jednočlanih naziva časopisa (ako je prethodno naznačeno na koji se časopis skraćenica odnosi): *I – Izraz; O – Odjek; P – Pregled; Pogledi; Preporod; Ž – Život.*

382. Bez tačke se pišu međunarodne skraćenice *don* (: dominus) i *fra* (: frater; fratar). (Izgovaraju se kako su napisane i ne mijenjaju se po padežima.)

fra – ~~**fra.**~~

383. Bez tačke se pišu i skraćenice *gđa* (*gospođa*) i *gđica* (*gospođica*).

gđa – ~~**gđa.**~~

B) SLOŽENE SKRAĆENICE

384. Složene skraćenice uobičajene su kako u našem tako i u drugim jezicima. One se tvore od nekoliko riječi kao članova složenoga naziva tako što se od svakoga člana uzima ili početno slovo ili početni slog, a mogu predstavljati i kombinaciju početnih slova i slogova. Upotrebljavaju se i u pisanju i u govoru; mogu biti promjenljive (npr.: *MUP-a, GZM-a*), a jedne od njih mogu dalje učestvovati u tvorbenome procesu (npr. *mupovac*). Sve se pišu bez tačke iza pojedinih slova. Sva se slova pišu sastavljeno (npr.: *RTVBiH*, a ne *RTV BiH*).

složene skraćenice pišu se bez tačke i sastavljeno: **RTVBiH** – ~~**RTV BiH**~~

385. U složenih skraćenica sva su slova velika (izuzev veznika *i*) bez obzira na način nastanka te neovisno o tome pišu li se sve riječi koje ulaze u složeni naziv velikim početnim slovom ili se tako piše samo prva riječ:

promjenljive skraćenice: iz **ANUBiH-a**, **MUP-a**; u **CIA-i**, **PTT-u**; **UNHCR-om**

AMSBiH	*Auto-moto savez Bosne i Hercegovine*
ANUBiH	*Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine*
BBC	skrać.: engl. *British Broadcasting Corporation* (Britansko radiodruštvo)
BiH	*Bosna i Hercegovina*
BMW	skrać.: njem. *Bayerische Motorenwerke* (Bavarska tvornica motora)
BZK	Bošnjačka zajednica kulture ("Preporod")
CIA	skrać.: engl. *Central Intelligence Agency* (Centralna obavještajna služba)
DDT	skrać. prema hem. sastavu: *dihlor-difenil-trihlormetil--metan* (sredstvo za uništavanje gamadi)
FAMOS	*Fabrika motora Sarajevo*
GZM	*Glasnik Zemaljskog muzeja*
HE	*hidroelektrana*
HTZ	*Higijensko-tehnička zaštita*
MUP	*Ministarstvo unutrašnjih poslova*
NAMA	*Narodni magacin*
OUN	*Organizacija ujedinjenih naroda*
PA	*Pedagoška akademija*
PL	*Patriotska liga*
PTT	*Pošta, telegraf i telefon*
RTVBiH	*Radio-televizija Bosne i Hercegovine*
SAD	*Sjedinjene Američke Države*
SO	*Skupština općine*
SUP	*Sekretarijat unutrašnjih poslova*
ULUBiH	*Udruženje likovnih umjetnika Bosne i Hercegovine*
UN	*Ujedinjeni narodi*
UNESCO	skrać.: engl. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* (Međunarodna organizacija za prosvjetu, nauku i kulturu)

UNHCR	skrać.: engl. *United Nations High Commissioner for Refugees* (Visoki komesarijat Ujedinjenih naroda za izbjeglice)
UPI	*Ujedinjena poljoprivreda, promet i industrija*
USA	skrać.: engl. *United States of America* (bos.: SAD)
ZAVNOBiH	*Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine*
ŽTP	*Željezničko transportno preduzeće*

386. Navedene i slične složene skraćenice razlikuju se međusobno u načinu čitanja. Jedne se čitaju onako kako su napisane (npr. ANUBiH, NAMA, UPI; neke se od njih mogu pisati i kao vlastite imenice: *Nama, Upi, Unesko*). U drugih se pojedina slova čitaju onako kako glase njihovi nazivi u abecedi (HTZ – čita se: hātēzē; PTT – čita se: pētētē; SAD – čita se: ēsādē). Pišu se isključivo velikim slovima. Neke od njih svojim oblikom odgovaraju riječima bosanskoga jezika i mogu se mijenjati po padežima (*iz Name, u Upiju, od Fife, iz Unicefa*) te učestvovati u daljnjoj tvorbi (*Famosov motor, Mupova službenica, Opresina prodavnica*), dok su druge nepromjenljive.

različiti načini čitanja:
a) **NAMA / Nama** (čit.: nama);
b) **PTT** (čit.: petete)

dvojako pisanje:
FAMOS /FAMOS-a i **Famos, Famosa**

387. Ako se skraćenica ne mijenja, čita se onako kako zahtijeva njen glasovni sastav: *iz BiH* (čit.: iz bih), *u HE* (čit.: u hae), *na PA* (čit.: na pea), ili se, što je poželjnije, pri čitanju složenica razrješava: *u BiH* (u Bosni i Hercegovini), *u HE "Gacko"* (čit.: u Hidroelektrani "Gacko"), *na PA u Zenici* (čit.: na Pedagoškoj akademiji u Zenici).

nepromjenljive skraćenice:
BiH, HE, PA

Riječi se u pisanju skraćuju radi uštede u prostoru i vremenu. Neke se skraćenice pišu s tačkom, a neke bez tačke; neke se pišu velikim, a neke malim slovom.
Malim početnim slovom i bez tačke pišu se skraćenice za mjerne jedinice i uopće *simboli* (npr.: *m, mm, dkg, h*). Velikim početnim slovom i bez tačke pišu se oznake hemijskih elemenata, padeža, šahovskih figura, strana svijeta, pojedinih mjernih jedinica te časopisa.
Skraćenice s tačkom na kraju tvore se: uzimanjem prvoga slova riječi – i pišu se malim (npr.: *r.; m.r.*) ili velikim slovom (npr.: *P.S.*); uzimanjem početnih slova do prvoga samoglasnika u riječi (npr.: *br.; str.*); uzimanjem prvoga sloga i dijela drugoga sloga – do samoglasnika (npr.: *engl.; gimn.*); uzimanjem dijela riječi do trećega samoglasnika (npr.: *geogr.; imperf.*); uzimanjem početnoga i zadnjeg slova riječi (npr.: *dr.; mr.*) i sl.
Složene skraćenice nazivâ preduzeća, institucija ili pojmova (tzv. akronimi) tvore se uzimanjem početnih slova ili slogova članova složenoga naziva. Sva se slova pišu sastavljeno i ne stavlja se tačka iza pojedinih slova. Neke su od njih nepromjenljive (npr.: *BiH, PA*), a one koje su promjenljive mijenjaju se poput imenica, s tim što se skraćenici dodaje crtica i određeni padežni nastavak. Rod skraćenice nije određen rodom imenice koju zamjenjuje: ženskoga su roda one koje završavaju na a (npr.: *CIA*, gen. *CIA-e*, prid. *CIA-in*), a muškoga sve ostale (npr.: *HTZ, HTZ-a, HTZ-ov*). Pojedine su skraćenice postale prave riječi; u njih je veliko samo početno slovo (npr.: *Famos, Famosa, Famosov*...). Tako se i skraćenice iz stranih jezika prilagođavaju našem jeziku: *Unesko*, gen. *Uneska* (uz.: *UNESCO*, gen. *UNESCO-a*).

ZADACI I VJEŽBE

28. Napiši skraćenice ovih riječi: razred, muški rod, osnovna škola, post scriptum, i slično, množina, bošnjački, bosanskohercegovački, arapski, engleski, historijski, učenik, aorist, geografija, doktor, jednina, takozvani, centimetar, litar, tona, aluminij, voltamper, Bosna i Hercegovina, Udruženje likovnih umjetnika Bosne i Hercegovine, Ujedinjeni narodi.

24. TAČKA

tačka se stavlja:
a) na kraju potvrdnih i odričnih rečenica;
b) iza pojedinih skraćenica;
c) iza rednih brojeva;
d) pri odjeljivanju članova brojke

388. Tačkom se, kao pravopisnim znakom u užem smislu, najčešće obilježava kraj rečenice. Tačka se piše i iza pojedinih skraćenica te rednih brojeva, kao i pri odjeljivanju članova brojke (što je čini pravopisnim znakom u širem smislu).

389. Tačka se stavlja na kraju jedne ili više izjavnih (potvrdnih i odričnih) rečenica:

(1) *Lahko je ćelavu glavu obrijati.* – (2) *Neće ni miš uvijek u jednu rupu.*

390. Tačka se ne stavlja na kraju rečenice u kojoj jedinice u nabrajanju (nizane jedna ispod druge) nisu odijeljene zarezom ili tačkom-zarezom:

Rječnik Abdulaha Škaljića sadrži blizu 9.000 odrednica (među kojima je i oko 500 bošnjačkih imena), a najzastupljenije su riječi koje se odnose na:
a) vjerski život i običaje (670)
b) pravo, državno uređenje i upravu (453)
c) zanate, alat i sl. (286)
d) domaćinstvo, suđe, pokućstvo (234)

(Ukoliko su jedinice u nabrajanju odijeljene zarezom ili tačkom-zarezom, tačka se stavlja na kraju niza.)

391. Tačka se ne piše iza rečenice koja završava upitnikom ili uzvičnikom niti iza triju tačaka koje dolaze kao znak nedovršene rečenice.

(Izuzetak predstavlja navođenje primjera iza kojih slijedi odgovarajući znak, pa i tačka: *Iza izjavnih rečenica piše se tačka, iza upitnih upitnik, a iza uzvičnih uzvičnik: Ajdin je zaspao., Ajdin je zaspao?, Ajdin je zaspao!.*)

ne stavlja se tačka iza naslova i potpisa

392. Tačka se ne stavlja iza imena pisca niti iza naslova (podnaslova, potpisa pod slikom i sl.), makar naslov bio potpuna rečenica:

Narodno blago

Sakupio i izdao

Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak

po Bosni, Hercegovini i susjednim krajevima

393. Ukoliko slijede jedan iza drugog, iza pojedinih dijelova bibliografske jedinice stavljaju se tačke (ili zarezi) i svi se dijelovi pišu velikim početnim slovom:

Atif Purivatra. Jugoslavenska muslimanska organizacija u političkom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Drugo izdanje. Sarajevo. Svjetlost. 1977.

394. Tačka se stavlja i iza naslova iza koga slijedi tekst u istome redu:

Adekvatno isticanje. *Svaka misao i niz misli razvijenih u nekom radu treba da budu istaknute prema svojoj važnosti.* (M. Šamić, *Kako nastaje naučno djelo*)

395. U dramskom tekstu ne piše se tačka iza piščevih uputa rediteljima i glumcima (tzv. didaskalija) – ni onda kad imaju narav objašnjenja izvan rečenice – jer su uvijek tijesno vezane s tekstom u kojem se nalaze (ponašaju se kao naknadno objašnjenje unutar rečenice).

396. Tačka se ne mora pisati ni iza obavijesnih izraza kao *Nastavlja se, Kraj* i sl. (koji unutar zagrada dolaze na kraju teksta što se objavljuje u nastavcima).

397. Tačka se upotrebljava iza nekih skraćenica: *h.* (hadži), *i sl.* (i slično), *m. r.* (muški rod), *npr.* (naprimjer), *nom.* (nominativ), *tzv.* (takozvani).

iza skraćenica:
a) **npr.**, **tzv.**;
b) **m** (metar), **ANUBiH**

398. Tačka se ne stavlja na kraju rečenice iza skraćenice iza koje dolazi tačka:

U Povelji bana Kulina od 94 različite riječi ukupno je 40 imenica, po 13 glagola i zamjenica, po 7 pridjeva i priloga, 6 prijedloga, 5 brojeva itd.

399. Tačka se ne piše iza skraćenica koje označavaju jedinice mjere i novčane jedinice: *m* (metar), *g* (gram), *l* (litar), *d* (dinar); iza pojedinih skraćenica koje se pišu velikim slovom: *N* (azot), te iza skraćenih naziva: *ANUBiH* (Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine), *Ina* (Industrija nafte) i dr. (Više pojedinosti u poglavlju *Skraćenice.*)

400. Tačka se piše iza arapskih rednih brojeva, kako bi se razlikovali od glavnih:

Roman Tvrđava Meše Selimovića ima 19 poglavlja: 1. je Dnjestarske močvare, a 19. Tvrđava.

401. Na kraju izdvojenoga datuma, iza rednoga broja za godinu piše se tačka:

tačka uz brojeve:
a) glavni broj:
19 poglavlja;
b) redni broj:
19. poglavlje;
c) datum: 13. 9. 1985;
d) dvojako pisanje: čl. 15 i 16 ili čl. 15. i 16.

Sarajevo, 3. IX 1985.
U Sarajevu, 13. 9. 1985.

402. Iza arapskih rednih brojeva ne piše se tačka onda kada iza nje slijedi zarez, crta sa značenjem *do*, kosa crta, zagrada:

(1) *Diplomirao je 1979/80. godine.* – (2) *Vidi na str. 8, 12, 15. i 114.* – (3) *Pjesme ove forme su pjevali naši pjesnici Alija Šehović (1560–1646), Mehmed Fevzija (umro 1673), Sabit Užičanin (umro 1712), Fadil-paša Šerifović (1802–1888), Arif Hikmet-beg Rizvanbegović (1839–1903) i drugi.* (F. Nametak, *Divanska poezija XVI i XVII stoljeća*) – (4) *Seid Vehab Ilhamija (1773–1821), jedan od najplodnijih pjesnika naše alhamijado književnosti, zadavljen je u Travniku zato što je osuđivao manjkavosti ondašnjeg društvenog poretka.*

403. U pojedinim slučajevima brojevi koji su po smislu redni mogu se izgovarati pri čitanju kao osnovni, ovisno o tome da li broj dolazi ispred imenice na koju se odnosi ili iza nje.

Ako broj dolazi ispred imenica *član, strana, tačka* i sl., obavezno će se čitati kao redni, te se i tačka iza broja obavezno piše: *Objavio je prve priloge u 3. i 5. broju "Lastavice".*

Ukoliko je obrnuti poredak, tj. kad je neka od spomenutih imenica ispred broja, moguće je dvojako čitanje: "*U 'Lastavici' trećoj i petoj ...*" i "*U 'Lastavici' tri i pet ...*", te u skladu s tim nije obavezno pisanje tačke iza broja. Moguće je, dakle, dvojako pisanje:

(1) *Vidi članove 15 i 16 na stranama 31 i 32.* – (2) *Vidi članove 15. i 16. na stranama 31. i 32.*

Da li je rođen 1732?
~~Da li je rođen 1732.?~~

404. Tačka iza arapskoga rednog broja ne piše se kad iza njega dolazi upitnik, uzvičnik ili tačka kojom se završava rečenica:

(1) *Koje je godine rođen sarajevski ljetopisac Mula Mustafa Bašeskija – 1731. ili 1732?* – (2) *Avdo Karabegović Hasanbegov rođen je kada i Musa Ćazim Ćatić – 1878, a umro je 1900. tako mlad, u svojoj 22!*

rimski brojevi:
30. XII 1895, ali: II. Fonetika, I. GIMNAZIJA

405. Tačka se ne piše iza rimskih brojeva (izuzevši slučajeve spomenute u sljedećim dvjema tačkama):

(1) *Hamza Humo rođen je u Mostaru 30. XII 1895, a umro u Sarajevu 19. I 1970. godine.* – (2) *O ikavskošćakavskim govorima zapadne Bosne pisao je prof. dr. Asim Peco u I i III knjizi Bosanskohercegovačkog dijalektološkog zbornika.* – (3) *Skender Kulenović umro je u Beogradu 25. I 1978. god., a Izabrana djela I–VIII objavljena su mu 1983. u Sarajevu.*

Tačka sc također ne piše kada je broj dio stalnoga imena: *futur I* i sl.

406. Tačka se piše iza rimskih brojeva kojima se označava redoslijed poglavlja, odjeljaka i sl., nastavljao se tekst u istome retku ili ne.

I iza slova koja služe za označavanje redoslijeda poglavlja i sl. piše se tačka (ili jednostruka zagrada):

II. Fonetika
A. Samoglasnici
B. Suglasnici

407. Tačka se također piše iza rimskoga broja ukoliko je tekst tiskan velikim slovima i općenito u slučajevima u kojima bi se bez tačke iza rimskoga broja mogla pojaviti nejasnoća: I. GIMNAZIJA, IV. KORPUS, VI. BRIGADA, KNJIGA LI.; *I. gimnazija u Sarajevu znatno je oštećena.* U ovakvim primjerima bolje je napisati broj slovima: *Prva gimnazija...*

Može se, međutim, pisati: *II gimnazija*, *IV korpus*, *VI brigada*, *knjiga LI* i sl.

408. Tačka se upotrebljava za odjeljivanje brojnih mjesta (svaka treća brojka zdesna nalijevo):

radi lakšega čitanja stavlja se tačka: 10.000, 3.141.596

(1) *U toj akciji zasađeno je 10.000 stabala oraha, lipe i pitomoga kestena.* – (2) *U ovom hotelu dosad je noćilo 3.141.596 osoba.*

(Ukoliko se duži nizovi arapskih brojki ne odjeljuju tačkom na manje cjeline, radi lakšega čitanja preporučuje se ostavljanje bjeline na mjestu gdje bi došla tačka.)

409. Tačka se piše i iza brojki koje označavaju količinu vremena: *Stazu je prešao za vrijeme od 3.25.14 i stigao prvi* (ovdje brojka 3 znači sate, brojka 25 minute, a 14 sekunde). Na različitim uređajima (satovima i sl.) umjesto tačke upotrebljava se i dvotačka.

410. Tačka se ne piše na kraju naslova, naziva i tekstova u čijem je sastavu broj, a koji dolaze u posebnome redu:

Sarajevo 84 *Mladi muslimani 1939*

Tačkom se označava dovršenost potvrdnih i odričnih rečenica.
Tačka se ne piše iza upitnika i uzvičnika kad označavaju dovršenost rečenice; ne piše se kao znak dovršenosti rečenice ako rečenica završava skraćenicom s tačkom, niti iza triju tačaka kao znaka nedovršene rečenice. Također se tačka ne piše iza naslova, potpisa i stalnih imena.
Tačka se upotrebljava iza nekih skraćenica te uz brojke: iza arapskih rednih brojeva (ako ne slijedi koji drugi interpunkcijski znak) i za odjeljivanje brojnih mjesta radi lakšega čitanja; iza rimskih brojeva kojima se označava redoslijed poglavlja i sl.

25. TAČKA-ZAREZ

tačka-zarez obilježava pauzu kraću nego tačka, a dužu nego zarez

411. Tačka-zarez pravopisni je znak koji obilježava stanku srednje dužine, tj. kraću nego tačka, a dužu nego zarez. Obično se stavlja između jedinica koje bi tačka razdvojila preoštro, a zarez nedovoljno uočljivo.

412. U nabrajanju skupina istovrsnih ili srodnih jedinica (bile to skupine riječi ili skupine rečenica), osobito kada su te jedinice omeđene zarezom ili spojene veznikom *i*, tačkom-zarezom odjeljuju se tematski međusobno različite skupine:

Osnovne su odlike Ljubušakovog maternjeg govora, tj. govora Bošnjaka Vitine i samog Ljubuškog: ikavizam i štakavizam (*mliko, ulište*); *novija deklinacija i novoštokavska akcentuacija; postojanost fonema h i f* (*hlib, uho, orah; fala, ufati*); *oblici muškoga roda glagolskoga pridjeva radnog sa -a* (*ima, doša, bija*); *sačuvano nepromijenjeno -m u -n* (*umim, nisam*); *često svođenje dvaju afrikatskih parova na jedan* (*ćaša; đamija*); *prisutno izjednačavanje palatalnih sonanata lj i nj s j i n* (*judi; kenac*).

Ovakvi dijelovi umjesto tačkom-zarezom mogu se odvajati i zarezom.

413. Tačkom-zarezom mogu se odjeljivati rečenice bez veznika (tzv. asindetske rečenice):

(1) *Ja uzdišem kada se spomene mladina Sarajeva; mene je spržila / vatra tuge za rastankom od Sarajeva.* (Mejli, *Pjesma Sarajevu*) – (2) *Njih su se dva podudarala u mislima; oba su htjela da se digne galama, da se buni svijet* (...). (E. Mulabdić, *Zeleno busenje*)

U ovoj službi umjesto tačke-zareza može doći dvotačka, crta i tačka.

tačkom-zarezom mogu se odjeljivati:
a) skupine istovrsnih ili srodnih jedinica;
b) rečenice bez veznika;
c) rečenice koje treba osobito istaknuti;
d) simetrične složene rečenice;
e) odsječci teksta u nizu

414. Tačkom-zarezom unutar složene rečenice odjeljuju se pojedine rečenice koje treba osobito istaknuti:

Ja sam muškarac od koga se žene na Herdekovcu ne kriju; i misle da nemam moć poimanja, ni moć sagledavanja drugoga, ni moć ljubavnu, ni bilo koju drugu odliku čovjeka. (N. Ibrišimović, *Ugursuz*)

415. Unutar višestruko složene rečenice pojedine složene rečenice mogu biti u nekoj suprotnosti naspram drugih. Takve se simetrične složene rečenice odjeljuju tačkom-zarezom:

Ako sam ga okom pogledala,
ja ga nisam srcem sevdisala;
ako sam ga srcem sevdisala,
ja ga nisam u dvore uvela;
ako sam ga u dvore uvela,

ja mu nisam bijelo lice dala (...)

(Ne čudim se mraku ni oblaku)

416. Pojedini odsječci teksta u nizu mogu započinjati brojevima, slovnim znacima, crtom i sl. Takvi se članovi nabrajanja odjeljuju tačkom-zarezom (ili zarezom):

Uz ovo, na što je ukazao Maglajlić, pripovijetka o Đerzelezu nesumnjivo pokazuje da je Andrić o braći Morićima i porodici Morića znao i sljedeće: 1. da je porodica Morića bila bogata i ugledna; 2. da je davala hadžije; 3. da je otac braće Morića bio čuven po bogatstvu; 4. da je umro prije njihovog pogubljenja... (Đ. Buturović, *Morići: Od stvarnosti do usmene predaje*)

Ako se odsječci teksta veličine rečenice nižu jedni ispod drugih, obično se odjeljuju tačkom-zarezom (ili zarezom):

Safvet-beg Bašagić jedan je od najznamenitijih javnih djelatnika među Bošnjacima u prvoj polovici XX st.:

- *prvo, zajedno s Edhemom Mulabdićem i Osmanom Nuri Hadžićem pokreće 1. V 1900. "Behar";*
- *drugo, god. 1903. osniva bošnjačko kulturno-prosvjetno društvo "Gajret";*
- *treće, pokreće list "Ogledalo" 1907. god.;*
- *četvrto, prevodi s istočnih jezika;*
- *peto, njegova je preporodna lirika označila osnovne pravce u razvoju bošnjačke poezije novoga doba.*

Tačka-zarez obilježava pauzu kraću negoli tačka, a dužu negoli zarez. Tačkom-zarezom odjeljuju se istovrsne ili suprotstavljene jedinice unutar većih cjelina, rečenice bez veznika, samostalne rečenice kao potvrde nekoga pravila, odsječci teksta u okomitome nizu i dr.

26.TRI TAČKE

417. Tri tačke pišu se na mjestu gdje je tekst namjerno prekinut.

418. Tri tačke stavljaju se na mjestu gdje se prekida nabrajanje:

tri tačke označavaju prekidanje i izostavljanje teksta

U Bašeskijinu "Ljetopisu" nailazimo na različite tvorbene obrasce za nazive stanovnika: Kreševljak, Pračo, Olovčić, Gačanin...

419. Tri tačke pisac piše na mjestu prekinutoga dijela rečenice. Obično se izostavlja dio teksta koji se podrazumijeva i koji čitalac može nadopuniti:

(1) *Teško kapi na ćelavoj glavi i nogama pod mahnitom...* – (2) *Nije kome je rečeno...*

420. Tri tačke mogu označavati da je izostavljena jedna rečenica ili više njih. Ispred triju tačaka kao znak kraja rečenice piše se upitnik ili uzvičnik (ukoliko je prethodna rečenica upitna ili uzvična), ali ne i tačka:

Pa de! ...Ako Bog htjedne! ...Selam ti Omeraga iz Kazandžiluka spremio. (E. Čolaković, *Legenda o Ali-paši*)

421. Tri tačke mogu označavati isprekidan govor uzrokovan uzbuđenošću i sl.:

Ona je vrisnula i skočila prema njemu. Još je jednom otvorio oči: – Žena... hurija... sunce... že... (A. Nametak, *Sunce*)

422. Tri tačke stavljaju se u zagrade kad se izostavlja dio tuđeg teksta (dio jedne rečenice – bilo proste bilo složene) pri navođenju:

(1) *"On nije znao da su na sve strane krenule potjere* (...), *da su kroz šume, preko polja, bijesno jurili i lajali čopori pasa da mu otkriju trag i da ga sustignu."* (A. Hromadžić, *Zlatorun*) – (2) *O susretima sa Skenderom Kulenovićem Zulfikar Zuko Džumhur kaže: "Skender je kao pravi pjesnik iznad svega volio svoj maternji jezik, riječi toga jezika kojima je pravio svoju poeziju, riječi koje je sa ljubavlju i skoro poštovanjem izgovarao* (...)."

(U prvome primjeru izostavljen je dio teksta: "da ga traže i uhvate".)

423. Ukoliko se iz teksta koji se prenosi izostavi jedna ili više rečenica, ispred triju tačaka u zagradama stavlja se tačka:

"Samo se po sebi razumije da dobar naučni rad treba da bude gramatički i ortografski pravilno napisan. (...) *Stoga je neophodno da svaki onaj koji piše, ili ima namjeru da piše, solidno savlada gramatiku i pravopis jezika na kome piše."* (M. Šamić, *Kako nastaje naučno djelo*)

Tri tačke pišu se na mjestu gdje je tekst prekinut te kad je u govoru napravljena kraća pauza. Tri tačke u oblim zagradama kazuju da je izostavljen tuđi tekst.

27. UPITNIK

upitnikom se označava pitanje

424. Kao pravopisni znak u užem smislu upitnik se stavlja na kraju rečenice kojom se izražava izravno pitanje. (U govoru se upitnost izražava intonacijom.)

425. Upitnik se piše iza upitnih rečenica koje sadrže neku upitnu riječ (*ko?*, *što?*, *zašto?*, *gdje?* i sl.) – izuzimajući zavisnoupitne objekatske rečenice (v. t. 430) – ili su bez nje:

(1) *Hoćemo **li** još uvijek imati oči / Kada jabuka u vrtu pusti prvi bijeli cvijet?* (M. Dizdar, *Jabukov cvijet*) – (2) *Dušo moja, u bostanu kado, **kako** ti je u bostanu samoj?* – (3) ***Ko** se rodio pa da je svemu svijetu ugodio?*

426. Upitne rečenice mogu biti bez upitne riječi, koju zamjenjuje intonacija. I iza takvih upitnih rečenica piše se upitnik:

pri nabrajanju upitnih rečenica ili dijelova rečenica iza zareza ili upitnika stoji malo slovo (ukoliko je tješnja veza) ili veliko (ukoliko je veza slabija)

Slušao sam s nevjericom. Šta je ovo? Ludilo? Užas koji nas obuzima u teškim snovima? Tamna oblast života u koju neko nikad ne zaviri? (M. Selimović, *Derviš i smrt*)

427. Kad nekoliko uže povezanih rečenica čine niz u jednoj složenoj, one se odjeljuju zarezom ili vezuju veznikom, a upitnik se stavlja na kraju složene rečenice:

(1) *A što mi se Travnik zamaglio, / ili gori, il' ga kuga mori?* (A što mi se Travnik zamaglio) – (2) *Govori li iz navike, ili da ništa ne kaže, ili se ruga, ili nema drugih riječi osim naučenih?* (M. Selimović, *Derviš i smrt*)

428. Ukoliko se pita jednom riječju ili dijelom rečenice, upitnik se može pisati iza svakoga od tih dijelova, a rečenica se nastavlja malim slovom:

Kakvo sam ja svjetlo? Čime sam prosvijetljen? Znanjem? višom poukom? čistim srcem? pravim putem? nesumnjanjem? Sve je došlo u pitanje, i sada sam samo Ahmed, ni šejh ni Nurudin. (M. Selimović, *Derviš i smrt*)

429. Kada se u zavisnome pitanju nečije riječi doslovno navode i označavaju navodnicima, iza takvoga pitanja stavlja se upitnik:

Prije nego je Gazi Husrev-beg počeo zidati džamiju, pozvao je jednoga neimara i upitao ga: "Šta treba najprije napraviti, kad se pravi džamija?" (E. Smailbegović, *Narodna predaja o Sarajevu*)

430. Upitnik se ne stavlja na kraju neupravnoga (neizravnog) pitanja, tj. iza zavisnoupitne rečenice (koja je dio složene):

upitnik se ne stavlja iza zavisnoupitne rečenice

(1) *Kad žena plače, pitaj je što hoće.* – (2) *Kaži mi s kim si, da znam ko si.* – (3) *Pitala ga je zašto je gazio vodu kojoj ne zna gaza.* – (4) *Ljudi se pitaju zašto je u njeg jedno šuplje, drugo razdrto.*

431. U knjigama, časopisima, novinama i dr. upitnik se po pravilu ne stavlja iza naslova:

iza naslova upitnik se po pravilu ne stavlja

(1) *Kako nastaje naučno djelo* – (2) *A što mi se Travnik zamaglio* – (3) *Što nas to čeka iza modre rijeke* – (4) *Može li se sjenka izbrisati* – (5) *Šta radi pjesma* – (6) *Kako ću u mraku naći svoju desnu stranu.*

Ukoliko se iz naročitih razloga želi istaknuti upitnost u samome naslovu, upitnik se piše:

(1) *Otići ili ostati?* – (2) *Na pomolu mir?*

432. Uz upitnik može biti stavljen i uzvičnik. Ova dva pravopisna znaka upotrijebljena zajedno obilježavaju kraj rečenice kojom se uz pitanje izražava čuđenje ili oduševljenje:

upitnik i uzvičnik upotrijebljeni zajedno označavaju pitanje i čuđenje

(1) *Ovo držanje njegovo razjasni mi se u jednom jedinom trenu, kad poslije večere ustadosmo da se klanja posljednja dnevna molitva, jacija. Pogleda me oštro u tjeme, shvatih, žacnuh se: pa zar ću gologlav pred Boga?!* (S. Kulenović, *Ponornica*) – (2) *Nisam, valjda, ja i za to kriv?!* – (3) *Što ti je, što plačeš, da nije čorba vrela?!* – (4) *Otkud odjednom sve ovo?!*

Upitnik se stavlja na kraju upitne rečenice (počinjala ona upitnom riječju ili ne). Pri nabrajanju upitnih rečenica ili dijelova rečenica pisanje upitnika ovisi o stepenu povezanosti elemenata koji se nabrajaju. Upitnik se ne stavlja iza zavisnoupitne rečenice. Po pravilu se ne stavlja ni iza naslova.
Upitnikom u oblim zagradama iskazuje se kakva sumnja, neslaganje i sl.

28. UZVIČNIK

433. Kao pravopisni znak u užem smislu uzvičnik se stavlja na kraju rečenice kojom se ističe osobni stav ili osjećanje prema izrečenome sadržaju:

uzvičnik se stavlja:
a) na kraju rečenica;
b) iza vokativa, uzvika i imperativa

(1) *Teško kapi na ćelavoj glavi i nogama pod mahnitom glavom!* – (2) *Ko još danas nosi pravo ime! Staro, pomalo seljačko ime, teško ime na ramenima!* (A. Isaković, *Lijeve priče*) – (3) *Svrati nam se, mila majko naša, da mi tebi užinati damo!* (Što se b'jeli u gori zelenoj – u: M. Maglajlić, *Usmena balada Bošnjaka*)

434. Uzvičnik se stavlja iza jače naglašenoga vokativa, kao i iza uzvika i imperativa:

(1) *Majko! Ne kuni ga! Ne kuni ga, majko!* – (2) *Sestro! Ne ljuti se! Ne ljuti se, sestro!* – (3) *Hej! Sine! Ovamo! Dolazi!*

435. Tekst iza uzvičnika može se pisati i malim početnim slovom ukoliko se taj dio teksta nadovezuje na dio teksta koji prethodi uzvičniku kao objašnjenje:

(1) *Jest, on! kao što sam ja ja.* (S. Kulenović, *Ponornica*) – (2) *Kako zemlja miriše! – govorila bi s proljeća.*

Također se malo slovo piše i poslije uzvičnih riječi:

Onda nešto snažno i otegnuto dreknu. Čudno! Čekali smo da ponovo počne. I čusmo: tu – uu – uu! tu – u – u! dva puta. (Z. Dizdarević, *Majka*)

436. Uz uzvičnik može stajati i upitnik. Ova dva pravopisna znaka (upotrijebljena zajedno) stavljaju se iza riječi ili rečenica kojima se uz čuđenje ili oduševljenje izražava i pitanje:

uzvičnik i upitnik upotrebljavaju se zajedno

(1) *Pomalo je dosadna priča, reče Adi. Dosadna!? Da sam ti ja učiteljica, zadao bih ti cijelu priču, od korica do korica.* (A. Isaković, *Lijeve priče*) – (2) *Zar meni u lice!? Meni!? Baš tako! Je li, hajduče... baš tako...?!* (H. Kikić, *Provincija u pozadini*)

437. Uzvičnik se piše iza parola i ustaljenih izraza:

(1) *Živjela Bosna i Hercegovina!* – (2) *Bajram mubarek olsun!*

438. Upotrebu uzvičnika iza naslova u knjigama, časopisima, novinama i sl. treba izbjegavati. Ipak, uzvičnik iza naslova može doći ukoliko se uzvična rečenična intonacija želi naročito istaknuti:

uzvičnik se po pravilu ne piše iza naslova

(1) *Pomažu ubicama!* – (2) *Granatirano porodilište!*

Uzvičnik se stavlja na kraju uzvične rečenice, potom iza jače naglašenoga vokativa, uzvika i imperativa. Po pravilu se ne piše iza naslova.
Uzvičnikom u oblim zagradama unutar rečenice iskazuje se čuđenje u vezi sa sadržajem određene riječi.
Kad se rečenicom uz čuđenje izražava i pitanje, iza nje se zajedno stavljaju upitnik i uzvičnik.

ZADACI I VJEŽBE

29. Stavi tačku gdje je potrebno!
Sabrana djela I – III Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka (rođen 19 XII 1839 u Vitini kod Ljubuškog, umro 28 VII 1902 god u Sarajevu, u 63 godini života) izišla su iz štampe 1988 god. u 1.000 primjeraka.

30. Odredi kako treba pravopisno organizirati ovu rečenicu:
a) Selom zavlada nemir; djeca vrište, a odrasli zabrinuto šute; psi bez prestanka laju.
b) Selom zavlada nemir, djeca vrište, a odrasli zabrinuto šute, psi bez prestanka laju.
c) Selom zavlada nemir; djeca vrište; a odrasli zabrinuto šute; psi bez prestanka laju.

31. Stavi odgovarajuće pravopisne znake na kraju ovih rečenica!
– Je li 1989. proslavljena osamstota obljetnica Povelje bana Kulina.
– Htio bih znati može li se to popraviti.

– Može li se to popraviti.
– Zar i ti, sine Brute.
– Ua! Dolje laži.
– Ne zna se ni ko pije ni ko plaća.
– Ne zna se ni ko pije.

29. VELIKO I MALO SLOVO

velikim slovom piše se:
a) vlastito ime;
b) prva riječ u naslovu i rečenici;
c) riječ iz poštovanja

439. Velikim početnim slovom piše se vlastito ime, prva riječ u naslovu i rečenici te riječ iz poštovanja.

a) Vlastita imena

jednočlana i višečlana vlastita imena

440. Vlastito ime može imati svako biće, svaki predmet ili svaka pojava, ako se izdvaja od ostalih bića, predmeta i pojava svoje vrste. Vlastita imena mogu biti *jednočlana* (od jedne riječi) i *višečlana* (od dviju ili višc riječi). Sva jednočlana vlastita imena pišu se velikim početnim slovom. U svih višečlanih vlastitih imena velikim se početnim slovom piše prvi član. U jednoga dijela višečlanih vlastitih imena velikim početnim slovom pišu se svi članovi (osim pomoćnih riječi – prijedloga i veznika), a u drugoga dijela pored prvoga člana još i oni koji bi se i izvan višečlanoga imena pisali velikim slovom. Posebnu skupinu višečlanih imena predstavljaju *složena višečlana imena*; prvi član svakoga posebnog imcna u sastavu složenoga višečlanog imena (odnosno naziva) piše se velikim početnim slovom.

velikim slovom piše se: **Bog**, **Allah**, **Svevišnji**, **On** (=Bog)

441. Velikim početnim slovom piše se ime *Bog* (*Allah, Jahve, Milostivi, Samilosni, Vladar* i dr.), pridjev od imena *Bog*: *Božiji*, kao i svi zamjenički oblici koji se odnose na *Boga* (*On, Njega, Ga, Mu*...).

Nazivi koji zamjenjuju ime *Boga* također se pišu velikim početnim slovom, bez obzira nalaze li se sami ili uz ime na koje se odnose: *Gospodar, Stvoritelj, Svevišnji; Bog Allah, Svevišnji Allah, Svemogući Stvoritelj.*

božanstva: **Višnu**, **bog Višnu**

442. Imena božanstava i mitoloških bića pišu se velikim početnim slovom: *Bal, Hubel, Lat, Perun, Mars, Moloh, Afrodita, Vesna, Talija, Mefisto, Lucifer, Dajbog, Višnu.* Tako i: *bog Višnu, božica Vesna.*

vlastita imena: **Gospa**, **gospa Marija**

443. U službi vlastitoga imena piše se: *Bogorodica, Djevica, Gospa.* Ako se ovakvi nazivi javljaju uz ime koje određuju, pišu se malim početnim slovom: *gospa Marija, bogorodica Marija.*

opće imenice: **bog**, **gospa**, **šejtan**

444. Kao opće imenice *bog, boginja, božica, bogorodica, gospa, djevica, sotona, šejtan* i dr. pišu se malim početnim slovom.

Sve izvedenice od imenice *bog* pišu se malim početnim slovom: *božanstvo, božanski, božiji*, a tako i njene zamjenice (*on, njegov*).

(Oblici kao *akobogda* / =*kamo?, kuda?* /, *doboga* / =*sasvim, vrlo mnogo* / odnose se na imenicu *bog*. Veze riječi u kojima je ime *Bog* pišu se rastavljeno: *ako Bog da, Bog zna kako, do Boga, ne daj Bože*. Oblici *dabogda* /prilog za izricanje želje, sumnje, proklinjanja i sl./, *pobogu* /riječca – u čuđenju i zaklinjanju/, *zaboga* / uzvična riječca – u čuđenju, preklinjanju/, *zbogom* / riječca za pozdrav pri sastanku/ – nisu izgubili vezu s imenom Bog, iako su prestali biti veza prijedloga i imenice i postali prilozi ili riječce i dobili novo značenje.)

akobogda (: bog)
ako Bog da (: Bog)

445. Velikim slovom piše se: *Poslanik, Vjerovjesnik, Božiji Poslanik, Allahov Poslanik* i sl. kada se time zamjenjuje ime vjerovjesnika *Muhammeda*.

Poslanik, Vjerovjesnik (=poslanik Muhammed)

Ukoliko se ovakve odrednice pojave uz ime, pišu se malim početnim slovom: *poslanik Muhammed, Božiji poslanik Muhammed, poslanik Davud, vjerovjesnik Isa*.

Tako se u kršćanskome naslijeđu piše i: *Otkupitelj, Spasitelj* i sl. umjesto imena Isusa (vjerovjesnika Isaa).

446. Vlastita su imena i velikim početnim slovom pišu se osobna imena ljudi (imena, prezimena, ustaljeni nadimci i druge riječi koje su postale sastavni dio imena ili se mogu upotrijebiti umjesto njega), osim odredbenih dijelova unutar tih imena:

a) imena i prezimena: *Ćamil Pašić* (gen. *Ćamila Pašića*), *Ćamila Pašić* (gen. *Ćamile Pašić*), *Muhamed, Amira, Emina, Alija Đerzelez, Hrvoje Vukčić Hrvatinić, Musa Ćazim Ćatić, Mehmedalija Mak Dizdar, Mehmed Meša Selimović, Umihana Čuvidina, Tale Ličanin, Sari Saltuk, Mehmed Fatih, Ferdinand de Saussure, Ludwig van Beethoven, Leonardo da Vinci, Otto von Bismarck, Ebu-Sufjan b. Harb, Ebu-Ubejda el-Džerrah, Ivan Grozni, Karlo Veliki, Dumas Otac;*

velikim slovom piše se:
a) ime: **Mehmed**;
b) prezime: **Selimović**;
c) nadimak: **Meša**

piše se: **Ludwig van Beethoven**; **Van Beethoven**

b) ustaljeni nadimci, imena odmila i sl.: *Babo, Beba, Braco, Seka; Meho, Mehica, Minka, Ibrica, Selmica*.

Kad se prezimena iz drugih jezika upotrijebe s pomoćnom riječi (tj. odredbenim dijelom), a bez osobnoga imena, kako na početku tako i unutar rečenice, ta se pomoćna riječ (prijedlog, veznik ili član) piše velikim početnim slovom: *De Saussure, Van Beethoven, Von Bismarck, Da Vinci; El-Buhari* i sl.

(Pri alfabetskom nizanju imena u bibliografijama pomoćna se riječ /prijedlog, član/ ne uzima u obzir.)

447. Velikim početnim slovom pišu se opće imenice upotrijebljene (u umjetničkim djelima, pričama i sl.) kao osobno ime: *Bič Božiji* (Atila), *Djed Mraz, Snješko Bijelić, Snjeguljica, Bjelobradi, Sluga, Lisica, Majka Hrabrost, Trešnjin Cvijet, Brbljivi Pas* (indijansko ime).

Majka Hrabrost (lik iz književnog djela)

u osnovnom značenju: **Džennet, Sudnji dan**

448. Kad im se da posebno značenje, velikim početnim slovom pišu se riječi kao: *Dobro, Dobrota, Istina, Sreća; Iseljenici, Pomagači* te sintagme kao: *Ploča neuništiva, Pravi put* (*Put pravi*) i dr.

U svome osnovnom značenju velikim početnim slovom piše se: *Džennet, Džehennem, Šerijat*. Tako i sintagme kao *Sudnji dan* (*Dan sudnji*) i dr.

malim slovom pišu se odredbe koje nisu postale sastavni dio imena: **herceg** Stjepan, **sultan** Mehmed, **hadži** Fadil

449. Imenice koje stoje uz lično ime kao oznake zanimanja, počasnih naslova, položaja i sl. pišu se malim početnim slovom: *ban Borić, kralj Tomaš, herceg Stjepan, did Radomir, Smail-aga, Ajvaz-dede, Husrev-beg, beg Ljubušak, Omer-paša, Hasan-efendija, Kadira-hanuma, sultan Mehmed, hadži Fadil, hafiz Muhamed, magistar Lakišić, doktor Hadžijahić, majstor Ćamil, profesor Begić, direktor Jesenković*.

imena životinja: **Bijeli Očnjak, Brundo**

450. Svi članovi vlastitih imena životinja pišu se velikim početnim slovom: *Bijeli Očnjak* (pas), *Garov* (pas), *Šarko* (pas), *Pulo* (pas), *Bobi* (pas), *Rudonja* (bik), *Bijelka* (krava), *Milava* (krava), *Šarava* (krava), *Sivko* (konj), *Duldul* (mula), *Brundo* (medvjed), *Miki Maus* (miš), *El-Kasva* (deva).

opći nazivi životinja: **garov, šarava, vranac**

451. Opći nazivi životinja (dobijeni po nekoj vanjskoj osobini, prema boji dlake i sl.), koji nisu vlastita imena, pišu se malim početnim slovom: *garov* (ne određeni nego crn pas uopće), *zeljov* (pas), *bijelka, bjelava, rumenka, šarava* (šarena krava uopće), *bjéla* (koza), *graha* (ovca), *mrkov* (mazga), *kulaš, vranac* (konj crne dlake), *zekan* (konj).

nazivi životinjskih i biljnih vrsta malim slovom: **avlijaner, trešnjo**

452. Malim se početnim slovom pišu i nazivi životinja kad znače vrstu, pasminu: *avlijaner, bernardinac, dalmatinac, ovčar, šarplaninac, tornjak* (vrsta psa); *lipicanac* (pasmina konja).

Tako se pišu i nazivi biljaka: *hercegovac* (vrsta duhana), *bjelica* (vrsta šljive), *trešnjo* (vrsta graha).

prvi član latinskih naziva životinja i biljaka velikim slovom: **Felis leo, Pirus malus**

453. Prvi član stručnih (latinskih) naziva životinja piše se velikim početnim slovom: *Canis lupus* (vuk), *Felis leo* (lav), *Sciurus vulgaris* (vjeverica), *Ursus arctos* (medvjed).

Tako se pišu i stručni (latinski) nazivi biljaka: *Pirus malus* (jabuka), *Prunus domestica* (šljiva), *Secale cereale* (raž), *Viola odorata* (ljubičica).

opća imena životinja i bilja: **zec, breza**

454. Opća imena životinja i bilja također se pišu malim početnim slovom: *konj, ovca, pas, zec; breza, hrast, hurma, trešnja, zambak*.

velikim slovom pridjevi na **-ov/-ev** i **-in**: **Kulinov, Kurtćehajićev, Petrarkin**

455. Velikim početnim slovom pišu se prisvojni pridjevi na *-ov/-ev* i *-in* izvedeni od osobnih imena, prezimena i nadimaka: *Ibrahimov, Mehmedov, Muvekitov, Kulinov, Dizdarev / Dizdarov, Bajezidagićev, Kurtćehajićev, Nerkesijin, Mestvicin, Ibricin, Ibrin, Mehin, Selmicin*; tako i: *Snjeguljicin* i sl.

Takve pridjeve od imena iz drugih jezika pišemo kao i imena od kojih su izvedeni: *Camusov, Et-Taberijev, Galsworthyjev, Rousseauov, Schopenhauerov*, ali: *Petrarkin* (: Petrarca), *Sofijin* (: Sofia).

Velikim početnim slovom pišu se i prisvojni pridjevi izvedeni od vlastitih imena životinja: *Šarkin* i sl.

456. Velikim početnim slovom pišu se i prisvojni pridjevi na *-ov/-ev* i *-in* kada su zajedno s drugim riječima u sastavu naziva s općim značenjem: *Ahilova peta, Arhimedov zakon, Celzijev stepen, Edipov kompleks, Gordijev čvor, Parkinsonova bolest, Prokrustov krevet* i dr.

velikim slovom i: **Arhimedov zakon, Gordijev čvor**

(Prisvojni pridjevi u sastavu ovakvih naziva pišu se ponašeno / poput samih osobnih imena u službi općih imenica: *amper*, *celzij* i dr./: *Bazedovljeva bolest* /: *Bazedow*/, *Bulova algebra* /: *Boole*/.)

457. Pridjevi na *-ski* (*-čki, -ćki, -ški*) izvedeni od domaćih i stranih osobnih imena ili pridjeva na *-ov/-ev, -in* nastalih od osobnih imena označavaju opću osobinu i pišu se malim početnim slovom: *šekspirski* (: *Shakespeare*), *geteovski* (: *Goetheov*), *selimovićevski, hromadžićevski.*

malim slovom pridjevi na **-ski**: **selimovićevski stil**

458. Malim početnim slovom pišu se nazivi pripadnika ili pristalica učenja i pokreta (ideoloških, političkih, naučnih, kulturnih): *rumijevac, aristotelovac, marksist, degolist*, kao i slične opće imenice: *nobelovac, ilirac, teist, hamzevija, bektašija, mevlevija, šiija.*

malim slovom izvedene imenice: **aristotelovac, mevlevija**

459. Velikim početnim slovom pišu se (svi članovi) imena naroda, grupa naroda, plemena i pojedinih njihovih pripadnika: *Albanci, Albanac, Albanka; Amerikanci, Amerikanac, Amerikanka; Bošnjaci, Bošnjak, Bošnjakinja; Crnogorci, Crnogorac, Crnogorka; Česi, Čeh, Čehinja; Hrvati, Hrvat, Hrvatica; Indijci, Indijac, Indijka; Indijanci, Indijanac, Indijanka; Jevreji, Jevrej, Jevrejka; Lužički Srbi; Mađari, Mađar, Mađarica; Nijemci, Nijemac, Njemica; Rumuni, Rumun, Rumunka; Slovaci, Slovak, Slovakinja; Srbi, Srbin, Srpkinja; Slovenci, Slovenac, Slovenka; Slaveni, Slaven, Slavenka; Turci, Turčin, Turkinja; Zulu.*

velikim slovom imena naroda i njihovih pripadnika: **Lužički Srbi, Bošnjak, Bošnjakinja**

U sastavu složenica ovakva se imena pišu malim slovom: *nearap, neslaven, velikobugar*, dok se polusloženički pišu uz prefiks *pseudo*: *pseudo-Kinez*.

neslaven – ~~**ne-Slaven**~~

460. Kada je riječ o dijelu nekoga naroda, član ispred ili iza imena naroda piše se malim početnim slovom: *sandžački Bošnjaci, galipoljski Srbi, gradišćanski Hrvati, koruški Slovenci; Jevreji sefardi, Jevreji aškenazi* (ali: *Sefard, Sefardi, Aškenazi* – kada se dio tog naroda imenuje jednom riječju).

dio naroda: **sandžački Bošnjaci, Jevreji sefardi**

461. Velikim početnim slovom pišu se zbirne imenice kao što su: *Bošnjaštvo* (u značenju: svi Bošnjaci), *Slavenstvo* (u značenju: svi Slaveni), za razliku od općih imenica *bošnjaštvo* (sa značenjem: osjećaj pripadnosti Bošnjacima), *slavenstvo* (sa značenjem: slavenski osjećaj).

462. Nazivi kojima se obilježava pripadnost određenoj rasi ili vjeri pišu se malim početnim slovom: *bijelac, crnac*; *musliman, kršćanin.*

malim slovom nazivi pripadnika rasa i vjera: **crnac, musliman**

velikim slovom imena stanovnika: **Hercegovac, Brčak**

463. Velikim početnim slovom pišu se i nazivi stanovnika (tzv. etnici) izvedeni od imena kontinenata, država, pokrajina, otoka, poluotoka, gradova, dijelova grada, sela, zaselaka, mahala, planina, brda: *Evropljanin, Iranac, Sandžaklija, Hercegovac, Krajišnik, Dalmatinac, Posavac, Hvaranin, Pelješčanin, Podrinjac, Sprečak (hip. Sprečo), Brčak, Cazinjanin, Sarajlija, Fočak, Mekanac, Novljanin, Pljevljak, Stočanin, Ljubušak, Vratničanin, Ilidžanac, Krivoriječanin, Novoseljanin, Majevičanin.*

velikim slovom pridjevi na **-ov/-ev i -in: Ljubušakov, Irančev, Banjalučankin**

464. Velikim početnim slovom pišu se i prisvojni pridjevi na *-ov/ -ev*, *-in* od naziva stanovnika izvedenih od zemljopisnih imena: *Evropljaninov, Irančev, Sandžaklijin, Dalmatinčev, Banjalučankin, Hercegovčev, Hercegovkin, Ljubušakov, Fočakov.*

Tako se pišu i prisvojni pridjevi od imena naroda: *Bošnjakov, Hrvaticin, Slovenčev.*

465. Prisvojni pridjevi na *-ski* (*-čki*, *-ćki*, *-ški*) izvedeni od zemljopisnih imena i naziva stanovnika pišu se malim početnim slovom: *bosanski, bošnjački, izačićki, skočićki, uloški, zavidovićki, imotski* (ali: *Imotski*, zemljopisno ime). Tako i *istočni* (: Istok – istočne zemlje i narodi), *zapadni* (: Zapad).

malim slovom pridjevi na **-ski: bosanski, bošnjački, njujorški, kembrički**

466. Tako se pišu i pridjevi na *-ski* (*-čki*, *-ćki*, *-ški*) izvedeni od zemljopisnih imena iz drugih jezika: *njujorški* (: *New York*), *glazgovski* (: *Glasgow*), *kembrički* (: *Cambridge*), *frajburški* (: *Freiburg*), *vijarećki* (: *Viareggio*).

467. Velikim početnim slovom piše se i: *Zemljanin*, nom. mn. *Zemljani* (: *Zemlja*), ali: *vanzemaljac*, *marsovac* (čudovište).

velikim slovom imena kontinenata i država: **Evropa, Južna Amerika, Bosna i Hercegovina, Narodna Republika Mađarska**

468. Velikim početnim slovom pišu se imena kontinenata: *Evropa, Australija, Azija, Afrika, Južna Amerika, Sjeverna Amerika.*

469. Velikim početnim slovom pišu se svi članovi (osim prijedloga i veznika) imena država (bilo da se navodi puno ime, bilo da se umjesto zvaničnoga javlja kraće ime): *Bosna i Hercegovina*, *Slovenija* (*Republika Slovenija*), *Kraljevina Danska, Kneževina Monako, Veliko Vojvodstvo Luksemburg, Amerika* (*Sjedinjene Američke Države*), *Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske, Ujedinjeni Arapski Emirati, Narodna Republika Mađarska, Obala Slonove Kosti* (*Republika Obale Slonovače, Obala Slonovače*), *Južna Australija* (ime države).

ustaljeni nazivi: **Velika Britanija**

Velikim početnim slovom pišu se i ustaljeni nazivi koji se upotrebljavaju umjesto punih imena: *Velika Britanija, Sjeverna Koreja* (mj.: *Narodna Republika Koreja*).

470. Za razliku od dvočlanih i višečlanih imena država, velikim početnim slovom piše se samo prvi član naziva svih ostalih upravnih i sl. jedinica (a od ostalih članova samo vlastita imena): *Tuzlanski bazen, Donjo-*

podrinjski kraj, Srednjobosanski kanton, Tuzlansko-podrinjski kanton, Bihaćki okrug, Zajednica općina Gornjeg Podrinja, Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, Travničko muftijstvo, Vrhbosanska nadbiskupija, Križevačka županija.

velikim slovom prvi član naziva oblasti, administrativnih jedinica i bivših država: **Bihaćki okrug, Bosanski pašaluk, Novopazarski sandžak, Dubrovačka republika**

471. Upotreba velikoga slova također se ograničava samo na prvi član u nazivu svih nepostojećih (bivših) upravnih tvorevina, osim ako su drugi članovi imena koja se pišu velikim slovom: *Bosanski ejalet, Bosanski pašaluk, Beogradski pašaluk, Novopazarski sandžak, Kordopski halifat, Osmansko carstvo* (*Osmanska carevina, Otomansko carstvo, Osmanlijsko carstvo, Otomanska imperija, Tursko carstvo, Turska carevina, Turski imperij*), *Dubrovačka republika, Istočno rimsko carstvo, Savez sovjetskih socijalističkih republika* (*Sovjetski savez*), *Socijalistička federativna republika Jugoslavija; Goraždanski srez, Mostarski srez, Imotski kadiluk, Novski kadiluk, Užička nahija, Visočka nahija, Varšavsko vojvodstvo, Pskovska gubernija.*

Izuzetno se velikim početnim slovom (budući da su naporedne, ravnopravne jedinice) pišu oba člana polusloženice *Austro-Ugarska* (ali: *Austro-Ugarsko carstvo, Austro-Ugarska monarhija, Habsburška monarhija*).

Austro-Ugarska – ~~**Austro-ugarska**~~

472. Ovakvi nazivi s obrnutim rasporedom članova (imenica + pridjev) zadržavaju svojstvo posebnih imena. Tada se prvi član piše velikim početnim slovom: *Muftijstvo travničko, Srez mostarski, Kadiluk imotski, Nahija katunska, Pašaluk bosanski.*

nazivi s obrnutim rasporedom članova: **Kadiluk imotski, Pašaluk bosanski**

473. Kad umjesto pravih imena imamo slobodna oblikovanja ili nazive općeg odredbenog karaktera, ne upotrebljava se veliko početno slovo: *nastanak bosanske banovine, u vrijeme crnogorske kneževine, odnosi s jugoslavenskom kraljevinom, socijalistička Jugoslavija* (tako i *rimska imperija* – u značenju: imperijalno područje kojim su vladali Rimljani) i sl.

474. Velikim početnim slovom piše se samo prvi član ustaljenih naziva kojima se označavaju određene faze u razvoju neke države, s naročitom državnom organizacijom i društveno-političkim sistemom, te cjelovitija slobodna područja na kojima je bila uspostavljena vlast u toku oslobodilačkih ratova: *Drugo carstvo, Treći rajh, Peta republika; Bihaćka republika, Labinska republika, Kruševska republika; Pariska komuna.*

velikim slovom prvi član naziva: **Treći rajh, Pariska komuna**

475. Velikim početnim slovom pišu se i pridjevsko-imeničke, kao i obrnute, imeničko-pridjevske veze riječi koje imaju svojstvo imena: *Bjelopoljska općina, Općina bjelopoljska* (kao područje), *Prijedorska općina* (uobičajeni je redoslijed: *općina Prijedor*), *po Živiničkoj i Kalesijskoj općini, Vratnički džemat, Džemat vratnički, Jelaška župa, Župa jelaška.*

piše se: **općina Bijelo Polje**, ali: **Bjelopoljska općina, Općina bjelopoljska**

476. Ukoliko u okviru savremenih i historijskih naziva imamo *opću imenicu + vlastito ime*, prvi član, tj. opća imenica, piše se malim početnim slovom ako ne predstavlja sastavni dio imena: *nahija Visoko, kadiluk Novi,*

sandžak Zvornik, džemat Vratnik, župa Jelaške, srez Mostar. Tako pišemo i: *selo Kunovo, općina Čajniče, grad Sarajevo.*

Ako opća imenica predstavlja dio imena, piše se velikim početnim slovom: *Okrug Bihać, odluka predsjednika Izvršnoga odbora Okruga Travnik.*

Izuzetak predstavljaju još i tipizirani historijski nazivi kao: *Zemlja Pavlovića, Vilajet Pavlovića* i sl.

svi članovi (osim prijedloga) velikim slovom u imenima naseljenih mjesta: **Banja Luka, Kotor-Varoš, Biograd na Moru**

477. Velikim početnim slovom pišu se i svi članovi (izuzev prijedloga i veznika) imena naseljenih mjesta (gradova, čaršija, četvrti – tj. većih dijelova grada, potom sela, zaselaka): *Sarajevo, Banja Luka, Mostar, Han-Pijesak, Bosanski Novi, Bosanski Brod, Biograd na Moru, Bijelo Polje, Dvor na Uni, Bosansko Petrovo Selo, Nova Varoš, Kotor-Varoš, Novi Pazar, Višegrad, Skoplje, Velika Kladuša, Gornji Vakuf, Donji Vakuf, Mali Zvornik, Ljubljana, Kairo, Beč, Prag, Rim, Pariz, Gusinje, Ivanić-Grad, Doboj–Istok, Stari Grad* (u Sarajevu), *Novo Sarajevo, Aerodromsko Naselje* (u Sarajevu), *Ali-pašin Most* (*nas.* u Sarajevu), *Dobrinja, Prijevor, Žepa, Gornji Rahić, Spahići, Kozarac, Vrapčići, Kramer-Selo, Jasna Poljana, Sokolović-Kolonija, Nedžarići, Tušanj, Bjelave, Baščaršija, Soukbunar, Borik, Breka, Brka, Brčanska Malta, Hiseta, Gornji Šeher.*

velikim slovom prva riječ u ustaljenih slikovitih naziva: **Novi svijet, Zemlja tisuću jezera, Vječni grad**

478. Velikim početnim slovom piše se samo prvi član u višečlanih ustaljenih slikovitih naziva kontinenata, država i gradova, a od ostalih samo oni koji se sami po sebi pišu velikim početnim slovom: *Crni kontinent* (Afrika), *Novi svijet* (Amerika), *Stari kontinent / Stari svijet* (Evropa); *Zemlja izlazećeg sunca* (Japan), *Zemlja tisuću jezera* (Finska); *Vječni grad* (Rim). Tako i: *Britanski otok* (ili samo: *Otok* – sa značenjem imena *Velika Britanija*), *Crveni otok* (Kuba).

Kada su u pitanju slobodnija oblikovanja i slikoviti nazivi, uputno ih je staviti među navodnike: "*Krilati lav*" (Mleci), "*Crno-žuta monarhija*" (Austro-Ugarska).

Opisni nazivi, koji nemaju prirodu vlastitog imena, pišu se malim početnim slovom: *grad na Miljacki* (mj. Sarajevo), *grad soli* (mj. Tuzla), *grad čelika* (mj. Zenica).

velikim slovom prva riječ u zemljopisnih imena: **Podrinje, Cazinska krajina, Crni vrh, Pljevaljska kotlina, Neretvanski kanal**

479. U zemljopisnih imena velikim početnim slovom piše se samo prvi član, ukoliko se ostali sami po sebi ne pišu velikim početnim slovom. Takva su imena oblasti, pokrajina, područja, krajeva, otoka, poluotoka, visoravni, nizija, polja, dolina, pustinja, pješčara, uvala, jama, planina, vrhova planina, brda, klisura, kanjona, pećina, zemljišnih posjeda, livada, njiva, pašnjaka, oranica, krčevina, vulkana, struja, izvora, vrela, banja, slapova, okeana, mora, jezera, zaliva, kanala, tjesnaca, plićaka, fjordova, rijeka, potoka, voda stajaćica, močvara, bara itd.: *Jadranska oblast, Moskovska oblast, Hercegovina, Slavonija, Posavina, Birač, Bosanska Posavina, Gaza, Podrinje, Polimlje, Povardarje, Semberija, Bosanska krajina, Cazinska krajina, Vojna krajina, Ravni kotari, Gorski kotar, Hrvatsko zagorje, Gora*

maslinska, Slovensko primorje, Zupci, Trebinjska šuma, Dugi otok, Brač, Kornatsko otočje, Kornati, Istarski arhipelag, Zadarsko-šibenski arhipelag, Pelješac, Balkanski poluotok, Arabijski poluotok, Nišićka visoravan, Sinaj, Golanska visoravan, Panonska nizija, Bilino polje, Gerzovo polje, Glasinačko polje, Livanjsko polje, Istočnomakedonska udolina, Sprečanska dolina, Libijska pustinja, Nubijska pustinja, Sahara, Perućica, Deliblatska peščara, Uvala Scott, Postojnska jama, Čavkarica, Skopska crna gora, Triglav, Ajvatovica, Kozlogradske stijene, Ćabenske stijene, Arefat, Bedr, Uhud, Crni vrh, Debelo brdo, Hum, Zelengora, Zvijezda, Čemerska planina, Ivan-planina, Slovenske Alpe, Tetovska kotlina, Pljevaljska kotlina, Sićevačka klisura, Bijambarska pećina, Brateljevićka pećina, Šehova pećina, Sevr, Vjetrenica, Veliko polje, Otave, Luka, Jelik, Vezuv, Golfska struja, Veliki gejzir, Kevser, Zemzem, Studenac, Vrelo Bune, Banja Vrućica (Vrućica), Crni guber, Višegradska banja, Ilidža Slatina, Varaždinske toplice, Kravice, Martinbrodski vodopad, Skradinski buk, Tihi okean, Atlantski okean, Jadransko more, Južno kinesko more, Mrtvo more, Boračko jezero, Zvorničko jezero, Dojransko jezero, Prača, Drinjača, Ćehotina, Gluha bukovica, Studeni Jadar, Bijeli Nil, Dubrovačka rijeka (Ombla), Bokokotorski zaliv, Perzijski zaliv, Neretvanski kanal, Gibraltar, Magellanov prolaz, Crni potok, Hutovo blato itd.

480. Ako se zemljopisna imena kao *Jadransko more* (pridjev + imenica) javc u obrnutome slijedu članova (imenica + pridjev), zadržavaju svojstvo posebnih imena; tada se i odredba piše velikim početnim slovom: *između mora Jadranskog i Jonskog, na poluotoku Balkanskom, po krajini Cazinskoj, niz polje Livanjsko, na visoravni Golanskoj, preko planine Čemerske.*

obmuti slijed : **na poluotoku Balkanskom, niz polje Livanjsko**

481. Malim početnim slovom pišu se imena vjetrova: *bura, jugo, košava, orkan.*

482. Strane svijeta pišu se malim početnim slovom: *istok, zapad, sjever, jug*; *magrib* (zapad), *mašrik* (istok).

istok (strana svijeta) – **Istok** (zemlje i narodi)

Kad označavaju narode na određenome području, pišu se velikim početnim slovom: *Istok* (istočne zemlje i narodi), *Zapad, Sjever, Jug*; *Magrib* (zapadne arapske zemlje i narodi), *Mašrik* (istočne islamske zemlje i narodi). Tako se velikim početnim slovom pišu oba člana u primjerima kao: *Bliski Istok* (zemlje i narodi Bliskoga istoka), *Daleki Istok, Istočna Evropa, Zapadna Evropa*; tako i: *Srednja Evropa* (kao ustaljeni naziv koji obuhvaća određenu skupinu zemalja i naroda), *Srednja Amerika* i sl., za razliku od zemljopisnih pojmova: *Bliski istok, Daleki istok, zapadna Evropa* (zapadni dio Evrope).

Prva riječ piše se velikim početnim slovom i u zemljopisnih naziva *Sjeverni pol, Južni pol.*

Ukoliko se zemljopisnim nazivom označava šire područje koje nije tačno određeno, prva riječ (pridjev) piše se malim slovom: *istočna Bosna,*

južna Australija (južni dio Australije), *zapadna Hercegovina, srednja Dalmacija, srednja Evropa* (kada je općenito riječ o srednjem dijelu tog kontinenta), *gornji Dunav.*

velikim slovom prvi član: **Mliječni put, Veliki medvjed**

483. Velikim početnim slovom piše se prvi (ili jedini) član vlastitih imena nebeskih tijela i sazviježđa: *Danica, Halejeva kometa, Mala kola, Mjesec, Mliječni put, Saturn, Sirijus, Sunce, Večernjača, Veliki medvjed, Zemlja; površina Mjeseca, veličina Sunca, kretanje Zemlje.*

484. Velikim početnim slovom pišu se i pridjevi izvedeni od imenica *Mjesec, Sunce, Zemlja* (u značenju nebeskih tijela): *Mjesečeva površina, Sunčev sistem, Zemljina kora, Zemljin satelit.*

Mjesec (ime nebeskog tijela) – **mjesec** (vrsta nebeskog tijela)

485. Kad imenice *mjesec* i *sunce* znače vrstu nebeskih tijela, pišu se malim početnim slovom: *pored Zemljinog mjeseca postoje i Marsovi i Jupiterovi mjeseci; sistemi s dva sunca.*

dvojako pisanje: **Mjesečeva mijena i mjesečeva mijena**

486. Dvojako, tj. ili velikim ili malim početnim slovom (prema izboru pisca), mogu se pisati imenice *Mjesec* i *Sunce* kada je riječ o pojavama neposrednoga doživljavanja, o izgledu, vidljivosti, svjetlosti, toploti tih tijela: *Mjesečev / mjesečev lik, Mjesečeva / mjesečeva mijena, pomračenje Sunca / sunca i Mjeseca / mjeseca, izlazak Sunca / sunca i Mjeseca / mjeseca, Sunčev / sunčev zrak, Sunčev / sunčev odsjaj, Sunčev / sunčev hod, zalazak Sunca / sunca i Mjeseca / mjeseca.*

Tako i oblici i mijene *Mjeseca*: *mladi Mjesec / mjesec* (mlađak), *pun Mjesec / mjesec* (uštap), ali: *polumjesec.*

malim slovom: **zemlja, mjesec, sunce** kao opće imenice

487. U svim ostalim slučajevima, kad ne znače određena nebeska tijela, i kad uopće ne znače nebeska tijela, već se javljaju kao opće imenice, malim početnim slovom pišemo: *zemlja* (prostor života; svijet; kopno; površina tla; zemljište; parcela; imovina; državna jedinica), *mjesec* (mjesečina; dio godine), *sunce* (izvor svjetlosti i topline; svjetlost; draga osoba).

To su oni slučajevi kada se imenica *zemlja* ne može dopuniti riječju *planeta* ili zamijeniti vezom riječi *naša planeta*; kada se imenica *mjesec* ne može dopuniti riječju *satelit* ili zamijeniti vezom riječi *Zemljin satelit*; kada se imenica *sunce* ne može dopuniti riječju *zvijezda* ili zamijeniti izrazom *naša (Zemlji najbliža) zvijezda.*

488. Velikim početnim slovom pišu se imena zodijačkih znakova: *Blizanci, Djevica, Lav, Ovan.*

velikim slovom prvi član imena praznika: **Bajram, Hadžijski bajram, Prvi maj / Praznik rada**

489. Velikim početnim slovom pišu se jednočlana vlastita imena vjerskih i državnih praznika i spomen-dana, a u složenih imena tako se piše samo prvi član, ukoliko se ostali sami po sebi ne pišu velikim početnim slovom: *Bajram, Hadžijski bajram* (*Kurban-bajram*), *Lejletul-kadr / Lej-*

lei-kadr, Nova godina, Jurjevo / Jurjevdan / Đurđevdan, Bozuk / Božić, Ivanjdan, Sveti Petar i Pavao; Osmi mart / Dan žena, Prvi maj / Praznik rada, Dan Republike (misli se: Republike Bosne i Hercegovine).

Tako se pišu i imena dobrotvornih i sl. pothvata: *Nedjelja djeteta, Nedjelja borbe protiv tuberkuloze.*

490. Velikim početnim slovom pišu se imena trgova, aleja, bulevara i sl.: *Trg Republike* (misli se: Republike Bosne i Hercegovine), *Trg heroja, Trg bana Jelačića, Aleja Bosne srebrene, Omladinsko šetalište, Bulevar Meše Selimovića* (ali: *vozili su se bulevarom "Meša Selimović" i viđeni su u aleji "Bosna srebrena"*; v. t. 494).

velikim slovom imena trgova, aleja, bulevara: **Trg heroja**

491. Velikim početnim slovom piše se i riječ *ulica* kao prvi član u nazivu ulica, npr.: *Ulica platana, Ulica šehida, Ulica Isa-bega Isakovića, Ulica branilaca Sarajeva, Ulica prijedorska, Ul. prijedorska, Ulica Ferhadija.* Tako i: *Mahala Begluk, Sokak Dženetića* i sl..

ulice se mogu imenovati bez oznake **ulica**

492. Riječ *ulica* piše se malim početnim slovom ukoliko nije prvi član imena: *Bosanska ulica, u Bosanskoj ulici, u Hasana Kikića i Danijela Ozme ulici, Prijedorska ulica.* Tako i: *Duga mahala, Donja mahala, Gradska mahala, Begluk mahala, Mala čikma, Dženetića sokak* i dr.

imena ulica – prvi član velikim slovom: **Ulica prijedorska**, ali i: **Prijedorska ulica**

493. Velikim početnim slovom piše se prvi (ili jedini) član vlastitih imena raznih saobraćajnih sredstava (brodova, vozova), puteva, pruga, historijskih i privrednih građevina: *Orao* (brod), *Bosna-ekspres* (voz), *Stari most* (u Mostaru), *Most Suade Dilberović, Arslanagića most, Kozija ćuprija, Latinska ćuprija, Autoput Sarajevo – Zenica, Pruga Šamac – Sarajevo, Berlinski zid, Kineski zid, Babilonska kula, Brusa-bezistan, Tunel "Čeljigovići", Aladža* (džamija u Foči), *Careva džamija, Harem el-Ibrahim el-Halil, Terzibašin mesdžid, Crkva sv. Josipa, Toranj sv. Luke* (u Jajcu), *Samostan "Guča Gora", Turbe sedmerice, Turbe Đerzelez-Alije* (na Gerzovu), *Kaimi-babino turbe* (iznad Zvornika), *Šejh-Huseinovo turbe* (na Oglavku), *Turbe Sari Saltuka i Ačik Baša* (u Tekiji na Vrelu Bune), *Gazi Husrev-begovo turbe, Šehitluci* (groblje), *Bašluk bega Berkovića* (grob), *Stećak gosta Milutina, Djevojačka česma, Feredžuša* (česma), *Hadži Sinanova tekija, Tekija na Oglavku, Tekija na Vrelu Bune* (u Blagaju).

velikim slovom prvi član imena puteva, građevina i sl.: **Pruga Šamac – Sarajevo, Hadži Sinanova tekija**

494. Kad ovakvi pojmovi imaju šire i uže ime, a ne želi se naročito naglasiti puno ime, šire ime (ukoliko se ne ispušta), ako se shvaća opisno, piše se malim početnim slovom. Uže je ime (obično u nominativu) među navodnicima – kada se navodi zvanično ime, ili bez navodnika – u nezvaničnoj upotrebi: *u aleji "Bosna srebrena", na bulevaru "Meša Selimović", na izlazu iz tunela Čeljigovići, u samostanu "Guča Gora", u crkvi "Sveti Anto", na autoputu Sarajevo – Zenica, prugom Šamac – Sarajevo, ispred turbeta Sedmerice braće.*

malim slovom šire ime shvaćeno opisno: **u aleji "Bosna srebrena"**

495. Malim početnim slovom pišu se takvi nazivi ako nisu vlastita imena: *most na Kupi* (općenito – bilo koji most na Kupi), *savski most* (bilo koji most na Savi).

velikim slovom imena organizacija, skupova i sl.: **Crveni polumjesec, Berlinski kongres**

velikim slovom vlastito ime kao dio složenog naziva: **Nastavničko vijeće Osnovne škole "Mehmedalija Mak Dizdar" u Sarajevu; Vijeće sigurnosti Organizacije ujedinjenih naroda**

496. Velikim početnim slovom piše se prvi član (odnosno jedini – u jednočlanih imena) vlastitih imena organizacija, ustanova, preduzeća, uslužnih službi, radionica, hotela, stalnih tijela, pogona, odjeljenja, odsjeka, odbora, komisija, društava, umjetničkih grupa, savjeta, saveza država, ugovora, sporazuma, javnih skupova (kongresa, sajmova, izložbi, dogovora, sjednica, simpozija, konferencija), a od ostalih članova tih imena samo oni koji su sami po sebi vlastito ime (vlastito je ime i svaki posebni dio složenog višečlanog naziva, tj. naziva sastavljenog od dvaju ili više jednočlanih ili višečlanih naziva); tako se pišu i prevedeni višečlani strani nazivi (ustanova, preduzeća i dr.): *Crveni polumjesec, Patriotska liga, Peti korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine, Sanitetska služba Sto četrdeset pete lahke brigade Prvog korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine, Čapljinski odbor Islamske zajednice u RBiH, Društvo pisaca Bosne i Hercegovine, Udruženje likovnih umjetnika Bosne i Hercegovine, Matica iseljenika Bosne i Hercegovine, Ustavni sud Bosne i Hercegovine, Arhiv Bosne i Hercegovine, Zemaljski muzej u Sarajevu, Gazi Husrev-begova biblioteka, Kongresna biblioteka* (u Washingtonu), *Francuska komedija* (pozorište u Parizu), *Univerzitet u Tuzli, Prva gimnazija* (u Sarajevu), *Karađoz-begova medresa* (u Mostaru), *Velika medresa u Skoplju, Klinika za plućne bolesti Kliničkog centra Univerziteta u Sarajevu, Građevinsko preduzeće "Vranica", "Energoinvest", Odjeljenje za stambene poslove Skupštine grada Mostara, Izvršni odbor Skupštine općine Livno, Mjesna zajednica "Koševo I"* (odnosi se i na ustanovu i na područje), *Općinski sud u Kaknju, Bosanski kulturni centar; Osnovna škola "Safvet-beg Bašagić", Nastavničko vijeće Osnovne škole "Mehmedalija Mak Dizdar" u Sarajevu, Fotografska sekcija Gimnazije "Meša Selimović" u Tuzli, Radio-televizija Bosne i Hercegovine, Fabrika duhana u Sarajevu, Tvornica keksa i vafla "Lasta" u Čapljini, Republički prosvjetno-pedagoški zavod, Kasarna "Ramiz Salčin" u Sarajevu, Izvršni odbor Privredne komore, Nastavničko vijeće Medicinske škole u Tuzli, Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine* (hist.), *Sarajevski lingvistički kružok, Dekanat Metalurškog fakulteta u Zenici, Nastavno-naučno vijeće Ekonomskog fakulteta u Brčkom, Nogometni klub "Željezničar", Bijelo dugme, Crvena jabuka, Prva književna komuna* (izdavačka kuća iz Mostara), *Vijeće sigurnosti Organizacije ujedinjenih naroda, Njemačko-francusko društvo, Hotel "Konjuh", Dubrovačke ljetne igre, Festival malih i eksperimentalnih scena u Sarajevu, Berlinski kongres, Versajski ugovor, Londonski pakt, Karlovački mir, Hrvatsko-ugarska nagodba, Minhenski sporazum, Hudejbijski ugovor, Prisega na Akabi, Varšavski ugovor, Atlantski pakt, Sile osovine / sile Osovine / Osovina* (*Rim – Berlin – Tokio*), *Naučni skup o Mehmed-begu Kapetanoviću Ljubušaku, Slovo Gorčina u Stocu.*

497. U pojmova koji imaju šire i uže ime (ukoliko se puno ime ne želi naročito naglasiti) šire ime – ako se shvati opisno – piše se malim početnim slovom: *u kasarni "Ramiz Salčin", u hotelu "Konjuh", u tvornici keksa i vafla "Lasta" u Čapljini, iz građevinskog preduzeća "Vranica", svratio je u (izdavačko) preduzeće "Svjetlost", igra u nogometnom klubu "Željezničar"* i sl.

Šire ime piše se velikim početnim slovom ukoliko se želi naglasiti zvanični naziv (tada se uže ime obavezno stavlja u navodnike i stoji u nominativu):

(1) *Predao je rukopis Izdavačkom preduzeću "Svjetlost".* – (2) *Dopis je upućen Nogometnom klubu "Željezničar".*

malim slovom šire ime shvaćeno opisno: **u hotelu "Konjuh"**

498. Umjesto zvaničnoga višečlanog naziva može se upotrijebiti i manji broj članova ili samo jedan, uglavnom sadržajno najznačajniji, i tada se pišu velikim početnim slovom: *Pedagoška akademija Univerziteta u Sarajevu – Pedagoška akademija u Sarajevu – Pedagoška akademija – Akademija; Republika Bosna i Hercegovina – Bosna i Hercegovina – Bosna – Republika.*

kraće ime velikim slovom: **Pedagoška akademija, Akademija**

499. Također su umjesto zvaničnih imena česti ustaljeni (uglavnom dvočlani) istoznačni nazivi koji počinju pridjevom od imena mjesta u kome se nalazi ustanova (jedina te vrste); pridjev se tada piše velikim početnim slovom: *Tuzlanski univerzitet* (mj.: *Univerzitet u Tuzli*), *Sarajevska opera* (*Opera Narodnog pozorišta u Sarajevu*), *Visočka medresa, Brčanska galerija, Zvornička gimnazija, Oglavačka tekija*. Tako i: *Turska ambasada* i sl. (neslužbeni nazivi koji su postali sasvim obični).

velikim slovom i neslužbeni nazivi umjesto zvaničnih imena: **Sarajevska opera, Turska ambasada**

500. Velikim početnim slovom pišu se i prisvojni pridjevi na *-in, -ov/-ev* izvedeni od (sadržajno najznačajnije) imenice iz naziva: *Akademijina izdanja* (tj. izdanja *Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine*), *"Lastin" proizvod* (proizvod *Tvornice keksa i vafla "Lasta" u Čapljini*), *"Preporodove" podružnice* (podružnice *Bošnjačke zajednice kulture "Preporod"*).

501. Za razliku od slučajeva u kojima sadržajno najznačajniji član shvaćamo kao skraćeno, ranije spomenuto puno ime, i pišemo ga velikim početnim slovom (npr. *Akademija, obratio se Akademiji*, v. t. 498), skraćeno vlastito ime, ukoliko se ono podudara s općom imenicom a može biti shvaćeno kao piščevo slobodnije uobličavanje, ispravno je pisati i malim početnim slovom: *svakodnevno je na fakultetu* (npr. *na Medicinskom fakultetu*); *djeca su bila u dvorištu škole* (npr. *Osnovne škole "Umihana Čuvidina"*); *tek što je izišao iz džamije* (npr. *Gazi Husrev-begove džamije*) *i prošetao pored bezistana* (*Brusa-bezistana*); *navedene odredbe ugovora* (npr. *Versajskog ugovora*); *korisnici su upoznati sa sadržajem pravilnika* (npr. *Pravilnika o radu Narodne i univerzitetske biblioteke Bosne i Herce-*

kraće ime shvaćeno kao nezvanično može se pisati malim slovom: **zakasnio je na aerodrom**

govine); *putnici su prispjeli na stanicu* (npr. *na Autobusku stanicu u Rogatici*); *zakasnio je na aerodrom* (npr. *na Sarajevski aerodrom*).

na našem Filozofskom fakultetu u Sarajevu (odredba uz neskraćeno ime) – **na našem fakultetu** (odredba uz skraćeno, nezvanično ime)

502. Velikim početnim slovom pišu se višečlana vlastita imena – kad se ne skraćuju – i onda kada im prethodi odredba (npr.: *moj, tvoj* i sl.): *naš Filozofski fakultet u Sarajevu; u prvome godištu navedenoga Glasnika Zemaljskog muzeja u Sarajevu; u toj Fabrici motora Sarajevo* (*u tom Famosu*); *u dvorištu vaše Tvornice ulja i špirita u Brčkom; na sceni spomenutoga Narodnog pozorišta u Sarajevu* (*na sceni spomenutoga Narodnog pozorišta*).

503. Malim početnim slovom pišu se *skraćena* višečlana vlastita imena kad uz njih stoje riječi koje ih određuju kao poznate pojmove (npr.: *moj, tvoj, svoj, njegov, njezin, naš, vaš, njihov; ovaj, taj, onaj, ovakav, onakav, takav; spomenuti, navedeni* i sl.), jer onda obično gube svojstva vlastitih imena: *moja škola ima veliku biblioteku*; *taj odsjek ima najviše studenata na našem fakultetu*; *ovaj skup*; *spomenuti ugovor*; *navedeni zbornik*.

504. Malim početnim slovom pišu se riječi kojima se zamjenjuje neko ime (a nisu sastavni dio tog imena): *parlament* (mj. *Skupština Republike Bosne i Hercegovine* ili *Republička skupština*), a tako i *vlada, parlament* – kada se odnosi na neke druge zemlje (umjesto vlastitoga imena: *Donji dom, Bundestag*).

malo slovo poslije rednoga broja: **VI kongres inžinjera**

505. Kad ime počinje rednim brojem, prva riječ iza rednoga broja piše se malim početnim slovom, ako taj član sam po sebi nije vlastito ime: *VI kongres inžinjera Bosne i Hercegovine, 2. zasjedanje ZAVNOBiH-a.*

506. Malim početnim slovom pišu se opći nazivi administrativnih jedinica: *mjesna zajednica, radnički savjet, okružni sud*.

ustaljeni nazivi događaja velikim slovom: **Prvi svjetski rat, Bitka na Uhudu**

507. Velikim početnim slovom pišu se ustaljeni nazivi događaja (ratova, ustanaka, revolucija, bitaka, pothvata i sl.): *Oprosni hadž, Prvi svjetski rat, Stogodišnji rat, Afganistanski rat, Austrijski rat, Korejski rat, Bitka naroda, Husinska buna, Buna protiv dahija / Buna na dahije, Cazinska buna, Seljačka buna, Oktobarska revolucija / Oktobar, Francuska revolucija, Kosovski boj, Sarajevski atentat, Zapadni front, Srijemski front, Igmanski marš, Pofalićka bitka, Bitka za ranjenike* (Bitka na Neretvi).

Velikim početnim slovom pišu se i slični ustaljeni nazivi kada počinju općom imenicom iako im je ključni član obilježen velikim početnim slovom: *Bitka na Bedru, Bitka na Uhudu, Bitka na Neretvi, Bitka na Žuči / Bitka za Žuč, Bitka za Vozuću, Bitka kod Borodina, Bitka na Kosovu / Boj na Kosovu.*

malim slovom:
a) **oba svjetska rata**;
b) **rusko-japanski rat**;
c) **treći svjetski rat**;
d) **alžirska revolucija**

508. Malim početnim slovom pišu se slični nazivi kad nemaju svojstvo općeprihvaćenih, ustaljenih imena: kad su u množini – *križarski ratovi, oba svjetska rata*; kad su ratovi nazvani po objema stranama: *tursko-austrijski rat, američko-vijetnamski rat, rusko-japanski rat*; kad se go-

vori o pretpostavljenome ratu: *treći svjetski rat*; kad su revolucije nazvane po imenu zemlje i sl. (izvan primjera navedenih u t. 507): *kineska (kulturna) revolucija, engleska revolucija, alžirska revolucija*; tako i: *islamska revolucija* (u Iranu).

509. Opći su pojmovi i malim početnim slovom pišu se ustaljena imena pojedinih historijskih pokreta i zbivanja: *seoba naroda, narodnooslobodilački pokret, ilirski pokret / ilirizam, reformacija, protivreformacija / protureformacija, humanizam, renesansa.*

malim slovom nazivi historijskih pokreta, umjetničkih pravaca, razdoblja: **humanizam, kubizam, sufizam, neolit**

Malim početnim slovom pišemo i opisne nazive kao što je, npr., *hrvatski narodni preporod.*

Tako se pišu i nazivi razdoblja u historiji Zemlje i razvitku čovječanstva, potom nazivi raznih pokreta, umjetničkih pravaca, učenja i sl., koji imaju svojstvo općih pojmova: *ledeno doba, bakarno doba, neolit, patrijarhat, nova era, srednji vijek, šesnaesto stoljeće, racionalizam, realizam, impresionizam, moderna, modernizam, ekspresionizam, kubizam, materijalizam, sufizam, marksizam, budizam.*

510. Velikim početnim slovom pišu se imena posebnih škola u nauci i umjetnosti: *Pitagorina škola, Praška lingvistička škola, Mletačka škola.*

511. Velikim početnim slovom piše se prva riječ u naslovima knjiga, poglavlja, odlomaka, časopisa, novina, studija, rasprava, članaka, propisa, isprava, zakona, pjesama, filmova, likovnih i drugih umjetničkih djela: *Legenda o Ali-paši* (roman); *Apokrifnost poetskog govora: Poezija Maka Dizdara* (knjiga); *Oblik i smisao* (poglavlje); *Što nas to čeka iza modre rijeke* (potpoglavlje); *Sahifa* (knjiga); *Biser*, *Islamska misao* (časopisi); *Večernje novine, Prva linija* (naslovi novina); *Jekavske oaze u zapadnoj Hercegovini* (studija); *Pravilnik o radu Gradske biblioteke; Medinski ustav, Zakon o radnim odnosima; Testament gosta Radina, Kunovski zapis, Izvod iz matične knjige rođenih; Smrt u Venediku* (pjesma i poglavlje romana); *Majka Smaju pod đulom rodila* (uspavanka), *Sretanja* (svita za violinu i klavir); *Muhadžiri* (film); *Glava žene*, *Odlazak* (slike).

velikim slovom prva riječ u naslovima knjiga, časopisa, dokumenata, umjetničkih djela: **Legenda o Ali-paši, Večernje novine, Kunovski zapis, Glava žene**

Velikim početnim slovom piše se prvi član naslova i kada je riječ o više primjeraka nekoga djela:

(1) *Darovao je tri* Leksikona islama *i četiri* Nekrologa jednoj čaršiji. – (2) *Biblioteka ima dva* Hvalova zbornika.

512. Nazivi zakonskih nacrta i prijedloga mogu se pisati dvojako. Velikim početnim slovom piše se prva riječ takvih naziva kada se radi o stvarnome spisu koji se tako zove: *Nacrt Zakona o porezu na promet.*

velikim slovom stvarni spis: **Nacrt Zakona o porezu na promet**; malim slovom naziv u općem značenju: **nacrt zakona o osnovnim i srednjim školama**

Malim početnim slovom pišu se takvi nazivi upotrijebljeni u općem značenju:

(1) *Zaključen je sporazum o naučnoj i tehničkoj saradnji.* – (2) *To je predviđeno u nacrtu zakona o osnovnim i srednjim školama.*

"budući nazivi" malim slovom: osnovat će se **fond za stipendiranje nadarenih učenika**

513. Općenito se tzv. "budući nazivi" pišu malim početnim slovom (sve dok ne postanu stvarnost):

(1) *Na toj sjednici bit će usvojen prijedlog o izmjenama i dopunama Zakona o ratnim vojnim invalidima.* – (2) *Osnovat će se fond za stipendiranje nadarenih učenika i studenata.* – (3) *Otvorit će se filozofski fakultet u Mostaru.* – (4) *Doći će na osnivačku skupštinu društva za primijenjenu lingvistiku.*

strani nazivi preneseni izvorno: **United Press** (fonetsko pisanje: **Junajted pres**)

514. Višečlani strani nazivi ustanova, preduzeća, novina i dr. pri izvornome prenošenju pišu se (s obzirom na veliko i malo slovo) kao i u izvorniku (s tim što se određeni član može izostaviti): *Berliner Zeitung, Der Spiegel / Spiegel, United Press, East River, El-Ehram, Foreign Office, Ponte Rosso, State Department.*

Nazivi iz jezika koji imaju slikovno pismo pišu se kao i naši nazivi: *Ženmin žibao* (kineske novine).

515. Malim početnim slovom pišu se opći nazivi djela: *biologija i dvije historije* (udžbenici, vrste knjiga).

(Međutim, kada je riječ o naslovima knjiga, upotrebljava se veliko početno slovo: *Biologija za 2. razred gimnazije, Opća lingvistika*; v. t. 511.)

malim slovom nazivi naučnih oblasti: **psiholingvistika**

516. Nazivi naučnih oblasti pišu se malim početnim slovom: *fizička hemija, psiholingvistika.*

velikim slovom nazivi nastavnih predmeta u ispravama: **Biohemija, Semantika**

Velikim početnim slovom pišu se nazivi nastavnih predmeta u školama i na fakultetima (u dnevnicima rada, upisnicama, svjedodžbama i uvjerenjima i dr.): *Bosanski jezik, Fizika, Povijest, Biohemija, Zoologija, Mineralogija, Etika, Semantika.*

veliko slovo pri isticanju zvaničnoga naziva: **Gillete / "Gillete"**; malim slovom kao vrsta predmeta i prilagođeno: **žilet**

517. Velikim početnim slovom pišu se utvrđena ili zaštićena imena (marke) raznih domaćih ili stranih proizvoda (kao stručni i zvanični nazivi): *Sarabon / "Sarabon"* (ime bombona), *Marlboro / "Marlboro"* (ime cigareta), *Gillete / "Gillete"* (imc proizvođača), *Silver / "Silver"* (ime žileta), *Singer / "Singer"* (ime mašine), *Plivadon / "Plivadon"* (ime lijeka), *Ava / "Ava"* (ime deterdženta), *Žilavka / "Žilavka"* (zaštićeno ime vina), *Philips / "Philips"* (ime elektronskih aparata).

Tako se i tipovi automobila, aviona i dr., shvaćeni kao ostvarenja, proizvodi s utvrđenim imenom, pišu velikim početnim slovom: *Renault 4, Fijat 1100 / FIAT 1100, Boing 707.*

518. Shvaćeni u značenju općih pojmova, kao vrste predmeta, i kada su glasovno i tvorbeno prilagođeni obrascu naziva različitih izrađevina, tj. općim imenicama, ovakvi nazivi pišu se malim početnim slovom: *malboro* (cigarete), *drina* (cigarete), *nivea* (krema), *kalodont* (zubna pasta), *streptomicin* (lijck), *singerica* (šivaća mašina), *vegeta, žilet, žilavka* (vino nazvano prema vrsti grožđa), *rendgen* (aparat), *mauzer* (oružje), *folksvagen, ford, škoda, fijat, junkers.*

519. Malim početnim slovom pišu se i ostala osobna imena u službi općih imenica (mjerne jedinice i dr.): *amper* (mjera; *Ampère*, ime), *kulon* (mjera; *Coulomb*, ime), *veber* (mjera; *Weber*, ime), *volt* (mjera; *Volta*, ime); tako i: *makadam* (cesta podložena tucanim kamenom; *Mac Adam*, ime), *odiseja* (lutanja puna doživljaja; *Odiseja*, ime epa), *kvisling* (izdajica domovine; *Quisling*, ime).

amper (mjera) – **Ampere** (**Amper**, ime)

520. Zvanična imena odlikovanja pišu se velikim početnim slovom: *Zlatni ljiljan, Zlatno pero, Orden rada sa zlatnim vijencem, Šestoaprilska nagrada.*

velikim slovom zvanična imena nagrada i odlikovanja: **Zlatni ljiljan** (neslužbeno malim slovom: **dobili su zlatne ljiljane**)

521. Obično se velikim početnim slovom pišu nazivi sportskih priredbi, liga, turnira i sl.: *Mundijal, Petnaesto svjetsko nogometno prvenstvo, Meč šampiona, Četvrta kvalifikaciona grupa Evropskog nogometnog prvenstva, Nogometno prvenstvo BiH, Zimska olimpijada u Sarajevu, Balkanski atletski kros, Olimpijske igre u Münchenu, Svjetsko prvenstvo u košarci, Unska regata* i sl.

Ovakvi nazivi mogu biti upotrijebljeni i u općem značenju; tada se pišu malim početnim slovom:

velikim slovom nazivi sportskih takmičenja: **Unska regata** (neslužbeno malim slovom: **na prvenstvu Balkana u atletici**)

(1) *Utakmice svjetskog nogometnog prvenstva održavaju se u nekoliko italijanskih gradova.* – (2) *Završeno je prvenstvo Balkana u atletici.*

522. Prvi (ili jedini) član naziva šahovskih partija, otvaranja, varijanti, odbrana i sl. piše se velikim početnim slovom: *Sicilijanka, Zatvorena sicilijanka, Španska partija, Kraljev gambit, Aljehinova odbrana.*

523. Prva riječ, potom simbol, skraćenica u tekstovima koji na kraju nemaju tačku (naslovi, potpisi pod slikom i sl.), također se piše velikim početnim slovom:

velikim slovom riječ kojom počinju naslovi, potpisi pod slikom, tekstom i sl.: **Na fotografiji: Vijećnica**

U Goraždu, 22. ožujka 1995. godine
Na fotografiji: Vijećnica
Glavni i odgovorni urednik
Prof. dr. Midhat Begić

b) Prva riječ u rečenici

524. Velikim početnim slovom piše se prva riječ u rečenici kao završenoj obavijesnoj cjelini. Poslije znaka rečeničnoga kraja (tačke, upitnika ili uzvičnika) velikim početnim slovom piše se prva riječ svake nove rečenične cjeline u tekstu koji se nastavlja:

velikim slovom piše se prva riječ u rečenici i prva riječ upravnoga govora

Dočekao sam ga, razgledajući Hasanov poklon, Abdul-Faradžovu knjigu u safijanskom povezu, sa četiri zlatne ptice na koricama.

– Jesi li vidio ovo? Poklon od Hasana.

– Kako je lijepo!

Pipao je prstima safijan, i raširena krila zlatnih ptica, gledao čudesne inicijale i raskošna slova, odjednom preobražen.

(M. Selimović, *Derviš i smrt*)

525. Velikim početnim slovom piše se prva riječ upravnoga govora koji se poslije dvotačke stavlja unutar navodnika:

Mati je sumorno poslušna i prigušena kao i mi, suzila: "Svoj je otac, kad malo i udari... poljubi ga u ruku, pa klanjaj, sinko", a na svaki udarac i jauk lice joj se trzalo i glavu je okretala.

(Z. Dizdarević, *Majka*)

malim slovom nastavak upravnoga govora

Ako se upravni govor prekida dodacima koji mu ne pripadaju, prva riječ nastavka upravnoga govora počinje malim slovom (ukoliko se sama po sebi ne piše velikim početnim slovom):

"Ne možeš vidjeti svijet vireći kroz svoj prozor, niti možeš vidjeti sebe do dna ako se osvjetljavaš lampom", vikao je Halladž kao da se ljuti na Sufjana, "ni bunar lampom ne možeš osvijetliti, a čovjek je mnogo dublji jer je čovjek Božiji bunar."

(Dž. Karahasan, *Istočni diwan*)

526. Ako se rečenica nastavlja iza upitnika ili uzvičnika, prva riječ poslije tog znaka piše se malim početnim slovom:

(1) *Ide Bajram od kuće do kuće, odškrine vrata, proviri, odškrine druga vrata i zirne na sofru: šta ima? ima li ovnetine? ima li pečenog mesa? ima li pita? revanije? ima li lonac sa šerbetom?* (H. Kikić, *Priča o Đulaginom Bajramu*) – (2) *I čusmo: tu – uu – uu! tu – u – u! tu – u – u! dva puta.* (Z. Dizdarević, *Majka*)

prva riječ iza naslova u pismima:
a) velikim slovom (ako je iza naslova uzvičnik);
b) malim slovom (ako je iza naslova zarez)

527. U dopisivanju uobičajeno je da se iza naslova stavi uzvičnik ili zarez. Ako je iza naslova uzvičnik, nastavak počinje velikim slovom:

Poštovani prijatelju! Jučer sam saznao da si...

Ako je iza naslova zarez, nastavak počinje malim slovom, bez obzira na to da li se pisanje nastavlja u produžetku naslova ili u novome retku:

Poštovani prijatelju, jučer saznah tvoju novu adresu.

Dragi sine,

sretni smo zbog tvoga uspjeha.

c) Riječi iz poštovanja

528. U obraćanju jednoj osobi možemo se opredijeliti za veliko ili malo početno slovo u oblicima ličnih i prisvojnih zamjenica za 2. lice jednine i 2. lice množine: *ti, Ti, tvoj, Tvoj; vi, Vi, vaš, Vaš.*

obraćanje pojedincu: **ti, tvoj, vi, vaš** ili **Ti, Tvoj, Vi, Vaš**

529. U obraćanju ustanovi i većem broju lica zamjenice *vi, vaš* pišu se malim početnim slovom.

obraćanje ustanovi i većem broju lica: **vi, vaš**

530. Lične i prisvojne zamjenice za 3. lice jednine i množine ne služe za izravno obraćanje i pišu se malim početnim slovom: *on, ona, oni, njegov, njezin, njihov.*

Izuzetak predstavljaju obrasci za posredno obraćanje visokim ličnostima (*Njegova visost, Njezino veličanstvo* i sl.).

obraćanje visokim ličnostima: **Njegova visost, Vaše veličanstvo**

531. U neposrednom obraćanju visokim ličnostima velikim početnim slovom piše se prvi član uobičajenih obrazaca: *Vaše veličanstvo, Vaša visosti, Vaša preuzvišenosti, Vaša ekselencijo.*

532. Nazivi državnih poglavara i vjerskih velikodostojnika najvišeg reda, upotrijebljeni samostalno (namjesto imena), pišu se velikim početnim slovom: *Predsjednik, Kralj, Šah, Reisul-ulema, Papa.*

533. Ukoliko se pojave uz ime, ovakvi se nazivi redovito pišu malim početnim slovom: *predsjednik Bijedić, reisul-ulema Čaušević.*

nazivi poglavara umjesto imena: **Predsjednik, Reisul-ulema** ili **predsjednik Bijedić, reisul-ulema Čaušević**

Velikim početnim slovom piše se vlastito ime, prva riječ u naslovu i rečenici te riječ iz poštovanja. Sva jednočlana vlastita imena pišu se velikim početnim slovom. U svih se višečlanih imena velikim slovom piše prvi član, ali se u jednoga dijela višečlanih imena velikim slovom pišu svi članovi (izuzevši pomoćne riječi – prijedloge i veznike). U tzv. složenih višečlanih imena velikim se početnim slovom piše prvi član svakoga posebnog imena; uže ime unutar složenih višečlanih imena obično je među navodnicima.
Velikim se početnim slovom pišu:
1. (samo prvi – ili jedini član – a od ostalih članova oni koji se sami po sebi pišu velikim početnim slovom): ime Bog (*Allah, Samilosni* i dr.), pridjev *Božiji* i sve zamjenice koje upućuju na Boga (*On, Njega*...); imena božanstava, mitoloških i nadnaravnih bića; imenice *Poslanik, Vjerovjesnik* i sl. kad se njima zamjenjuje ime vjerovjesnika Muhammeda; imenice *Bogorodica, Gospa, Spasitelj* i sl. u službi vlastitoga imena; imena *Džennet, Džehennem, Šerijat*; sintagme kao *Pravi put, Sudnji dan*; latinski nazivi životinja i bijaka; imena stanovnika naseljenih mjesta; imena državljana; imena upravnih i sl. jedinicate bivših država (također i ovakvi nazivi sa obrnutim rasporedom članova); slikovita imena kontinenata i dr.; imena stanovnika kontinenata; geografska imena, tj. imena oblasti, krajeva, otoka, polja, planina, mora, rijeka i dr.; imena nebeskih tijela i sazviježđa; imena praznika; imena historijskih i privrednih građevina; imena saobraćajnica, trgova, aleja, bulevara, ulica; imena saobraćajnih sredstava; imena organizacija, društava, ustanova, hotela; javnih tijela, javnih skupova i dr. (tako i skraćeni neslužbeni nazivi umjesto zvaničnih imena); nazivi ratova, bitaka i drugih događaja; naslovi knjiga, časopisa, umjetničkih djela, zakona; nazivi nastavnih predmeta; zvanična imena raznih proizvoda; imena nagrada i odlikovanja; nazivi sportskih takmičenja;

riječi kojima počinju naslovi, potpisi pod slikom, tekstom i sl.; riječi kojima se obraća visokim ličnostima; riječi *predsjednik*, *car*, *kralj*, *reis* i sl. kad se odnose na poglavara države i vjerskoga velikodostojnika; prisvojni pridjevi na *-ov/ -ev* i *-in* napravljeni od vlastitih imena ljudi (i kad su u sastavu naziva s općim značenjem: *Ahilova peta*) i životinja;
2. (svi članovi – osim pomoćnih riječi): osobna imena (prezimena i nadimci) ljudi; opće imenice upotrijebljene kao osobno ime (npr. *Majka Hrabrost*); imena životinja; imena naroda (ali ne i dijelovi naroda: član ispred ili iza imena naroda – malim slovom); imena naseljenih mjesta; imena postojećih država; imena kontinenata.
Dvojako se mogu pisati (velikim ili malim početnim slovom – po izboru autora) imenice *Mjesec* i *Sunce* kada je riječ o pojavama neposrednoga doživljavanja, o izgledu, svjetlosti tih tijela (*izlazak Sunca / izlazak sunca*) te lične i prisvojne zamjenice za 2. lice pri obraćanju pojedincu (*Ti / ti*, *Vaš / vaš*).

534. Treba razlikovati primjere koji se kao *opće imenice* pišu malim početnim slovom, a kao *vlastita imena* velikim početnim slovom:

opće imenice malim slovom, a vlastita imena velikim slovom

jedno je:
derviš (opća imenica),
ford (automobil),
istok (strana svijeta),
kreka (naziv ugljena),
a drugo je:
Derviš (ime),
Ford (ime),
Istok (zemlje i narodi),
Kreka (naselje)

abdesthana (opća im.)	*Abdesthana* (ime ulice u Sarajevu)
ajkuna (draga)	*Ajkuna* (ime)
akademija (opća im.)	*Akademija* (skraćeno ime određene akademije)
Ali-pašin most (most)	*Ali-pašin Most* (naselje)
Angloamerikanci (Amerikanci engleskog porijekla)	*Anglo-Amerikanci* (Englezi i Amerikanci)
atlas (zbirka zemljopisnih karata; vrsta tkanine)	*Atlas* (planinski vijenac Magriba)
beba (lutka)	*Beba* (osobni nadimak)
bog (opća im.)	*Bog* (Allah)
božiji (: bog)	*Božiji* (: Bog)
braco (hip. : brat)	*Braco* (osobni nadimak)
Buča potok (potok)	*Buča Potok* (naselje)
buhara (zatvor)	*Buhara* (zem. ime)
Crna gora (planina)	*Crna Gora* (država)
crveni polumjesec (polumjesec obojen crveno)	*Crveni polumjesec* (ime organizacije)
čair (opća im.)	*Čair* (mjesto)
ćuprija (opća im.)	*Ćuprija* (mjesto)
dedo (opća im.)	*Dedo* (hip.: Derviš)
derviš (opća im.)	*Derviš* (ime)
dolac (opći pojam)	*Dolac* (naselje)
drač (opći pojam)	*Drač* (zem. ime)
fakultet (opća im.)	*Fakultet* (skraćeno ime određenoga fakulteta)
fijat (automobil)	*Fijat* (preduzeće)
ford (automobil)	*Ford* (ime)
francuz (vrsta ključa)	*Francuz* (pripadnik francuskoga naroda)

hitna pomoć (prva pomoć)	*Hitna pomoć* (ustanova)
ho-ruk (uzvik)	*Ho-ruk* (naziv Kikićeva djela)
hurija (dženetska ljepotica)	*Hurija* (ime)
ilidža (opća im.)	*Ilidža* (mjesto)
institut (opća im.)	*Institut* (skraćeno ime određenoga instituta)
istok (strana svijeta)	*Istok* (istočne zemlje i narodi)
izraz (opća im.)	*Izraz* (časopis)
ključ (opća im.)	*Ključ* (grad)
konjic (opća im.)	*Konjic* (grad)
kreka (naziv ugljena)	*Kreka* (naselje)
kuba (vrsta cigare)	*Kuba* (ime zemlje)
kulon (mjera)	*Coulomb* (ime)
labud (ptica)	*Labud* (ime konja i sl.)
mejdan (opća im.)	*Mejdan* (mjesto)
mejtaš (kamen na koji se spušta mejit)	*Mejtaš* (mjesto)
mercedes (automobil)	*Mercedes* (ime)
merhamet (opća im.; samilost)	*Merhamet* (naziv dobrotvornoga društva)
mimar (opća im.; graditelj)	*Mimar Sinan* (u sastavu imena)
mjesec (vremensko razdoblje)	*Mjesec* (ime nebeskoga tijela)
mula (titula; učen čovjek)	*Mula Mustafa Bašeskija* (u sastavu imena)
mumin (vjernik)	*Mumin* (ime)
napoleon (francuski zlatnik)	*Napoleon* (ime)
nijemac (nijem čovjek)	*Nijemac* (pripadnik njemačkoga naroda)
nova godina (godina dana koja slijedi)	*Nova godina* (praznik)
novi grad (opisno, opći pojam)	*Novi Grad* (sarajevska općina)
njemica (nijema žena)	*Njemica* (pripadnica njemačkoga naroda)
odiseja (opća im.; lutanje)	*Odiseja* (Homerov ep)
odžak (opća im.)	*Odžak* (zem. ime)
oktobar (opća im.)	*Oktobar* (hist.; Oktobarska revolucija)
olovo (opća im.)	*Olovo* (grad)
opera (opća im.)	*Opera* (skrać. za Opera u Sarajevu)
orijent (opća im.)	*Orijent* (Istok; istočne zemlje i narodi)
otočanin (žitelj otoka)	*Otočanin* (etnik: Otok, Otoka, Otočac)
ovan (opća im.)	*Ovan* (zodijački znak)
palčić (: palac; ptica)	*Palčić* (ime iz bajke)
peć (opća im.)	*Peć* (zem. ime)
pejgamber (Božiji vjerovjesnik)	*Pejgamber* (vjerovjesnik Muhammed)
pepeljuga (opća im.)	*Pepeljuga* (ime iz bajke)
poslanik (opća im.)	*Poslanik* (vjerovjesnik Muhammed)
republika (opća im.)	*Republika* (skraćeni naziv za RBiH)
sandžak (opća im.)	*Sandžak* (zem. ime)
seka (hip.: sestra)	*Seka* (osobni nadimak)
sjever (strana svijeta)	*Sjever* (sjeverne zemlje i narodi)
slavenstvo (svojstvo)	*Slavenstvo* (svi Slaveni)

jedno je:
olovo (opća imenica),
seka (hipokoristik),
tvrđava (opća imenica),
zehra (trunčica),
a drugo je:
Olovo (grad),
Seka (nadimak),
Tvrđava (roman),
Zehra (ime)

stari grad (opći pojam)	*Stari Grad* (dio Sarajeva)
šarko (šareni pas; konj)	*Šarko* (ime psa)
šarplaninac (vrsta psa)	*Šarplaninac* (etnik: Šar-planina)
šeher (opća im.; grad)	*Šeher* (Sarajevo; ime mjesta)
šejh (starješina tekije)	*Šejh Jujo* (u sastavu imena)
škoda (automobil)	*Škoda* (ime)
tatarin (poštar konjanik)	*Tatarin* (pripadnik naroda)
trgovište (opća im.)	*Trgovište* (mjesto)
tufegdžija (puškar)	*Tufegdžija* (prezime)
tvrđava (opća im.)	*Tvrđava* (Selimovićev roman)
univerzitet (opća im.)	*Univerzitet* (skrać. ime određenoga univerziteta)
vakuf (musl. zadužbina)	*Donji Vakuf* (u sastavu zem. imena)
veliki medvjed (velika zvijer medvjed)	*Veliki medvjed* (sazviježđe)
vitez (opća im.)	*Vitez* (zem. ime)
zapad (strana svijeta)	*Zapad* (zapadne zemlje i narodi)
zec (opća im.)	*Zec* (prezime)
zehra (trunčica)	*Zehra* (ime)
zemlja (opća im.)	*Zemlja* (ime nebeskoga tijela)
zmaj (opća im.)	*Zmaj od Bosne* (Husein-kapetan Gradaščević)
žuč (opća im.)	*Žuč* (zem.)

ZADACI I VJEŽBE

32. Stavi veliko početno slovo gdje je potrebno: božiji poslanik muhammed, canis lupus (vuk), arhimedov zakon, nobelova nagrada, nobelovac, podrinjac, bosna i hercegovina, podrinjski, srednjobosanski kanton, bosanski pašaluk, pašaluk bosanski, austro-ugarska monarhija, općina prijedor, prijedorska općina, općina prijedorska, jadransko more, more jadransko, boračko jezero, halejeva kometa, hadžijski bajram, ulica prijedorska, ulica ferhadija, most suade dilberović, tekija na vrelu bune, klinika za plućne bolesti kliničkog centra univerziteta u sarajevu, opera narodnog pozorišta u sarajevu, odsjek za orijentalistiku filozofskog fakulteta u sarajevu, husinska buna, rusko-japanski rat, renesansa, barokno doba, ekspresionizam, legenda o ali-paši (roman envera čolakovića).

30. ZAGRADE

unutar zagrada naknadna i sporedna objašnjenja

535. Zagrade su dvostruki znak kojim se, kao pravopisnim znakom u užem smislu, označava umetnuto naknadno kao i sporedno objašnjenje koje se odnosi na dio rečenice, rečenicu ili više njih:

Mnoga danas neznatna naselja Bosne i Hercegovine (Prusac, Livno, Čajniče, Počitelj, Nevesinje, Stolac, Tešanj, Zvornik) bila su od

XVI do XVIII stoljeća značajni centri islamske prosvjete. (K. Dobrača, *Uvod* – u: *Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa, I*)

536. Po obliku razlikuju se *oble* ( ), *uglaste* [ ], *kose* / / i *vitičaste* { } zagrade.

oble, uglaste, kose i vitičaste zagrade

Ako je potrebno u tekstu koji se nalazi unutar zagrada neki njegov dio također odijeliti zagradama, upotrebljavaju se različiti njihovi oblici:

različiti oblici zagrada u zagradama

Razlika u značenju obilježena je u ovome slučaju odsustvom (*odnosno prisustvom*) *crtice* – ***Angloamerikanci*** (*Amerikanci engleskoga porijekla /pridjev* ***angloamerički****/*) : ***Anglo-Amerikanci*** (*Englezi i Amerikanci /pridjev* ***anglo-američki****/*).

537. Zagrade se mogu nalaziti u sredini i na kraju rečenice. Iza njih dolazi rečenični znak koji pripada dijelu rečenice u kojem se nalaze, odnosno rečenici unutar koje su zagrade:

zagrade mogu biti u sredini i na kraju rečenice

Da bi djelovao što jače i uvjerljivije na slušaoce, govor mora biti kratak, a tok misli pregledan, dokazi jasni, a zaključci logični; mora udovoljiti naročitim akustičkim zahtjevima (*izbjegavati teške skupine glasova i riječi*); *mora biti argumentiran pristupačnim primjerima, jasan i konkretan; zatim, uvjerljiv i slikovit – stoga se služi prikladnim figurama* (*tzv. govorničke figure*). (M. Šamić, *Kako nastaje naučno djelo*)

538. Ispred prvoga dijela zagrada unutar rečenice stoji pravopisni znak koji inače pripada dijelu rečenice ispred zagrada i sa zagradama nije u izravnoj vezi:

Enver Čolaković, pisac romana "Legenda o Ali-paši", (*budući je rođen i rastao u Budimpešti*) *prve stihove objavio je na mađarskome jeziku; pisao je i na njemačkome, a od 1939. isključivo na bosanskome jeziku.*

539. Kada je, međutim, tekst unutar zagrada u tijesnoj vezi s dijelom rečenice ispred zagrada, pravopisni znak koji inače pripada dijelu ispred zagrada stavlja se iza zagrada:

Enver Čolaković, pisac romana "Legenda o Ali-paši" (*radnja romana vezana je za Sarajevo*), *rođen je 1913. u Budimpešti, a umro u Zagrebu 1976. godine.*

540. Unutar zagrada može biti umetnut tekst veličine rečenice; takav se tekst pravopisno organizira kao da je dio rečenice (prva riječ počinje malim slovom – osim ako se sama po sebi ne piše velikim slovom; na kraju takve rečenice ne piše se tačka, ali se stavljaju ostali pravopisni znaci koji inače pripadaju zagrađenome dijelu):

na kraju teksta koji počinje malim slovom unutar zagrada mogu stajati uzvičnik i upitnik (ne i tačka)

(1) *Jedini pjesnikov razlog da u treće izdanje (da je Dizdar poživio, da li bi i ono bilo definitivno?) ne uključi* ***Slovo o Slovu*** *nalazimo u intenzivnoj potrebi za sažimanjem poetskog teksta, koje se nikako ne smije shvatiti samo kao formalni korektiv.* (K. Prohić, *Apokrifnost poetskog govora*) – (2) *Spremao sam se za viđenje sa starcem, samrtnikom, pritisnut i sâm mračnim mislima, a našao se pred njegovom kćerkom (nikad je nisam vidio a znao sam da je ona!).* (M. Selimović, *Derviš i smrt*)

unutar zagrada izdvaja se svoj tekst umetnut u tuđi

541. Zagradama izdvajamo svoj tekst umetnut u tuđi, uz napomenu da umetnuti dio ne pripada navodu:

(1) *A kada dođe Paraklit (tj. vjerovjesnik Muhammed, nap. naša), koga ću vam poslati od Oca, Duh istine, koji od Oca izlazi, on će posvjedočiti za mene.* (Hvalov zbornik, Evanđelje po Ivanu, 15:26) – (2) ***Hasanaginica*** *je, međutim, ostala na tom tlu (poslije progona Bošnjaka iz Imotske krajine, nap. naša) i počela svoj novi život.* (A. Peco, *Neki problemi "Hasanaginice" sa posebnim osvrtom na njenu osnovnu varijantu*)

tačka iza skraćenice a ispred drugoga dijela zagrade

542. Ako se u zagradama nađe skraćenica koja inače završava tačkom, tačka se piše i ispred drugoga dijela zagrade:

Složene skraćenice mogu se mijenjati po padežima (npr. Nama, Name itd.) i uključivati u tvorbeni proces (Namin i sl.).

na kraju samostalne rečenice unutar zagrada mogu stajati svi pravopisni znaci

543. Ako se u zagradama izvan rečenice nalazi tekst veličine jedne ili više rečenica, unutar zagrada pišu se svi pravopisni znaci koji bi pripadali tom tekstu i da nije u zagradama:

Te iste godine [1879.] našao se u delegaciji koja je išla u Beč da Caru i Carici čestita srebreni pir i tom zgodom upoznao se sa biskupom Josipom Jurjem Strossmayerom, sa kojim će održavati prijateljske veze do kraja života. (U dva maha, 1889. i 1896. godine, susreo se Ljubušak sa Strossmayerom, prigodom njegovih posjeta Sarajevu, a bio je i biskupov gost u Đakovu, također u dva navrata.) U augustu 1879. postao je Ljubušak počasni vladin savjetnik. (M. Maglajlić, *Književna djelatnost Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka*)

luk iza brojke izražava redoslijed jedinica

544. Luk (jednostruka zagrada – po obliku drugi dio oblih zagrada) upotrebljava se umjesto tačke kada se hoće izraziti redoslijed jedinica u nabrajanju. Luk se stavlja iza brojke ili slova:

(1) *S obzirom na pregradu zračnoj struji, među pravim suglasnicima razlikuju se:* ***a)*** *pregradni (b, p, g, k, d, t),* ***b)*** *polupregradni (c, č, ć, dž, đ),* ***c)*** *tjesnačni (s, z, ž, š, f, h).* – (2) *Akustične osobine glasova jesu:* ***1)*** *vokalnost,* ***2)*** *konsonantnost,* ***3)*** *nazalnost, 4) kompakt-*

nost, 5) difuznost, 6) neprekidnost, 7) stridentnost, 8) zvučnost i 9) gravisnost.

545. U tekstovima posebne namjene zagrade služe za označavanje dubleta pojedinih riječi i oblika: *akcen(a)t, lijepog(a), sto(l)ni* (to znači da se upotrebljavaju u dubleti *akcenat* i *akcent, lijepog* i *lijepoga, stolni* i *stoni*).

dvostruki oblici: **sto(l)ni, lijepog(a)**

> Unutar zagrada obično se stavljaju naknadna i sporedna objašnjenja. Na kraju teksta koji počinje malim slovom unutar zagrada mogu stajati uzvičnik i upitnik, ali ne i tačka; međutim, na kraju samostalne rečenice unutar zagrada može stajati i tačka. Zagradama se izdvaja i svoj tekst umetnut u tuđi (uz napomenu da ne pripada citatu).
> Postoji i jednostruka zagrada (luk), koja se piše iza slova ili brojki pri označavanju jedinica u nabrajanju.

31.ZAREZ

546. Zarez je pravopisni znak kojim se, radi lakšega čitanja i boljega razumijevanja teksta, razgraničavaju odlomci različitoga karaktera i u različitoj mjeri samostalni. Općenito vrijedi da se međusobno tijesno povezane riječi, skupovi riječi i rečenice ne odvajaju zarezom.

Granicu između pojedinih dijelova važno je pravilno obilježiti u pismu (u govoru je to pauza), jer o toj granici često ovisi značenje:

(1) *Ne vrijedi raditi!* : *Ne, vrijedi raditi!* – (2) *Molim, lijepo govorite!* : *Molim lijepo, govorite!* – (3) *Strijeljati ne, pomilovati!* : *Strijeljati, ne pomilovati!* – (4) *To što je rečeno, meni nije jasno* : *To što je rečeno meni, nije jasno.*

zarez obilježava:
a) naporednost i nabrajanje,
b) naknadno objašnjenje,
c) suprotnost,
d) naročito isticanje,
e) obraćanje,
f) subjektivni odnos

Zarezom se obilježavaju naporednost, naknadno objašnjenje, suprotnost, naročito isticanje, obraćanje i riječi ili izrazi kojima se izražava subjektivni odnos onoga ko piše prema sadržaju saopćenja.

1) Zarez unutar rečenice

547. Unutar rečenice kao obavijesne jedinice koja je gramatički, značenjski i intonacijski cjelovita pojedini dijelovi (riječi, sintagme, izrazi, dijelovi koji imaju ulogu zasebne rečenice te čitave rečenice) mogu biti u nekoj mjeri samostalni, ili u izravnoj značenjskoj vezi. Samostalni dijelovi odvajaju se zarezom, dok se oni koji su u izravnoj vezi ne odvajaju.

samostalni dijelovi unutar rečenice odvajaju se zarezom

548. Zarezom se odvajaju dijelovi koji stoje naporedo (dva ili više njih) i dijelovi koji se nabrajaju, tj. kad uzastopno slijede tri ili više naporednih jedinica. Takve jedinice mogu biti s veznicima i bez veznika.

zarez između naporednih jedinica i jedinica u nabrajanju

549. Zarezom se odvajaju nezavisni istovrsni dijelovi (tj. naporedne jedinice i jedinice u nabrajanju) bez veznika:

(1) *I šta je onda ostalo od mene, ljuska, mezar, nišan bez oznake?* (M. Selimović, *Derviš i smrt*) – (2) *Svuda tiho, pusto.* (E. Mulabdić, *Zeleno busenje*) – (3) *Prvi snijeg, tiha priča, ludo djetinjstvo, paučinasta sreća, san o lijepom.* (M. Selimović, *Tvrđava*)

zarez između jedinica u okomitome nizu

550. Zarezom se mogu odjeljivati jedinice u nabrajanju koje se nižu jedne ispod drugih:

Ispred tvrdoga nepca tvore se:

a) usneni suglasnici (*p, b, v, f, m*),
b) zubni suglasnici (*d, t, n, c, z, s*),
c) alveolarni suglasnici (*l, r*).

bez zareza između članova okomitoga niza i bez tačke na kraju niza

551. Članovi u okomitome nizu ne moraju biti odijeljeni zarezima; tad se ne stavlja ni tačka na kraju niza:

Vokali se po mjestu tvorbe dijele:

1) prema vodoravnome položaju jezika (prednji ***i, e****; srednji* ***a****; zadnji* ***o, u****)*
2) prema stepenu uzdignutosti jezika prema nepcu (visoki ***i, u****; srednji* ***e, o****; niski* ***a****)*
3) prema sudjelovanju usana (pri izgovoru ***e, i*** *usne su u neutralnome položaju)*

zarez između atributa u nezavisnome odnosu

552. Zarez se stavlja između nezavisnih atributa:

(1) *Oštar, blizak pucanj napolju.* (S. Kulenović, *Ponornica*) – (2) *Fikret je imao zelene, kratke, otrcane hlačice.* (Z. Dizdarević, *Majka*) – (3) *A tek svibanj i rascvali jorgovani u baščama, behar po drveću bijel, mirisav i njihan vjetrićem.* (E. Čolaković, *Legenda o Ali-paši*)

ne stavlja se zarez između atributa u zavisnome odnosu

553. Zarez se ne stavlja između dvaju ili više atributa ukoliko oni što prethode određuju čitavu sintagmatsku cjelinu koja slijedi:

(1) *Neka mi samo poživi moj jadni dobri Mahmut...* (M. Selimović, *Tvrđava*) – (2) *Jedna ženska, jedna mala fina kokošica.* (N. Sarajlić, *Teme*) – (3) *Pred njegovim krupnim plavim očima u toj magli od duhanskog dima i bjeline* (...) *iskrsnu lik njegove velike ljubavi – Almase.* (E. Čolaković, *Legenda o Ali-paši*)

riječ u ulozi objašnjivača odvaja se zarezom

554. Treba razlikovati primjere u kojima se jedna riječ javlja u ulozi objašnjivača prethodne: *Ubrao je zrelu,* ***sočnu****, jabuku* (gdje *sočnu* služi kao objašnjivač riječi *zrelu*, odnosno sintagme *zrelu jabuku*) od primjera u

kojima se ne javlja objašnjivač, kao: *Požnjeveno je zrelo ozimo žito* (gdje *zrelo ozimo žito* stoji nasuprot izrazu *zeleno ozimo žito* ili *zrelo jaro žito*) i sl.

555. Zarezom se ne odvajaju počasni naslovi, riječi koje znače zanimanje i sl. kad stoje ispred riječi koju objašnjavaju. Ovakve riječi imaju službu sličnu atributu:

ne odvajaju se zarezom počasni naslovi i oznake zanimanja: **pjesnik Behram**

(1) ***Muderis** Numan je svoj govor zasnovao na tvrdnji da je pogrešno svako učenje kojemu vjera nije temelj.* (M. Selimović, *Tvrđava*) – (2) ***Vezir** Dželaludin bio je samo sluga mome kalemu i divitu...* (N. Ibrišimović, *Drame*) – (3) *Ja sam **pjesnik** Behram.* (Dž. Alić, *Demijurg*) – (4) ***Znameniti historičar** Hamdija Kreševljaković pisao je o Bosni pod osmanskom upravom.*

556. Riječi koje znače zanimanje i sl., ako predstavljaju naknadno objašnjenje, odvajaju se zarezom s lijeve strane:

naknadna objašnjenja odvajaju se zarezom

*O Bosni pod osmanskom upravom pisao je Hamdija Kreševljaković, **znameniti historičar**.*

Ukoliko se takve riječi nalaze unutar teksta, odvajaju se zarezom s obje strane:

*Hamdija Kreševljaković, **znameniti historičar**, pisao je o Bosni pod osmanskom upravom.*

557. Bez zareza se nižu članovi smisaone cjeline tješnje povezani veznicima *i*, *ni*, *ili*, *bilo*:

članovi u nizanju tješnje povezani ne odvajaju se zarezom

(1) *U dnu smokva sa širokim lišćem **i** šipci s crvenim plodovima **i** velika murva...* (A. Nametak, *Sunce*) – (2) *Sinčić mu je ko jabučica, veselje **i** njemu **i** ženi **i** majci.* (E. Mulabdić, *Zeleno busenje*)

558. Zarezom se odvajaju dijelovi u nabrajanju između kojih se nalaze riječi *i*, *ni*, *ili*, *bilo* u ulozi pojačivača, tj. radi naročitoga isticanja. Tada se zarezom odvajaju i dva posljednja člana:

zarezom se odvajaju članovi u nizanju radi naročitoga isticanja

(1) *Davno nekad bio je život, **i** dan, **i** sunce.* (M. Selimović, *Djevojka crvene kose*) – (2) *I nije to samo plamen i žar, **i** milioni tih iskara, **i** dim taj...* (Ć. Sijarić, *Bihorci*) – (3) *On nema djevojke, **ni** rodbine, **ni** nas.* (A. Isaković, *Taj čovjek*)

559. Ukoliko se u nabrajanju samo pretposljednji i posljednji član vezuju sastavnim ili rastavnim veznikom (*i*, *te*, *ili* i sl.), oni se ne odvajaju zarezom:

bez zareza između pretposljednjega i posljednjeg člana: **Kulenović, Humo i Dizdar** (ukoliko se posljednji član ne želi naročito istaknuti)

(1) *Sumnja ima četiri grane: nerazumnost, strah, kolebljivost **i** potčinjavanje svemu.* (Ali ibn Ebi-Talib, *Nehdžul-belaga; prev.* R. Mahmutćehajić i M. Hadžić) – (2) *Zato nam se čini da su Kuleno-*

vić, Humo ***i*** *Dizdar dovršavali pjesmu čiji su se prvi akordi začeli u stihovima Muse Ćazima Ćatića...* (E. Duraković, *Riječ i svijet*)

Ako se posljednji član želi naročito istaknuti, može se odvojiti zarezom:

(1) *Izgledala je bliža, i opasnija.* (M. Selimović, *Derviš i smrt*) – (2) *Pravio ih je i prodavao još djed njegov, i djedov djed...* (I. Horozović, *Prodavnica noževa*)

zarez između dijelova sa suprotnim značenjem

560. Zarezom se odvajaju dijelovi rečenice sa suprotnim značenjem:

(1) *Ista vjera,* ***a*** *drukčiji odlazak na onaj svijet.* (S. Kulenović, *Ponornica*) – (2) *Umoran sam od saznanja da je puno krivaca,* ***a*** *malo okrivljenih.* (B. Redžepagić, *Brod*) – (3) *Bila je to (...) pomalo smiješna slika,* ***ali*** *podnošljiva.* (M. Selimović, *Tišine*) – (4) *Sam i samotan,* ***ali*** *savršen u poslu koji je obavljao.* (A. Isaković, *Taj čovjek*)

formalna suprotnost bez zareza

561. Zarez ne dolazi između dijelova vezanih suprotnim veznikom ukoliko je ta suprotnost formalna te oba dijela predstavljaju jednu cjelinu:

(1) *Rat je surova* ***ali*** *poštena borba, kao među životinjama.* (M. Selimović, *Tvrđava*) – (2) *Podsmješljivo* ***a*** *mirno mu je gledala u oči...* (M. Selimović, *Magla i mjesečina*) – (3) *Svog mirnog* ***ali*** *prijekog brata Murata primijetio sam ulazeći u džamiju.* (S. Kulenović, *Ponornica*)

bez zareza: ne samo... nego; ne samo... već (jer znači: i ... i)

562. Ne odvajaju se zarezom dijelovi rečenice povezani suodnosnim veznikom *ne samo... nego* (ili varijante *ne samo... no, ne samo... već*):

(1) ***Ne samo*** *drhtavim glasom* ***već*** *i nekim općim nespokojstvom kazuje da nije očekivao susret sa mnom...* (N. Idrizović, *Ikona bez boga*) – (2) *Pomogneš li mi da ugušim bunu janjičara,* ***ne samo*** *da ćeš biti paša od dva tuga* ***nego*** *ćeš biti kapetan srebreničke kapetanije.* (N. Ibrišimović, *Drame*)

bez zareza dijelovi rečenice ili cijele rečenice kad se nadovezuju na komparativ

563. Također se zarezom ne odvajaju dijelovi rečenice s veznicima *nego* i *no*, ili čak cijele rečenice uvedene veznicima *nego kad, nego da* i *nego što,* kad se nadovezuju na komparativ:

(1) *Najneugodnije je što znamo da one znaju* ***više nego što*** *pokazuju...* (M. Selimović, *Derviš i smrt*) – (2) ***Bolje*** *prije* ***nego*** *poslije.* (H. Humo, *Grozdanin kikot*) – (3) *Otpozdravljali* ***slađe nego što*** *su bili pozdravljani.* (D. Sušić, *Uhode*) – (4) *Ali* ***više no*** *iko naš volim prirodnost.* (A. Isaković, *Taj čovjek*)

564. Zarezom se odvajaju dijelovi rečenice koji se dodaju ili umeću (apozicija, apozitiv, članovi kojima se ističe, bliže određuje dio koji slijedi, ili naknadno objašnjava prethodni sadržaj):

(1) *Ta starica, **žena ribara Hasana**, draga mi je kao biblioteka.* (A. H. Dubočanin, *Okovana ptica*) – (2) *Derviš-paša Bajezidagić, **mostarski pjesnik iz XVI vijeka**, ovako je pjevao o svom rodnom mjestu, **o gradu na Neretevi** (...)* (A. Peco, *Iz jezičke teorije i prakse*) – (3) *Za oštru planinsku kosu spuštalo se sunce, sa prostranih polja, **site i vesele**, vraćale su se čavke.* (A. Hromadžić, *Patuljak iz Zaboravljene Zemlje*) – (4) *Ispred nogu mu prhnu ptičurina, **velika, noćna**, zafrušta krilima niz kukuruz.* (Ć. Sijarić, *Bihorci*) – (5) *Smrt je jekin, **sigurno saznanje**, jedino za što znamo da će nas stići.* (M. Selimović, *Derviš i smrt*) – (6) *Malo poguren, **u dugoj crnoj džubi i s torbom preko ramena**, Ilhamija je polahko odmicao.* (R. Kadić, *Ilhamijin put u smrt*) – (7) *Tahir-beže Kaduniću, ti si paša, **plavski paša**. Niko ti vlast ne smije oduzeti – hrabrio me kadija, **Rustemaga**.* (B. Redžepagić, *Pustinjak*) – (8) *U zaseoku Brdo, **na Abazovoj glavici**, nalazi se osamljen stećak u obliku sljemenjaka sa postoljem.* (Š. Bešlagić, *Stećci: Kataloško-topografski pregled*)

zarezom se odvajaju:
a) apozicija;
b) apozitiv;
c) riječi kojima se ističe dio koji slijedi;
d) riječi kojima se nešto naknadno objašnjava

565. Zarezom se redovno odvaja i naknadno dodati, objasnidbeni dio koji počinje sredstvima za objašnjavanje *odnosno, i to, to jest*, skraćenicom *tj.* i sl.:

(1) *Tako su, recimo, prijepisi Uskufijeva Makbuli-arifa uglavnom ikavski, premda je tuzlanski, **tj. maternji govor pisca**, nesumnjivo ijekavski "otkad ijekavski govori postoje", pa se osnovano pretpostavlja da je i izvornik pisan ijekavicom.* – (2) *Poznati su takvi iftari koji se godinama pripremaju, **i to vrlo uspješno**, u Gazi Husrev-begovoj medresi u Sarajevu.*

566. Umetnuti dijelovi rečenice redovno se odvajaju zarezima (ili crtama) kad nisu u izravnoj značenjskoj vezi s rečenicom u koju su umetnuti:

odvajaju se zarezom umetnuti dijelovi kad nisu izravno vezani s rečenicom

(1) *Šta je onda, **s obzirom na ove stavove**, jezik za Wittgensteina, kada izlazi da se u njegovoj filozofiji (u Tractatusu) vrti sve oko stavova, izricanja, uvjeta i značenja izrečenog i aktivnosti oko analize i tumačenja toga što je izrečeno, dakle, kada se radi upravo o onome što je predmet filozofije jezika.* (M. Filipović, *Filozofija jezika, I*) – (2) *Muhammed je bio taj koji je svoj narod, **dotada izvan dosega monoteizma**, suočio sa zlom i, **odatle**, sa grijehom.* (N. Smailagić, *Klasična kultura islama, I*) – (3) *Patnici se, **ne bez osnove**, smatraju čvršćim, osjetljivijim, realnijim, pouzdanijim, naučenim da misle razborito i objektivno.* (R. Muminović, *Ethos i ljudsko bivstvovanje*)

567. Zarezima (pa tako ni crtama) ne odvajaju se dijelovi ukoliko su u izravnoj značenjskoj vezi s rečenicom ili dijelom rečenice u koju su umetnuti:

ne odvajaju se dijelovi u izravnoj vezi

(1) *Bernard Berenson* ***u zaključku svojih pola vijeka dugih studija likovne umjetnosti*** *kazao je da "umjetnost jednog perioda izražava samo ono što uspiju da kažu umjetnici koji je stvaraju".* (M. Begić, *Raskršća, II*) – (2) *A ona nije marila što se o njoj govori, pa* ***ni uza sve očeve prijetnje*** *nije htjela promijeniti život.* (A. Nametak, *Trava zaboravka*)

oblici vokativa odvajaju se zarezom od ostalih dijelova rečenice

568. Vokativ se od ostalih rečeničnih dijelova odvaja zarezom (ukoliko nije odijeljen uzvičnikom). Ako je vokativ na početku rečenice, zarez se stavlja iza njeg; s obje strane ako je unutar rečenice, a ispred njeg ako je na kraju rečenice:

(1) *Sve nas su ubili nebrojeno puta,* ***braćo moja ubijena****, a užasnuti smo kad pogodi nekog ko nam je najdraži.* (M. Selimović, *Derviš i smrt*) – (2) *Kamo,* ***srce****, na cijelom svijetu grad ravan Sarajevu!* (Mejli, *Pjesma Sarajevu*) – (3) *I znaj,* ***Amra****, oni koji biraju puteve utrte ne pale svjetla onima koji dolaze.* (H. Humo, *Hanarin pogled*) – (4) *Zar se čudiš,* ***srce****, što ga ljubim?* (D. Bajezidagić, *Gazel o Mostaru*) – (5) *I nisam ni stoti dio znao šta sada,* ***majko****, znam.* (Z. Topčić, *Psi i ljudi*) – (6) *Đul miriše,* ***mila moja majko****, / Đul miriše, Omerova duša.* (Smrt Omera i Mejreme) – (7) ***Drino vodo, živa žeđo moja,*** */* ***o moj dragi, živa željo moja!*** (Drino vodo, živa žeđo moja)

Zarezom se ne odvaja vokativ jedino u ustaljenim izrazima: *Bože sačuvaj, Bože pomozi, ne daj Bože.*

zarezom se odvajaju modalne riječi i izrazi

569. Također se odvajaju zarezom modalne riječi i izrazi, kao i druge riječi u toj ulozi, npr. različite riječce, uzvici, zakletve, uzrečice, poštapalice (*doduše, bezbeli, štaviše, naravno, dakle, također, dakako, svakako, međutim, upravo, zaista, naprimjer, nesumnjivo, bez sumnje, vjerovatno / vjerojatno, možda, valjda, zbilja, nipošto, neosporno, prirodno, zacijelo, nedvojbeno, jednostavno, uostalom, naprotiv, prije svega, između ostalog, na kraju krajeva, isto tako, po svemu sudeći, unatoč tome, uprkos / usprkos svemu, ovaj, Boga mi* i sl.):

(1) *Huso se,* ***doduše****, nije predavao.* (M. Selimović, *Djevojka crvene kose*) – (2) *Uzbihuzurilo te,* ***bezbeli****?* (R. Kadić, *Ilhamijin put u smrt*) – (3) *Time,* ***naravno****, ne želimo umanjiti značaj njegovog pjesničkog djela.* (E. Duraković, *Riječ i svijet*) – (4) *Istina je,* ***također****, lijepi privid, u kome muzika, književnost (itd.) postaje svjesna sebe kao bitne spoznaje...* (A. Šarčević, *Čovjek i moderni svijet*) – (5) *Hasanaginica je,* ***međutim****, ostala na tom tlu i počela svoj novi život.* (A. Peco, *Neki problemi "Hasanaginice" sa posebnim osvrtom na njenu osnovnu varijantu*)

570. Osim što mogu biti upotrijebljene kao modalne (tj. za označavanje osobnog odnosa prema sadržaju iskaza), riječi *sigurno, zaista, naj-*

zad, nesumnjivo, zacijelo, upravo, vjerovatno, dakako, naravno i sl. mogu imati prilošku službu, tj. mogu dopunjavati i bliže određivati značenje glagola uz koji se nalaze. U takvoj ulozi, dolazile na početku ili unutar rečenice, te ako iza njih slijedi enklitika, ne odvajaju se zarezom:

u priloškoj službi riječi **sigurno, zaista, vjerovatno** i sl. ne odvajaju se zarezom

(1) *I noću* ***sigurno*** *vozi.* – (2) ***Zaista*** *plače.* – (3) *I* ***najzad*** *mu sve kaza.* – (4) *Oboje* ***nesumnjivo*** *napreduju.* – (5) ***Naravno*** *da učestvuje.* – (6) ***Dakako*** *da osjeća.*

Treba, dakle, razlikovati primjere kao: *On,* ***sigurno****, pliva* (gdje se iznosi modalni stav: govornik je uvjeren da je lice o kome se govori – plivač) od primjera kao: *On* ***sigurno*** *pliva* (a ne *nesigurno*).

571. Ukoliko su upotrijebljene u ulozi tekstualnih veznika, riječi kao *dakle, zato, stoga, međutim, naime, zbog toga, radi toga, uprkos / usprkos tome* i sl. uglavnom ne odvajamo zarezom. Međutim, tekstualni se veznici mogu odvajati zarezom od ostatka rečenice ako nisu s njome čvrsto povezani i ako se neposredno iza njih ne nalaze enklitike:

zarezom se ne odvajaju:
a) tekstualni veznici;
b) riječi uz imperativ;
c) pridjevi u ulozi pojačivača uz pridjeve iste osnove ili uz broj **jedan**

(1) ***Zato*** *dođite ranije.* – (2) ***Stoga*** *ne treba žuriti.* – (3) ***Međutim*** *treba sve to imati u vidu.* – (4) ***U vezi s tim*** *smo ga i pozvali.* – (5) ***Uprkos tome*** *ponio je razne osnovne potrepštine.*
Ali i: ***Međutim****, treba sve to imati u vidu.*

572. Zarezom se ne odvajaju ni riječi *daj, de, deder, gledaj, hajde, hodi, idi* i sl. koje stoje uz imperativ:

(1) ***Idi*** *zatvori česmu!* (S. Kulenović, *Ponornica*) – (2) ***Gledaj*** *da ga skloniš, povuci ga...* (E. Mulabdić, *Zeleno busenje*) – (3) ***Hodi*** *sjedi meni uz koljeno...* (N. Ibrišimović, *Drame*) – (4) ***De*** *ustani.* (Ć. Sijarić, *Bihorci*)

573. Zarezom se ne odvajaju ni pridjevi koji se u funkciji pojačivača domeću uz pridjeve iste osnove ili uz broj jedan:

(1) ***Pravi pravcati*** *čovjek.* (A. Muradbegović, *Robijaš*) – (2) (...) ***jedna jedina*** *ulica, i jedna krčma tamo i dobar čađav rum koji zaudara...* (A. Isaković, *Taj čovjek*) – (3) *Ponašali su se bar ona i djeca, jer nije znala šta se dešava s Nezirom van obitelji, kao stado u oluji: zbili su se* ***u jedno jedino*** *tijelo.* (J. Musabegović, *Skretnice*)

574. Glagolski pridjevi radni i trpni, a tako i ostali pridjevi, odvajaju se zarezom u službi predikatskog apozitiva, tj. kad stoje namjesto cijele rečenice:

glagolski pridjevi:
a) odvajaju se zarezom (kad stoje umjesto cijele rečenice);
b) ne odvajaju se zarezom (ako su u atributskoj službi)

(1) ***Procvjetala****, ruža se nudila oku.* – (2) ***Uplakano****, dijete mu nije odgovorilo.* – (3) ***Umiljato****, janje je skakutalo okolo.* – (4) ***Žedan****, i mutnu bi vodu pio.*

575. Glagolski pridjevi radni i trpni, a tako i ostali pridjevi, ne odvajaju se zarezom kada su upotrijebljeni u atributskoj službi:

(1) ***Procvjetala** ruža nudila se oku. / Oku se nudila ruža **procvjetala**.* – (2) ***Uplakano** dijete nije mu odgovorilo.* – (3) ***Umiljato** janje dvije majke doji.* – (4) ***Žedan** konj vode ne razabire.*

skupovi riječi s glagolskim prilozima odvajaju se zarezom

576. Glagolski prilozi (sadašnji i prošli), kao i skupovi riječi s glagolskim prilozima, po pravilu se odvajaju zarezom kad se nalaze na početku rečenice (u prepoziciji); ponašaju se, dakle, kao zavisni dijelovi složene rečenice:

(1) ***I ne gledajući me više**, pođe niza stranu.* (H. Humo, *Grozdanin kikot*) – (2) ***Čekajući pred kućom na nagradu**, Alija ošamari nekog dječaka što je za dedom viknuo.* (E. Čolaković, *Legenda o Ali-paši*) – (3) ***I ne podigavši pogled**, osjetio sam da u sobi nema teškog bolesničkog mirisa...* (M. Selimović, *Derviš i smrt*)

Ako se glagolski prilog sadašnji u ovakvu položaju upotrijebi samostalno (bez dodataka), ne mora se odvajati zarezom:

***Poskakujući** ponio (je) svoje tromo tijelo, žureći za muftijom.* (M. Selimović, *Derviš i smrt*)

zarez se ne stavlja ispred enklitike

577. Glagolski prilog sadašnji koji se nalazi na početku rečenice nikad se ne odvaja zarezom ako iza njega dolazi enklitika:

***Trgujući** je osnažio; **Trgujući** će osnažiti.*

578. Glagolski prilozi (sadašnji i prošli), kao i skupovi riječi s glagolskim prilozima, odvajaju se zarezom kada su s desne strane glavnoga dijela (u postpoziciji) ukoliko su priloški i glavni dio slabije povezani:

(1) *Vatra na ognjištu praskala je veselo, **osvjetljavajući kuću i njihova lica nejednakim titravim svjetlom**...* (M. Selimović, *Djevojka crvene kose*) – (2) *Vezivao mu je tako jezik, **stavljajući mu u usta isti grijeh**...* (H. Bašić, *Tuđe gnijezdo*) – (3) *Prodavac slegnu ramenima i odgega iza vrata radionice, **vukući desnu nogu**.* (I. Horozović, *Prodavnica noževa*)

(Ne odvaja se zarezom infinitiv od rečenice kojoj pripada, nalazio se na njenome početku ili kraju: ***Poginuti** u ovakvim okolnostima nije neobično. / U ovakvim okolnostima nije neobično **poginuti**.* Također se zarezom ne odvaja predikat od subjekta, atribut od imenice, objekat od glagola, kao ni priloška odredba tješnje povezana s glagolom.)

579. Zarez se stavlja između imena mjesta u kome je nešto napisano, tiskano i sl. i datuma (jer je to nizanje naporednih dijelova):

Sarajevo, 3. IX 1985.

Također se zarez stavlja ukoliko ime mjesta dolazi s prijedlogom *u*:

U Sarajevu, 13. IX 1985.

U rečenici se ne stavlja zarez između imena mjesta i datuma (kao raznovrsnih priloških odredbi):

Ćamil Sijarić rođen je u selu Šipovice kod Bijelog Polja 13. IX 1913, a umro u Sarajevu 6. XII 1989. godine.

580. Zarezima (ili tačkama) odvajaju se dijelovi bibliografske jedinice:

Mak Dizdar, *Stari bosanski tekstovi*, Sarajevo, Svjetlost, 1971.

zarez između imena mjesta i datuma: **Sarajevo, 13. IX 1985.**
s prijedlogom u:
U Sarajevu, 13. IX 1985.

ne stavlja se zarez u sažetoj rečenici: **Rođen u Sarajevu 13. IX 1985.**

zarez između dijelova bibliografske jedinice

2) Zarez između prostih rečenica u složenoj

581. Općenito vrijedi da se proste rečenice u nezavisnosloženim rečenicama odvajaju zarezom, jer su međusobno značenjski i intonacijski zavisne, ali su gramatički nezavisne, dok se proste rečenice kao dijelovi zavisnosloženih rečenica po pravilu ne odvajaju zarezom, budući da se nalaze u zavisnome odnosu (i gramatički i značenjski i intonacijski). Od ovoga načelnog pravila ima odstupanja i kod nezavisnosloženih i kod zavisnosloženih rečenica.

a) Zarez i nezavisnosložene rečenice

582. Međusobna veza prostih rečenica kao dijelova nezavisnosloženih rečenica nije uvijek ista; upravo narav te veze uvjetuje različitu upotrebu zareza. Tako se proste rečenice u nezavisnosloženoj rečenici povezane sastavnim i rastavnim veznicima po pravilu ne odvajaju zarezom, izuzev onih koje se nižu jedna za drugom, onih kojima se nešto ističe te onih u kojima veznici izražavaju posljedicu i sl.

Zarezom se odvajaju dijelovi nezavisnosložene rečenice povezani nekorelativnim gradacijskim veznicima (*a kamoli, a nekamoli / a nekmoli*) te dijelovi sa suprotnim, isključnim i zaključnim veznicima.

načelno pravilo: proste rečenice povezane sastavnim i rastavnim veznicima ne odvajaju se zarezom; zarezom se odvajaju dijelovi sa suprotnim, isključnim, zaključnim i tzv. nekorelativnim gradacijskim veznicima

583. Ne odvajaju se zarezom naporedni dijelovi nezavisnosložene rečenice povezani sastavnim veznicima (*i, pa, te, ni, niti*) ukoliko se tim dijelovima ništa osobito ne ističe:

(1) *Zamandalih vrata **i** uđoh u kuću.* (S. Kulenović, *Ponornica*) – (2) *Slušam pjesmu **i** srce mi bije jako.* (H. Humo, *Grozdanin kikot*) – (3) *Na jednoj grani sjedi vrana **pa** gače.* (Ć. Sijarić, *Bihorci*) – (4) *Nisu u pohod dolazile naglo **niti** su se kretale živo.* (M. Selimović, *Derviš i smrt*)

bez zareza rečenice povezane sastavnim i rastavnim veznicima (ukoliko se ništa ne ističe)

584. Također se zarezom ne odvajaju naporedni dijelovi nezavisnosložene rečenice povezani rastavnim veznicima (*ili, ili... ili, bilo... bilo, čas... čas, koje... koje, što... što, sad... sad, volja... volja*) ukoliko se tim dijelovima ništa osobito ne ističe:

(1) *Je li ono madež u obrvama one koju voliš* ***ili*** *je to petlja u luku?* (Nihadi, *Gazel*) – (2) *U prve dvije cjeline donio je Ljubušak veći broj deseteračkih i osmeračkih izreka* (...) *koje su se odranije osamostalile* ***ili*** *ih je Ljubušak izdvajao iz pjesama...* (M. Maglajlić, *Književna djelatnost Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka*)

sastavne i rastavne rečenice u nabrajanju odvajaju se zarezom

585. Zarezom se odvajaju sastavne rečenice u nabrajanju (bilo da su s veznicima bilo da su bez veznika):

(1) *Nešto se načulo, vidi se da se nešto kuha, narod predviđao nekakav događaj.* (E. Mulabdić, *Zeleno busenje*) – (2) *Junak vrisnu, stade stenjati, znojiti se, zvati u pomoć.* (D. Sušić, *Kaimija*) – (3) *Ostavi ono što si bio, tu te nema više, pokori se, umri, premri, premetni se nekako, ponizi se, neka jedan tvoj život ostane u prašini, a ti se ponovo digni.* (N. Ibrišimović, *Drame*)

586. Zarezom se odvajaju i rastavne rečenice u nabrajanju:

(1) ***Ili*** *mu je grob oskrnavljen,* ***ili*** *ga je uhvatila čežnja za onim V. kog više nema,* ***ili*** *je nešto dublje, strašnije?* (Dž. Alić, *Demijurg*) – (2) *Što se sjaji nasred Sarajeva? /* ***Il'*** *je alem,* ***il'*** *je dragi kamen, /* ***il'*** *je diba među terzijama, /* ***il'*** *nevjesta među djeverima, /* ***il'*** *je igla među ćurčijama, /* ***il'*** *je čaša među bekrijama?* (Što se sjaji nasred Sarajeva)

posebno isticanje i posljedica – odvajaju se zarezom

587. Odvajaju se zarezom dijelovi nezavisnosložene rečenice povezani sastavnim veznicima ukoliko se tim dijelovima nešto posebno ističe ili se izražava posljedica:

(1) *Nikad ništa lakše ne bih zaslužio,* ***i*** *ne vjerujem da bi odbio.* (M. Selimović, *Derviš i smrt*) – (2) *Aminina utjeha bijaše nerođeno dijete od umrlog muža njezinog,* ***pa*** *joj se olakšanje uvećavaše kako se vrijeme poroda primicalo.* (M. Lings /Abu-Bakr Siraj ad-Din/, *Muhammed: Život njegov osnovan na vrelima najstarijim; prev.* R. Mahmutćehajić) – (3) *Ciga joj je bila za petama,* ***te*** *nije osjećala ni strah od mraka ni hladnoću.* (J. Musabegović, *Skretnice*) – (4) *Niko tačno ne zna koliko ima rukopisnih prijepisa Uskufijina rječnika,* ***ni*** *gdje se oni sve nalaze.* (I. Smailović, *O Uskufijinu rječniku...*)

588. Također se odvajaju zarezom dijelovi nezavisnosložene rečenice povezani rastavnim veznicima ukoliko se tim dijelovima nešto posebno ističe:

(1) ***Ili*** *jenjavaju iz meni nepoznatih razloga,* ***ili*** *se daleko bolje kriju.* (D. Sušić, *Uhode*) – (2) *Kuću može da otkupi,* ***ili*** *da je prenesemo...* (H. Bašić, *Tuđe gnijezdo*)

589. Zarezom se redovno odvajaju dijelovi nezavisnosložene rečenice vezani suprotnim veznicima (*a, ali, nego, no, međutim, već*):

zarez se stavlja ispred suprotnih veznika

(1) *Muško bajagi,* ***a*** *krije se sa ženskinjem!* (E. Mulabdić, *Zeleno busenje*) – (2) *Razgovarali su kratko,* ***a*** *rekli su mnogo.* (H. Bašić, *Tuđe gnijezdo*) – (3) *Red bi bio da odem,* ***ali*** *nešto mi ne da.* (S. Kulenović, *Ponornica*) – (4) *Slabih ima na svakom koraku,* ***no*** *slaba neće.* (Ć. Sijarić, *Bihorci*) – (5) *Nije blago ni srebro ni zlato, /* ***već*** *je blago što je srcu drago.* (M. K. Ljubušak, *Narodno blago*)

Također se zarezom odvajaju i suprotne rečenice koje se u složenu uvode bez veznika (tj. asindetski):

Zemaljski život je varljiv, vječnost je bolja. (M. Selimović, *Derviš i smrt*)

590. Ne odvajaju se zarezom naoko suprotne ali značenjski sastavne rečenice (ukoliko se drugim dijelom nešto posebno ne ističe):

formalna suprotnost ne odvaja se zarezom

(1) *Ne, vani će uskoro sumrak* ***a*** *tvoj vrt je jadan i zbrkan.* (Dž. Karahasan, *Istočni diwan*) – (2) *Sve vide* ***a*** *sklonjeni su u tom sjenovitom polukrugu.* (M. Selimović, *Magla i mjesečina*) – (3) *Kad god se jave prvi pijetli, đavoli i šejtani se povlače, demoni liježu* ***a*** *dobri duh čovjekov osjeti smiraj.* (Dž. Alić, *Demijurg*)

591. Zarezom se redovno odvajaju dijelovi nezavisnosložene rečenice vezani zaključnim veznicima i vezničkim riječima (*dakle, stoga, valjda, zato, s obzirom na to*):

zarez se stavlja ispred zaključnih veznika

(1) *Djevojka je poštena,* ***dakle*** *od valjane je majke.* – (2) *Nema sreće bez svoje kuće,* ***stoga*** *čuvaj svoj toprak.* – (3) *On je velika prelivoda,* ***zato*** *ga se čuvaj.*

592. Zarezom se redovno odvajaju dijelovi nezavisnosložene rečenice vezani isključnim veznicima (*jedino, jedino što, osim, osim što, samo, samo što, tek, tek što*):

zarez se stavlja ispred isključnih veznika

(1) *Niko ne izađe da ih dočeka,* ***samo*** *je Kemal stajao ispred doksata nijem i nepomičan.* (N. Ibrišimović, *Ugursuz*) – (2) *Tišina,* ***samo*** *katkad čuješ gdje se neko iskašlje...* (E. Mulabdić, *Zeleno busenje*)

b) Zarez i zavisnosložene rečenice

593. U zavisnosloženoj rečenici zavisni dio može biti s desne strane glavnoga dijela (tj. u postpoziciji), potom s lijeve strane glavnoga dijela (tj.

inverzija: zavisni dijelovi ispred glavnih odvajaju se zarezom

u antepoziciji ili u inverziji) te umetnut u glavni dio (tj. u interpoziciji). Zarezom se, načelno, redovno odvaja zavisni dio koji se nalazi s lijeve strane glavnoga dijela (tj. dio u inverziji).

zavisni dijelovi kao naknadne dopune odvajaju se zarezom

594. Zavisni dio koji se nalazi s desne strane glavnoga dijela ne odvaja se zarezom kada je u neposrednoj značenjskoj vezi, tj. kada je naglašena zavisnost zavisnoga dijela koji dopunjava ili bliže određuje glavni dio, dok se zarezom odvaja zavisni dio kada nije u neposrednoj značenjskoj vezi s glavnim, tj. kada je u funkciji naknadne dopune i objašnjenja glavnoga dijela.

zarezom se ne odvaja zavisna rečenica ukoliko je u neposrednoj značenjskoj vezi sa glavnom rečenicom

595. Zarez se **ne stavlja** između glavne rečenice i zavisne koja je s njom u neposrednoj značenjskoj vezi. Slijede primjeri u kojima su:

a) glavna na prvom i **poredbeno-načinska rečenica** (počinje veznicima i vezničkim sredstvima: *kako, kao da, kao kad, kao što, nego da, nego kad, nego što*) na drugome mjestu:

(1) *Dopadala se sama sebi i počela raditi onako* ***kako*** *se samo njoj dopadalo.* (N. Sarajlić, *Teme*) – (2) *A oči crne* ***kao da*** *si ih ugljenom namazao.* (A. Muradbegović, *Robijaš*) – (3) *Smijali su se* ***kao što*** *već čine supružnici u svojim najsretnijim časovima.* (E. Todorovac, *Kazivanje Šefke Bulbula*)

b) glavna na prvom i **vremenska rečenica** (počinje veznicima i vezničkim sredstvima: *čim, dok, prije nego /što/, dokle god, istom, kad/a/, kako, pošto, nakon što, tek što, otkad/a/, otkako*) na drugome mjestu:

(1) *Bilo joj je dvadeset* ***kad*** *smo se rastali.* (M. Selimović, *Tišine*) – (2) *Dođe u kuću i niko je ne vidi* ***kada*** *uđe.* (H. Humo, *Grozdanin kikot*) – (3) *Četvrti je mjesec* ***kako*** *je na putu.* (D. Sušić, *Kaimija*)

c) glavna na prvom i **mjesna rečenica** (počinje vezničkim sredstvima: *dokle, gdje, kamo, kud/a/, otkud/a/, odakle*) na drugome mjestu:

(1) *Ostavljen na dugom hodniku, čekao sam da glas o meni dopre* ***gdje*** *je potrebno...* (M. Selimović, *Derviš i smrt*) – (2) *Osvitao je tamo* ***gdje*** *je zamrcao...* (H. Bašić, *Tuđe gnijezdo*) – (3) *Budite naš gost i idite* ***otkuda*** *ste došli.* (Dž. Alić, *Demijurg*)

d) glavna na prvom i **namjerna rečenica** (počinje veznicima: *da, kako, eda, ne... li*) na drugome mjestu:

(1) *Svijet se razbjegao kućama* ***da*** *tu kod svoje dječice čeka zoru i sudbinu svoju.* (E. Mulabdić, *Zeleno busenje*) – (2) *Oči su mi svezali* ***da*** *ne vidim kud prolazim.* (A. Nametak, *Sunce*) – (3) *Bog mi ih je dao* ***da*** *ujedemo svakoga ko nas načepi.* (H. Bašić, *Tuđe gnijezdo*) – (4) *Prebij mu koje rebro* ***da*** *te bolje upamti.* (H. Humo, *Grozdanin kikot*)

e) glavna na prvom i **uzročna rečenica** (počinje veznicima i vezničkim sredstvima: *jer, budući da, s obzirom da, što, zato što, zbog toga što, uslijed / usljed toga što, stoga što, zahvaljujući tome što, kako, kad/a/, čim, gdje, pošto*) na drugome mjestu:

(1) *Drago mi je bilo* ***što*** *me dočekala košava.* (M. Selimović, *Tišine*) – (2) *Nikakvu dobru nije se nadao* ***jer*** *Travnik se, od Dželalijina dolaska, krvlju umivao i strahom spominjao.* (R. Kadić, *Ilhamijin put u smrt*) – (3) *On ne želi nikome da sudi* ***jer*** *tanka je i slaba ljudska pamet.* (E. Todorovac, *Kazivanje Šejke Bulbula*)

f) glavna na prvom i **pogodbena rečenica** (počinje veznicima: *ako, ukoliko, kad/a/, da* te riječcom *li* iza prezenta ili futura II) na drugome mjestu:

(1) *Bilo bi ti lakše* ***da*** *si na jednoj strani.* (M. Selimović, *Magla i mjesečina*) – (2) *Ćaba će se srušiti* ***ako*** *vi na nju ne odete.* (S. Kulenović, *Ponornica*) – (3) *Zašto da ne priđem* ***ako*** *imam toliko nejasne želje.* (A. Isaković, *Taj čovjek*)

g) glavna na prvom i **posljedična rečenica** (počinje veznicima: *da, tako da*) na drugome mjestu:

(1) *Drugi su se trkali čaršijom* ***da*** *se zemlja tresla.* (E. Mulabdić, *Zeleno busenje*) – (2) *Bilo je to one večeri kad je mjesečina bila tako gusta* ***da*** *si je mogao kupiti po zemlji kao snijeg...* (A. Muradbegović, *Robijaš*) – (3) *Vjerovao je da će kralj biti toliko zadovoljan* ***da*** *će mu dopustiti premještaj u Dubrovnik.* (M. Selimović, *Tišine*)

h) glavna na prvom i **dopusna rečenica** (počinje veznicima: *ako i, iako, ma, makar /da/, mada, premda*) na drugome mjestu:

(1) *Ona mene hoće* ***makar da*** *sam već sjena.* (A. Nametak, *Sunce*) – (2) *To ti zoveš prvotnost* ***iako*** *nećeš da kažeš.* (I. Horozović, *Talhe ili Šedrvanski vrt*)

596. Zarez **se može upotrijebiti** između glavne rečenice na prvome mjestu i zavisne na drugom ukoliko zavisna rečenica nije u neposrednoj značenjskoj vezi s glavnom, tj. kada zavisna naknadno dopunjava i objašnjava glavnu. Slijede primjeri u kojima su glavna i:

zarez se obično stavlja između glavne i zavisne rečenice kada zavisna naknadno dopunjava i objašnjava glavnu

a) **poredbeno-načinska rečenica:**

(1) *Pruža obje ruke prema meni,* ***kao da*** *me hoće da dohvati.* (Š. Sarajlić, *Mlijeko*) – (2) *Buntovnici udariše u divlji bijes sa svoje tobožnje pobjede i jednim skokom sve pohrli u skelu,* ***kao da*** *će prijeko.* (E. Mulabdić, *Zeleno busenje*) – (3) *Ljudi su se zgledali,* ***kao da*** *ništa ne razumiju od svega...* (H. Bašić, *Tuđe gnijezdo*)

b) **vremenska rečenica:**

(1) *Je li Iblis već prije jeo s tog drveta,* ***prije nego što*** *ga je Adam okusio.* (H. Bjelevac, *Hazer*) – (2) *Njinja samo smišlja zlo,* ***otkako*** *se digla na dvije noge samo smišlja zlo...* (A. Isaković, *Pobuna materije*) – (3) *Tako sam se mučio i prevrtao u krevetu svu noć,* ***dok*** *nije ciknula zora.* (Dž. Alić, *Demijurg*)

c) **namjerna rečenica:**

(1) *Odlučio sam da sačekam dok svi izađu,* ***da*** *se ne guram u uskim vratima sa širokim ljudima.* (M. Selimović, *Tvrđava*) – (2) *Pjeva svakom čovjeku na uho,* ***da*** *je svako čuje na svoj način.* (A. Nametak, *Sunce*) – (3) *Ti sokaci i drže ovo staro selo,* ***da*** *se ne otisne dolje u rijeku.* (Ć. Sijarić, *Bihorci*)

d) **uzročna rečenica:**

(1) *Bilježim to i šutim,* ***jer*** *svikao sam na čuda.* (A. Sidran, *Bašeskija*) – (2) *Ne ode Zulfikar ni u džamiju,* ***jer*** *su graničari navikli na kletve, a ne na molitve.* (D. Sušić, *Uhode*) – (3) *Onda je ispričala,* ***zato što*** *joj se učinilo da je čula pijano vikanje u selu...* (M. Selimović, *Magla i mjesečina*)

e) **pogodbena rečenica:**

(1) *Oni su teško pobjedivi,* ***ako*** *su jedinstveni.* (D. Sušić, *Uhode*) – (2) *Preda mnom se ne ustručava,* ***ako*** *se ikad ustručava.* (M. Selimović, *Derviš i smrt*) – (3) *Možda će ga morati voditi u grad doktoru Švarcu,* ***ako*** *su uši.* (J. Musabegović, *Skretnice*)

f) **posljedična rečenica:**

(1) *Cura ti je to bila,* ***da*** *bih glavom bez obzira pošao za njom.* (A. Muradbegović, *Robijaš*) – (2) *Jedan ga nekoliko puta dohvati šakom iza vrata,* ***na što*** *on jeknu i svali se preko praga u avliju.* (R. Kadić, *Ilhamijin put u smrt*) – (3) *A privlačio je i tuđu djecu,* ***tako da*** *su prozori često pucali od kamenja kojim su skidali plodove.* (J. Musabegović, *Skretnice*)

g) **dopusna rečenica:**

(1) *A opet je u meni radost,* ***iako*** *je druga obala daleko...* (M. Selimović, *Tišine*) – (2) *Po starom putu ne da mi se ići, /* ***Makar da*** *ću njime do Edena stići.* (S. Bašagić, *Skroman poziv*) – (3) *Varošani se čudili,* ***mada*** *su znali i ko mu je šindru rezao i kolika joj je širina, a kolika debljina.* (D. Sušić, *Uhode*)

597. Izrične i zavisnoupitne objekatske rečenice ne odvajaju se zarezom:

(1) *Čuo sam* ***da*** *je nedavno došao u kasabu iz Carigrada.* (S. Kulenović, *Ponornica*) – (2) *A ja sada razumijem* ***šta*** *je bilo uzrokom tome sakrivenom plaču.* (Š. Sarajlić, *Mlijeko*) – (3) *Osjećao sam u tom času* ***kako*** *više ne upravljam sobom.* (A. Muradbegović, *Robijaš*) – (4) *Uvijek bi pitao* ***je li*** *mu šljiva bardaklija još u životu.* (R. Kadić, *Ilhamijin put u smrt*) – (5) *Reci mi* ***gdje*** *ćemo se milovati kada opadne lišće i zima zavije kao gladna vučica.* (H. Humo, *Grozdanin kikot*)

ne odvajaju se zarezom:
a) izrične i zavisnoupitne objekatske rečenice;
b) atributske zavisne rečenice

598. Atributske zavisne rečenice također se ne odvajaju zarezom, budući da su u tijesnoj vezi s glavnom rečenicom:

(1) *Ali je luda nada dragocjenija od razbora* ***koji*** *ne pruža utjehu.* (D. Sušić, *Uhode*) – (2) *Ja nijesam sanjar* ***što*** *u tihoj noći / Po moru blijede mjesečine pliva.* (M. Ć. Ćatić, *Ja nijesam sanjar*) – (3) *Za njima idu i oči onih* ***što*** *čuče tuda oko vatre.* (Ć. Sijarić, *Bihorci*) – (4) *Ova žena imala je i neku posebnu snagu* ***koja*** *nije njena već soja kome je pripadala.* (M. Selimović, *Derviš i smrt*) – (5) *Lingsova djela* ***koja imate pred sobom*** *prevedena su na bosanski jezik devedesetih godina XX st.*

(U primjerima kakav je i posljednji upotreba zareza dovela bi do promjene značenja glavne rečenice.)

599. Apozicijske zavisne rečenice redovno se odvajaju zarezom, budući da naknadno objašnjavaju već poznat pojam:

zarezom se odvajaju apozicijske zavisne rečenice

(1) *Bijaše svjesna (hazreti Amina, nap. S.H.) svjetlosti u sebi,* ***koja*** *jednog dana zasja iz nje tako jako da je mogla vidjeti utvrde Busra u Siriji.* (M. Lings /Abu-Bakr Siraj ad-Din/, *Muhammed: Život njegov osnovan na vrelima najstarijim; prev.* R. Mahmutćehajić) – (2) *Povod je naša džamija,* ***kojoj*** *se primičem.* (S. Kulenović, *Ponornica*) – (3) *I znao sam da mu je zet kadija Ajni-efendija,* ***koji*** *je napisao nalog da se zatvori moj brat.* (M. Selimović, *Derviš i smrt*)

600. Ukoliko se u zavisnosloženoj rečenici zavisni dio nalazi **s lijeve strane glavnoga dijela** (tj. u antepoziciji ili prepoziciji, inverziji), odvaja se od njeg zarezom:

zavisne rečenice u inverziji odvajaju se zarezom

(1) ***Kad*** *ugleda njih dvojicu, vrisnu uplašeno i potrča prema kući.* (M. Selimović, *Djevojka crvene kose*) – (2) ***Kad*** *već nisam imao razloga ni mogućnosti da je slušam s pažnjom, počeo sam s pažnjom da je posmatram.* (M. Selimović, *Derviš i smrt*) – (3) ***Ukoliko*** *insistirate na tome, tvrdimo da nijedan naš službenik nije u mogućnosti nagovoriti Morlaka na saradnju.* (D. Sušić, *Uhode*) – (4) ***Pošto*** *je sreća u časnom radu, nedopustivo je tražiti je u dokolici u kojoj se i pas dosađuje, a lijeni duh ne.* (R. Muminović, *Ethos i ljud-*

sko bivstvovanje) – (5) ***Makar*** *da su znali da idu pustom okolicom, ipak hod im je bio tih, držanje oprezno.* (E. Mulabdić, *Zeleno busenje*) – (6) ***Iako*** *Iranke nisu visoke, Hazer bijaše iznimka...* (H. Bjelevac, *Hazer*) – (7) ***Da*** *mu se neko tog časa zagledao u lice, vidio bi da je ozareno smirenjem.* (R. Kadić, *Ilhamijin put u smrt*) – (8) ***Kako*** *je go siromah, prehranjivao se cijepajući drva po hanovima i noseći vodu.* (D. Sušić, *Kaimija*) – (9) *Griješim* ***li*** *prema sebi, tek tada sam drugima prav.* (A. Sidran, *Bašeskija*) – (10) ***Budući*** *da sufizam predstavlja unutarnji izraz islama, njegovo učenje je u biti ezoteričko tumačenje Kur'ana.* (T. Burckhardt /Ibrahim Izz ad-Din/, *Uputa prema unutarnjem tumačenju islama; prev.* R. Mahmutćehajić)

subjekatske odnosne rečenice u prepoziciji ne moraju se odvajati zarezom (ukoliko je i bez zareza jasna granica između dvaju dijelova)

601. Zarezom (ili crtom) ne moraju se odvajati tzv. **subjekatske odnosne rečenice** kada su s lijeve strane glavnoga dijela (tj. u antepoziciji):

(1) *Ko rano rani dvije sreće grabi.*
(2) *Ko brzo sudi lahko se vara.*

Zarez se ne može izostaviti ukoliko bi bez njega bilo nejasno gdje je granica između zavisnoga i glavnog dijela. Tako, npr., različito značenje imaju rečenice:

Ko na veresiju daje imanje, gubi i prijatelje.
Ko na veresiju daje, imanje gubi i prijatelje.

umetnute rečenice:
a) ne odvajaju se zarezima kad su u izravnoj vezi;
b) odvajaju se zarezima kad nisu u izravnoj vezi sa rečenicom u koju su umetnute

602. Ne odvajaju se zarezima (niti crtama) **umetnute zavisne rečenice** ukoliko su u izravnoj značenjskoj vezi s rečenicom u koju su umetnute:

(1) *Pred večer bi ga osluškivala da dođe iz čaršije, i* ***makar da je znala da mu već ni kost s kosti nije zajedno****, ne bi zaključavala avlijska vrata dok ne bi prošlo njegovo vrijeme.* (A. Nametak, *Trava zaboravka*) – (2) *Otići ćemo* ***da se odmorimo*** *na Boračko jezero kad završimo ovaj posao.* – (3) *Prehranjivao se* ***otkako je siromah*** *cijepajući drva.*

603. Zarezima (ili crtama) redovno se odvajaju **umetnute rečenice** kad nisu u izravnoj značenjskoj vezi s rečenicom u koju su umetnute:

(1) *Po navršetku jedne godine poče kuga harati i među bogatim svijetom, ili,* ***kako se to bosanski kaže****, 'udri u gospodu'...* (M. M. Bašeskija, *Ljetopis 1746–1804; prev.* M. Mujezinović) – (2) *Kad je umro Mula Ibrahim Hromo, u njegovoj oporuci su našli da,* ***kad mu tijelo budu nosili kroz grad do mezarja****, na istoj dasci ponesu i knjige koje je napisao ili prepisao.* (R. Mahmutćehajić, *Hidr se pojavio, Mustafa nestao*) – (3) *Tada smo smjeli,* ***da ne smetamo po kući****, izaći na sokak.* (Z. Dizdarević, *Majka*) – (4) *Ja sam,* ***ako je tvojoj milosti po volji****, gonič deva, mazgi i ostaloga domaćeg blaga*

kojim nas je Milostivi obradovao i blagoslovio. (Dž. Karahasan, *Istočni diwan*)

> Zarezom se obilježavaju naporednost i nabrajanje, naknadno objašnjenje, suprotnost, posebno isticanje, obraćanje, subjektivni odnos te inverzija. Njime se, radi lakšega čitanja i boljega razumijevanja teksta, razdvajaju različiti samostalni dijelovi unutar rečenice, kao i same rečenice međusobno.
> Zarez se stavlja između naporednih jedinica i jedinica u nabrajanju (bilo riječi bilo rečenica) bez veznika.
> Zarezom se odvajaju dijelovi rečenice koji se dodaju ili umeću (apozicija, apozitiv, članovi kojima se ističe dio koji slijedi, riječi kojima se naknadno objašnjava prethodni sadržaj, umetnuti dijelovi kad nisu izravno vezani s rečenicom), oblici vokativa, modalne riječi i izrazi. Također se odvajaju zarezom glagolski pridjevi radni i trpni kad stoje umjesto cijele rečenice (na početku rečenice).
> Zarez se stavlja ispred suprotnih, isključnih i zaključnih veznika; njime se odvajaju i rečenice u inverziji. Zarez se ne stavlja između glavne rečenice i zavisne koja je s njom u neposrednoj značenjskoj vezi (ovo vrijedi ne samo kada je glavna na prvome i zavisna rečenica na drugome mjestu nego i kada je zavisna rečenica umetnuta u glavnu).

ZADACI I VJEŽBE

33. Stavi zarez gdje je potrebno. Objasni zašto je tu neophodan:
   - Igrao je nogomet košarku rukomet.
   - Profesor dr. Enes Karić preveo je 1995. Kur'an na bosanski jezik.
   - Dr. Enes Karić profesor preveo je 1995. Kur'an na bosanski jezik.
   - Naša domovina Bosna i Hercegovina ima izlaz na more.
   - To draga moja nikome ne koristi.
   - Čovjek osjeća potrebu ne samo da misli nego i da kaže.
   - Ona je marljivija nego on.
   - Neću reći tebi nego njoj.
   - Ona će mi zaista pomoći.
   - Zaista spava.
   - Plačući je ušao u kuću.
   - De donesi vode.
   - Kad su zadavljeni braća Morići dogodio se u Sarajevu zemljotres...
   - Jasminko uči a Ajdina se igra.
   - Vrijedno učimo a uspjeh neće izostati.
   - Odlično se spremila za prijemni ispit dakle neće loše proći.
   - Sve djevojke šute jedino što Azemina ponešto progovori.
   - Osuđujem reklamiranje duhana koji šteti ljudskom zdravlju.

32.ZNACI PORIJEKLA

604. Znak > znači *daje*, *razvilo se u*, tj. upotrebljava se kada se želi označiti da se riječ (oblik) ispred toga znaka razvila u riječ (oblik) iza toga znaka: **bergъ* > *brěgъ* > *brijeg*; *smějati sę* > *smijati se*; *sol* > *sô*; *mojega* > *moga*; *ǫ* > *u*.

znaci porijekla:
> značí: **daje**, **razvilo se u**;
< značí: **postalo od**

Znak < znači *postalo od*, tj. od riječi (oblika) iza toga znaka postala je riječ (oblik) ispred toga znaka: *brijeg* < *brěgъ* < **bergъ*; *smijati se* < *smějati sę; sô* < *sol*; *môga* < *mòjēga*.

605. Znacima > i < može se upućivati na riječi koje se preporučuju u standardnome jeziku kao stilski neobilježene ili općenito na riječi i oblike kojima se iz kojih drugih razloga želi dati prednost: *četvoro* > *četvero; minaret* > *munara*; *ko* < *tko*.

33.ZNACI ZA BILJEŠKE

znaci za bilješke:
a) zvjezdica
b) sitna brojka

606. Zvjezdicom i sitnom brojkom stavljenom povišeno (kao eksponent) iza pojedinih riječi može se upućivati na bilješke ispod ili iza teksta. Kad se upućuje jedanput, stavlja se jedna zvjezdica. Ako se na istoj strani drugi put upućuje na bilješku, stavljaju se dvije zvjezdice. Ukoliko je na istoj strani potrebno uputiti više od dvaput, bolje je umjesto zvjezdice stavljati sitne brojke (koje se nižu od jedan nadalje).

ako se bilješka odnosi na riječ, znak dolazi prije pravopisnoga znaka;
ako se odnosi na cijelu rečenicu, dolazi poslije pravopisnoga znaka

607. Kad se dodatna napomena, odnosno tumačenje, odnosi na pojedinu riječ /ili sintagmu, zvjezdica i sitna brojka stavljaju se s desne strane riječi /ili sintagme (a ispred pravopisnoga znaka, ukoliko kakav znak dolazi neposredno iza te riječi):

> *U govorima ispitivanoga područja umjesto vokala* ***a*** *imamo vokal* ***i*** *samo u riječima slavenskoga porijekla:* ***dosti, dvijesti, gudilo, gundilo****. U prvome primjeru imamo trag starijega obrazovanja: oblik* ***dosta*** *dobili smo od* ***do syta****, a* ***dosti*** *od* ***do syti***[83]*; u drugom imamo ikavizam: starije* ***dъvě sъtě*** > ***dvijesti***[84]*, a u* ***gudilo, gundilo*** *imamo morfem* ***-ilo****.*

[83] Peco, *Istočnohercegovački*, 35. Lik *dosti* susrećemo u mnogim štokavskim govorima. V.: Rešetar, *Der štokavische, 101*; Peco, *Ikavskošćakavski, I, 96*; Brabec, *Tuzla, 9.*
[84] U zapadnobosanskim ikavskošćakavskim govorima imamo: *dvìsti. Up.* Peco, *Ikavskošćakavski, I, 97.*

608. Kada se bilješka odnosi na dio teksta koji je omeđen kakvim pravopisnim znakom, zvjezdica ili sitna brojka stavljaju se s desne strane pravopisnoga znaka:

> (1) *I upoznat ćete me nakon što mjesto moje ostane prazno i drugi ga zauzme umjesto mene.**

* Ali ibn Ebi-Talib, *Nehdžul-belaga* (prev. R. Mahmutćehajić i M. Hadžić), *str. 120.*

> (2) *Iz Džide smo prispjeli u kasabu Hidde, a idući odatle, u sretni čas, u petak u zoru, početkom blagoslovljenog mjeseca ramazana*

stigli smo u časnu Meku (Mekei-šerife).[95] (Hadži Jusuf Livnjak, *Odazivam Ti se, Bože: Putopis sa hadža 1615. godine*; prijevod s turskog, uvod i komentar: M. Mujezinović)

[95] *Hadži Jusuf ovdje nije precizirao datum svog dolaska u Meku, ali u zaglavlju putopisa kaže da je to bilo 3. ramazana, što odgovara 26.IX 1615. Prema tome je Hadži Jusuf od svoje kuće u Duvnu do Meke proveo na putovanju puna tri mjeseca.*

609. Pri navođenju knjiga, članaka i dr. uobičajeni podaci imaju sljedeći redoslijed: ime pisca, naslov djela (knjige, rasprave, članka), broj izdanja (ako ih ima više), naslov časopisa (zbornika, novina i sl.), mjesto izdanja, naziv izdavača, godina izdanja, broj sveska (ukoliko ima više svezaka), broj stranice (odnosno stranica):

redoslijed podataka pri navođenju knjige ili članka

a) knjige: *Midhat Šamić, Kako nastaje naučno djelo, VII izdanje, Sarajevo, Svjetlost, 1988, 90-96.*

b) članci: *Teufik Muftić, O arebici i njenom pravopisu, Prilozi za orijentalnu filologiju, XIV-XV, Sarajevo, Orijentalni institut, 1969, 101-121.*

Redoslijed podataka (u bilješci ispod ili iza teksta) pri navođenju knjige ili članka: ime pisca, naslov djela (knjige, članka), broj izdanja (ako ih ima više), naslov časopisa, mjesto izdanja, naziv izdavača, godina izdanja, broj sveska (ukoliko ih je više), broj stranice.

34.ZNACI ZA DUŽINU

610. Nenaglašeni samoglasnici (odnosno slogovi) mogu biti dugi i kratki. Dugi samoglasnici u standardnome jeziku mogu biti isključivo u slogovima iza naglaska.

znaci za dužinu:
a) **znak za dužinu** (-); piše se iznad dugoga samoglasnika;
b) **genitivni znak** (^); piše se na kraju genitiva množine, da bi se izbjegla moguća dvoznačnost

Znak za dužinu (-) piše se iznad dugoga samoglasnika (koji je bez uzlaznoga ili silaznoga tona). Dužina nenaglašenoga samoglasnika također može biti nosilac značenjske razlike. Zato se znak za dužinu stavlja onda kada na osnovu konteksta ne bi bilo jasno koje je značenje nekoga oblika. U rečenici *Cijeli dan kupi sijeno!* moguća je dvoznačnost: *kȕpi* (2. l. jd. imp. gl. *kȕpiti*; skupljaj) i *kȕpī* (3. l. jd. prez. gl. *kȕpiti*; skuplja). Dakle, dužinu je potrebno označiti u rečenici kao: *Cijeli dan kupī* (= skuplja) *sijeno*, ali ne i u rečenici kao: *Cijeli dan ona kupi sijeno.* Tako i:

(1) *Dobro* ***vidi*** *šta se radi* (imp.) : *Dobro* ***vidī*** *šta se radi* (prez.). – (2) *Niz Krivaju lovili smo* ***dobre ribe*** (ak. mn.) : *Niz Krivaju lovili smo* ***dobrē ribē*** (gen. jd.).

611. *Genitivni znak* (^) može se pisati (umjesto znaka za dužinu) na kraju genitiva množine nekih imenica, i to kada o pravilnome čitanju te riječi ovisi jasnoća rečenice, a sam se oblik ne može odrediti na osnovu konteksta: *glavâ* ili *glavā* (ali: *pametnih glava,* a ne: *pametnih glavâ / -ā*):

(1) *Tamo nije imao **poznanika*** (gen. jd.) : *Tamo nije imao **poznanikâ*** (gen. mn.). – (2) *U ruci **jagoda*** (nom. jd.) : *U ruci **jagodâ*** (gen. mn.). – (3) *Drži se **ugovora*** (gen. jd.) : *Drži se **ugovorâ*** (gen. mn.).

35.ZNACI ZA NAGLASKE

znaci za naglaske rijetko se pišu izvan stručnih djela

612. Znaci za naglaske pišu se iznad samoglasnika i označavaju ton i dužinu naglašenoga sloga. Izvan stručnih djela upotrebljavaju se samo onda kada bi bez njih bilo nejasno o kojem je značenju ili obliku riječ. Npr., ukoliko se značenje ne razaznaje iz konteksta, u rečenici *Kupi to!* moguća je dvoznačnost: *Kȕpi to* (skupi to) i *Kúpi to* (pazari to). Ili: *Pâs ga je spasio* (pojas) : *Pȁs ga je spasio* (pseto).

613. Znaci za naglaske u bosanskome standardnom jeziku jesu:

̏ – *kratkosilazni* (npr.: *kȕća, ptȉca*),
̀ – *kratkouzlazni* (npr.: *òtac, sèstra*),
̂ – *dugosilazni* (npr.: *mêso, bâjka*),
́ – *dugouzlazni* (npr.: *gláva, tráva*).

> Znak za dužinu, genitivni znak i znaci za naša četiri akcenta izvan stručnih tekstova pišu se samo onda kada bi bez njih bilo nejasno o kojem je značenju ili obliku riječ.

36.ZVJEZDICA

zvjezdica se stavlja:
a) ispred nepotvrđenih oblika;
b) ispred stilski obilježenih riječi ili oblika

614. U stručnoj literaturi zvjezdica se stavlja povišeno ispred riječi čiji oblik u pisanim izvorima nije potvrđen: **derti* > *drěti* > *drijeti*; **gorchъ* > *grah*; *-*ilnica* > *-ionica*; **jьgra* > *igra*; **astrębъ* > *jastreb*; **ęzykъ* > *jezik*; **mękъkъ* > *mehak*. Up. i:

*Ime Bosna potvrđeno je polovicom 10. st. kod Porfirogeneta kao Bosona, "gdje je poluglas između **s** i **n** označen sa **o**, pa bi se", piše P. Skok, " moglo suponirati *Bosъna, ali se poslije piše Bosina u Dubrovniku (...). Ta grafija pretpostavlja ь: *Bosьna", što znači da se poluvokal ne može sa sigurnošću odrediti.*

615. U rječnicima i općenito u stručnoj literaturi zvjezdica se može staviti ispred riječi (rjeđe iza riječi) ili oblika koji su neobični, stilski obilježeni, ali mogući: **Bišće* > *Bihać*; ili nisu prihvaćeni u stilski neobilježenom rječničkom fondu standardnoga jezika: **obezbijediti* > *osigurati*, **sol* > *so*, **vijoriti* > *vihoriti*.

ZADACI I VJEŽBE

34. Ispravi greške u ovome tekstu:

Velika kopriva (urtica dioica) raste po čitavoj Europi u blizini naselja naj ćešće kao korov uz ograde i u rijeđim šumama. Ima ćetvorouglastu stabljiku visine od 70-150 cm.; njezin se miris nemože nazvat ne ugodnim ali je po malo neugodnog ukusa. Ljekoviti su joj djelovi listovi (skupljaju se tokom cjelog ljeta) ćitava biljka (uoći ili za vrjeme cvijetanja), i korjen (kopa se uproljeće i ujesen.) Ovoj ne rijetko prezrenoj i na žalost premalo cjenjenoj biljki pripisana je najviša ljekovitost. Važi kao po najbolje srestvo za ćišćenje krvi, ljećenje mokraćni kanala, odklanjanje bubrežnog pjeska, bljedoće i slabokrvnosti, potom stanja potištenosti i osijećaja premorenosti, uopšte jača otpornost ljudskog organizma, bilo da je rječ o prehladama, reumaskim obolenjima, radijo-aktivnom zagađenju... U Germanskoj mitologiji bila je simbol Donara Boga munje ćiji blijesak takođe pali i žari. Razprostranjeno je i pučko tumaćenje da munja dobro poznaje koprivu, kao i čovjek, te izbjegaje u nju udarit. Najvjerovatnije je u vezi tog tumačenja i naša stara poslovica Neće grom u koprivu. U nekim Alpskim područjima seljaci je stavljaju u ognjište kad se približaje nevrjeme "da nebi udarijo grom u kuću." Jedan mi je poštovaoc koprive inaće dobar poznavaoc slikarstva spomeno slavnog nijemca Albrechta Dürera (1471.-1528). "Tako je visoko cjenijo koprivu, reće mi on jednoč da je u svom remek – djelu naslikao kako je anđel nosi k nebeskome prestolju".

35. Ispravi greške u ovome tekstu. Uporedi sa tekstom na kraju knjige!

Pre nego se pokupim i zauvjek napustim drevnu zemlju Avganistan i krenem u Persiju hoću da odem u Gazni. Možda uvaženi ćitaoće nikada nisi ni ćuo, da u svjetu postoji grad koji se zove Gazni.

Ipak grad postoji i nekada je bijo naj moćnii, naj prosvijećeniji i najsjajniji grad ćitave Azie.

Neznam više pouzdano na koju stranu se ide ali sigurno put nevodi ni na sever ni na istok. Gazni leži negde na preostale dve strane svjeta.

Kada sam krenuo grejala je sjajna mesećina a drum je bijo ravan carski.

Zulfikar-Zuko Đumhur dalje kaže gradove koima je preostala jedino prošlost treba pohoditi samo po mjesećini.

III. RJEČNIK

A

B

C

Č

Ć

D

Dž

Đ

E

H

I

J

K

L

N

Nj

O

P

R

S

Š

T

V

Z

Ž

IV. RJEŠENJA ZADATAKA I VJEŽBI

1. Nije. Treba: Pozajmio sam svoj englesko–bosanski rječnik dr. Azri Dilberović-Sušić.

2. TV-ekipa vozila se dva-tri sata putem Prijedor – Banja Luka – Skender-Vakuf.

3. Treba. Iza riječi "ocjenu" slijedi nagoviješteno nabrajanje.

4. Jeste. Iza riječi "rekao" doslovno se navode riječi Meše Selimovića o zbirci *Kameni spavač* Maka Dizdara, a iza riječi "čudo" dolazi tekst u ulozi objašnjenja dijela rečenice ispred dvotačke.

5. Nepravilno su napisane: najači, vanastavni, tridesetrećina, sunet, Dženet, dženetski. Treba: najjači, vannastavni, tridesettrećina, sunnet, Džennet, džennetski.

6. Nepravilno je napisano: čaura, duvan, rpa, proja, oran, od svojih učeni istoričara, ja bi htio.
   Treba pisati: čahura, duhan, hrpa, proha, horan, od svojih učenih historičara, ja bih htio.

7. Nepravilno je napisano: teoriski, popi vode, dializa, dijoba, mislijo, socijologija, kajiš.
   Treba: teorijski, popij vode, dijaliza, dioba, mislio, sociologija, kaiš.

8. Avlijica; Tokija, Tokio; Aziji, Azijom; Semberiji, Semberijom; Husniji, Husnijom; svjetliji; piju.

9. Bašča, brijačnica, skraćen, čarapa, jučer, Bihać, Bećir, domaćica, domaćici, čitalac, općina, četvero, čamac, lahkoća, računica, tačka, stravičan, pruće, kraljević, djevojčica, ožalošćen, hemičarka, pitajući, turistički, ključić, sendvič, Zvorničanin, čistoća, dječurlija, balončić, balkončićem, crvićem, skakućem, tvrdoća, sebičan, zadaća, osjećanje, presječen, skupljačica.

10. Nepravilno je: đamija, piđama, uđbenik, amiđić, šalđija, džerdžef, hađija, uvidžaj, najsladže, predođba.
    Treba: džamija, pidžama, udžbenik, amidžić, šaldžija, đerđef, hadžija, uviđaj, najslađe, predodžba.

11. Pravilno je: *bešuman*. Zvučni suglasnik *z* iz prefiksa *bez-* najprije se izjednačio po zvučnosti sa bezvučnim suglasnikom *š* iz riječi *šuman* i prešao u svoj parnjak *s*; potom je došlo do jednačenja po mjestu tvorbe zubnog suglasnika *s* ispred prednjonepčanog suglasnika *š*, pa je *s* dalo *š*; uslijedilo je gubljenje jednoga suglasnika *š* iz skupine *-šš-*: *bez* + *šuman* > *besšuman* > *beššuman* > *bešuman*.

12. *Preci, zadaci, gubici, napici* – gubljenje suglasnika *d* i *t* ispred afrikate *c*.

13. Jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe: zubni suglasnik *s* jednači se sa prednjonepčanim suglasnikom *č* i daje *š* u *piščev*; *h* ispred *č* daje *š* u *oraščić*, a *n* ispred *b* prelazi u *m* u riječi *odbrambeni*.

14. Nije pravilno: sbratimiti, ljutstvo, potšišati.
    Treba: zbratimiti, ljudstvo, podšišati.

15. Upisala se u Gimnaziju "Meša Selimović" u Tuzli 1998/99. godine.
    "Bože, kako je dobra", govorio je oduševljeno, "kako je vesela, kako je zadovoljna!"
    "Kulenovićevu 'Ponornicu' pročitala sam dvaput", rekla mi je prijateljica.
    Rekao je: "U 'Opisu mostarskog mosta od Medžazije' luk Staroga mosta upoređen je sa svodom vasione."

16. Barselona, Bokačo, Igo, Kami, Ruso, Betoven; Čikago, Kembridž, Štokholm, Mančester junajted.

17. El-Arebija, Carmen / Carmene, Toneta Seliškara, Leonarda da Vincija, Jean-Paula Sartrea, Williama Shakespearea, Johanna Wolfganga Goethea; Tokija, New Yorka, Columbije.

18. Nepravilno je: Vavilon, Persija, Ibn Kesir.
Treba: Babilon, Perzija, Ibn-Kesir.

19. Grijehovi / grijesi, korijeni / korjenovi, lijekovi, svjetovi.

20. Komparativ prema pozitivu *bijel* glasi *bjelji*; prema *blijed* glasi *bljeđi*; prema *bijedan – bjedniji*; prema *tijesan – tjesniji / tješnji*; prema *smiješan – smješniji*; prema *lijen – ljeniji / ljenji*; prema *prijek – preči*; prema *svijetao – svjetliji*; prema *vrijedan – vredniji*.

21. Cvjetić, djelić, pjetlić, rječica, vjenčić, zvjezdica.

22. Dogorijevanje, isticanje, lećenje / letenje, obavještenje, osmjehivanje, potjecanje, premjeranje, zalivanje, zasjedanje.

23. Pogrešno je napisano: cvjetnjak, dole, ponedeljak, letila, ovde.
Treba: cvijetnjak, dolje, ponedjeljak, letjela, ovdje.

24. *Čitalac, čitaoca, čitaocu, čitaoca, čitaoče, čitaocem, čitaocu; čitaoci, čitalaca, čitaocima, čitaoce, čitaoci, čitaocima, čitaocima.*
U nominativu jednine i genitivu množine nije došlo do promjene l u o jer se u tim oblicima suglasnik l nalazi na početku (a ne na kraju) sloga (či-ta-lac, či-ta-la-ca).

25. Nisu valjano rastavljene riječi: stra-st, tv-oj, tvoj-a, Sand-žak, Schi-ller.
Treba: strast, tvoj (jednosložne se riječi ne rastavljaju), tvo-ja, San-džak, Schil-ler.

26. Nepravilno je napisano: krivično pravni, krivično-pravni; Gazi-Husrevbeg, Gazi Husrevbeg; Husrevbegov; Mehmedalija Mak-Dizdar; polu-pismen; i te kakav; Ivan sedlo; bajram namaz; mas mediji, masmediji; mini-moda, mini-moda; prescentar, pres centar; TV emisija; Radio televizija Bosne i Hercegovine; na skroz; a kamo li, akamoli; odjutros; ULU BiH.

27. Ne bih, ne gledati, ne gledajući, ne vidjevši, nebriga, nečovjek, neljudi, nemio, nesretan, nesigurno, nemoguće, nevjeran, neradnik.

28. Skraćenice su: r. (razred), m.r. (muški rod), o.š. (osnovna škola; u sastavu imena velikim slovima i bez tačaka: Osnovna škola "Safvet-beg Bašagić" – OŠ "Safvet-beg Bašagić"), P.S. (post scriptum), i sl. (i slično), mn. (množina), bošnj. (bošnjački), bh. (bosanskohercegovački), ar. (arapski), engl. (engleski), hist. (historijski), uč. (učenik), aor. (aorist), geogr. (geografija), dr. (doktor), jd. (jednina), tzv. (takozvani), cm (centimetar), l (litar), t (tona), Al (aluminij), VA (voltamper), BiH (Bosna i Hercegovina), ULUBiH (Udruženje likovnih umjetnika Bosne i Hercegovine), UN (Ujedinjeni narodi).

29. Sabrana djela I–III Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka (rođen 19. XII 1839. u Vitini kod Ljubuškog, umro 28. VII 1902. god. u Sarajevu, u 63. godini života) izišla su iz štampe 1988. god. u 1.000 primjeraka.

30. Tačka-zarez i zarez upotrijebljeni su valjano pod *a*: Selom zavlada nemir; djeca vrište, a odrasli zabrinuto šute; psi bez prestanka laju.
(Odijeljena su tri srodna dijela. Rečenice "Djeca vrište" i "Odrasli zabrinuto šute" povezane su jedna s drugom tješnje negoli s ostalim rečenicama unutar složene.)

31. Ovi su pravopisni znaci odgovarajući na kraju navedenih rečenica:
- Je li 1989. proslavljena osamstota obljetnica Povelje bana Kulina?
- Htio bih znati može li se to popraviti.
- Može li se to popraviti?
- Zar i ti, sine Brute?!
- Ua! Dolje laži!
- Ne zna se ni ko pije ni ko plaća.
- Ne zna se ni ko pije...

32. Pravilno je pisati: Božiji poslanik Muhammed, Canis lupus (vuk), Arhimedov zakon, Nobelova nagrada, nobelovac, Podrinjac, Bosna i Hercegovina, podrinjski, Srednjobosanski kanton, Bosanski pašaluk, Pašaluk bosanski, Austro-Ugarska monarhija, općina Prijedor, Prijedorska općina, Općina prijedorska, Jadransko more, more Jadransko, Boračko jezero, Halejeva kometa, Hadžijski bajram, Ulica prijedorska, Ulica Ferhadija, Most Suade Dilberović, Tekija na Vrelu Bune, Klinika za plućne bolesti Kliničkog centra Univerziteta u Sarajevu, Opera Narodnog pozorišta u Sarajevu, Odsjek za orijentalistiku Filozofskog fakulteta u Sarajevu, Husinska buna, rusko-japanski rat, renesansa, barokno doba, ekspresionizam, Legenda o Ali-paši (roman Envera Čolakovića).

33.
- Igrao je nogomet, košarku, rukomet. (nabrajanje)
- Profesor dr. Enes Karić preveo je 1995. Kur'an na bosanski jezik. (titula ispred imena)
- Dr. Enes Karić, profesor, preveo je 1995. Kur'an na bosanski jezik. (naknadno objašnjenje unutar teksta)
- Naša domovina, Bosna i Hercegovina, ima izlaz na more. (apozicija)
- To, draga moja, nikome ne koristi. (vokativ)
- Čovjek osjeća potrebu ne samo da misli nego i da kaže. (ne odvajaju se zarezom dijelovi povezani suodnosnim veznikom *ne samo... nego*)
- Ona je marljivija nego on. (veznik *nego* odnosi se na komparativ; ovdje nije suprotni, već poredbeni veznik)
- Neću reći tebi, nego njoj. (veznik *nego* i dio sa suprotnim značenjem)
- Ona će mi, zaista, pomoći. ("zaista" kao modalna riječ)
- Zaista spava. (riječ "zaista" u priloškoj službi, tj. u ulozi modifikatora uz glagol)
- Plačući je ušao u kuću. (glagolski prilog sadašnji ispred enklitike)
- De donesi vode. (riječ uz imperativ)
- Kad su zadavljeni braća Morići, dogodio se u Sarajevu zemljotres... (zavisna rečenica u inverziji)
- Jasminko uči, a Ajdina se igra. (zarez ispred suprotnoga veznika)
- Vrijedno učimo a uspjeh neće izostati. (formalna suprotnost)
- Odlično se spremila za prijemni ispit, dakle neće loše proći. (zarez ispred zaključnoga veznika)
- Sve djevojke šute, jedino što Azemina ponešto progovori. (zarez ispred isključnoga veznika)
- Osuđujem reklamiranje duhana, koji šteti ljudskom zdravlju. (zavisna rečenica kojom se naknadno objašnjava već poznati pojam)

34. Velika kopriva (Urtica dioica) raste po čitavoj Evropi u blizini naselja, najčešće kao korov uz ograde i u rjeđim šumama. Ima četverouglastu stabljiku visine od 70 do 150 cm; njezin se miris ne može nazvati neugodnim, ali je pomalo neugodnog okusa. Ljekoviti su joj dijelovi: listovi (skupljaju se tokom cijelog ljeta), čitava biljka (uoči ili za vrijeme cvjetanja) i korijen (kopa se u proljeće i ujesen). Ovoj nerijetko prezrenoj i, nažalost, premalo cijenjenoj biljci pripisana je najveća ljekovitost. Važi kao ponajbolje sredstvo za čišćenje krvi, liječenje mokraćnih kanala, otklanjanje bubrežnog pijeska, bljedoće i slabokrvnosti, potom stanja potištenosti i osjećaja premorenosti; uopće jača otpornost ljudskog organizma, bilo da je riječ o prehladama, reumatskim oboljenji-

ma, radioaktivnom zagađenju... U germanskoj mitologiji bila je simbol Donara, boga munje, čiji bljesak također pali i žari. Rasprostranjeno je i pučko tumačenje da munja dobro poznaje koprivu, kao i čovjek, te izbjegava u nju udariti. Najvjerovatnije je u vezi s tim tumačenjem i naša stara poslovica: Neće grom u koprivu. U nekim alpskim područjima seljaci je stavljaju u ognjište kad se približava nevrijeme "da ne bi udario grom u kuću". Jedan mi je poštovalac koprive, inače dobar poznavalac slikarstva, spomenuo slavnog Nijemca Albrechta Dürera (1471–1528): "Tako je visoko cijenio koprivu", reče mi on jednoč, "da je u svom remek-djelu naslikao kako je anđel nosi k nebeskome prijestolju."

35. Prije nego se pokupim i zauvijek napustim drevnu zemlju Afganistan i krenem u Perziju, hoću da odem u Gazni. Možda, uvaženi čitaoče, nikada nisi ni čuo da u svijetu postoji grad koji se zove Gazni?
Ipak, grad postoji i nekada je bio najmoćniji, najprosvjećeniji i najsjajniji grad čitave Azije.
Ne znam više pouzdano na koju stranu se ide, ali sigurno put ne vodi ni na sjever ni na istok. Gazni leži negdje na preostale dvije strane svijeta.
Kada sam krenuo, grijala je sjajna mjesečina, a drum je bio ravan, carski.
Zulfikar Zuko Džumhur dalje kaže: "Gradove kojima je preostala jedino prošlost treba pohoditi samo po mjesečini."